Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LYNGBY-BOGEN

1981

LYNGBY-BOGEN

1981

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

LYNGBY-BOGEN 1981
er udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.
Papiret er 120 g Kaolimat Ivoire
Sat og trykt hos A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing
i 2000 eksemplarer.

ISBN 87-87298-08-2

Omslaget viser Fr. Rohdes maleri af Nymølle 1858, jfr. side 54.
(Øregaard Museet)

INDHOLDSFORTEGNELSE

Hans Topsøe-Jensen og Ingvar Nielsen:
Taarbæk fiskeres sangforening »Brage«
og Taarbæk omkring 1881 5

Kai Schmidt:
En papirdrengs erindringer 49

Lars Erik Storm:
Lyngby Fløde Is 163

Johannes Boager:
»Flækken« 1963-1980 209

Aage Børresen:
Beretning om Selskabets virksomhed 1980/81 238

Navneregister 242

Hans Topsøe-Jensen og Ingvar Nielsen

TAARBÆK FISKERES SANGFORENING »BRAGE« OG TAARBÆK OMKRING 1881

1881

Der er noget storartet ved de få årstal, der også kan læses bagfra og på hovedet. Og i året 1881 skete der i Taarbæk store ting: »Brage« blev stiftet 26. november på Taarbæk Kro, og det første »oprør« mod Lyngby brød ud. Dette sidste er nærmere omtalt i »Blade af Taarbæk Sogns Historie«, hæfte 1, udgivet af Taarbæk Grundejerforening i anledning af det andet »oprør«, da man igen i 1908 forsøgte at få Taarbæk skilt ud fra Lyngby Kommune.

Hvad skete der i øvrigt i Taarbæk omkring 1881:

1880	9/5	Kapellan C. P. B. Kemp indsættes som den første præst med bopæl i Taarbæk.
	15/6	Dampskibet »Øresund« påsejler broen ved Bellevue.
	2/9	En mormon går rundt med skrifter. Må han det?
	30/10	Tidligt snevejr. Toget på Nordbanen standses af sneen mellem Lyngby og Hillerød.
1881	12/7	Begyndende difteritis-epidemi (juli-august).
	15/7	Dampskibsbroen i Taarbæk færdig.
	30/7	Octavius Hansens lange kritiske artikel angriber Lyngby Sogneråd for helt at svigte Taarbæk.
	3/8	I et sogneråds møde drøftes kloak, afløbsrende fra Dyrehaven og cottagerne samt dag- og natrenovation.

Hans Topsøe-Jensen, f. 1910, fhv. præsident for Sø- og Handelsretten, fhv. formand for Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening.

Ingvar Nielsen, f. 1936, ingeniør, medlem af Festudvalget vedr. sangforeningen »Brage«s 100 års jubilæum.

Taarbæk Kro, der senere blev forsynet med balkoner overalt og kaldt Taarbæk Hotel, fotograferet ca. 1870. Privateje

13/8	Stort beboer-protestmøde mod sognerådet uden for kapellet.
5/9	Sognerådsformand Peter Lund svarer Oct. Hansen.
13/9	Oct. Hansen svarer Lund i en artikel i skarp form.
22/9	I et sognerådsmøde drøftes kloak og artesiske brønde.
1/10	Lunds gensvar.
4/10	Oct. Hansens sidste indlæg.

Hjørnet af Taarbæk Strandvej og Nordlyvej ca. 1870. Torbækken ses i åben grøft, hvor nu Nordre Molevej ligger. Privateje

	1/11	Asylet åbnes i nybygning på Asylvej (nu Taarbækdalsvej 13).
	26/11	Taarbæk Fiskeres Sangforening »Brage« stiftes.
	12/12	Ny difteritis-epidemi (varer to måneder).
1882	21/2	Stor oversvømmelse.
	28/2	Sognerådet vedtager kloakplan, boring af artesiske brønde og tidssvarende dag- og natrenovation. Der skal optages et lån på 25.000 kr.
	13/9	På et møde på hotellet stiftes Taarbæk Grundejerforening med bl.a. Oct. Hansen i bestyrelsen.

Til sammenligning skete der i Danmark i 1881 følgende: Første ligbrændingsforening. Første cyklistklub. København får et telefonselskab. Elektrisk buelampe uden for »National« i København. Ballonopstigning fra Tivoli. Tumulter i Tivoli som demonstration mod dirigent Dahl. Landbrugskrise. Stor komet og senere en ildkugle på himlen. Venstres kamp ledet af Bergs voldsomme taler mod Højre i Rigsdagen: Folketinget vedtager ikke Estrups finanslovsforslag, men ved provisoriske finanslove gennemføres blandt andet Københavns befæstning. Enkedronning Caroline Amalie dør (Caroline Mathildes og Struensees datterdatter). De Danske Spritfabrikker stiftes.

Ude i verden skete der i 1881 følgende: Boerne i Sydafrika gør oprør mod England og sejrer. Socialdemokratisk forening stiftes i England. Første elektriske sporvogn i Berlin. Stor nød på Island. Gotthard tunnelen færdig. Czar Alexander II myrdes. Efterfølges af Alexander III, gift med Dagmar af Danmark. Picasso fødes. – Og i 1882 besætter England Egypten.

»Brage« stiftes

Notitsen om stiftelsen den 26. november 1881 i Kjøbenhavns Amts Avis den 6. december er sålydende: »Ny Sangforening. Samtlige Fiskere i Taarbæk have i disse Dage under Ledelse af Hr. Lærer Larsen dannet en Sangforening, hvis Medlemmer skal komme sammen hver Lørdag Aften«.

Udsigt ad Havnevej til Taarbæk Havn ca. 1870. Privateje

Sangglæden i Taarbæk må have været stor. I 1876 indrykkes en helsides annonce, hvorefter »Taarbæk Sangforening«s selskabelige afdeling afholder maskerade i koncertsalen på Klampenborg Badeanstalt den 3. december. Og i november 1880 var der ifølge samme avis »i Taarbæk dannet en Sangforening af unge Mennesker; foreløbig er der 11 Medlemmer. Foreningens Ledelse er overdraget Hr. Hjælpelærer Ebbe Pedersen i Taarbæk«. Om disse foreningers udvikling ved vi intet; men om »Brage«s senere historie skal der nedenfor berettes. Nu først om 1881:

Hvem var da lederen af den nystartede sangforening? Den første leder af »Brage« hed Laurits Frederik Theodor Larsen. Han var født 1841, dimitteret fra Jonstrup 1861, ansat ved realskolen i Køge og lærer i Ørsted 1871. Han blev ansat som førstelærer i Taarbæk i februar 1881, hvor han virkede til sin død i april 1904. I referatet af sognerådsmødet

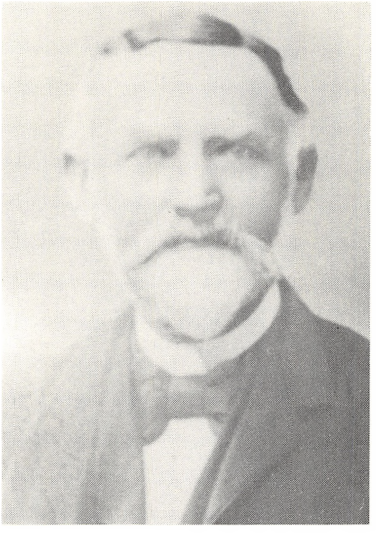

Lærer Laurits Larsen ca. 1900.
Privateje

den 19. februar 1881 omtales han som kendt for sin »dygtighed og hæderlighed«. Han efterfulgte den »berømte« lærer Søren Cosmus Beck, der fik vejen syd for skolen opkaldt efter sig; på vejskiltet anføres hans fornavne som Søren Cosinus, en pudsig stavefejl.

Lærer Larsens datter fru Frida Reiter, født 1891 i Taarbæk, henvendte sig til redaktionen efter meddelelsen i dagbladene om »Brage«s forestående 100 års jubilæum. Hun fortalte os, at hendes far af sangforeningen fik et forgyldt bronzeur, der forestiller en høstvogn med halm, en karl med rive og en lille dreng, samt en nu bortkommet plade med indskriften: »I Taknemmelighed fra Sangforeningen »Brage««. Fru Reiter har også en sølvbakke med indskriften: »Erindring fra Sangforeningen »Brage««. Det nævnes desuden i Amtsavisen, at Fiskernes Sangforening den 26. december 1882 forærede ham et fuldstændigt kaffeservice som en erkendtlighed for hans udmærkede ledelse. Om aftenen afholdtes på Klampenborg en årsfest, hvor foreningens stiftelse fejredes.

Lærer Larsen var også organist i kirken, og hans datter fortæller, at hun var med hver søndag. Lærerboligen lå – som indtil 1979 – på

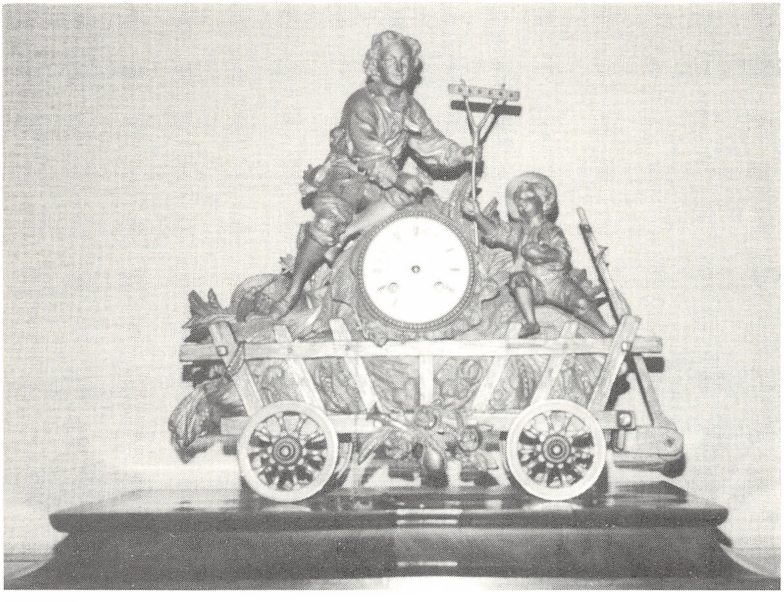

Lærer Laurits Larsens forgyldte bronzeur, skænket af »Brage«. Privateje

Becksvej. Gagen var meget lille; men i den store have fik læreren lov til at bygge en sommerbolig af træ, som familien flyttede ud i om sommeren. Embedsboligen udlejedes så for sommeren for 600 kr. til en familie Lerche. Da lærer Larsen døde, flyttede enken med fire døtre til den lejlighed, som andenlæreren hidtil havde lejet »ligeoverfor« kirken. Enkens pension var 300 kr. årlig.

Lærer Larsen synes at have været både meget aktiv og meget afholdt. »Brage« har allerede den 23. marts 1882 aftenunderholdning og bal.

Skolen havde dengang til huse i et gammelt lyststed »Neptunus«, som to englændere i 1821 havde skænket til »kristelig Oplysnings og Gudfrygtigheds Fremme«. Bygningen var i 1881 alt for lille. Det lykkedes ikke at få sognerådet til at bygge en ny skole; men man bevilgede 6000 kr. til en ret omfattende udvidelse af bygningen, så der blev plads til en tredie skolestue og en lejlighed: To værelser, et lille kammer og et køkken til

Taarbæk Skole, som den så ud før 1882 (yderst til højre). Tegning af Carl Baagøe 1863.
Øregaard Museet

lærer Bidstrup. Det sker på den »Betingelse, at han ikke senere har Krav paa Udvidelse, og med Tilkendegivelse af, at for Fremtiden ingen Lønforhøjelse kan ventes tilstaaet«. Sognerådet kalder det den nye skole, medens man i Taarbæk kalder det ombygningen. Den indvies ved en festlighed den 10. oktober 1882; lærer Larsen holder en tale over emnet: »Skolen er en kristen Skole, en dansk Folkeskole og en Almueskole«. Lærer Bidstrup påtaler, at forholdene i Taarbæk er »noget amerikanske«, idet forældrene tolererer, at børnene om sommeren arbejder for at tjene penge; han kalder Dyrehavsbakken for »skadelig og hæmmende«.

Ved årsskiftet 1883 får lærer Larsen af den ældste pigeklasses elever overrakt en glasvinkande med bakke og glas som en erkendtlighed for hans samvittighedsfulde lærervirksomhed. Og i februar 1883 ansøger

Taarbæk Skole, som den så ud fra 1882 til 1913, da første etape af den nuværende skole blev opført. Byhistorisk Samling

han til almuebiblioteket i Taarbæk om et tilskud, der bevilges af sognerådet med 40 kr. årlig.

Hvordan så Taarbæk ud i 1880'erne

Det er svært 100 år efter at give et blot nogenlunde sikkert billede af en by som Taarbæk. Kilderne er spredte, og opfattelsen er meget afhængig af fortællerens personlige oplevelser og stemning. Men vi ved, at Taarbæk i årtierne inden 1881 havde udviklet sig voldsomt.

Ved Torbækkens udløb boede der i begyndelsen af 1600-tallet en enkelt fisker. Et fiskerleje opstod omkring midten af århundredet. Det voksede, antagelig på grund af nedlæggelsen af landsbyen Stokkerup i forbindelse med Christian Vs anlæg af Dyrehaven 1670-71. Et langt smalt stykke jord kom da til at ligge udenfor, øst for hegnet lige fra skovens sydkant til Mølleåen.

I 1682 omtales 12 huse i Taarbæk, og i 1695 nævnes kroen. Ved den første bevarede folketælling i 1787 anføres det, at Taarbeck har 34

husstande med 170 personer, hvoraf de 21 husstande med 120 personer er fiskerfamilier. Der findes desuden 1 kromand, 1 gartner, 1 smed, 1 skrædder, 1 sandmand, 2 vognmænd, 5 daglejere og 1 soldat.

I 1821 i Th. Gliemanns »Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt« nævnes kroen Taarbæksdal. Lejet består da af »maadelig« byggede huse, og omtrent 50 familier eller flere end 200 personer ernærer sig ved fiskeri fra 30 både.

I første halvdel af 1800-tallet var der både i og nord for fiskerlejet af velhavende københavnere opført en del »lyststeder«. Flere af datidens store forfattere og skuespillere havde om sommeren boet i disse og beskrevet stemninger derfra. Mest kendt er skuespillerinden Johanne Luise Heibergs fortælling om ægtefællernes ophold på »Ericksborg« (senere kaldt »Bilbergsminde«, nu Taarbæk Strandvej 142-46, matr.nr. 7a). I »Et Liv gjenoplevet i Erindringen« beskriver hun sine oplevelser i 1834 med alferne, der stod hos og hjalp til, når hun sad ude og malede markblomster efter naturen. Alferne skaffede hende også en saks, da hun en dag ville plukke en vild, tornet rose ude i naturen. Og hendes mand forfatteren J. L. Heiberg skrev eventyrkomedien »Alferne«, der opførtes første gang på kongens fødselsdag med Johanne Luise i rollen som det barn, alferne havde omsværmet.

I 1844 anlægges »Klampenborg Vandkuur-, Brønd- og Søbadeanstalt« på den østlige del af et 23 tønder land stort areal af Dyrehaven, der udskilles som anstaltens park. Her bygges efter arkitekten Michael Gottlieb Bindesbølls tegninger de såkaldte cottager. Og for at skaffe adgang til Sundet købes »Christiansro«, hvor der indrettes søbadeanstalt for damer (det i 1979 restaurerede hus Taarbæk Strandvej 82, kaldt »Bindesbølls Hus«), og »Skrænten« (nuværende Strandvejen 640, bygningen er halveret i 1980), hvor der indrettes søbadeanstalt for herrer. De såkaldte »Douche- eller Regnbade« fandtes i skoven uden for anstaltens område i tre små bygninger i form af tårne; vandet, der højst blev 7-8°, kom fra en kilde. Mest kendt af de oprindelige bygninger er den ofte afbildede koncertbygning, der havde et højt pyramidetag med toppen af glas. Cottagerne blev nedrevet i 1937, bortset fra det lille bin-

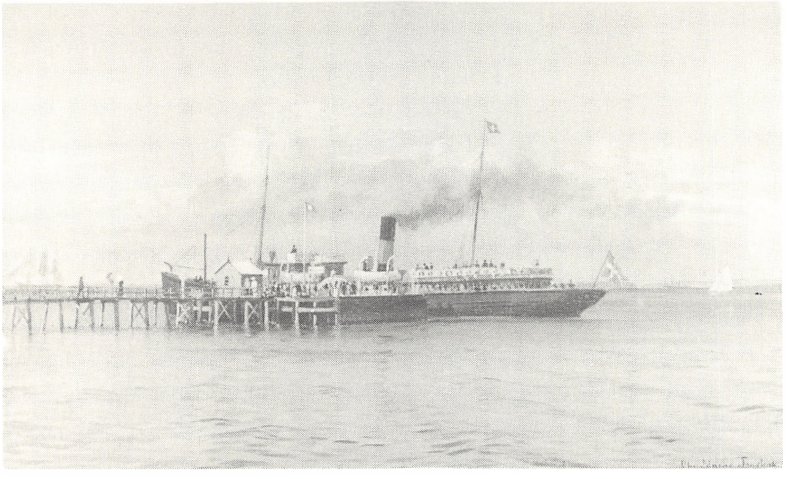

Dampskibsbroen i Taarbæk. Hjuldamperen er »Gefion« eller »Gylfe«. Maleri af Chr. Blache 1898. Lyngby-Taarbæk Kommune

dingsværkshus på Staunings Plæne og den lyserøde bygning midt i Cottageparken.

Åbningen i 1845 af kuranstalten eller Klampenborg Bad, som den kaldtes, medførte en ny udvikling for naboen Taarbæk. Nu blev Taarbæk også kendt af mange af de almindelige københavnere, der besøgte Klampenborg. Det blev efterhånden meget yndet at leje sommerbolig i Taarbæk hos de fastboende, navnlig fiskerne, der så om sommeren flyttede ud i udhusene. Interessen for at købe grund og bygge egen villa steg.

Hertil bidrog også de forbedrede forbindelser til København. Jernbanen til Klampenborg åbnede i 1863, og der gik tog omtrent hver time. Hidtil havde man måttet bruge dagvognen; den kørte i 1881 kl. 11.00 fra Hotel du Nord (der hvor nu Magasin du Nord ligger på Kongens Nytorv) til Taarbæk og fra Taarbæk kl. 1.00 (d.v.s. kl. 13.00).

Endvidere var der dampskibsforbindelse til og fra Bellevue. I 1874

havde Det Forenede Dampskibsselskab overtaget øresundsruterne fra København til Helsingør. Ruten blev trafikeret med et ret stort antal hjuldampskibe. De steder, hvor der ikke var egnet anlægsbro, blev de rejsende roet til og fra ruteskibene, oftest af de lokale fiskere. I Taarbæk toges 15. juli 1881 den nye dampskibsbro i brug; den lå noget nord for havnen, ud for nuværende Strandvejen 634. Da Kystbanen blev åbnet 2. august 1897, svigtede publikum rutebådene, og den regelmæssige drift blev indstillet i året 1900. På Kystbanen var der i mange år planer om et trinbræt ved Taarbæk Kirke; men det blev til sidst opgivet.

Pudsigt nok er Taarbæk kendt også i dansk sporvejshistorie. Løjtnant C. F. Garde havde nemlig i 1862 fået koncession til anlæg af en sporvej fra Frederiksberg over Slotsholmen, Sct. Annæ Plads, Østerbro og Strandvejen til Taarbæk. Det Tietgen-selskab, der byggede sporet, gennemførte i 1868 driften med hestesporvogn, men kun til Slukefter i Hellerup. Først i 1884 åbnede et nyt Tietgen-selskab driften med dampsporvogn fra Trianglen til Klampenborg, hvor der anlagdes drejeskive. Dette rygende og støjende uhyre, der forårsagede, at mange heste løb løbsk, kørte til 1893. Fra 1897 var der hestesporvogn og fra 1903 elektriske sporvogne, først linie 4 og fra 1908 linie 14. Som det ses, opgav man at føre sporvogn helt til Taarbæk. Hvor havde man mon tænkt sig at få plads til den?

Strandvejen gav dengang uafbrudt anledning til klager til sognerådet og amtet. I tørre perioder om sommeren støvede det voldsomt, hver gang et køretøj passerede. I våde perioder var der pløret. Der var åbne grøfter langs vejen og på denne ofte løsgående svin. For at mindske støvplagen ansøgte man i september 1881 kommunen om at få vandet Strandvejen om sommeren med vandvogn. Og der søgtes om anlæg af en kloak langs en del af vejens vestside. En af Torbækkens render fra Dyrehaven brugtes til afløb fra cottagerne og fra 15 villaer og huse.

Torbækken udmundede dengang i havnen og havde som nu to grene. Den ene udspringer i Douchebad Mose (sydvest for Skovriderboligen) og løber fra en sænkning i skoven under jernbanen og den øvre Strandvej, passerer den nordlige del af Cottageparken og løber ind i et rør under Taarbækdalsvej – dengang en åben grøft langs Asylvej, der som

nævnt brugtes som spildevandsafløb. Den anden gren kommer fra sletten vest for det 1970 tildækkede Taarbæk Fort i en dyb grøft lidt nord for Skovriderboligen og fortsætter videre i østlig retning syd om Kirkegården for at løbe ind i et rør under Edelslundsvej. Dengang løb den på samme sted i en åben grøft, der fortsatte, hvor nu Nordre Molevej ligger, til havnen. De to grene forenedes foran Edelslundsvej 2. På det store areal syd for den sidstnævnte grøft lå Taarbæk Kro (senere kaldt Taarbæk Hotel) med forskellige tilhørende bygninger til personale og stalde samt en stor krohave, der strakte sig helt op til skoven.

Taarbæk Bakke var dengang meget stejlere end nu. Politivedtægten af 19. maj 1890 omtalte i §32 for første gang de såkaldte »Bicykler«: »De Kjørende skulde i behørig Tid tilkjendegive deres Tilstedeværelse ved en Klokke. Nedad Bakke paa Strandveien og igjennem Byerne skulde de Kjørende stige af«. Det gjaldt altså alle bakkerne både i Taarbæk, Skodsborg og Vedbæk og efter ordlyden cykelkørsel i hele Taarbæk By. Man må erindre, at man vistnok dengang enten ingen bremse havde eller i bedste fald en sløj fælgbremse på forhjulet. Først ved et tillæg af 12. april 1898 til politivedtægten ophævedes denne strenge bestemmelse og erstattedes af en regel om, at »Cykelkørende skulde stige af overalt, hvor dette paabydes ved Opslag af Politiet«. Ved opslag angaves det, at de på søn- og helligdage skulle »afstige ned ad Bakkerne ved Taarbæk og Skodsborg samt, naar de komme Syd fra, paa Strækningen mellem Strandmøllekroens Have og til hinsides Broen over Aaen«.

Edith Rode fortæller i sin erindringsbog »Der var engang«, at hendes veninde engang som ung pige sagde til en ung mand, der på grund af skiltet stod af sin cykel, at det ikke var nødvendigt, for »der er så mange, der ikke står af«. Den unge mand svarede: »Jamen det er jeg skam nødt til«. Det viste sig at være prins Christian (X).

Den nyere bebyggelse

En hel del af de større huse i Taarbæk og Ny Taarbæk (d.v.s. nord for bakken) er opført i årene før 1881 for københavnere, de fleste til sommerbolig. Sommerbeboerne betød en afgørende ændring i Taarbæks udseende og de faste beboeres økonomiske forhold. Fiskerfamilierne

havde været meget fattige og deres velfærd helt afhængig af vejret og den vekslende fiskebestand. Nu fik de en fast indtægt om sommeren ved en efter forholdene stor leje fra københavnerne.

Af »Strandveiens Veiviser for 1885« ved C. P. Petersen (afsnittet om Taarbæk aftrykt nedenfor) fremgår det, at der i Taarbæk fra Klampenborg »Sporveisstation« til Trepilelågen var af faste husstande 53 fiskere og 117 andre. Af sommerbeboere boede ca. 111 familier til leje og ca. 138 i eget hus. Fra Trepilevej til Strandmøllen boede om sommeren 21 familier, alle i eget hus.

Fiskerne havde selv bygget havnen i 1864 med et beskedent tilskud fra sognerådet og en større gave fra baron Hambro, den kendte bankmand i London, der var født i Danmark. I begyndelsen af 1880'erne var der store problemer med havnen. Den fyldtes ved østlige storme så meget med tang, at bådene ikke kunne passere indløbet. Pælene var gennemgnavet af orm. Tangen stank, så sundhedskommissionen flere gange greb ind. Havnebestyrelsen foreslog en forlængelse af havnearmene og søgte lån hertil i 1883 fra Indenrigsministeriet. Efter at fiskerne havde været i audiens hos Christian IX, blev der med hjemmel i provisorietidens »midlertidige« finanslov 1887 bevilget et rentefrit lån på 26.000 kr. at afdrage med 1000 kr. årligt. Der blev faktisk kun afdraget ganske lidt. Til slut eftergav staten gælden imod, at sognerådet betalte 5000 kr. Det var mange penge dengang, men dog småpenge, når man husker, at der til Københavns Landbefæstning i årene 1885-94 af statskassen ved de »foreløbige finanslove« betaltes ca. 18 millioner kr. – excl. Taarbæk Fort, der først byggedes 1914.

Hvad var kronen da værd dengang? Det kan man danne sig et indtryk af ved at se på købmand S. M. Ravns priser, der fremgår af en bevaret side af en kontrabog for Ole Jensen fra 1887-88 (P = ½ kg, Pot = liter, priserne i kr.):

1 P. Riis 0,70, 1 P. Caffe 1,60, 1 P. Sukker 0,30,
1 P. Smør 1,15, ½ Cikorie 0,14,
1 Fl. Portvin 2,00, 1 Fl. Cognac 1,50, 1 Fl. Cognac 0,90,
1 Spil Kort 0,50, ½ P. Tobak 0,55,
1 Tønde Kul 2,85, 1 Pot Petroleum 0,18,

Fiskerkoner på Gammel Strand ca. 1915. Til højre ses Andrea Jensen (1867-1945), til venstre »Store Grethe« fra Skovshoved. Privateje

500 Kroge 1,25, 1 Rulle Tagpap 4,25,
1 Rive 0,70, 4 Potter Tjære 1,00, ½ Pot Fernis 0,30.

Beløbene er fra årsopgørelser, der synes at være betalt i august eller september. Øl forekommer ikke blandt de debiterede poster.

Den fangede fisk blev af fiskerkonerne solgt dels ved omvandring i omegnen, dels på torvet på Gammel Strand ved Højbro. Fiskerkonerne tog til København enten med en i fællesskab hyret lokal vogn eller med tog eller sporvogn; det fortælles, at de havde lov til at stå med deres fisk på forperronen i sporvognen.

Fiskerne glemte ikke kongens interesse for havnesagen. I havneprotokollen kan man læse følgende: »Som et Taknemmelighedsbevis for at Hs. Majestæt Kongen i sin Tid gjorde sit til, at vi fik Statslaan til Forbedring og Udvidelse af Havnen med samt Fyrskib i Kalveboderne, skænkede 44 Fiskere Kongen i Anledning af Guldbrylluppet et oljemalet Fotografi med Plyskarton og forgyldt Inskription saalydende:

Taarbæk Havn fra Taarbæk Fiskerne d. 26. Maj 1892, som overraktes Majestæten paa Bernstorff Slot af Havnebestyrelsen«. Vi har anmodet lederen af de kgl. samlinger på Amalienborg om at få lejlighed til at se dette mærkelige malede fotografi, antagelig i en plysramme, men det er desværre ikke lykkedes at finde det.

I 1864 indviedes kirken, dengang kaldet »Skovkapellet«, som en annekskirke til Lyngby og foreløbig uden selvstændig præst. Midlerne til kirkebygningen var indsamlet af beboerne med stor støtte af Tietgen, der ejede en sommerbolig sydligst i Taarbæk ved stranden på den nuværende Staunings Plæne. I 1880 indsattes den første præst med bopæl i Taarbæk, C. P. B. Kemp. Taarbæk fik kirkegård i 1905 og blev selvstændigt kirkesogn 1. januar 1907.

Herman Bangs beskrivelse

Beskrivelserne af, hvordan der så ud i Taarbæk dengang, er som sagt nok så forskellige. Man ser den store forskel på de tre grupper af bebyggelse: De gamle fiskerboliger i Gammel Taarbæk, de moderne huse i Gammel Taarbæk og de nye villaer i Ny Taarbæk nord for bakken og endelig de meget store landsteder mellem Trepilevej og Strandmøllen.

Herman Bang, der skrev artikler til »Nationaltidende«, beskrev den 18. juli 1880 Taarbæk således:

»I Gammel Taarbæk mødes skrigende Extremer. Der er gamle Landsteder med god Plads, tre fire Frugttræer i Baghaven, Kartofler, Petersille og så mange Jordbærbede, at Fruen med et bedaarende Smil kan bede sin Herre smage paa »Havens« Jordbær, naar Tjeneren byder rundt af Rosebærrene fra Hellerup, som serveres i en Terrin med Is i Bunden.

Der er Salon og Spisestue i Stuen, et Kabinet ud mod Terrassen; alt holdt i denne lyse Sommerstil med Blaat og Hvidt, som man læser om i Romaner; hvidlakerede Stole betrukne med Sirts, hvide Borde med imiterede Marmorplader og en Kamin, hvori man fyrer de kølige Septemberaftener, naar Fruen efter at have fordøjet Middagsmaden ved at beundre Stjernerne fra Anstaltens Langelinie, læser eller skriver Breve med Fødderne mod Kaminristen ligesom Baronesserne i de franske

Proverber. I de Landsteder holder man ud til midt i Oktober, man maa have Frugten ind, og desuden er det *comme il faut* at blive længe paa Landstedet. Det antyder noget solidt, fortæller, at man har Kakkelovn derude. Og det er et Trappetrin i Rangen.

Disse Villaer er gamle, man har arvet dem, de tilhører Familien; de er et Led i deres Beboeres Formue. Side om Side med dem ligger Lejehusene, Fiskerhytter, opklinede Rønner med Verandaer ud til stinkende Gyder, Kolonier, der er værdige landlige Udgaver af Peder Madsens Gange, Huler, hvor man sammenpakker Mennesker i Loftsrum og i Havehuse, en Eufemisme, hvormed man velklingende dækker over det utætte Skurs gigtbringende Elendighed; hvor man spiser, lever og sover i det samme Rum, hvor Skærmbrædt er den skrøbelige Mur mod Genfødelsen af fuldstændig paradisiske Tilstande; hvor man holder Spisekammer i et Flueskab, der hænger i det eneste Træ, som findes paa den Kvadratalen Jord, Fruen benævner en Have; hvor man lige uden for sit Vindue har en Rendesten saa stinkende, at Rosenaaen var en Velsignelse i Sammenligning med denne Kloak; hvor man smægter af Hede, naar det er Solskin, og paa Grund af Loftets Utæthed maa sidde under Paraplyen, naar det regner ... hvor man bor, men aldrig er, simpelt hen, fordi det vilde være umuligt at være der. Men det gør heller ikke noget, Fader er i Butikken, Moder besøger en Veninde »oppe paa Skrænten i Ry«, og Datteren tager hver Formiddag til Byen med Musikmappe og Stilebøger for at fortælle Veninderne, hvor dejligt der er derude. – –

Det er Lejehusene. Og saa ligger de klistrede op ad hverandre gemte bag støvede Plankeværker, bagte af Solen, tilstøvede af Støvet fra Landevejen, ophedede, indskrænkede, overbegloede. I de Kolonier har man aldrig Hemmeligheder for hinanden, man bor allesammen i Glashuse – men desværre, man slaar alligevel dygtigt med Sten.

»Ny-Taarbæk« er *le juste milieu.* Smaa Huse, byggede bogstavelig paa Sand, diminutive Verandaer med vild Vin, en grøn Plæne midt mellem fire Hække, en lille Gårdsplads, hvor man triller nogle Kugler rundt og tror, man spiller Kroket, naar man gør det, en lille Dagligstue med en Sofa og to Lænestole, en Spisestue, hvor man knebent kan spise seks, et Køkken saa stort som Kokkens Lukaf paa en Skonnert og to smaa

Sovekamre, hvor man for Luftens Skyld sover med Vinduet aabent. Ovenpaa i Gavlen et Hul, hvor Pigerne sover paa en Briks og fornyer Blykamrenes eventyrlige Rædsler.

Det Hele ser ud, som om det var bygget op i Hast og skulde brydes ned lige saa hurtigt. Bindingsværk, Brædder, Spinkelværk og Halvstensmur. Moderne Bygningskunst i formindsket Udgave.

Men man har det for sig selv, forstaar sig, og Ny-Taarbæk har saa mange Fortrin. Man har nem Adgang til Dyrehaven, hvor Husets Damer om Formiddagen gaar ind med en lille Stol til at slaa sammen og en engelsk Roman, hvori man aldrig kommer videre. Undertiden ogsaa med et koket Staffeli og et Stykke Lærred, hvor Læreren har »lagt under«, og hvor man ved at henklatte noget Spinatgrønt og lidt Glasblaat tror, at man fæster paa Lærredet al den henrivende Skønhed, Christian Winther har afluret Sjællands sommergrønne Skove. Man kan ogsaa komme paa Anstalten om Onsdagen til Symfonierne, hvor »hele København« møder for at gabe over Haydn lige som i Musikforeningen og for at brillere i alle de tusinde Nuancer i Drap, som Damer og Herrer kappes om at fremvise. Og saa for at se paa »de Fremmede«: Nogle Herrer i Brunelsstøvler og farvede Skjorter med lyse Slips og Guldnaal; Damer med korte Kjoler og blaa Slør og Børn saa blottede, at man uvilkaarlig maa tro, de er i Badedragt og skal i Vandet.«

N. S. Lorentzens erindringer

En meget fin skildring af Taarbæk stammer fra dyrlæge Niels Sophus Lorentzen (1861-1928), hvis »Livserindringer« (skrevet 1922) findes trykt i Historisk-topografisk Selskab for Gjentofte Kommune's årbog for 1932. I 1861 fødtes han i Taarbæk, hvor hans farfar og far havde haft vognmandsforretning og tjent navnlig ved herskabskørsel for de landliggende københavnere. Den 1. november 1882 åbnede han sin dyrlægepraksis ved Strandvejen i Taarbæk.

»Taarbæk var det af Øresundskystens Fiskerlejer, der først blev »opdaget«. De høje græs- og skovklædte Brinker, der fra Taarbæk Havn strakte sig Nord paa lige til Strandmøllen, begrænset af Dyrehavshegnet og Øresund, laa saa indbydende til Sommerophold, at lidt efter lidt blev,

efter Midten af forrige Aarhundrede, disse Brinker fyldt med herskabelige Villaer, hver med sin store Have, der for de fleste Ejendommes Vedkommende, delt af Strandvejen, strakte sig terrasseformet ned over Brinken til den sandede Strandbred.

Hver Villa fik sit eget Badehus, hvortil en ofte lang Bro førte henover det lave Vand. Jeg ser mig endnu som Dreng staaende paa den nordre Havnemole, kiggende mod Nord over Bolværket langs Kysten, hvor jeg fandt, at disse Snese af Broer lignede de Tusindben, der hjemme i min Faders Stald kravlede frem fra Revner og Sprækker i Træværket.

Denne Del af Byen, der fik Navnet »Ny Taarbæk« – i Modsætning til »Gamle Taarbæk«, som strakte sig fra Havnen Syd paa til Bellevue – laa jo ikke længere borte fra Hovedstaden, end at velstillede Københavnere, der havde Raad til Køretøj, kunne naa derud paa en Time. Efter at Klampenborgbanen den 22. juli 1863 var aabnet, tog Villabebyggelsen i Gamle Taarbæk Fart. At det nu ikke var nødvendigt at have Selvejerkøretøj for daglig indenfor en rimelig Tid at naa ud til Landstedet, gjorde det jo muligt for Folk, der endnu ikke var Matadorer, at ligge paa Landet.

I Ny Taarbæk laa i Tresserne af særlig kendte Villaer Fabrikejer Bernhard Rubens, Højesteretsadvokat Brocks, senere Etatsraad Chr. Holm jun.s, Konsul Brobergs, Konows og Alfred Hages.

Tietgen tog til Takke med sin lille beskedne Villa, der laa, hvor nu »Strandpavillonen« ligger, i den sydlige Ende af Gamle Taarbæk. Han var glad for den lille Villa og for sin Wienervogn med de to blankbrune Køreheste. Man fortalte om Tietgen, at han aldrig benyttede Jernbanen, naar han skulde til eller fra Hovedstaden.

For knap 75 Aar siden (d.v.s. 1847) laa Gamle Taarbæk hen som en til Dels ukendt Fiskerby. Læge fandtes der ikke. Der var en Kro, en lille Skole, et Par Høkere og et Par Smaavognmænd, der væsentligst levede af at transportere Fiskerkonerne til og fra Gammelstrand. (Kl. 4 Morgen kørte de derind med Kurvene fyldte med Nattens Fangst). Desuden var der i Byen en Bager og endnu et Par Haandværkere. Som Barber fungerede en af de ældre Fiskere, der blev foreviget af Rosenkilde i hans »Anders Tikjøb«. Iøvrigt var Byen kun befolket af Fiskere, der boede

dels i en Masse smaa, lerklinede Hytter, klumpede sammen i en Koloni lidt Nord for Havnen, »Rækken« eller »Ved Bækken«, som den kaldtes, dels i nogle Smaahytter, der laa spredt op ad de Skrænter, som Syd for Kroen begrænsede Strandvejen mod Vest.

Dyrehaven var den Gang ligesom nu randet ind af et af Enebærstager flettet Hegn, men dette var dog ikke mere solidt, end at Byens Vognmænd mange Steder kunde slippe ind i Skoven med Hestene, som da blev sluppet løs eller tøjredes, alt eftersom man følte Trang til at lade Dyrene i kortere eller længere Tid leve paa Statens Bekostning.

Min Fader, der efter sin Fader blev Vognmand i Taarbæk, har fortalt mig, at Vognmændene i hans Drengeaar ikke vilde have været i Stand til at eksistere, hvis de ikke Sommeren igennem hver Nat havde kunnet faa Hestene fodret gratis inde i Skoven. Dagens Arbejde maatte Hestene gøre paa dette Nattefoder, idet Forretningens Indtægter (1 Mark pr. Fiskerkone med Kurv, Tur og Retur Taarbæk-Gammelstrand) ikke tillod Fodring med Kærne, og det endskønt Havren baade var til at faa og den Gang kun kostede 1 Rigsdaler Tønden.

I den Del af Byen, der laa imellem Strandvejen og Sundet, den saakaldte Strandmark, der strakte sig fra Havnen lige til Bellevue, laa kun hist og her en enkelt Fiskerhytte. Over hele Strækningen bestod Marken kun af Sten, Sand og Tang. Fiskerne havde her deres Stejlepladser, hvor Garnene røgtedes, og før de fik Havnen, halede de her deres Baade paa Land.

Hele denne Strandmark var i min Faders Drengeaar »Krojord«. Den tilhørte Kromanden, men den benyttedes af Fiskerne, uden at Ejeren fandt sig beføjet til at forbyde det eller kræve Erstatning derfor. Han betragtede sikkert denne sin Ejendom som ganske værdiløs.

En Aften, da der var Fest paa Kroen, tilbød Kromanden min Bedstefader at forære ham hele Strandmarken fra Havnen til Bellevue, hvis han vilde give en Flaske Portvin, som kostede en Rigsdaler.

Min Fader, der som 15-Aars Dreng var til Stede, stødte i Hemmelighed til min Bedstefader og sagde: »Gør'et, Far, gør'et, Far!«, men hans Fader jog ham bort med et: »Jeg tror, du er tosset, Unge; for en Daler kan jeg faa en Tønde Havre til Bæsterne«.

Taarbæk-fiskere på havnen 1917. Privateje

Et ungt Menneske, der var til Stede, tilbød at give Portvinen, fik Slutseddel paa Handelen og var dermed Ejer af den største og mest værdifulde Del af Gamle Taarbæk.

Denne unge Mand oplevede den begyndende Landliggerperiode, gav sig til at bygge Villaer og kom nok til at eje 50 000 Daler; men han døde, saa vidt jeg har hørt, ikke som nogen rig Mand.

Mange andre Taarbækborgere tog fat paa Villabyggeriet, efter at Klampenborgbanen var kommen i Gang, og da ingen Bygnings- og Sundhedskommssion traadte hindrende imellem, forandrede Byen lidt efter lidt Udseende og Karakter. Snart fyldtes den med en Masse uensartede, smaa og store, høje og lave, røde og gule, kønne og grimme, mere eller mindre, navnlig mindre, praktisk indrettede Sommervillaer. Byen lignede en Nürnberger-Æske, hvor Fiskerhytter og Villaer, isprængt Stejlepladser, ilandtrukne Baade, Svinehuse og Lossepladser for baade Dag- og Natrenovation dannede det Kaos, der har gjort Taarbæk baade berømt og berygtet.

Jeg har i mine Drengeaar levet imellem Fiskerne – min lille Fødebys

oprindelige Befolkning –, og jeg har faaet meget tilovers for disse Mennesker. Endnu kan jeg tale deres, for mange Ords Vedkommende, ret ejendommelige Dialekt, en Variant af det, jeg vil kalde Øresunds-Dialekten.

Den mutte, faatalende, rolige Fisker, hvis Interesse kun drejede sig om Vind og Vejr, om Baad og Fangst, i ham gik der efterhaanden Spekulation. Han opdagede, at hvis han med Kone og Børn om Sommeren flyttede ind i Redskabsskuret og lejede Hytten ud, saa kunde han, naar Vinteren kom, skyde en og anden Tur på Søen over. Hans Kone lærte snart, at det ikke altid kom an paa, hvor lidt eller hvor meget Manden kom i Land med hen ad Morgenstunden; hun fandt ud af, at det var nemmere og mere indbringende at »prange«, d.v.s. at købe Fisken inde ved Højbro fra de store »Kvaser« og saa sælge den ved Gammelstrand til Københavnerne, der jo alligevel hos Fiskerkonerne mente at faa Fisk, som samme Morgen var kommet i Land i Taarbæk Havn.«

Ida Svendsens oplevelser

Til Dansk Folkemindesamling har fru Ida Petersen, Taarbæk, i 1953 meddelt følgende:

»Da min mor Ellen Hansen (gift med tømrer Hjalmar) barslede, kom alle naboerne og genboerne med mad, kaffe, kager osv. Hvis en taarbækker blev enke og var forsørger, gik to personer rundt til alle med en liste, som man skrev sit navn på og gav et bidrag til, så enken havde noget at stå imod med den første tid.

Da Mor var barn, var der hverken lys eller fortov ved vejen, men en grøft med et brædt over ind til deres hus. Når det havde regnet, var brædtet altid forsvundet, og var det mørkt, når de skulle ud, undgik de sjældent en våd sok.

Jeg kan fortælle træk fra min mormor Ida Svendsen, født i maj 1845 og gift med en fisker: Når hun gik i skoven efter brænde, mødte hun ofte kong Christian IX, som altid gav hende en sølvtokrone, fordi hun sang så smukt.

Det tidligste minde, Ida Svendsen havde, var fra koleraåret 1853. Hele Taarbæk blev evakueret op i dyrehusene i skoven. Maden blev

Fiskerkone fra Taarbæk (Inger Marie Andersen, kaldet »Inger Mørkøje«) antagelig fotograferet i fotograf Türcks atelier i Lyngby ca. 1910. Inger Marie Andersen gik hver dag i 45 år fra Taarbæk via Fortunen til Lyngby med fisk, som hun solgte her, og tilbage igen.
Privateje

lavet over et bål, og flere familier spiste sammen. Kun mændene havde tilladelse til at gå ned at fiske. Ind i husene måtte de ikke komme, der brændte gryder med trækul.

Da Ida Larsen giftede sig med fisker Ole Svendsen, flyttede hun ind i et lille stråtækt hus Taarbæk Strandvej 89A. I køkkenet var der halvdøre og gule mursten til gulv. Det var altid renskuret med gulvsand på. Det åbne ildsted blev muret op med lersten, foran og ovenpå blev der lagt en jernplade. Den åbne skorsten blev ikke muret til, men dækket med en plade. Når skorstensfejeren kom, blev pladen fjernet, og skorstenen renset inde fra køkkenet. Ved siden af komfuret stod der en stor gul barkekedel, og over barkekedlen i det tjærede loft var der en krog og tilsvarende en krog i vinduesrammen. I krogen i loftet og hen til vinduet blev garnet bundet, så det kunne sænkes ned i kedlen og blive barket, d.v.s. det blev kogt i bark, så det blev rødt og stivet for at forlænge dets levetid. Det blev så trukket op i loftet, hvor det hang, til det var løbet af og afkølet. Garnet hang på en kleve; det er en tvedelt gren, knapt en meter lang. Garnet var på den ene gren, og yderst blev begge grene bundet sammen. Når børnene var uartige, sagde forældrene: »Det skal en god kleve gøre godt for!« Den slog to slag på én gang. I køkkenet var der hverken vand eller afløb. Vandet måtte hentes udenfor i brønden.

Desuden var der to kamre og en stue samt et lille garnhus med opgang til loftet. Her var der to halvdøre og selvstændig indgang. En lille have og en tørreplads til garnene hørte til huset, men ingen udhuse.

Overalt var der bjælkeloft. Over hele loftet var der tapetseret med papir med stjerner på. Gulvene var hvidskurede, og i den brede alkove blev halmen skiftet to gange årligt. Så lå man helt oppe under loftet og sank så dejligt blødt ned.

Om sommeren blev stuen og det ene kammer lejet ud. Så havde begge beboere fælles køkken. Børnene sov oppe på loftet i den ene ende. Her måtte ikke brændes lys, for alt strået var synligt.

Til hverdag havde fiskerkonerne to skørter på og yderst et grønt skørt med rød bort for ugifte og grøn bort for gifte. Om livet havde hun et livstykke, og derover en sjælevarmer: Det er et stort tørklæde med borter på siderne og i begge ender en kvast. Tørklædet blev lagt over

ryggen, på kryds over brystet, de to kvaster knyttedes på maven. Desuden havde de altid et stort ternet bomuldsforklæde på. Om søndagen var nederdelen sort ulden. Der blev altid brugt sort kyse, hvor hele forstykket var broderet med sorte perler. Men om sommeren, når de gik og handlede, havde de et hvidt, firkantet, stivet tyndt stykke stof med blonder, hvorunder der var et stykke pap til at holde det i form, så det blev trekantet. Til fest var kysen sort, og hele nakken broderet med guld. Da de altid gik med kyse, kom der af og til en opkøber, som skakrede (d.v.s. skar) håret af; det fik de 2 kr. for, og det kunne de næsten leve af en uge.

Dagen begyndte tidligt. Kl. 3 om morgenen tog bedstefar ud at drag, hente garnene, og samtidig sætte til næste dag. Når han kom i land, havde bedstemor morgenmaden færdig. Fiskene solgte hun for sin mand. Hun lagde dem i en lidt aflang, firkantet, flettet kurv. På den ene lange side var der et buet indhak til ryggen og en hank. I hanken var der et langt stykke stofreb, og i enden af rebet var der en stok. På lænderne havde fiskerkonen en hård pølle, som blev bundet foran; den blev kaldt en randsel. Kurven blev taget op på ryggen, så den hvilede på randselen. Båndet blev lagt over skulderen, og stokken stukket ind mellem bunden af kurven og randselen, således at armen hvilede på stokken. Så kørte hun sammen med alle Taarbæks andre fiskerkoner til Gammel Strand i København med en vognmand, som også kørte dem hjem.

Alt brændslet til huset og barkekedlen hentede min bedstemor i skoven om lørdagen. Hun havde et langt reb, i hvis ene ende hun bandt en sten. Når hun så en tør gren oppe i et træ, slyngede hun rebet op om grenen og hev den ned. Det var forbudt; men det var de bedste grene, og der gik sport i det. Hvis grenene var for store, stak hun dem ind mellem to træer, der var vokset tæt sammen, og knækkede dem på den måde. Når der var samlet en passende bunke, lagde hun rebet som en hårnål, derpå brændet, så en gammel sæk eller lignende, og til sidst sig selv. Løkken tog hun ned over hovedet og stak begge rebender igennem, strammede rebet og bandt det på siderne. Ved hjælp af en tyk stok rejste hun sig op og bar brændet hjem. På disse ture oplevede hun ofte noget. Kong Frederik VIII red sommeren igennem tur på Strandvejen, og når hun mødte ham, fik hun altid en blank sølvtokrone. Når hun kom hjem,

satte hun den i øjet og sagde til sin mand: »Svendsen, kan du tage den klat ud af mit øje!«

Engang mødte hun nogle studenter, medens hun gik og sang. De forærede hende »Folkets Sangbog« med 710 sange. Den havde familien megen glæde af, efterhånden som børnene voksede op. Når de om vinteren sad rundt om bordet med deres arbejde, sang de alle sangene. Når der stod »Egen mel.« over, lavede de en melodi selv. I køkkenloftet var der en lem, og gennem den blev brændet lagt op på loftet, så det altid var tørt. Redskaberne og garnene hang der også; men det var i den modsatte ende, at børnene sov. Der var ingen skillerum på loftet.

Om eftermiddagen i skumringen stod man udenfor i små klynger, for ingen ville være den første til at tænde lys. Når det så var helt mørkt, kiggede man rundt for at se, om nogen af naboerne havde tændt lys; så først blev der tændt. Efter aftensmaden blev garnene taget frem og bødet, repareret. Bedstefar havde en kniv på langfingeren, så det gik hurtigt. Når garnene var bødet, blev der skåret flor – det er et korkstykke på størrelse med en tommeltot. En halv cm fra hver ende var der skåret en rille. De blev syet fast på garnet i en halv meters afstand for at holde garnet oppe. I den anden side blev der knyttet sten over for floret, for at holde garnet nede.

Om søndagen blev der altid lavet mad til tre dage. Det var næsten altid suppe, oksekødssuppe med urter, kartofler, kød- og melboller, vandris kogt med rosiner i og kødet til eller sulevælling, det er flæsk kogt med urter og byggryn. Gule ærter eller hvidkålssuppe var de stående retter. Ind imellem var der også steg på bordet; men det var sjældent. Om sommeren var der altid rabarber- eller rødgrød til dessert. Om vinteren fik man til frokost kogt, saltet sild med eddike til, samt fedtebrød og ost. Der var ikke altid tid til at lave middagsmad, dog fik man meget fisk. Man gik aldrig i seng, før ilden i ovnen var slukket, og der var lagt til rette til næste dag. Det hændte ind imellem, at en glød antændte det tilrettelagte bål, og så måtte man vente igen.

Når Øresund var frosset til, kunne det være slemt med økonomien. Så blev der købt på kredit, og der blev altid betalt i sildetiden om efteråret.

Men hvis silden udeblev et år, så stod det skralt til. Skatten betaltes halvårligt med 2 kr.

Om julen var der altid flæskesteg og en grangren på bordet. Hvert barn fik et julelys, som de fik lov at lege med. De dryppede tællen ned mellem fingrene, og skilte dem så ad. Der var også nødder og æbler, de stod altid under sengen i en spånkurv.«

Difteritis-epidemien

I sommeren 1881 ramtes strandvejsbeboelserne og ikke mindst Taarbæk af en difteritis-epidemi. Epidemien fik alvorlige følger for Taarbæks økonomiske forhold, idet sommerbeboerne flygtede fra byen, og den blev anledning til den store strid mellem beboerne i Taarbæk og Lyngby Sogneråd om Taarbæks udskillelse fra Lyngby Kommune. Hele denne sag, som altså verserede i tiden omkring »Brage«s stiftelse, er dog i denne omgang ikke behandlet, men kunne passende tages op i forbindelse med Taarbæk Grundejerforenings 100 års jubilæum i 1982.

Strandveiens Veiviser

En oversigt over, hvem der egentlig boede i Taarbæk i 1880'erne, får vi i »Strandveiens Veiviser for 1885« ved C. P. Petersen. Listen medtager faste helårsbeboere og faste sommerbeboere.

Hans Topsøe-Jensen

Taarbæks faste Beboere.

(g. T. ɔ: Gamle Taarbæk, n. T. ɔ: Ny Taarbæk).

Stybe V Læge gamle Taarbæk
Aumont H Læge g T
Petersen Jagtjunker Klampb
Sarup Jordemoder g T
Harleue Betjent n T
Kemp Pastor n T
Larsen Lærer g T
Bidstrup Lærer g T
Beck Lærer n T
Clausen Lærer n T
Bering Lærerinde g T
Mikkelsen Apotheker g T
Kemp Cand. pharm. n T
Mess Cand. pharm. g T
Jacobsen Fru n T
Bilberg Fru n T
Moldenhawer Fru g T
Lythkes Enke sen. Murer g T
Lythkes Enke jun. Murer g T
Ottos Enke Tømrer n T
Christensens Enke Barber g T
Olsens Enke Fyrbøder g T
Ingwersen Asylmoder g T
Petersens Enke Skovløber n T
Jensens Enke Fisker g T
Geertsens Enke Snedker g T
Eriksen Skovløber Dyrehaven
Jensen H Skovløber Trepilelaagen
JørgensenH Skovløber Springforbi
Thomsen H Vognmand g T
Jensen A Vognm. g T
Mortensen A Vognm. g T
Lorentzen L Vognm. g T
Andersen J P Vognm. g T
Larsen H Vognm. g T
Steffen Fru Taarbæks Hotel
Hansen Høker g T
Simonsen Konditor g T
Nielsen Restauratør Klampenborg
Borup Restauratør g T
Sørensens Enke Kjøbm. g T
Jensen E Kjøbmd n T
Lorentzen K Kjøbmand n T
Meyer Kjøbmd g T
Ravn Kjøbmd g T
Iversen J Gartner n T
Fagerlund B Tømrer g T
Petersen J Tømrer n T
Tharaldsen P Tømrer n T
Martinsen Tømrer g T
Olsen O Tømrer g T
Eckard Snedker n T
Pedersen P Tømrer n T
Larsen Tømrer g T
Pedersen H Tømrer g T
Christensen H Tømrer n T
Nielsen Tømrer g T
Andersen O Tømrer n T
Krone P Murer n T
Fick H Murer n T
Jensen C Murer n T
Pedersen A Murer g T
Schmidt C Murer g T
Jørgensen P Malerm. g T
Møller F Malerm. g T
Jørgensen F Malersv. g T
Henriksen Skomager g T
Hansen Skomager g T
Olsen Skomager g T
Johansen Skomager g T
Mortensen Gartner n T
Pedersen Gartner n T
Nielsen Gartner n T
Harms Gartner n T
Beck (van Deurs) Gartner Springforbi
Christiansen (Wulff) Gartner n T

Kristensen N Gartner g T
Hansen (Hage) Gartner
Nielsen (Blom) Gartn. Springforbi
Hansen (Holm) Gartner n T
Rasmussen Gartner Springf.
Skjoldager Gartner n T
Jensen (Henriques) Gartner g T
Sæby Gartner n T
Jensen A Gartner n T
Petersen T Gartner Klampenborg
Lorentzen Dyrlæge g T
Frederiksen Handelsb. g T
Rasmussen P Veimand n T
Agesen Glarmester n T
Olsen Blikkenslager g T
Cordsen Blikkenslager g T
Fagerlund Bødker g T
Garn Bager g T
Sørensen Bager g T
Rasmussen T Bagerkusk g T
Mortensen H P Bagerk. g T
Mortensen P Bagerkusk g T
Hansen Bomforpagter Klampenborg
Christensen Træskomager g T
Bredvad C Huseier n T
Povlsen J Huseier g T
Nissen Huseier n T
Kristiansen J Huseier n T
Christiansen L Huseier n T
Jensen C Huseier n T
Schuldt J Huseier n T
Bentzen Postbud g T
Olsen J Postbud g T
Hansen C Papirmager g T
Nielsen L Portner Klampenb.
Næhr Sadelmager g T
Andersen J Stenhugger g T
Andersen A Arbeidsmd g T
Kristiansen J Arbeidsmd g T
Steffensen H Arbeidsmd n T
Johansen E Arbeidsmd g T

Nielsen P Arbeidsmd n T
Andersen O Arbeidsmd g T
Pedersen T Arbeidsmd n T
Krumhansen G Arbeidsm.
Mortensen M C Arbeidsm.
Johansen L Fisker
Larsen P do
Kristensen N do
Petersens Enke A do
Møller C N do
Olsen A do
Svendsen S N do
Bæk O J do
Johnsen J J do
Sørensen P do
Nielsen N do
Jensen O do Længen
Møller O do
Sørensen J do
Eriksen J do
Olsen P jun. do
Sørensen L do
Svendsen A do
Jensen O do Strandmark
Hansen L do
Madsen A do
Pedersen L do
Larsen O do
Bentsen J do
Bentsen Johannes do
Sørensen H do
Johansen J do
Jensen R do
Olsen L do
Otto C do
Nielsen J do
Eriksen P do
Anderren P do
Pedersen J do Kroen
Olsen N P do
Svendsen O do
Møller F do
Hansen T do
Bentzen J do
Lorentzen E do

gamle Taarbæk

Nielsen J P Fisker	gamle Taarbæk	Hansen F Fisker	gamle Taarbæk
Andersen S do		Jensen J do	
Olsen H J do		Nielsen S do	
Sørensen C do		Pedersen P do	
Pedersen H P do		Johansen P J do	
Larsen P C do		Olsen H P do	
Pedersen C do			

Sommerbeboere.

Taarbæk (fra Sporvognstationen til Trepilelaagen)

(n. T. ɔ: Ny Taarbæk, g. T. Gamle Taarbæk, K. B. ɔ: Klampenborg Badeanstalt).

Adler J Gross. g T
Anholm J Fru Trepilelaagen
Andersen R Sagfører Fru Bilberg n T
Albeck A A Partikul. Egebo n T
Berendsen A Grosserer Klampenborg Badeanstalt
Brøndum M Enkefru K B
Børresen V Løitenant K B
Bendix D Grosserer K B
Bull O Kaptain Edelslund g T
Busse L A Enkefru Gibraltar n T
Bunch A C Grosserer Vennersminde n T
Bindseil E J Enkefru Gartner Sæby n T
Bryndom J A Mægler Huseier L Kristiansen n T
Berner H F Rentier Fisker C Otto g T
Banck J C Grosserer Fru Bilberg n T
Brygmann Frøken Fisker A Madsen g T
Bentzen F V L Contorchef Asylveien g T
Block Enkefru Asylveien g T
Berner A Justitsraad Asylveien g T
Bruun C M R Admiral g T
Behrens A Grosserer Vognm. A Mortensen g T
Beckgaard A C Mægler Kirkeveien n T
Bonnesen N E J Gross. g T
Borring S Gross. Md. Otto n T
Berg E Gross. Fru Bilberg n T
Block B Enkefru Fisker J Larsen g T
Bernburg J G Asylveien g T
Bramson M L Grosserer g T
Berendt E Gross. Admir. Brun
Bech P C F Kontorchef g T
Berendt J A Grosserer Ellehusene n T
Cohen B W Grosserer K B
Christensen C Grosserer Asylveien g T
Creutzberg F Grosserer Postbud J Olsen g T
Cohn M Vexell. Gartner J Kristiansen Nr. 7 n T
Carstensen J Fru Apotheket g T
Christensen J Gross. Vognm. P Andersen g T
Dahl L Grosserer K B
Dahl H C Hofskomager Egebo n T
Drücker H J Grosserer Edelslund g T
Drücker R Grosserer Gartner Iversen n T
Dessau D Bureauchef K B
Duus T H Oberstinde Fisker P Olsen g T
Drewsen A Enkefru Fisker L Hansen g T
Dessauer S Enkefru Fisker J Pedersen g T
Dreyer J Enkefru Fisker L Hansen g T

Dahlmann J C Enkefru Asylvei g T
Dehn G Vaskerieier Fisker Rasmus Jensen g T
Eskildsen A P Assistent g T
Erlandsen A F Gross. Fisker P Olsen g T
Friehling B Kommercer. K B
Falck G A Grosserer n T
Fonnesbeck C A Enkefru Taarbæks Hotel
Fonnesbeck C Gross. Kirkeveien n T
FrisenetteC Frøhandler Tømr. J Pedersen n T
Fog E T S Gross. Asylv. g T
Freitag E V Instrumentmager Egebo n T
Ginderup C Kammerr. K B
Goldschmidt M Direktør n T
Gad G E C Bogh. Kirkev. n T
Gyldendal E M Fru n T
Gamél A Grosserer n T
Green T Konsul Lieunges Eiendom g T
Green O Vexellerer K B
Gericke J F Konditor Fisker C Møller g T
Green A Direktør g T
Hertz E Grosserer K B
Henriques R Tømrer Tharaldsen n T
Henriques E Konsth. Tømrer Tharaldsen n T
Henriques A R Gross. g T
Henriques M R Gross. Tømrer Tharaldsen n T
Herforth C L A Overretssagf. Edelslund g T
Herforth L N Mægler K B
Herholdt J C C Gross. Hinsgavl n T
Hee C Grosserer g T
Hirschsprung P Enkef. Rehofs Eiendom n T
Hertz M Vexelm. Schuldts Eiendom n T
Holme F M Gross. n T
Hee F Grosserer n T
Hartvig E Rentier Fisker O Møller g T
Hirschsprung B Gross n T
Holst F Partikulier Gartner Mortensen n T
Hirsch H Enkefru Edelslund g T
Heckscher G Grosserer n T
Haslund A Dr. med. Fisker S Olsen g T
Henriques B Grosserer Fisker Eriksen g T
Heckscher M Varemægl. Gartner J Kristiansen n T
Hammer C F Gross. Klampb.
Hertz J Fabrikant Rehoffs Eiendom n T
Haffgaard V Kontorchef Murer Jensen n T
Henriques S Antikvhl. n T
Hoppe J Protokolfører Vognmand A Mortensen g T
Hartvigsen V Justitsraad Kristiansro g T
Heimann S Manufakturh. Fisker Sørensens Enke g T
Henriksen M Enkefru Frk. Holbeck g T
Halberg C A Uhrmager Ellehusene n T
Henriques A Bogtrykker Lythkes Minde n T
Haar R P M Prokurator Kjøbmand Jensen n T
Herold J. Overretssagfører Rehoffs Eiendom n T
Heckscher L Enkefru Gartner Nissen n T
Heinricy V Gross. Fisker P Andersen g T

Heymann M Vexelm. Bakkehuset n T
Jensen N Partikulier n T
Jacoby M L Grosserer n T
Iversen A Dr. med. Fisker S Olsen g T
Jacobsen S Gross Fisker L Pedersen g T
Jacobsen E Fuldmægtig Villa Taarbæk n T
Jensen E C Fabrikant Lille Høi g T
Jensen J Grosserer Schuldts Ejendom n T
Italiander N Fru Fisker H Sørensen g T
Jørgensen A A Boghandler Krohaven g T
Krarup O Dr. med. K B
Kaufmann H A T General Edelslund g T
Kühl H F J Grosserer Klpb.
Kirckhoff Kammerherre Kirkeveien n T
Kracke N C Grosserer Fisker Eriksen g T
Koch P C A Konsul g T
Kalko J Overretsprok. n T
Kjær V Tandlæge Schuldts Eiendom n T
Knudsen H Enkefru K B
Kindermann Barber g T
Kalckar E Enkefru Fisker P Olsen g T
Krack C T Stadskonduktør Postbud J Olsen g T
Krag R Kammerj. Fru Stillings Eiendom g T
Koppel I Grosserer Ellehusene n T
Lund Enkefru Kirkeveien n T
Lewin S E Fabrikant Murer Krone n T
Lewin L Fuldmægtig Murer Krone n T
Lange T C Grosserer g T
Lorentzen C Bager Rehoffs Eiendom n T
Langhoff S Gross. Asylveien
Lewin B Grosserer Lythkes Enke g T
Levy S Læge Edelslund
Lewysohn G Fru Gartner Nissen n T
Linnemann S Conferensraad K B
Lerche F N G F Kapt. Kammerjunker g T
Lewinsen A T Gross. Portner Hansen g T
Latzer Ester Frk. Fisker N Oldermand g T
Latzer Edeline Frk. Fisker N Oldermand g T
Latzer Rosa Frk. Fisker N Oldermand g T
Lewin M Grosserer Fisker O J Bæk g T
Madvig V F Materialhandler Fisker J Sørensen g T
Madsen H Konstruktør Skomager Olsen g T
Melchior C H Gross. g T
Meyer L S Enkefru Huseier K Jensen n T
Muhle C Enkefru Huseier K. Jensen n T
Meyer M S Vexelm Lüthkes Minde n T
Melchior M Grosserer n T
Melchior J Grosserer n T
Mørck F T Overretspr. K B
Michaelsen S A Gross. Huseier L Kristiansen n T
Marckus B L Grosserer Kristiansro g T
Moyel C V T Gross. Taarbæks Hotel
Major V kgl. Maskinmester g T

Mynster H Enkefru g T
Meyer M J Grosserer g T
Michelsen T Fru g T
Michelsen A T M Frk. g T
Michelsen Fru Edelslund
Meyer H V Dr med g T
Melchior J Gross Md Otto n T
Munck C H Grosserer n T
Michelsen C Ordensjuvelerer Kirkeveien n T
Møller T Forretningsf. Lieunges Eiendom g T
Møller F M Fabrikant n T
Melchior A W Gross. Edelslund g T
Melchior S Enkefru Edelslund g T
Melchior V L Kontorist Edelslund g T
Melchior G W Gross. Edelslund g T
Meyer J S Agent g T
Melchior R Enkefru Fisker A Olsen g T
Michaelsen J C E Gross. Fru Moldenhawer g T
Nygaard H H Overretssagf. Asylveien g T
Nissen - Sommersted J F C Grosserer n T
Berlème - Nix L Gross. Sommerlyst g T
Nathan F Enkefru Bager Garn g T
Nielsen G G Partikulier Gartner Mortensen n T
Nielsen A E Baandhandler Krohaven g T
Nordstrand C Grosserer K B
Nielsen J Restauratør K B
Olsen V Hof - Bager Krohaven g T
Owen F Grosserer g T
Ostermann V Assistent Gartner Mortensen n T
Petersen N G Grosserer Kristiansro g T
Petersen G Gross. Asylv. g T
Petersen V Grosserer n T
Pedersen S Kapt. Grosserer Villa Taarbæk
Prytz F Gross. Gartner Mortensen n T
Philipsen B Enkef. Md Lüthke g T
Philipsen G Boghandler Md Lüthke g T
Philipsen L Boghandler Md. Lüthke g T
du Plat E G E General Lieunges Eiendom g T
Petersen L Fru Asylv. g T
Poser J F Exam. jur. Murer Pedersen g T
Pontoppidan S T A Prokr. Edelslund g T
Petersen A Grosserer n T
Rothenburg A Enkefru K B
Ree G Justitsraadinde Tharaldsen n T
Ranch J E Enkefru n T
Ruben B Grosserer n T
Ræder V Generalinde n T
Rothenborg F Gross. Eriksborg g T
Rosenstedt S Rodemester g T
Rønne J Bankdirektør Fisker L Pedersen g T
Ruben H Enkef. Bager Garrn g T
Ritzau E N Direktør Gartner Nielsen n T
Stilling H C Stadsbygm. K B
Simonsen L Prokurator Edelslund g T
Simon S Restauratør Edelslund g T
Schmaltz P F Præst Postbud Bentzen g T
Salomonsen I S Vexell. g T

Simonsen I L Overretspr n T
Schou F Dampmøller g T
Salomonsen E Enkefru Fisker J Sørensen g T
Stokkeby E P Grosserer Gibraltar n T
Skibsted O de Fine Kommandør Lieunges Eiendom g T
Simonsen L Lithograf Fisker N Svendsen g T
Steen L Enkefru Asylv. g T
Salomonsen C I Læge g T
Salomonsen M Dr. med. g T
Simonsen L Enkefru Fisker O Jensen g T
Salomonsen F Fuldm. g T
Schottlænder F Enkefru Barber Kristensens Enke g T
Simonsen T Enkefru Fisker O Jensen Beck g T
Schnitter V Oberst Lorentzens Vei n T
Salomonsen L Dr. med. Kjøbmand Jensen n T
Schmidt A Prokurist Krohaven g T
Steen C Boghandler Asylv g T
Styrup J Konsul Edelslund g T
Trier S Dr. med K B
Thøgersen O Grosserer Nøisomhed n T
Tietgen C T Etatsraad g T
Tangen E L Frøken g T
Trier S Grosserer Md Lüthke g T
Trier E Enkefru Md R Jensen g T
Tranekær J C Malerm. g T
Tachau F Frøken n T
Weel A D Rodemester Ellehusene
Wessenberg C Grosserer Fisker R Jensen g T
Valentin A Frøken Fisker F Møller g T
Wilson R C Agent Lorentzens Vei n T
Weber Lehmann F Grosserer Kristiansro g T
Weber C Malermester g T
Vestermann V Oldfru g T
Vestermann A Lærerinde g T
Vincent A Fru g T
Wessel T Grosserer n T
Welding T Mægler Vilhelmshøi
Wolffhagen F H Kammerh. n T
Warburg E C Partikulier n T
Warburg C A Fabrikant n T
Warburg H H W Fabrikant n T
Warburg H A Frøken n T
Warburg C A Frøken n T
Warburg L A Provst n T
Ørnstrup L V Provisor Asylveien g T
Ørnstrup E Fru Asylv. g T

Desuden findes en Del Forretningsmænd, som ikke have Bolig, men kun drive Forretning fra faste Udsalg:

Arildsen Slagter
Ebbesen Slagter
Holm Grønthandler
Overby Grønthandler
Frederiksen O Fiskehandler
Pedersen Fiskehandler
Rosendahl Godsexpeditør.

Sommerbeboere

fra Trepilelaagen til Strandmøllen.

Holm C Grosserer
Hansen O Høiesteretssagfører
Benzon Etatsraadinde
Benzon O Cand.
Benzon A Cand.
Werner T M Grosserer
Tutein E Fru
Vett E Grosserer
Marcher J C C Løitnant
Busch C Grosserer
Anker-Heegaard Fabrikant
Anker-Heegaard L Frøken
Hage Kolsulinde
Rothe C Kammerherreinde
Falbe I Stiftsdame
Rothe C A Kammerjunker
Blom S A Grosserer
van Deurs D E Kammerherre
Holten C Grosserer
Blom J Etatsraad
Konov H Konsul

Disse Beboere ere ordnede i Rækkefølge efter deres Landsteders Beliggenhed.

»Brage«. De første tider

Taarbæk Fiskeres Sangforening, Brage, blev stiftet på Taarbæk Kro den 26. november 1881.

Øresundskystens fiskere var, hvor de kom på fiskeri i provinsen, kendt for deres sang. Fiskerne i Snekkersten havde dannet deres sangforening i 1877, og nu ønskede fiskerne i Taarbæk altså også at danne deres egen forening. Der var i forvejen to sangforeninger i Taarbæk, af henholdsvis 1876 og 1880; men fiskerne fandt det naturligt at have deres egen forening: Dels følte de et fællesskab, der fra begyndelsen knyttede ydelser ved sygdom og begravelse til foreningens virkeområde, og dels var det nødvendigt, da fiskerflåden tit lå i andre havne.

Vi ved som ovenfor nævnt, at lærer Laurits Frederik Theodor Larsen var medstifter og dirigent i de første år. Men hvem der i øvrigt var med, vides ikke med sikkerhed, for kun protokollerne begyndende den 28. oktober 1905 og regnskabsbøgerne fra 1919 er bevaret. Den 26. november 1881 er dog sikker nok, for datoen står på den gamle røde fane, der endnu er bevaret. Desuden findes der en håndskrevet sang til juleaften 1884 og et trykt »program ved koncerten på Klampenborg« den 17. juli 1887 kl. 5 (d.v.s. kl. 17) med deltagelse af sangforeningerne fra Brede, Lyngby, Ordrup, Raadvad, Skodsborg, Skovshoved og Taarbæk. Programmet slutter med »Efter Afsyngelsen af foranstaaende Sange vil der af Sangforeningerne afvekslende blive sungne forskjellige Sange«. En kvittering for maj 1904 findes ligeledes bevaret.

I de første år foregik sangøvelserne på skolen og i en stor stue på »Havnefryd«, havnefoged Søren Sørensens ejendom, hvor der blev sunget hver lørdag aften om vinteren. Når man var færdig med sangen, drak man et glas øl, og havnefogeden smurte fedtebrød til sangerne.

På generalforsamlingen den 28. oktober 1905 vedtager man »at synge, hvis det kunne lade sig gøre«. Der er problemer med fremmødet, noget der i de næste 76 år i perioder er et tilbagevendende problem. Og det lader sig åbenbart ikke gøre at begynde at synge. For på generalforsamlingen den 31. oktober 1906 vedtager man at begynde at synge igen. Et forslag om at åbne foreningen for ikke-fiskere forkastes. I 1907 indsamles til en ny fane. På generalforsamlingen den 2. november 1907 vedtages

Taarbæk Fiskeres Sangforening »Brage« på udflugt 1881. Byhistorisk Samling

det at indkøbe en ny grøn fane og på fanen at beholde det gamle symbol. Fanen indvies ved juletræet den 28. december 1907. Den grønne fane fra 1907 er i 100-året fortsat foreningens fane.

Foreningens åbning for ikke-fiskere

Som anført stilles der i 1906, som følge af det ringe fremmøde til sangen, forslag om at åbne foreningen for ikke-fiskere; men forslaget forkastes. På generalforsamlingen den 8. november 1913 forsøges igen, omend med en mere forsigtig åbning, idet man foreslår, at fiskerfødte kan optages – det vil sige personer, hvis far har været fisker – men forslaget nedstemmes. I 1918 forsøges igen. Den 23. november holdes ordinær generalforsamling; men allerede den 26. november holdes ekstraordinær generalforsamling om foreningens åbning. At der ventes en hård debat fremgår af, at man vælger en så agtet og myndig mand som murermester H. P. Sørensen til dirigent. 24 medlemmer giver møde, forslaget bliver sat under afstemning. Det vedtages med 21 stemmer for og 2 imod at åbne foreningen. Bestyrelsen bemyndiges til at optage nye medlemmer efter bedste skøn.

Fiskerne afgiver dog ikke suverænitet, idet der i lovene fra 1918 (underskrevet fisker N. A. Nielsen, og fisker J. S. Johansen, næstformand) i §7 anføres: »Foreningens Bestyrelse skal bestaa af en Formand, en Næstformand, 1 Kasserer og 2 Bestyrelsesmedlemmer, hvoraf Formanden og 2 Bestyrelsesmedlemmer skal være Fiskere«. Af disse love synes kun den øverste halvdel af et eksemplar at være bevaret.

På generalforsamlingen den 14. november 1919 indvælges murer Viktor Henriksen som den første ikke-fisker i bestyrelsen, og på et efterfølgende bestyrelsesmøde den 18. november overtager Viktor Henriksen kassererhvervet. Da det halve sekel rundes i 1931 anføres: »Viktor Henriksen havde siden Ordet for at takke paa Ikke-Fiskernes Vegne for, at man i sin Tid lukkede Foreningen op«.

På generalforsamlingen søndag den 5. december 1943 kl. 10.00 nedsættes et udvalg til udarbejdelse af nye love; men på generalforsamlingen den 25. november 1944 bliver det vedtaget at udsætte lovrevisionen. Det lykkes at komme frem til 1947 med 3 fiskere i bestyrelsen; men ved

Albert Jensens død er der kun formanden, Chr. Nielsen, og Johan Johansen tilbage med tilknytning til fiskeriet.

Den 12. august 1948 dør formanden, fisker Chr. Nielsen. Murermester Johan Sørensen konstitueres som formand og vælges til formand på den efterfølgende generalforsamling den 12. november 1948. Hermed gled også formandsposten over til en ikke-fisker; men Johan Sørensen havde rod i det gamle og var fiskerfødt, da hans far, murermester H. P. Sørensen, havde været fisker, før han som 22-årig i 1898 gik i lære hos murer Jensen.

Ved generalforsamlingen den 16. november 1951 blev tømrer Benni Hansen valgt til formand. Benni havde, gennem sin æt, rod i det gamle, og han var traditionens mand. På generalforsamlingen den 27. november 1957 får han vedtaget en lovændring, hvorved han sætter Taarbækfiskerne et varigt minde, idet lovens §1 får ordlyden: »Foreningens navn er Taarbæk-Fiskeres Sangforening »Brage«, som ingen generalforsamling har myndighed til at forandre«.

Ved generalforsamlingen den 14. november 1961 forlader den sidste fisker Johan Johansen bestyrelsen; han havde til 1937 været erhvervsfisker. En saga var ude.

Foreningens 40 års jubilæum i 1921. De første æresmedlemmer

Lørdag den 26. november 1921 holdt foreningen jubilæumsfest på Taarbæk Hotel. Til festen inviterede foreningen 7 medlemmer, der havde været medlemmer af foreningen i 40 år, samt optog som æresmedlemmer (alder i 1881 angives i parantes): Johan Jensen (27), Søren Nielsen (32), Søren Sørensen (23), Niels Peter Jensen (L) (17), Niels Peter Jensen III (?), C. C. Sørensen (23) og Hans Sørensen (40). Skal der gættes på, hvem der var med til at stifte foreningen i 1881, må de findes blandet de ældste af de 7 æresmedlemmer.

Foreningens 50 års jubilæum i 1931

På generalforsamlingen den 10. oktober 1931 blev der til en festkomité valgt Johannes Johansen, Viktor Henriksen og skolelærer H. O. Andersen. Festen blev holdt lørdag den 28. november på Bellevue Strand-

hotel. I festen deltog 130, og der blev serveret suppe, and, is og kaffe. Isen var pyntet med sejlbåde, og på en af isene var der et blinkfyr – resultatet af, at restauratør Sørensen igennem årene havde gået og kigget på den blinkende lysbøje derude på Taarbæk Rev.

Festtalen blev holdt af Peder Møller. Koret bestod af 20 sangere, der sang »Fold dig ud, vor gamle fane« og »Syng kun i din ungdoms vår«. To faneplader blev overrakt foreningen af repræsentanter fra sangforeningen »Øresund«, Skovshoved, samt fra U. P. Overbyes Minde, Ordrup. Der var gratulation fra Idrætsforeningen samt lykønskningstelegrammer fra Taarbæk-Vedbæk Fiskeriforening, sangforeningen »Enigheden«, Skovshoved, dr. Kalko, pastor Widding m.fl. Kassereren, rodemester Sofus Bredvad, udnævnte fisker Peder Møller, skibshandler Emil Sørensen, murermester H. P. Sørensen og kioskejer Johannes Nielsen til æresmedlemmer.

Samme sang i 100 år

Fiskerne sang i deres hjem, på deres arbejde med redskaberne i land, og når de var sammen i provinsens havne. I foreningens første år sikrede indtægterne ved sangkoncerterne det økonomiske grundlag for sygdoms- og begravelseshjælpen. Der blev holdt koncerter på Klampenborg og i koncertsalen ved cottagerne.

Juleaften 1884 sang koret i Taarbæk Kirke, kapellet som det hed dengang, og efterhånden blev fiskernes sang en del af livets rytme i Taarbæk.

Som uddrag af protokollen skal fortælles: Søndag den 27. februar 1921 assisterede sangkoret ved en kirkekoncert arrangeret af pastor Kemp til hjælp til et nyt orgel.

Onsdag den 9. november 1927 sang koret til Emil Sørensens og hustrus sølvbryllup.

Søndag den 27. november 1927 sang sangforeningen ved fisker N. P. Jensens hustrus begravelse.

Søndag den 18. marts 1928 assisterede sangkoret ved en kirkekoncert i Taarbæk Kirke, arrangeret af organist Buchard. Det blev henstillet fra sangforeningens side, at en sum af det eventuelle overskud blev skænket

til Taarbæk Børnehave.

Lørdag den 23. juli 1932 sang sangkoret ved grosserer Nielsens sølvbryllup i Slots Allé.

Lørdag den 6. og 7. august 1932 sang sangkoret ved en havnefest i Taarbæk, arrangeret af havnebestyrelsen og fiskeriforeningen.

Torsdag den 1. januar 1934 sang koret ved medlem, dyrlæge L. Jakobsens jubilæum.

I 1936 udførte foreningen vel den hidtil største sanglige opgave, idet »Brage« sammen med Skovshoved Sangforening »Øresund« og Ordrup Sangforening »Overbyes Minde« sang i radioen. Udsendelsen fandt sted søndag den 19. juli kl. 15.40-16.00, og koncerten fik en meget fin anmeldelse: »Kystens gæve sønner, hvis sang var som sommer, sol og hav«. Og protokollen fortæller videre om korets sang gennem årene:

Søndag den 1. september 1940 assisterede koret ved alsangen på Taarbæk Havn.

Lørdag den 3. november 1940 sang koret ved dyrlæge Jakobsens datters bryllup.

Torsdag den 19. april 1945 sang koret ved Taarbæk Grundejer- og Kommunalforenings 25 års jubilæum.

Tirsdag den 5. juni 1945 deltog medlemmerne samt fanen i folkefesten i Lyngby.

Søndag den 4. december 1960 sang koret sammen med Skovshoved Sangforening »Øresund« under ledelse af Svend Madsen to julesange ved juletræet i Taarbæk.

I slutningen af 50'erne indtræder en kritisk periode for koret, idet sangernes skare svinder ind. »Onsdag den 2. september 1959 afholdtes bestyrelsesmøde hos Benni Hansen, alle mand var mødt. Det vedtoges at få trykt husstandsmeddelelser til samtlige husstande i Taarbæk om at få flere sangere til »Brage«. Niels Jensen påtog sig at bringe dem ud«.

En række af vore nabobyers sangforeninger måtte give op i denne periode, og det sikrede Taarbæk en række meget fine og trofaste sangere: Poul Knudsen, Alfred fra Galopbanen, Gorm Rasmussen m.fl. Dette tilskud bar koret igennem de omskiftelige 60'ere. Koret var nu sammensat af sangere, der boede vidt omkring, fra Grundtvigsvej til

Nivå. Grundet de ændrede arbejdsvilkår blev sang ved begravelser opgivet, og sange ved sølvbryllupper blev vanskeligere at gennemføre, især uden for sangperioden. Men så langt vi kan, holder koret ved det gamle. Fra de sidste blade i protokollen kan nævnes:

Lørdag den 2. august 1980 kl. 7.00 sang koret ved æresmedlem Georg Overbyes og hustru Rosas guldbryllup, 15 sangere gav møde.

Onsdag den 18. februar 1981 kl. 6.00 sang koret ved skovløber på Taarbæk Port, Jens Andersens og hustrus sølvbryllup, 12 sangere gav møde.

Korøvelserne i Taarbæk har altid været en balance mellem hyggeligt samvær og sang. Fra de første tider blev sangøvelserne holdt om lørdagen. På et sangmøde den 25. august 1953 blev det besluttet at flytte sangen til om fredagen. I jubilæumsåret synges torsdag aften.

Der har altid gennem årene været øvet en energisk indsats af korets dirigenter for at sikre et godt resultat. Foreningens første dirigent var som nævnt lærer Larsen. Derefter var lærer N. J. Nielsen dirigent til sin død 1917, hvorefter Julius Adelvard virkede til sin død 1930. Under dirigent Adelvards forudgående sygdom ledede æresmedlem, maler Henry Olsen sangen. Herefter overtog lærer Karl Nielsen fra Nærum sangen frem til 1949. Siden da har sangen været ledet af Alfred Petersen, S. V. Madsen, Ove Munk Rasmussen og Arne Jakobsen. I jubilæumsåret ledes koret af Peter Petersen, der foruden at være en meget dygtig og energisk dirigent tillige »af æt og id« har rod i Taarbæks traditioner.

Foreningens sociale funktion

I foreningens første år var der til medlemsskabet knyttet ydelser ved sygdom og begravelse. På generalforsamlingen i 1906 drøftedes en opgivelse af begravelseshjælpen; men det blev vedtaget at bibeholde den mod at opkræve et ekstra kontingent på 50 øre.

I 1919 indstillede foreningen udbetalinger ved sygdom. Årsagen var epidemierne af den spanske syge; men medvirkende hertil har foreningens åbning sikkert også været. Forpligtelserne var blevet for store.

Foreningens begravelseshjælp nedlægges derimod først på generalforsamlingen den 30. november 1950.

Hans Topsøe-Jensen og Ingvar Nielsen

Foreningen som borgerforening og traditionens værn

Juletræ, maskerade til fastelavn og mange andre festligheder har gennem årene præget foreningens ydre virke. I dag er juletræet og karnevallet en Taarbæk-begivenhed, særligt for børnene. Niels Jensen og Viktor Henriksen er julemænd eller underholder børn og voksne med boksekamp – eller hvad de nu kan finde på.

Indtil for godt 10 år siden var det skik, at det juletræ, der blev opstillet ved Taarbæk Strandvej foran »Taarbækhave« ved bunkeren, blev tændt ved en lille højtidelighed, hvor pastor Gamrath talte og nogle medlemmer af sangforeningen sang et par salmer. Desværre samlede det kun få tilhørere, og det var nok grunden til, at det ophørte. Skikken med en indsamlingsbøsse under juletræet ophørte også, vistnok fordi der kom så lidt i.

Sangforeningen har også altid været blandt de første, når det gjaldt lokalt samvirke. Her kan nævnes arbejdet med Taarbæk Flagallé, udgivelsen af Taarbæk-Nyt, og drift af Taarbæk Sekretariatet samt interessen for et Taarbæk-register til registrering af materiale af lokalhistorisk interesse.

Sangforeningen har altid været storforbruger af lokaler. Protokollen nævner en lang række: Taarbæk Kro, Taarbæk Hotel, Bellevue Kro, Hotel Gammel Bellevue, Klampenborg Koncertsal, Bellevue Strandhotel, Ordrup Hotel, Kongekilden, Peter Lieps Hus, Taarbæk Skole, Skovshoved Idrætshus, Lyngby Storcenter og Ny Lyngbygård. Foreningen har altid lagt vægt på at have en lokal sal og reageret, når der ikke var en sal i Taarbæk. Det skete i 1930 og i 1966 og fik foreningen til, omend ikke så direkte, at interessere sig for byplandebatten. I et generalforsamlingsnotat fra den 17. november 1966 står der »eventuelt Pensionat Fønss«, og hvad det førte til i årene 1977-78 i sagen om Pensionat Fønss, ja det er endnu ikke historie, men må vente til et senere hæfte af »Taarbæk Sogns historie«.

Sangforeningen har fra sin stiftelse været præget af stor kontinuitet i sin ledelse, hvilket kan ses af familiebillederne, hvor flere familier har været virksomme gennem tre generationer. Som følge af det 100-årige sammenhængende virke er sangforeningen i 1980'ernes Taarbæk en bærer og værner af, hvad der er tilbage af den traditionelle livsform i Taarbæk.

Ingvar Nielsen

Kai Schmidt
EN PAPIRDRENGS ERINDRINGER

Den 4. maj 1907 skrev min Far, Vilhelm Schmidt, lejekontrakt med driftsbestyrer for Ørholm Papirfabrik Jonas Drewsen om at bo i fabrikkens hus no. 24 på Nymølle. Beboelsen omfattede 3 værelser med køkken og kakkelovn og var en del af Fars vederlag som salsarbejder på fabrikken, hvor det færdige produkt blev pakket til forsendelse.

Far kom fra Sakskøbing på Lolland sammen med Mor og min bror Eigil, som var født i 1903, og jeg selv fra 1905. På foranledning af møller Rasmus Larsen fra Lyngby Mølle blev Far ansat på Ørholm Papirfabrik. Møllerens kone, der hed Marie, var kusine til Fars mor, som altså var min bedstemor, og som hed Florentine.

Først fik familien en lille lejlighed i Lyngby, Åstræde no. 4, og det var lige over for møllen; men det hus, vi boede i, blev senere revet ned. Der var så trangt i stuen, sagde Mor, at hun måtte stå oppe i den ene seng for at komme til at rede den anden. Far sagde, at han kun så sine drenge om søndagen, når han ikke skulle på arbejde, for han skulle tidligt af sted og kom sent hjem.

Møller Larsen var en rar mand, og Mor kom tit over på møllen, hvor vandhjulet buldrede. Mølleren kom ud fra sit kontor med det lille vindue ud til butikken, og de måtte tale højt sammen, mens Mor fik mel i posen.

Der lå et hus ud til Hovedgaden foran den gamle, nordre mølle, hvor der nu var hestestald og toppede brosten i gården, og her boede møllerfamilien. Vi kom af og til på besøg og havde det godt og hyggeligt, også når vi legede med hunden, som havde det pudsige navn »Hvorfor«, eller gik om bag ved møllen og så ud over mølledammen.

Det var vist her, i dette hus, som nu ikke er der mere – og hvorfor? – at jeg en dag fik den venstre langfinger i brødmaskinen og fik den flækket,

Kai Schmidt, f. 1905, fhv. grosserer.

»Kuskehuset« (Kulsviervej 152) set fra sydvest 1981. Byhistorisk Samling

således at jeg senere fik en extra lille negl på denne finger. Nu kan man da altid kende mig på dét, hvis der skulle være tvivl om, hvem jeg er.

Vi kom til Lyngby i året 1906, og i 1907 flyttede vi til kuskeboligen på Nymølle, hvor den daværende kusk på Nymølle og Ørholm papirfabrikker, Anthon Jeppesen, boede i den nordlige ende af huset. Hans datter Britta blev nu min legekammerat, når vi var henne i sandbakken neden for Ravneholm skoven, og her kaldte hun mig for »Kai-far«, hvis jeg blev gal i hovedet.

Nu var vi også blevet genboer til driftsbestyrer Drewsen på »Høyersdal«, og Far havde ikke længere så langt ned til papirfabrikken i Ørholm. Til »fæspekost«, som vel egentlig skulle hedde vesperkost, da det var mod aften mellem klokken fire og halvfem, kunne han stikke hjem til Nymølle i fuldt firspring for at se til os og få en tår kaffe. Det var fyraften klokken seks; men Far kunne finde på at tage overarbejde med at læsse

kul af, og så kunne klokken godt blive ti og lidt til, inden Far kom rendende ad stien langs åen mod Nymølle.

Min bror Eigil og jeg var da forlængst faldet i søvn i vor fælles seng oppe på loftet, efter at vi havde leget tog ved at sætte tomme tændstikæsker sammen. Der var jo ikke så meget legetøj; men jeg husker dog, at Eigil engang havde fået fat på en gammel gyngehest, som der blev redet vildt på ude foran ved rendestenen. Inde i stuen kunne vi også lege futtog ved at sætte stolene på række; men der var andre børn, som havde andet og finere legetøj. Det viste sig blandt andet, da vi en dag fik et dejligt, rigtig stort og tungt lokomotiv af Drewsens drenge, som de havde brugt. Det var kommet fra deres familie i Tyskland og var lige så flot som det, der gik på Lyngby-Vedbæk banen. Men ellers gjorde vi os ikke tanker om, at vi skulle have lige så kostbart legetøj som Drewsens drenge, for der var jo forskel på dem og os. Det omtalte lokomotiv eksisterer endnu og går i arv til familiens børn, så det har virkelig vist sig at være solidt.

Kuskeboligen er et gammelt hus, og da Far overtog det i privat eje den 21. juni 1933, skulle der ifølge skøde læst den 21. juli 1777 svares en årlig afgift på 20 rigsdaler til gården matrikelnummer 4, som enten var »Attemose-« eller »Fogedgården« i Søllerød. Denne afgift blev dog afløst, da Far købte huset.

Min tipoldefar blev født i det samme år 1777 i Meklenborg; men det betød nok så meget for egnen her, at papirfabrikant Johan Christian Drewsen på Strandmøllen blev født i det samme år. Et gammel skøde kan fortælle historie, og min Far blev født 100 år efter, i 1877.

Allerede i 1776 havde selvejer Hans Nielsen fra Søllerød solgt en ham tilhørende eng ved Nymølle til kaptajn Bøye Lydersen Høyer, og det har sikkert forbindelse med navnet på huset »Høyersdal«.

I forbindelse med, at Johan Christian Drewsens sønner Christian og Michael i 1854 overtog papirfabrikkerne på Nymølle og Ørholm, blev det samme år den 1. november ifølge skøde på matrikelnummer 9 b, som er papirfabrikken på Nymølle, bestemt, at ejeren af »Høyersdal« ikke måtte opfylde den efter matrikelkortet hørende del af mølledammens grund længere ud, end det allerede var sket, og at oprensning af plantevækst skulle finde sted. Siden dengang har det altid været vigtigt, at

plantevæksten, der gror ud på bunden og siderne af dam og å, bliver fjernet, for at vandarealet ikke skal blive mindre, og vandet samtidig have frit løb. Et sådant oprensningsarbejde kunne vare det meste af sommeren på strækningen fra Nymølle til Stampen og foregik fra en pram, og det arbejde var Far også med til en overgang. Hvor sivene holdt op ud for »Høyersdal«, lå der en række tykke træstammer, der var lænket sammen med jernkæder, og de begyndte omtrent ved vandmålet og jernristene foran broen, hvorigennem vandet løb ind til turbinen. Det forekommer mig også, at der var nogle vandkamre, som blev fyldt op med træuld – formodentlig for at få noget slamfrit vand.

Ligeledes efter skødet på matrikelnummer 9 b har ejeren ret til fri fart fra Nymølle til Ravneholm skoven ad den vej, der går fra »Høyersdal«. Desuden er der den 10. januar 1855 læst skøde, efter hvilket ejeren af matrikelnummer 4 a (Attemosegården) er forbeholdt ret til fri fart på den kørevej, som går over den østlige del af matrikelnummer 4 b over Nymøllebroen ved skoven og mosen til Lundtofte. Nærmere beset er det jo en del af den vej, som førte ned igennem Hulvejen til Nymølle og forbi vores hus.

Det fremgår yderligere af et dokument, der blev fundet i 1964 ved restaureringen af »Høyersdal«, og som ejeren, direktør Lauritz Schou, har givet mig en afskrift af, at ejeren af Ørholm og Nymølle papirfabrikker, Henrik Leonhard Danchell, i august måned 1851 her lod bygge et hus til sin eneste datter Henriette Louise og hendes tilkommende mand, klædefabrikant Julius August Glæsel.

Hvor længe disse mennesker blev boende her i Nymølle, véd jeg ikke; men hendes far solgte jo som sagt papirfabrikkerne til Christian og Michael Drewsen i 1854.

Det ser imidlertid ud til, at det ikke som senere er ejerne af papirfabrikkerne i Nymølle og Ørholm, som har boet på »Høyersdal«, men derimod driftsbestyreren på papirfabrikkerne. Papirfabrikant Christian Drewsen blev jo boende på Strandmøllen, efter at broderen Michael var begyndt for sig selv med at lave papir i Silkeborg i 1865.

På gavlen af den bygning, som hørte til papirfabrikken i Ørholm, og som blev kaldt »Magasinet«, står der endnu bogstaverne C D med

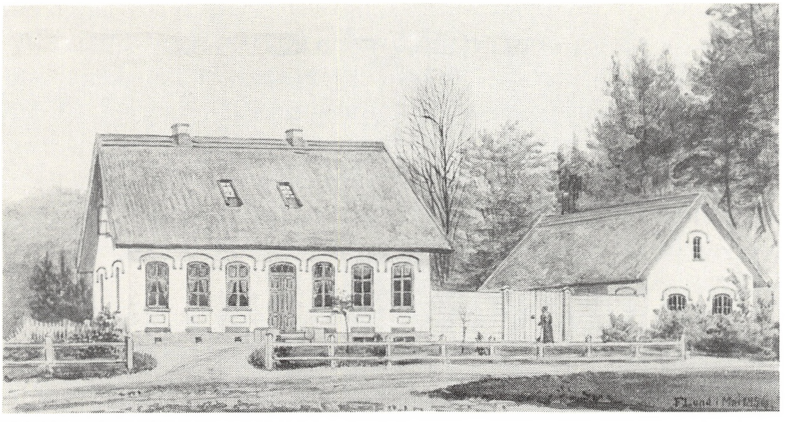

»Høyersdal« 1856. Akvarel af F. Lund. Privateje

årstallet 1872 under, og det kan da kun hentyde til ejeren Christian Drewsen, som i det år holdt guldbryllup med sin hustru Ernestine. De fik jo ved den lejlighed en prægtig sølvopsats på spejlplateau af arbejderne på Strandmøllen, Nymølle og Ørholm papirfabrikker. Tyve år senere holdt parret jernbryllup, og det var altså i 1892; men allerede i 1889 var fabrikkerne blevet solgt til De Forenede Papirfabrikker i København. Fabrikant Christian Drewsen blev dog boende på Strandmøllen, til han døde i 1896. Sikkert i forbindelse med jernbrylluppet i 1892 blev der et årstid efter rejst en buste af Christian Drewsen, hvor mindet blev fremdraget om, hvordan den drewsenske slægt siden 1693 havde været knyttet til papirmageriet i Danmark. Denne buste kom senere til at stå i anlægget foran hovedbygningen i Ørholm – formodentlig efter at Strandmøllen var holdt op med at lave papir i 1899. Tidligere borgmester i Lyngby Paul Fenneberg, som nu bor i Hovedbygningen, der i vor tid kaldes »Ørholm Hovedgård«, har overladt busten til De Forenede Papirfabrikkers hovedsæde i København nogen tid efter, at han blev ejer af ejendommen i Ørholm.

Både Christian Drewsen og hans hustru blev jo ret gamle, han knapt 97 og hun godt 93 år, og de blev stedet til hvile på Søllerød Kirkegård.

Hjemme på Nymølle gik livet sin gang i mine drengeår med tanker om fortiden, og når jeg ser på det gamle maleri fra 1858, ligger »Høyersdal« og »Kuskehuset« der nok så kønt. På møllen var der dengang to vandhjul; men i min tid kørtes der kun med ét vandhjul, og i »Kuskehuset« var der to døre i den sydlige gavl, hvor der nu kun er én dør. Dør nr. 2 blev muret til, så der nu kun ses dørrammen; men da den var der, førte den ind til det kammer, som vi kaldte den »lille stue«. Måske var det her, at papirkusk Lars Pedersen i 1837 var blevet myrdet af Ole Pedersen Kollerød; men det kommer jeg tilbage til.

Papirfabrikkerne på Nymølle og Ørholm var som sagt kommet under det nye selskab, der hed De Forenede Papirfabrikker og var stiftet i 1889 med hovedkontor i St. Strandstræde nr. 18 i København. På det tidspunkt havde Nymølle kun »hollænderne« tilbage og ingen papirmaskine, hvorimod Ørholm stadig havde en papirmaskine.

Driftsbestyrer Wiehe var herude til 1898, og derefter Husen til 1904. Fra dette år blev Jonas Drewsen driftsbestyrer på Nymølle og Ørholm papirfabrikker. Han var født i 1860 i Kristiania (Oslo), og han glemte ikke sin norske accent, da han kom til Danmark.

Jonas Drewsen havde været på den fædrene papirfabrik i Lachendorf i Hannover ved floden Aller, og fra Lüneburg tog han sin hustru Emelie med til Danmark. Drewsen kom til sidst fra papirfabrikken i Wallau i Hessen ved floden Lahn over papirfabrikken Forsså i Sverige til Ørholm papirfabrik som driftsbestyrer og fik bopæl på »Høyersdal« i Nymølle.

Da vi kom til 1912, blev den daværende papirkusk Anthon Jeppesen uvenner med driftsbestyrer Drewsen, og da han blev sagt op – eller jaget væk, som man sagde dengang – måtte han flytte ud af »Kuskehuset« med sin familie, også min legekammerat Britta og hendes broder Kristoffer, som var noget ældre end mig. Familien kom til at bo på »Rævehøjgård« i Lundtofte, hvor jeg engang besøgte dem, og så fik Britta og jeg bærmarmelade.

I den periode rejste mormonmissionærer rundt i Danmark, og formodentlig efter påvirkning fra disse rejste familien Jeppesen til Utah i Nordamerika, og siden har jeg ikke set Britta og de andre. Det lykkedes mig heller ikke, da jeg senere selv var en tur i Amerika. Derimod mødte

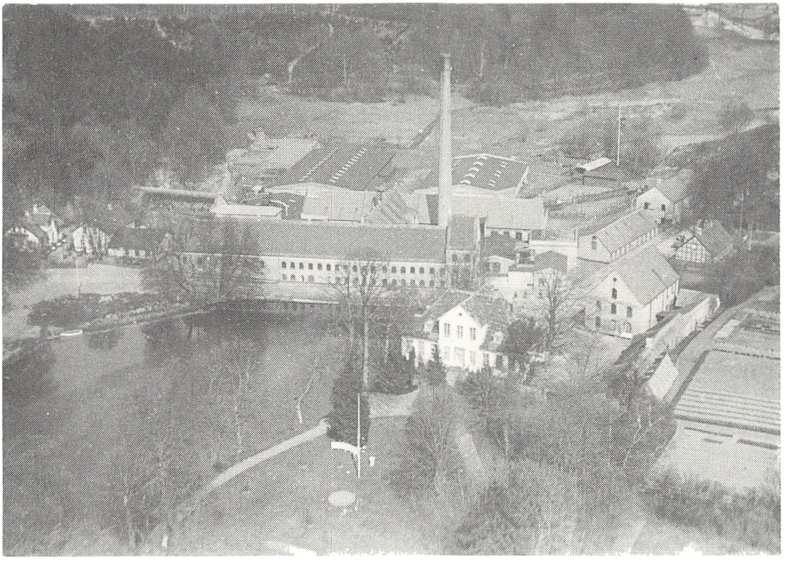

Luftfotografi af Ørholm i slutningen af 1920'erne, set fra vest med Nymølle i billedets øverste højre hjørne. Lyngby-Taarbæk Kommune

jeg min gamle skolekammerat Aldous i Californien; han var en sønnesøn af træskomand Christiansen i »Bakkely« ved »Rundebakke«. Vi havde en god tid sammen derovre, og det blev en oplevelse for mig, som jeg ikke glemmer.

Der manglede altså en papirkusk, og nu blev min far opfordret af driftsbestyrer Drewsen til at overtage denne plads, da han var vant til at omgås heste fra sin tid på Lolland. Far nølede lidt; men han boede jo allerede i Kuskeboligen lige ved siden af stalden på »Høyersdal«, og så blev Far den nye papirkusk med afgang fra papirsalen på fabrikken i Ørholm.

Papirarbejder Hans Madsen, hans kone Anna, der var fra Småland i Sverige, og deres søn Albert kom nu til at bo ved siden af os i Anthon Jeppesens lejlighed, og det var i 1913. Hans Madsen, som var meget stabil, arbejdede ved »hollænderne« i Nymølle, og jeg mindes stadig

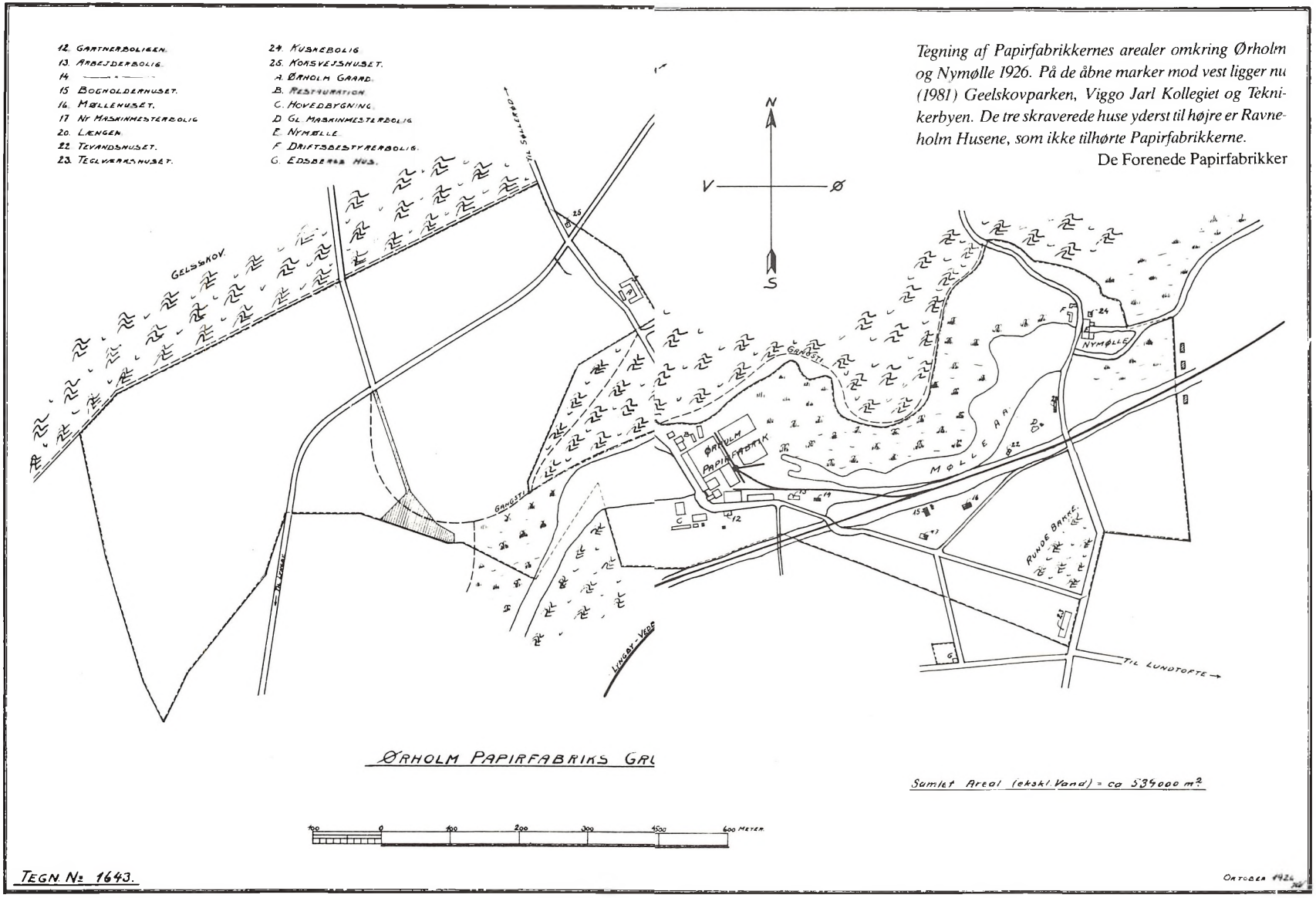

Tegning af Papirfabrikkernes arealer omkring Ørholm og Nymølle 1926. På de åbne marker mod vest ligger nu (1981) Geelskovparken, Viggo Jarl Kollegiet og Teknikerbyen. De tre skraverede huse yderst til højre er Ravneholm Husene, som ikke tilhørte Papirfabrikkerne.

De Forenede Papirfabrikker

Den sidste papirkusk på Ørholm og Nymølle, Vilhelm Schmidt, fotograferet uden for »Kuskehuset« 1915. Kai Schmidt

vore flinke naboer og deres arrige lille gravhund »Gravmand«, der gøede voldsomt, når vi ville ind i køkkenet. Ude i haven står endnu det æbletræ, som Hans Madsen plantede, og det skulle være »Tønnes« æbler; men de smagte ikke så godt, og koge ud til æblegrød ville de heller ikke, men træet fik dog lov at stå. Da jeg mange år efter blev ejer af haven, hvor træet står, fik jeg podet flere andre sorter ind på den gamle livskraftige stamme. Kun én gren af den oprindelige sort blev tilbage som erindring, hvis frugter fuglene kunne æde. Ved nordsiden af huset stod det store tykke kastanietræ, som der stak en jernkrog ud af, efter at den engang var blevet hængt på en gren, så den efterhånden var vokset ind i træet.

De kønne brune kastanier kunne man lege med, men ikke spise, da de ikke var ægte, og så var de gode imod gigt, når man gik med dem i lommen. Der var andre store træer lige ved huset, både ahorn- og valnøddetræer; men efterhånden som de blev gamle og svajede i efterårsstormen, blev Far bange for, at de skulle vælte ned over huset. Det

var jo dog sket, at det høje ahorntræ, hvis frøblade man kunne skille ad og sætte på næsen, og som stod mod syd ved lysthuset, havde spærret døren til loftet, da en stor gren knækkede af. Vi var jo også naboer til skoven, og så kunne skovfoged Ortved i forvejen stikke i de mistænkelige træer for at se, hvor frønnede de var.

Mens Far omkring 1907 endnu var i papirsalen på fabrikken i Ørholm, blev hele holdet fotograferet, og det blev et godt billede med alle de 23 kvinder nydelige i deres lange kjoler og forklæder. Der var kun 6 mænd med salsmester Vilhelm Jacobsen i kravetøj på den ene fløj og min Far Vilhelm Schmidt med skilning midt i det krøllede hår og ren arbejdsskjorte på den anden fløj. Den yngste af mændene var Hjalmar Andersen, som endnu ikke var fyldt 18 år, fortalte han mig senere, og så måtte han ikke arbejde om natten. Der var jo kommet en ny fabrikslov i 1873, som blandt andet ikke tillod børn at arbejde på en fabrik, før de var fyldt 10 år; men på fabrikken i Ørholm var der jo ingen »fejedrenge«, som man kunne træffe på Brede Klædefabrik.

I papirsalen talte kvinderne eller »madammerne« det færdige papir op i ris, hvorefter »mænnerne« bandt hyssingbånd om de trærammer, som papiret var lagt i, og så var det færdigt til forsendelse.

Der var jo flere folk, som jeg kendte her i salen. Hanne, som var bedstemor til Theodor Nielsen fra »Trydes Mark«, havde været der før min tid; men Theodor fortalte mig senere, at hun havde boet sammen med Bedstefar her i »Kuskehuset« omkring århundredeskiftet. Bedstefar var på »Hollænderloftet« i Ørholm; men en dag kom han slemt til skade, og Theodor huskede for altid den dag, da de kørte ham til sygehuset, og han måtte dø.

Theodor selv blev født i 1896, og efter at have været bydreng hos isenkræmmer Bisserup i Lyngby og artillerist blev han elektriker; men stadig vendte hans tanker tilbage til Nymølle. Han fortalte mig, at også hans oldemor, som hed Maren, havde boet i et ensomt hus, der lå midtvejs fra Nymølle til »Skaare Kilde« på vejen mod Nærum. Huset brændte ned en dag, og der blev aldrig bygget et andet i stedet for på denne plads. Den vilde plantevækst havde efterhånden bredt sig, da jeg begyndte at kommer her efter 1910. Det var så mærkeligt at komme her

Fabriksgården på Ørholm 1907 med Papirsalens personale fotograferet foran Papirsalen. I bageste række længst til venstre står Vilhelm Schmidt, længst til højre den i teksten nævnte Hjalmar Andersen. Foran denne ses salsmesteren, Vilhelm Jacobsen. Kai Schmidt

forbi om foråret, når påskeliljerne skød op ved stengærdet midt i græsset, og mjødurtbuskene groede hist og her. Menneskene var borte; men det, som de havde plantet til livets glæde, var stadig levende. Det hændte, at Far syntes, at vi kunne få glæde af disse mjødurtbuske, og så gravede vi nogle op og plantede dem i vores egen hæk foran »Kuskehuset« i Nymølle. Så var der igen lige som en forbindelse mellem familien henne i skoven og vort hus, hvor der engang havde boet nogle af dem.

Theodors far på »Trydes Mark« kaldte vi Peter Blåbuks, og han var vel nok dygtig til at reparere vores cykler til enhver tid. Denne fingerfærdighed til mekanik gik i arv til Theodors broder Ejnar, som også kunne lave noget af alting.

På stengærdet oven for huset, der brændte, står der nu et vildt æbletræ, der bærer sine »surskrabere«, og den smalle hulvej, der går nord på op igennem skoven, kaldes stadig for »Marens hulvej« siger

skovfoged Lauritzen fra »Kirkeskovhus«. Det er fordi, siger Lauritzen, Maren gik op ad hulvejen, når hun skulle hente mælk.

Oven for Marens hulvej ligger der 2 gravhøje, en på hver side af vejen, og dem var min kammerat Edmund fra »Længen« (Fabrikkens hus nr. 20) og jeg meget interesseret i, for det var jo næsten som i Jelling med Gorm den Gamle. Man skal ikke grave fra oven for at komme ned i en sådan gravhøj, da man så støder på overliggeren; og det gjorde vi i vores befippelse, da vi stadig skulle passe på, at skovfogeden ikke kom og forstyrrede os i vort gravearbejde.

Der er jo mange gravhøje i Ravneholm skoven, måske i forbindelse med Mølleåen fra dengang, da der kunne sejles fra Øresund til Roskilde; da var åen jo langt bredere. Rigsantikvar Glob taler om 9 gravhøje og gartner Avnholt om så mange som 17 høje, som for det meste skulle være storhøje fra bronzealderen.

Øst for »Marens hulvej«, når vi var kommet op, var der en bevoksning af Douglas ædelgraner, som var plantet til forsøg i 1880, og de rette, slanke stammer blev brugt til skibsmaster. Der blev holdt kontrol med væksten gennem årene; men nu er de forlængst væk allesammen. Jeg kan mærke, at tiden svinder, når jeg oplever, at de forskellige kulturer kommer og går i min kære skov, der føltes så stor og vild i drengeårene – fantastisk og spændende. Senere, da jeg som syttenårig var blevet kontormand, vendte mine tanker hele tiden tilbage til skoven, og jeg ville så gerne have været forstmand. Desværre kunne det ikke lade sig gøre, at jeg kom på Landbohøjskolen for at studere til forstkandidat, da det ville koste omkring 10.000,- kroner for et studium, der varede 5 2/3 år, og det var der ikke råd til.

Nu vender jeg tilbage til papirsalen på Ørholm. En dag skete der noget meget farligt, idet udenomsforvalteren Fabricius Poulsen, da han var oppe for at køre en stamme af godsvogne ned til fabrikken, fik så stærk fart på, at han ikke kunne bremse dem, hvorefter de første vogne sprang over drejeskiven og gennem muren havnede inde i papirsalen. Det blev til en forfærdelig forskrækkelse, men kun een kvinde besvimede, og ingen aborterede, sagdes der bagefter. Hvad driftsbestyrer Drewsen

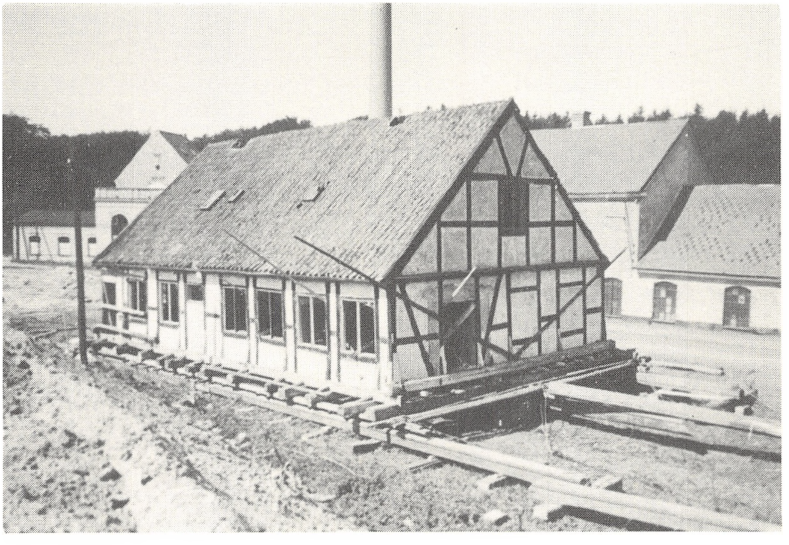

Gartnerboligen ved Ørholm (Ørholm Stationsvej 2) under flytning i forbindelse med omlægningen af Ørholmvej 1939. Byhistorisk Samling

sagde til forvalter Poulsen, ved jeg ikke; men et iltert temperament havde de begge to.

Der kom jo mange godsvogne med kul og træmasse til Ørholm Station med Lyngby-Vedbækbanen, og måske op til 20 vogne blev rangeret ind på sidesporet, der nåede helt op til »Thevandshuset«, som var fabrikkens hus nr. 22. Der var temmelig stærkt fald på sporene længere nede, inden de gik igennem den store jernport ved indgangen til fabrikken. Drengene sad tit oppe i styrehuset på disse jernbanevogne, inden forvalter Poulsen kom haltende op for at hente nogle af dem. Ja, Poulsen haltede, og der blev sagt, at han var faldet ned fra masten på det skib, som han var forhyret med, da han sejlede i sine unge dage, og så havde han fået sit ene ben ødelagt. I 1913 boede forvalter Poulsen i huset nr. 12, som var den gamle gartnerbolig til Ørholm hovedbygning. Vi drenge kunne altid kende ham på afstand, når han kom i sin gyngende gang. Almindelig kaldte vi ham for »Haltepoul«, og en og anden af de voksne

Orholm 1895, set »bagfra«, d.v.s. fra nordøst. I forgrunden ses engen, hvor der holdtes grundlovsfester. De Forenede Papirfabrikker

sagde, at det var een op og to i mente, når de talte om ham. Han kunne tit skælde og smælde, når der var noget i vejen, og folkene lige skulle gøre det og det; men driftsbestyrer Drewsen kørte ham også i stramme tøjler.

Der var jo så interessant for os drenge inde på fabrikkens område, og måske især, når vi lå oppe under vinduerne på den store træbygning, hvor det gamle papir lå. Her stavede vi os igennem de ugeblade, der var imellem, hvis ellers ikke forvalter Poulsen fik øje på Edmund og mig, så vi måtte holde op med at læse »Knold og Tot« og deres far »Kaptajn Vom« eller »Mester Grå« fra bladet »Hjemmet«. De halvvilde katte holdt os med selskab. De skulle holde styr på de mus og rotter, der ville gnave for meget i papiret, og de fik mælk som tilskud, da de også var en del af fabrikkens ansatte.

Den 31. maj 1913 var det meget varmt; men hvad gjorde det, når man var barbenet, og den dag kom jeg ad markvejen for hjemadgående fra skolen i Lundtofte. Jeg var vel ud for de 3 huse i Ravneholm, da jeg pludselig så, at der var ild i papirfabrikken i Ørholm, og at sprøjterne kom ud fra omegnens sprøjtehuse. Der blev sagt, at ilden var antændt netop i bygningen med det gamle papir, hvor glasruderne havde virket som brændglas for solen. Edmund og jeg var altså heldigvis ikke den dag oppe på loftet; men til branden kom vi, og det lød utroligt, når man sagde, at kattene løb derfra med ild i halen og ind i »stengangen«, hvor de satte ild på. Branden nåede efterhånden helt hen til maskinhuset med dampmaskinen; men der stoppede den lige før, efter at Hollænderhuset helt henne ved magasinet og hovedbygningen var raseret. Ved nitiden om aftenen var man herre over ilden; men det ulmede stadigvæk. Der var brandvagt hele natten, mens de hånddrevne sprøjter stadig var klar til at tage fat igen.

Der kom jo mange mennesker fra omegnen for at se på branden, og jeg husker, at maskinmester Iversen fra »den trådløse« i Lyngby også var der om aftenen. Det var opfinderen Valdemar Poulsens begyndelse til Lyngby Radio for skibstelegrammer. Iversen var gift med en kusine til Bedstemor, og han var også en svoger til Marie på Lyngby Mølle. Men de vigtigste personer var nok kong Christian den X og dronning Alexandrine fra Sorgenfri Slot, da de kom om aftnen for at se, hvad der var sket.

Ilden stoppede altså lige før »Hovedbygningen«, som lå på den anden side af vejen, og denne bygning, som nu kaldes »Ørholm Hovedgård«, blev indtil 1909 brugt som sommerbolig for direktøren på papirfabrikkernes hovedkontor i København. Samme år blev den lejet ud til oberstløjtnant J. E. V. Leerbech. Der var 12 værelser, hvor der også var elektrisk lys, som var noget helt nyt, da vi andre kun havde petroleumslys. Desuden var der 3 tønder land, frugt- og grønthave, park, gartner- og kuskebolig samt stald, og lejen omkring 1000 kroner om året var ikke urimelig. Der gik en lindeallé, som begyndte ved indgangen til fabrikken, hen til »Hovedbygningen«, hvor fabrikant Christian Drewsens statue altså stod midt for i anlægget.

Ørholm Hovedbygning 1957. Byhistorisk Samling

Papirfabrikkerne i Ørholm og på Nymølle lå på et areal af 10 tønder land – foruden vand, men det var også meget nødvendigt, og så var det godt, at Mølleåen var der med sine damme. Arbejderne, både mænd og kvinder, kom fra de omliggende sogne, Lyngby, Søllerød med selve Nymølle og Ørholm, desuden fra Lille Ørholm, Trydes Mark, Lystofte, Ravneholm, Lundtofte, Hjortekær og Nærum – og lidt til. Det var en stor flok – vel et par hundrede, som kom vandrende ad stier og veje. Nogle kom på en gammel cykel, og den var noget, som var vigtigt i det daglige liv.

Alle husene, der hørte til fabrikkerne, var gulkalkede, for det ville driftsbestyrer Drewsen have, at de skulle være. De var stråtækte på nær enkelte, som f.eks. nr. 23 ved Rundebakke, der var med tegltag og derfor blev kaldt »Teglværkshuset«. Senere måtte hus nr. 15, »Bogholderhuset«, af med stråtaget, da man var bange for, at gnisterne fra lokomotivet på Lyngby-Vedbækbanen skulle tænde ild i huset, fordi det lå lige op imod jernbanen. Her boede bogholder Reimer i 1913; men så

»Teglværkshuset« 1981. Bemærk hækkene mellem haverne til højre i billedet.
Byhistorisk Samling

døde han ikke så lang tid efter af et hjerteslag under arbejdet på fabrikken i Ørholm. Der var også håndværkere af forskellig slags ved siden af papirarbejderne, og i »Bogholderhuset«, som også blev kaldt »Kildehuset« på grund af den gamle kilde i nærheden, boede også modelsnedker Peter Christensen, som blev taget til fange af preusserne under krigen 1864, da de råbte, om han ville tage imod pardon, og det gjorde han så. Da krigen endte, og han kom hjem fra Nordtyskland, gik han på arbejde igen sammen med sin madspand, som han nu havde for vane. Oberstinde Eleonora Tscherning, der en tid boede i »Hovedbygningen«, var dygtig til at male, og hun havde foræret familien fra »Møllehuset« et maleri fra omkring 1880, hvor man ser dette hus i baggrunden. Peter Christensen og hans søster Marie, som nu boede i »Kildehuset« opbevarede med omhu dette maleri, som stadig er i slægtens eje.

Kildehuset ved Ørholm Station (Nymøllevej 15). Fotografi 1924. Til venstre Lyngby-Nærum Jernbane. Kai Schmidt

Til hvert hus hørte der en brandhage, 2 brandspande og en stige, så alt var parat, hvis der skulle gå ild i huset. Spandene gik fra hånd til hånd med vand til sprøjten, der blev drevet af mændene, som pumpede på hver sin side.

I samme år som Ørholm Papirfabrik brændte – altså i 1913 – overværede jeg en brand, da der var gået ild i urmager Nielsens hus, som lå neden for »Smutgærde«, hvor professor Ehlers boede. Det gik voldsomt til – og især da hestene for en vogn med vandtønder løb løbsk ned ad Attemosevejen, for ved foden af bakken løb de på hver sin side af et vejtræ og splittede vognen, hvorefter de løse fortsatte over mod »Arnegården«s marker. Huset brændte ned, og det blev ikke bygget op igen, men ruinen af det står stadig inde i buskadset. Jeg husker senere, at der var så mange dejlige jordbær inde i haven, som nu lå frit, og som jeg og de andre drenge blev fristet af, indtil vi blev jaget væk af dem, der dyrkede jorden.

Kai Schmidt

De stråtækte huse i Nymølle og på Ørholm blev – Gud ske lov – forskånet for brand, men bange var vi, især når tordenvejret kom om natten, og lynene glimtede. Far kaldte os op af sengen, og vi måtte tage tøjet på og komme ned fra loftet, mens vi sad i stuen ved lampens skær og ventede på, at uvejret skulle drive væk. Det bragede over hovedet på os og jo mindre tid, der var mellem lyn og torden, jo nærmere var det forfærdelige på os. Vi lyttede spændt, om det ville holde op; men det kom igen, for Øresund trak, sagde man. Det susede i træerne oppe på bakken, og især ville lynet gerne slå ned i egetræerne, som dengang vi sad i et styrehus på en jernbanevogn oppe ved »Møllehuset«, men det var da om dagen. Lynaflederen på den nedlagte papirfabrik ved Ravneholm gjorde, hvad den kunne for at fange lynene, og det så uhyggeligt spændende ud; men så fik vi dem da ikke hos os.

Tagene på husene blev efterhånden slidt af vind og vejr, og hvis de ikke kunne lappes, når bånd og tækkekæppe skinnede igennem, måtte tækkemand Christian Olsen fra Sandbjerg ved Gl. Holte tage fat. Tækkemanden kom kørende ned ad bakkerne og gennem hulvejen med sin lille hest og vogn til Nymølle, hvor han staldede op hos Drewsen på »Høyersdal«. Snart lå Christian Olsen og hans lærling Aage Frederiksen oppe på taget, hvor den lange stige var lagt på tværs, så de kunne hvile benene på den, og ikke glide ned ad taget. Aage blev lærling i 1917 hos tækkemanden og han overtog tækkeriet i 1924 efter Christian Olsen, som han havde lært godt hos, og endnu den dag i dag tækker Aage Frederiksen overordentligt fint, hvad man kan se ved at betragte Søllerød Kro, og det selv om han nu er fyldt 80 år.

Christian Olsen sad gerne ovre i køkkenet hos Mor i »Kuskehuset«, når han spiste frokost og sammen fik de sig en tår kaffe ovenpå, mens de snakkede fornuftigt og varmede sig ved komfuret. Mor kunne godt lide at snakke med en ældre erfaren mand, som tækkemanden var, da han var født i 1852. I efterårstiden kunne det da også være køligt at ligge oppe på taget.

Ude i mosen var der tækkerør hele vejen mellem Nymølle og Ørholm, så der var det materiale, der skulle bruges. Flæg var ikke så godt at

bruge, løst i det, som det var, men forvalter Poulsen ville alligevel sommetider have, at der skulle lappes med flæg, der nærmest var en slags siv, som bar dunhammere. På »Høyersdal« hos Drewsen og hos os i »Kuskehuset« skulle rygningen altid være den »holstenske«, og det vil sige uden brug af kragetræer. Det så nok så fornemt og ikke bondeagtigt ud.

Skulle det knibe, var der da også rørskær langs Mølleåen fra Nymølle over Ravneholm og lige til Stampen, hvor bønderne fra Lundtofte kunne skære på den søndre side og dem fra Nærum på den nordre. Hjemme hos os – mellem Nymølle og Ørholm – gik Jens Petersen fra Ravneholm, som vi kaldte for »Bøllejens« og skar rør om vinteren, når frosten havde bundet vandet i mosen. Han brugte en segl til at hugge rørene med, og når de var slæbt ind til bredden, blev de stødt op, bundet i knipper eller neg og stablet op i traver, som var 20 neg. Det var utroligt så lange støvler »Bøllejens« havde på – med spidse træbunde i, og det så næsten ud, som om de var bundet op på maven. Mosebunden var jo ikke sikker, og selvfølgelig var det bedst, når isen var så tyk, at den kunne bære; men ellers var der lagt brædder ud, som »Bøllejens« kunne gå på, når han ikke trådte forkert. Det skete da også en dag, at mosebunden gav efter, og »Bøllejens« gik i til midt på livet, men han tog det ganske roligt og nøjedes med at hælde vandet ud af de lange støvler. Derefter tog han dem på igen, tog sig en slurk af brændevinsflasken og lod tøjet tørre på kroppen, mens han skar videre. Sådan var det nu ikke med os drenge, når vi faldt i vandet, for så turde vi ikke komme våde hjem, men tog tøjet af og lod det tørre nogenlunde ved et bål, vi tændte. Far kunne finde på, at vi skulle stryge fødderne hen over gulvet, når vi havde sat træskoene, for at se, om strømperne var våde, og var de det, blev han gal, for vi skulle jo ikke blive forkølede.

Ovennævnte tækkemand Christian Olsen tækkede også ejendommen »Vatelunden«, da finansminister Edvard Brandes lod den bygge i 1913 oppe bag »Præstedammen«, som var en sø, der lå frit ud til markerne. Vi kunne gå i vandet i den og fange krebs inde i bredden, hvor sandbunden kom til syne. De store drenge kastede de små ud i vandet ved at tage dem

i arme og ben, og så måtte man lære at svømme ligesom en hund, og det kaldte vi da også for hundesvømning. Jeg undrede mig senere over navnet »Præstedammen«; men det viste sig, at jorden deromkring allerede fra 1680 har haft navnet »Præstemarken«, hvad Hans Bjarne fortalte om i Søllerødbogen 1945.

»Vatelunden« blev bygget, og dejlig var den at se på, når den lå som en gammel borg oppe på bakken, og jeg stod i skovkanten og så den langt ude bag markerne mod nordøst. Edvard Brandes kom så til at bo her, og en dag, han kom med sin kuffert (formodentligt fra stationen i Ørholm), måtte Far hjælpe ham med den op til »Vatelunden« mod en lille betaling, som Far undrede sig noget over; men dengang skulle en finansminister da også holde styr på pengene.

Oppe i skovkanten, hvor den lille hulvej munder ud og på vejen til Nærum ligger »Krathuset«, som er et gulkalket, muret hus i bindingsværk – og nu kaldes »Egekrogen«. Denne ejendom havde ejeren Alfred Christensen fra »Nærumgård« forpagtet ud til Carl Villadsen, og en af markerne gik helt ned til »Præstedammen«, hvor der var dejligt ensomt – også i skoven, der hørte med og gik op til stengærdet, hvor statsskoven begyndte. Senere kaldte vi statsskoven for kongelig lystskov, og de firkantede sten med en krone foroven havde hvert sit nummer og var anbragt rundt omkring i skoven. Stenen med nr. 1 findes oppe ved »Ørholm Bondegård« ikke så langt fra den store gravhøj.

Vi var alligevel noget ængstelige for at komme så tæt på »Krathuset«, hvor Villadsen havde sine store hunde, som vi kaldte for »blodhunde«, og det var jo nogle forfærdelige nogle – mest i fantasien.

Engang i sommeren 1913 blev der optaget en krigsfilm her på marken mellem »Krathuset« og »Præstedammen«, og der var gravet en skyttegrav i øst- og vestlig retning, hvor et stort slag blev udkæmpet, mens granaterne sprang og instruktøren dirigerede fra en platform. Da soldaterne drog af sted til »fronten« fra Nærum Station, var jeg med til at vinke farvel til dem.

Senere overværede jeg optagelsen af flere film hjemme på Nymølle, hvor filmmanden Ole Olsen, som jeg formodede, det var, fandt omgivelserne velegnet. Der blev gravet »guld« i sandbakken, og de løse heste

fór op igennem hulvejen efter »overfaldet«. Ved frivandsslusen blev der udspillet et drama, da en person løftede den store jernnøgle til slusen og råbte: »Jeg dræber dig –«. Før optagelserne skulle finde sted, kom filmsvognen kørende ligesom en zigeunervogn med det altsammen. Hvor ville det have været sjovt senere at se disse film i biografen; men jeg fandt dem ikke. I det danske filmmuseum på Christianshavn var de heller ikke; men så fik jeg til gengæld opfrisket kendskabet til de berømte navne fra den danske films barndom.

Både i Holte og Lyngby så Edmund fra »Længen« og jeg forskellige films i biografen, hvor der blev spillet på klaveret for at fremkalde den rette stemning, da det jo var stumfilm.

Noget nyt kommer der sommetider, og det skal man vænne sig til, som den gang i 1912, da der pludselig kom to firkantede kasser flyvende og landede på »Ørholm Bondegård«s mark nede ved Ålebæksrenden, som er den sti, der går langs dammen og åen fra Ørholm til Brede. Disse flyvemaskiner, som det jo var, fik folk til at storme ud af husene for at se nærmere på de nymodens tingester. Det siger sig selv, at der heller ikke blev nogen skolegang den dag.

Man kunne blive urolig nok i forvejen, når der kom noget flyvende, og især storkene fra Søllerød kirketårn, hvis de kredsede omkring møllen i Nymølle lige uden for døren, for så kom der nok »småfolk« igen.

Vi blev jo flere og flere i »Kuskehuset«, og den 26. juli 1912 meldte vores yngste søster Rigmor sig, og da hun blev døbt i Vedbæk Kirke fik hun også navnet Emilie efter fru Drewsen på »Høyersdal«, men ikke som kaldenavn. Den ældste søster fik ikke noget navn, for hun døde som spæd og blev begravet på kirkegården i Søllerød nede ved »Drewsens Hospital«. Ellen, der kom den 15. marts 1910, endte så med at blive vores ældste søster, og et af hendes fornavne var Florentine, hvilket blomstrende navn Bedstemor jo også havde. Det fulgte familien gennem årene helt fra 1823, hvor stamfaderen fra Meklenborg's datter også bar dette navn. Eigil, der var født den 27. april 1903, blev »Storebror«. Den sidste og største overraskelse kom den 19. november 1915, da vor yngste bror Jørgen kom til huset. Han blev senere kaldt for »Bulderjørgen« i

omegnen, fordi han var en rask gut og fuld af spillopper til trods for alle de endefulde Far havde givet ham, eller også fordi der blev slækket på kløene efterhånden, som Far blev træt. Det kunne jo også være groft nok, når der var lagt et stykke kakkelovnsbrænde eller en våd gulvklud i sengen. Det skulle være rart, sagde Rigmor, hvis ikke vi havde haft Jørgen – og så alle de fluer. Vi andre børn måtte også stå til regnskab for dagens forløb – og fik bunden i vejret, når der blev aflagt beretning af Mor til Far om aftenen, hvis der havde været noget i vejen. Vi endte altså med at være 2 piger og 3 drenge i »Kuskehuset« på Nymølle og med Far og Mor i alt 7 personer, der skulle beskæftiges og have mad hver dag.

Mor havde nok at gøre herhjemme – og både inde og ude, da vi var selvforsynende så meget som det nu var muligt. Det tøj, som de ældste var vokset fra, blev brugt igen til de mindste eller syet om. Mor kunne også overkomme at have en ungkarl, der hed Carl Svendsen, fra »Trydes Mark« på kost og vask, og jeg husker ham, når han gik nede i engen og høstede hø, der blev sat i stak.

Det var sådan, at når der skulle komme en lille én til på Nymølle (sådan noget blev jo ordnet hjemme), og når jordemoderen var blevet hentet med sin taske, så måtte vi ældre børn vandre op over markvejen til tante Ludovika og onkel Valdemar, som boede i Lundtofte nede ved gadekæret. Bagefter, da det hele var overstået, og vi var blevet een mere, gik vi hjem igen for at se, om der stadig var plads til os. Bedstemor var der også sendt bud til, og foruden det andet havde hun altid travlt med at strikke bælgvanter og lange uldstrømper, mens hendes briller af og til faldt ned på næsen. Garnet blev vundet op i runde kugler, og når vi hjalp med det, sad vi med feddet i hver hånd, mens Bedstemor trillede garnet. Ryggen af en stol kunne i nødsfald bruges, hvis der ikke var nogen til at holde garnet. Rokken, som jeg så hjemme på Bedstemors loft, har jeg ikke set blive brugt. Vi gik med lapper på bukserne for at dække hullerne, ikke som nu fordi det så sjovt ud, og det gjorde ikke noget, at tøjet var gammelt og slidt, blot det var rent, for det skulle jo slå til, sagde Mor.

Da de første af os var små, var Emmy fra »Længen« barnepige for os, og hun var søster til Leander, som var meget klog på fugle. Der var jo så

mange af dem i Ravneholm skoven, og Leander gik med mig i hånden, mens vi så, hvad der viste sig, men pludselig forekom det mig, at han talte om en ulv, og det var forfærdeligt at høre, når man lige havde fået historien om Rødhætte. Det viste sig heldigvis, at Leander havde ment en ugle, og den tuder jo også; men jeg troede altså, at der var ulve i skoven, som lå så mørk og tæt mellem de høje bakker og hulvejene. Så talte Leander om ravne, da han havde set én blive skudt. Nu var der kun få af dem i Ravneholmene. Krager var der mange flere af, og når en sådan én blev skudt, kunne det ske, at den blev hængt på en stage ved en gård, så de andre krager ikke turde tage kyllingerne.

Alt syntes meget større, da vi var små, og en juleaftens eftermiddag, da Drewsens drenge Erik og Kurt kom ned til mig på Nymølle, syntes Erik, at bakkerne nu slet ikke var så høje, som dengang han var dreng. De havde jo begge to boet her på »Høyersdal« i deres barndom, og nu ville de en tur herned igen, før mørket faldt på – sådan kommer minderne ved juletid.

Erik Drewsen var født i 1895 og Kurt, hans bror, i 1896 og begge i Lachendorf, Hannover, da familien boede her ved papirfabrikken. Deres bror Jørgen, som var den yngste, var født i Wallau i 1898, hvor der også var en papirfabrik; men han var ikke med den dag, da han for mange år siden var kommet til Argentina. Jørgen havde lært papirmageriet på de danske fabrikker, men han havde ikke rigtig ro på sig, og kom altså så langt bort fra Danmark. Jørgens mor kaldte ham altid for »Bubbi«.

Vi kom til at leve sammen med familien Drewsen på »Høyersdal« i mange år, og fra begyndelsen ser jeg mig selv – vel omkring 1909 – stå med spidse træsko en vinterdag foran »Kuskehuset«, og jeg kunne knapt kikke over havegærdet. Jeg er sammen med de større drenge – min bror Eigil og kuskens søn Kristoffer samt Drewsens Erik og Jørgen, og vi står midt i sneen. Eigil har sin lille skovl med, så han kan skovle sne, og Erik har sine lange ski i favnen, mens Jørgen har en snebold i hånden, så han er parat til at slås med sne. Jeg blev kaldt for »Hvidtop« af Drewsens drenge, da jeg var meget lyshåret. Ski havde Eigil og jeg ikke, så vi måtte

Kai Schmidt og hans legekammerater foran »Kuskehuset« ca. 1909. Kai Schmidt

bruge tøndestaver, som vi spændte på benene, selv om Far skældte og sagde, at vi skulle da også altid have de brædder på benene. Desuden boede vi jo i »Det danske Schweiz« og måtte lære at holde balancen med det materiel, vi havde, og det blev da også senere til hjemmelavede ski. Dog syntes jeg, at Eigil var meget forvoven, når han tog den på sandbakken, hvor det også en dag endte med et styrt, som gjorde, at Far blev helt dårlig, da Eigil kom til skade med det ene ben. Langt senere fik jeg et par ski, som tømrer Helge Rasmussen fra Lundtofte lavede til mig, og så krydsede jeg skovene med dem.

Drewsens drenge havde en stor kælk med styrestang, og når den fuldt bemandet løb ned ad hulvejen ved Ørholm nåede den næsten helt hen til Ørholm Hovedbygning. Jeg husker, vi var hernede en dag i januar 1917, da møller Larsen på Lyngby Mølle skulle begraves, og Far og Mor skulle med til begravelsen på Lottenborg Kirkegård. Vi andre drenge havde ikke kælke, men havde hjemmelavede slæder med meder under, og som

blev slebet blanke for rust, så de rigtigt kunne komme i fart. Slæderne var stærke, men de kunne dog blive slået i stykker, hvis der var et træ i vejen, og de kunne tage et vældigt hop, når de løb ud over stengærdet og ned i mosen, uden at det gjorde dem noget. Der var også det gode ved disse slæder, at vi kunne bruge isspir til dem, og vi stod da bag på slæderne med isspiret mellem benene, mens vi stagede os frem, og det gav en god fart både på mølledammen og inde imellem sivene, hvor muskedonnerne (dunhammerne) var blevet så tørre, at vi kunne tænde ild i dem og varme os ved dem. Kælken var altfor let og duede ikke til at bruges sammen med et isspir. Skøjterne havde vi på en eller anden måde tusket os til, og der var nogle, som kaldtes »Halifax«, men vi kunne løbe på dem, selv om de var rustne, og de blev spændt på fødderne med en nøgle. Det var også et problem med vore støvler, som jo var klodsede, og træskoene kunne vi ikke bruge. Det skete, at skøjterne rev hælen af støvlerne, og så blev de kaldt »hælebiddere«. Jeg syntes dog, at vi klarede os godt på skøjterne, når vi legede tagfat og sprang over slæderne. Vi talte om, at skøjterne skulle være hulslebne ligesom de rigtige kunstløberskøjter, og hulslibningen kunne smeden vel nok klare? Man forsøgte da også at lave ottetaller; men »Lagergrens« de forniklede, der kunne skrues fast i bunden på støvlerne købte jeg først langt senere til min vintersport. Der var steder på Nymølledammen, som vi skulle holde os fra, fordi isen her aldrig blev tyk nok, og det var ude, hvor strømmen kom fra Ørholm og ovre i hjørnet mod skoven, hvor kilden fra Drewsens have løb ud i dammen. Alligevel skete det en månelys aften, at da jeg løb på skøjter alene herude, kom jeg ud over strømmen, og den tynde is brast under mig. Jeg ved ikke, hvordan jeg klarede den, og det var et under, at jeg kom op på den tykke is igen, men Vorherre ville altså have, at jeg skulle leve videre.

Det var ikke den eneste gang, jeg faldt i vandet, og jeg husker engang, da jeg sammen med smed Petersens Villy, der var ældre end mig, kæntrede med en båd, hvor frivandsslusen mundede ud i åen i en hvirvel af skum og sprøjt, og det kunne båden ikke klare, når den kom på tværs af strømmen. Jeg blev borte under vandet – uha – men Villy fik fat i nakken på mig, og vi landede på en stengrund længere nede ad åen. Far tog

båden i forvaring, da han hørte om det. Villys yngre bror Knud, der var min skolekammerat, og jeg havde selv lavet båden, og det kneb jo med at få den tæt, da der skulle tjære til revnerne, og det også skulle skaffes. Til daglig havde vi tømmerflåder, som blev lavet ved, at vi bandt planker sammen med reb, fordi vi ikke havde søm. Vi sejlede så på åen, hvor der var dejlig højvande, når der var lukket op for slusen, og vi stagede os frem; men smuttede stagen, røg man i vandet. Det var alligevel så spændende, når man var på vej til de »varme lande«, fantasifuldt og spændende, selv om man kunne sætte livet til.

Det var bedst at være i flok, når vandet trak allerede fra man var lille, og det tænkte vores lille bror Jørgen nok ikke på den dag, han lå og sprællede ude i Nymølledammen ved træstammerne foran turbineristene, og jeg kom og hev ham op. Martin Andersen, vores senere nabo, havde en lille pige, som ikke kom op, før hun var druknet, og derfor gav børnene ved vandet altid Far noget at tænke på. De store drenge var de mest forvovne, men vi mindre skulle jo også se på, hvad der gik for sig, som dengang Gothar faldt i vandet oven for slusen, og strømhvirvlen øjeblikkelig sugede ham ned og ind i sluserøret. Det gik stærkt, og de andre drenge stormede nu ned til sluserenden, hvor de greb Gothar, da han i fuld fart var på vej ud i åen nedenfor. Gothar døde senere kun 17 år gammel af et hjerteslag, men det havde nok ikke noget at gøre med hans vilde tur gennem slusen.

Far var som sagt ikke glad for vores færden i disse våde omgivelser, men det er svært at lystre altid i den unge alder, selv om legen kunne være farlig. Drewsens »Bubbi« (Jørgen) kunne være hård i måden at lege på, selv om hans far var streng og fløjtede efter ham med lillefingeren. Jeg kommer her til at tænke på en gammel skik hos papirmagerne, idet Johan Christian Drewsen, der døde i 1851, gav ordrer i fabrikken på Strandmøllen ved at fløjte i fingrene. Ja, Drewsen på Nymølle og Ørholm holdt os allesammen i ørene, og det gik hårdt til sommetider med Drewsens drenge og os andre. Jeg husker en vinter, hvor tospænderkanen blev slæbt så langt som muligt op ad sandbakken her i Nymølle, og da den var nået til midten, sprang drengene op i den, hvorefter den fór ned og stødte imod et af de store valnøddetræer ved indgangen til

»Høyersdal«. En anden dag kom »Bubbi« over på møllen, og så røg der en kakkelovn ned i bagstrømmen, hvor vandet kom ud fra turbinen. Der skete noget hele tiden, når vi legede. Det var en yndet fornøjelse at gå på stylter, som var forsynet med klodser til at stå på, og som var anbragt i forskellig højde på de to stænger. Med stylterne i hænderne kom vi løbende og sprang op på dem, hvorefter vi stavrede omkring – og nogle gange ville vælte hinanden ved at støde på. Der blev også brugt et djævlespil, som var 2 kæppe forbundet med en snor, og så skulle en trisse løbe på snoren, når vi bevægede kæppene.

Det kunne hænde, at Far en dag ikke kunne finde hestene i stalden, når han skulle spænde for, og det var, fordi en af Drewsens drenge var ude at ride på dem, og det var nok Kurt, der var den mellemste af dem, men ham kunne jeg alligevel godt lide. Det kunne gå så hårdt til, at det kneb for mig med at være med, og så kunne Kurt tage mig i hånden, mens han gik og snakkede med mig, til jeg fandt modet igen. Kurt var god, og senere fortalte Edmund, der boede oppe i »Længen«, at Kurt havde blomster med til hans mor, når han løb forbi på vej til Ørholm Station. Min lillesøster Rigmor, som Kurt holdt meget af trods aldersforskellen, kaldte han for »Risse«, og han havde siden hen et godt øje til hende, men ak, de fik ikke hinanden, og der var jo også en standsforskel. Edmund og jeg glemte sorgerne, når vi spillede billedlotteri hos ham i »Længen«, hvor jeg først kom ind i køkkenet og hilste på hans mor madam Madsen. Det var nu sådan, at i alle fabrikkens huse kom man først ind i køkkenet. Under ombygningen af den gamle Ravneholm papirfabrik til læderfabrik i 1918 styrtede Edmunds far i maj ned og blev slået ihjel, og Edmund var bare 12 år. Nu skulle der tages ekstra fat af mor og børn, og det var i alt en pige og tre drenge, men Edmund og hans ældste bror Leander fik da også en elektrikerforretning i Holte. Deres mor døde i januar 1943 efter ligeved 25 år som enke.

Københavnerne måtte holde for, når de kom spadserende forbi Nymølle om søndagen, og drengene lå oppe på hølofter over stalden til »Høyersdal« og lavede sjov med dem. De lagde en pengepung i snor ud på den sandede vej, hvorefter de trak i snoren, idet folk bukkede sig ned efter

Længen (Kulsviervej 151) 1981. Byhistorisk Samling

pungen. Bagefter blev der kastet burrer på ryggen af dem, og de blev jo hængende, mens folkene gik videre. Far gav dem lov til at tage alle de rabarber, de ville, af dem, der voksede ved møddingen ud imod skoven, men desværre var det skræpper og ikke rabarber, som voksede der, og så gjorde man jo nar af folk fra byen, som ikke havde den rigtige forstand på planter.

Ja, der var forskel på byen og på landet, og vi boede jo dengang langt fra København, som vi kom til med hestekøretøj eller damptog med omstigning i Lyngby fra Lyngby-Vedbækbanen eller »Grisen«, som denne bane kom til at hedde, fordi dampfløjten lød som en gris, der skreg.

Far måtte som en af sine pligter køre Drewsens drenge til Ordrup højere Almenskole – eller »Latinskolen«, som man også kaldte den. Nogle af drengenes skolebøger, som jeg har arvet, er Johan Ottosens »Nordens Historie«, Karl Mortensens Litteraturudvalg, Homers »Illi-

ade« og »Odyssee« og fra Platons Dialoger »Sokrates i Fængsel« og »Sokrates Død«. Nu kan jeg til enhver tid læse i disse bøger, som blev brugt omkring 1912 og signeret af Erik og Kurt. Drewsens tre drenge på »Høyersdal« kom alle til at ligge ved livgarden, og senere blev de gift med tre søstre.

I september 1913 mødte Far til alarmeringsøvelse i Ullerup nær Kongelunden på Amager, og tidligere havde han været på manøvre både i 1902 og 1904. Der blev gjort noget ved det dengang – også når »remonterne«, det vil sige de militærheste, der var udstationeret hos bønderne, skulle passere revy ved Lyngby Station, hvor de brændemærkede numre på hestene blev afkontrolleret.

Det var varmt i juli 1913, og en søndag kom Fars gode ven Christian Andersen, der var snedker, rejsende fra København til Ørholm Station for at besøge os nede på Nymølle. Han fortalte om den forfærdelige togulykke ved Bramminge dagen i forvejen, og den var sket, fordi skinnerne havde udvidet sig i varmen, så toget var løbet af sporet. Det var trist, at også børnevennen Peter Sabroe var mellem de omkomne.

Så gik der igen et år, og vi kom til den 1. august 1914, hvor Den første Verdenskrig brød ud, og den voldte uro også hos os, selv om Far slap for at blive indkaldt til sikringsstyrkerne. Man stoppede ved de femten årgange, og Far hørte nu til sekstende årgang. Der blev alligevel snakket om, hvornår man ville indkalde mere mandskab, så Far også måtte af sted, og rygterne gik også om, at en dag var tyskerne gået i land i Vedbæk. Der var ikke andet at gøre end at vente, og skulle jeg komme ind, så ta'r jeg mig en ordentlig slurk brændevin, sagde Far; men han måtte nøjes med en mindre, for han kom ikke i trøjen under krigen.

Det varede imidlertid ikke længe, før soldaterne kom til os. Allerede lidt ind i august kom livgarden og blev indkvarteret med 60 mand på »Høyersdal«. De fleste måtte ligge oppe på høloftet, men de to tomme båse ved siden af hestene »Fritz« og »Peder« blev også belagt, selv om der var brosten i bunden. Ovre på møllen var der også for fugtigt at være især underneden, men alligevel kunne der godt ligge proviant ovenpå såsom leverpostej og rugbrød o.s.v. I »Kuskehuset« fik vi tre mand ind i

»den lille stue«, og det var en forvalter fra »Kroneølbryggeriet« og en rådhusbetjent, begge fra København, samt en skovrider fra Skåne, så der blev fuldt hus. Rådhusbetjenten fortalte mig om stjernehimlen, og jeg husker, han sagde, hvor Venus eller planetstjernen var.

I den følgende tid levede vi meget sammen med soldaterne, og der var jo mad nok i den periode og lidt senere, så vi kunne spise sammen. Soldaterne vendte hjem fra øvelserne over middag, og så blev der bænket op langs den sydlige langside af staldbygningen, hvor træerne kunne skygge. Drengene fulgte også her »slagets« gang med interesse, for der var nu altid noget særligt ved vore soldater. Den varme mad blev lavet i vaskehusets store kedel, og det gik med liv og lyst trods det, der stadig truede; uden mad og drikke duer helten ikke. Hos os kunne man mødes i lysthuset under det store ahorntræ med stæren i kassen, mens »Slitten-titten«, som Mor kaldte musvitten, havde gemt sig. Der blev drukket noget herude i den lune sommeraften, og da Far vist her fik sin første whiskysjus, blev han så fuld, at han pludselig slukkede petroleumslampen og forlod selskabet i lysthuset.

Prins Aage var med på dette hold som premierløjtnant, og det var jo ham, der senere blev kaptajn i den franske fremmedlegion i kampen mod Abdel Krim i Marokko. Det var nu godt, at han var med her i Danmark dengang, da en af garderne, som hed Duckert, en aften stod på vagt i passet ved Stampen. Der kom nemlig en person, som ikke ville opgive feltråbet, selv om Duckert flere gange opfordrede ham til det, og så endte det med, at denne mystiske person fik et stød med geværkolben, så han tumlede omkring. Det blev til en vældig ballade, da manden nu begyndte at skælde og smælde, om Duckert ikke kendte kaptajnen, for ham var det altså, og nu skulle han nok blive indmeldt. Duckert klagede imidlertid sin nød til Prins Aage, som sagde, at det skulle han nok klare for ham, da han jo havde gjort sin pligt – og det gjorde så prinsen. Duckert fortalte mig denne historie, da jeg gerne ville opfriske tiden fra 1914 med ham. Han sagde, at han havde været kludekræmmer i det civile liv, men handlede i virkeligheden med ridetøj, og han blev rekrut i 1908. Duckert døde, da han var 90 år gammel, og blev begravet fra Lyngby Kirke.

Alle overgange eller pas, som de kaldtes, blev strengt bevogtet af soldaterne med påsatte bajonetter på geværerne, og det var også tilfældet, hvor jernbanebroen går over åen ved Ravneholm. Her ved broen ville vi prøve soldatens årvågenhed, og vi forsøgte at kravle under broen på svellerne, der bar den. Det var vovet, men hvad var værst – et stik af bajonetten – eller et fald på omkring 10 meter ned i åen? Det lykkedes, og vi nåede over broen underneden. Soldaterne kunne have en halv flaske brændevin med på vagten, og en dag blev der ofret en flaske på en hugorm, eller var det en snog uden zig-zag striben på ryggen? Soldaten havde den imidlertid med hjem til Nymølle.

En anden soldat, jeg husker, hed Gilberg, og han var organist ved Fredensborg Slotskirke, og jeg mindes ham, når jeg læser om pianistinden Ellen Gilberg, der er hans datter.

Om aftenen gik en soldat brandvagt på Nymølle, og så havde han et messingskilt på brystet, hvorefter vi andre kunne være rolige om natten.

En aften var vi til soldaternes koncert i den store vognport på »Høyersdal«, hvor musikkorpset spillede, og vore to mindre søstre – Ellen og Rigmor – lå imens og sov oppe på loftet i »Kuskehuset«, det troede vi andre da, men den aften havde de to fået tændt petroleumslampen – og var listet ned ad trapperne til stuen. Det blev Far og Mor meget forfærdet over, men gudskelov, det gik jo godt.

Hele nordfronten var befæstet med forter og skyttegrave imellem, som løb ind og ud fra Furesøen og til Øresund.

I forterrænet så jeg en dag i Dyrehaven huller, hvori der var sat spidsede pæle, og den skov, der spærrede for udsigten fra Fortunfortet, blev fældet. Ved Kirkebakken mellem Lundtofte og Lyngby gik skyttegravene tværs over markerne, og her kunne vi krybe ned i dem og løbe hele vejen, da soldaterne senere havde forladt dem, og de lå som et minde om en tid, der var spændt og urolig.

Ja, faren drev over, mente man, og hen på sommeren 1914 forlod soldaterne Nymølle, og vi spiste resterne af den proviant, som ikke blev taget med; men hestene i stalden ville ikke æde det hø, som soldaterne havde ligget i, fintfølende som de var.

Livet gik alligevel sin gang på Nymølle, selv om der nu blev mere stille og tomt, og soldaterne, der nu lå andre steder, kom stadig på øvelser i omegnen. Drengene slap ikke soldaterne, og vi fik travlt med at samle patronhylstre op – og en enkelt gang en ladt patron med hætte på, som vi måtte tage os af. Den var farlig, og så gravede vi et lille hul i bakken, hvor vi anbragte patronen med et tændt stearinlys under og snart efter, mens vi løb bort, sprang patronen med et knald. Vi var jo vant til soldater af alle slags – også husarer, der kom jagende, og det blev fortalt, at der engang var en, der styrtede ned i hulvejen, da han kom inde fra skoven. Artilleriet kom med kanonerne, der blev trukket af heste med ryttere i sadlen, og da Theodor fra »Trydes Mark« kom til denne våbenart i 1916, skulle han også lære at ride, og det kunne være besværligt. Da han en dag kom hjem til sin mor, havde han skrammer i ansigtet efter et fald fra hesten, og det var hun nu ikke så glad for at se.

Vi, der kun var drenge, måtte nøjes med at lege soldater med vore trægeværer, mens vi råbte »paf« og »puf« eller skrattede, hvis det skulle være rekylgeværer, og jeg husker, at en nat var vore telte oppe på sandbakken ved stengærdet brændt ned, da vi havde stillet brændende muskedonnere fra mosen ind i dem. Under kampene sang vi gerne: »Danskerne har vundet, tyskerne har tabt«, og det var vel med tanke på Sønderjylland, som tyskerne havde taget, og vi stadig havde mindet om den tid, da veteranerne fra krigene i 48 og 64 endnu ikke var døde. De var nu Dannebrogsmænd med en medaille, der gav en lille sum om året, og nogle havde også en lirekasse, hvis de var blevet invalider. Fædrelandssangene blev sunget, og blandt dem også »Dengang jeg drog af sted« og »Mallebrok«. Tinsoldaterne legede vi med, og det kunne også være med soldater fra Balkanhalvøen med bulgarer, serber, tyrker o.s.v., som var oppe at slås hele tiden inden 1914, selv om de sagde, at alt var roligt i »Shipkapasset«.

Det fredelige liv satte vi alligevel mest pris på, og på møllen i Nymølle gik »hollænderne« rundt og malede kludene af bomuld og linned, mens de uldne klude ikke kunne bruges. Til sidst blev der en vælling ud af blandingen, som løb ned i centrifugen, hvor den stivnede, når vandet var

Nymølle set fra vest 1895. De Forenede Papirfabrikker

slynget fra. Produktet, der blev tilbage, havde en grønlig farve, og det blev kaldt bast, som blev skåret ud i plader og stablet op i den nordlige kælder. Senere kørte Far basten over til fabrikken i Ørholm, hvor den blev lavet til færdigt papir, som altså var kludepapir og blev kaldt bankpost og protokolpapir.

Man kunne forresten blive godt rundtosset, når man fik en tur i den tomme centrifuge, som turbinen havde sat i gang, ligesom den gjorde med »hollænderne« oppe ovenpå.

Ja, der var fart og kraft på efter vandets fald, som de sagde var 11 meter og det største fald på Mølleåen, selv om jeg senere er blevet bekendt med andre faldhøjder, hvor Strandmøllen ligger 1 meter lavere.

Turbinerummet blev fyldt, når skoddet blev hævet ved hjælp af rattet oppe på »Hollænderloftet«, og rattet var ligesom på et skib, hvor man stod forude på en forhøjning og kunne se ud over Mølledammen. Turbinerummet var tomt, når skoddet var sænket ned, og en dag, da Far passede vandet, og jeg måtte vide besked, klatrede jeg ned ad jernlejderen i rummet – og kom til at gå ovenpå turbinen, hvor der kom en stribe lys ind ude fra dammen, mens der rislede en smule vand ned ved siden af

skoddet. Nu var jeg hernede i det fugtige, halvmørke og slimede vandkammer, og det var forfærdeligt at tænke på, at vandet i næste øjeblik kunne styrte ned og fylde rummet i stor dybde, hvis der blev drejet på rattet.

Der var ikke så mange mand beskæftiget mere på »Nymølle«, og vel kun 3-4 stykker var beskæftiget ved »hollænderne«, da man jo ikke nu lavede færdigt papir på møllen. Før jeg kan huske, var tømrer Helge Rasmussens farfar Hans Rasmussen fra Lundtofte på arbejde her, og da han fejrede sølvbryllup med sin kone den 9. april 1894, fik de af kammeraterne på papirfabrikken i Ørholm et dejligt stueur med inskription på en sølvplade foran. Nymølle og Ørholm hørte jo sammen. Nu hænger dette ur på væggen hos Helge. Hans Rasmussen døde i 1910 og blev begravet på kirkegården i Søllerød, antagelig fordi en del af Nymølle med fabrikken hørte til Søllerød Sogn. Tømrer Frede Jensens bedstefar fra »Trydes Mark« Peter Sørensen, som var staldmester på Ørholms Hotel »Det danske Schweiz« samt Hans Hansen fra »Længen« i Nymølle blev også begravet i Søllerød. Fredes far blev allerede i 1900 valgt ind i Lyngby sogneråd, og nu hænger hans billede på Lyngby Rådhus.

På Nymølle blev der nu og indtil 1920 kun anvendt »Hollænderloftet« og kælderen; men den sydlige ende af møllen stod tom, når der ikke var sat noget hø herind, og der var en dejlig legeplads, når vi gik tovgang under loftet fra den ene side til den anden i det store rum. Vi kunne komme derind gennem et hul fra hollænderloftet ved rattet til turbinen. I den østlige ende af dette ellers tomme rum, stod modellen til et vikingeskib, som jo er papirfabrikkernes bomærke, og som jeg forestiller mig, blev brugt ved den store udstilling i 1888.

Oppe på »Hollænderloftet« stod der en gammel, massiv ormstukken rulle med en stor kasse fuld af sten som i en skuffe, og den kunne skubbes og trækkes frem og tilbage på to rullestokke. Den blev brugt af alle madammerne i fabrikkens område, også af Mor, og den var så tung at rulle med for drengene, der måtte følge med og hjælpe deres mor med vasketøjet. Landsvalerne med den rødbrune pande og strube strøg med deres kløftede haler yndefuldt ind og ud af de åbne loftsvinduer, når det var sommer med mange myg over mølledammen, og de klinede deres

reder fast i murkanten under loftet. Svalernes sang, der var en blanding af kvidrende og snurrende toner, lød godt, og de kunne også fortælle os noget om vejret på den måde, at når de fløj højt, blev det godt, og når de fløj lavt, blev det dårligt vejr. Det var vist myggenes færden, som bestemte det, og myg havde vi mange af i den varme sommer – også indendørs, når vi var kommet i seng om aftenen. Så begyndte det at summe i mørket, og vi ventede på »overfaldet«, mens vi havde sat hyldegrene i benenden af sengen, for at duften skulle skræmme dem væk. Om det hjalp, ved jeg ikke, men vi faldt da i søvn til sidst. Om dagen kunne jeg finde på, når jeg sad i skoven, at lade myggene komme og suge så meget blod fra min hånd, at de bogstavelig talt kunne sprænge, når de fløj – og så fik jeg hævn. Senere har myg ikke været noget problem for mig, når andre har været plaget af deres besøg.

Som sagt før – vi brugte jo klude her på Nymølle til fabrikation af papir, og vort bidrag af klude gik først til kludekræmmeren, som nok solgte dem til Levin i København. Vores Mor var nok den, der leverede mest, når hun samlede noget sammen af de gamle og udslidte klædningsstykker, der ikke så let blev kasseret, og kludekræmmeren fik dem for en »slik«, når han havde sorteret dem. »Rakanders« fra Bondebyen i Lyngby var en af dem, der kørte omkring med sin hest og vogn og råbte, om der var noget til »Rakanders«, som han også kaldte sig selv. Drengene samlede især gamle metaldele og »suleben«, som vi kaldte dem, da nogle af dem sikkert stammede fra »sulemaden«, som vi fik meget af, og nu kunne vi finde benene liggende rundt omkring i landskabet. Metallet kom fra de gamle, ødelagte redskaber, og der skelnedes mellem støbejern og andre mere kostbare metaller, men selv om ben og metaller ikke kunne bruges til papir, så skaffede de os en skilling, da vi ikke fik løn, men arbejdede for kost og logi, og ellers skulle aflevere, hvad vi tjente – eller spare sammen til konfirmationen.

Det mest interessante for mig, når jeg var ude at samle til kludekræmmeren, var, at jeg en dag fandt nogle kobberstykker ude i åen, og det var forbavsende, når jeg kom til at tænke på, at disse måtte stamme fra en længst forsvunden tid, da dronning Charlotte Amalie, som var gift med kong Christian den Femte i 1670 fik »kaabermøllen« her. Nu gik jeg

altså og opdagede resterne fra den tids produktion og uden at finde en kobberkedel med »Nymølles« stempel i hanken. Det hjalp, at kobberstykkerne under Den første Verdenskrig gav den bedste pris, og uden at jeg tænkte på, at nu var jeg ikke med til papir-, men til krigsproduktion. Der var liv omkring møllerne i samfundet på Nymølle og i Ørholm, hvor vi levede af papiret; men hvor drengene dog ikke direkte var med i fabrikationen og inde på fabrikkerne. Derfor var vi i modsætning til klædefabrikken i Brede, hvor drengene allerede før de blev konfirmeret, blev først feje- og siden spinderdrenge, og med skiftevis formiddag og eftermiddag i skolen og på fabrikken. Vi kunne ikke lide Brededrengene, der lugtede af ulden fra fabrikken, og vi ønskede ikke at komme i klammeri med dem, når vi gik ned over Brede på vej til Lyngby, da der i ly af bakkerne og træerne kunne være mere lunt her i en streng vintertid end på den forblæste og åbne Kulsvier- eller Lundtoftevej. Papirdrengene var mere frie end på Brede, hvor der var sørget for dem lige fra vuggen og til graven, måske efter et af de mange tyskere ordnet system.

Papirfolkene havde også deres pligter, både som børn og voksne på deres vis. Pigerne var hjemme, og drengene tog sækken på nakken, når vi travede ud for at plukke tidsler til alle kaninerne. De betød meget for husholdningen i de små hjem. Kaninerne sad i deres bure med låger af trådnet og kiggede ud, mens de gumlede grøntfoder og mimrede med snuden. Far sagde, at de skulle have skørtidsler, men vi plukkede mælkebøtter, som havde en bitter, hvid saft i sig, og dem holdt kaninerne mest af, selv om man sommetider kunne fristes til at plukke lidt kløver ind imellem for at fylde op i sækken og veksle med foderet. Om vinteren fik kaninerne et tilskud af hø og kålrabi, da det på denne tid kneb med grøntfoderet. Kålrabi kunne vi jo da også selv spise nogle af til middag, når de blev stuvede og serveret med stegt flæsk. Runkelroerne var vandede og mere udpræget kreaturfoder, som man kunne udhule til en lygte med lys i, mens kålrabi var hårde og søde i smagen, også når vi huggede en fra marken og spiste den rå. Kaninerne fik mange unger, som efterhånden kom frem i huset fra den lune og med uld forede rede henne i krogen. De var renlige dyr, som lagde gødningen for sig selv, og hver ugedag skulle en af drengene rense kaninhus og lægge rent halm ind

i stedet for. Gødningen kom ud på mødningen eller »møddingen«, som Mor sagde, og det var »lollandsk«. Jeg kendte til det arbejde, og »skidtspanden«, som var en bliktønde med affald, skulle også tømmes hver lørdag og køres i trillebøren ud på mødningen, som lå i en krog af haven. Vi kunne jo bruge vores gødning, »som satte maden på bordet«, også den fra hønsehuset, der altid skulle renses hver lørdag. Lokumstønden blev tømt af Far, og en af os, drenge eller piger, måtte bære ved den anden side, når den blev bragt ned i haven og hældt i en speciel tønde, og den slags var især godt til rabarberne. Vi skulle imidlertid passe på, når tøndens indhold var hældt ud i haven, for så var der en »birede«, som Far sagde. Lokummet eller retiraden var et specielt bygget hus, fjernet et stykke fra beboelseshuset og hos os bag brændehuset. Navnet »lokum«, der jo bare betyder stedet, var vi lidt bange for at bruge, og vi sagde derfor gerne, at vi skulle på »Das«, og det lyder helt tysk, når vi tænker på »Haus« bagefter. Vi havde ikke et hjerte i døren på »huset«, men det havde man andetsteds, og så vidste man da, hvor man skulle hen, når man skulle skynde sig. Om sommeren kunne det være helt rart at sidde her med døren åben og nyde udsigten; om vinteren var det ikke så godt. Så var det med sus og gennemtræk; men rotterne holdt sig da væk så længe, når man blot havde stampet godt i gulvet og klapret med brædtet.

Jens Christoffersen, der arbejdede på fabrikken i Ørholm med at lave trærammer til det færdige papir, slagtede kaninerne for os, og de blev hængt op til afkøling på brændehusvæggen, mens skindene blev spilede ud her også, så de kunne tørres og senere garves. Far brød sig ikke om at spise kaninkød, han var vist lidt »fin« i det, når han kaldte det for »kattesteg«. Kaninkødet, som vist ikke spises ret meget mere i Danmark, var mere fast end kyllingekød, som var mere trævlet, men ellers noget lignende. For os andre i familien hørte kaninkødet med til den sædvanlige kost – som et led i selvforsyningen.

Ja, hvor var det dejlige ture, når vi skulle ud at plukke til kaninerne og fulgte den grønne vej igennem skoven eller gik langs grøftekanterne, hvor der var skovjordbær, der kunne spises med det samme, hvis vi ikke gav os tid til at trække dem på strå til græshoppernes musik. I udkanten

af skoven bredte de vide marker sig op mod Søllerød og over mod Nærum; men vi blev gerne inde i skoven, der bredte sig med sine tæpper af blomster, mostæpper, bær og vilde æbler, der kunne spises som de »surskrabere«, vi kaldte dem. Vi var glade for det hele, og især for kirsebærrene, som var beregnet til fuglene, sagde »Skovløberrasmus«, når han stod nedenfor det træ, som vi sad oppe i, og som han ville have, at vi skulle komme ned fra. Det skulle vi nok lade være med, før vi var sikre på, at han var gået hjem, men store var de nu, sorte og søde, og de lignede slet ikke de små fuglekirsebær, som de skulle kaldes. Der var da heldigvis andre kirsebærtræer i skoven, og hvis fuglene havde sået dem ved at drysse stenene de forskellige steder, så passede navnet »fuglekirsebær« jo godt nok, og der skal nok være noget om det, når bærrene var forskellige – også lidt lyse spanske. Vi var sommetider nogle flere drenge, når der skulle smages på kirsebærrene, men allesammen kunne jo ikke være oppe i træet, og de, der stod dernede, råbte til dem deroppe, om de ikke nok ville kaste en gren ned, så de også kunne få noget med – og bedømme om de var gode.

Slåenbuskene var kønne med deres hvide blomster, men bærrene, som vi kaldte for »slun«, var dejlig blå og snerpede i munden, indtil de havde fået frost. »Skovløberrasmus«, som vi talte om, var skovløber Rasmus Larsen i Ravneholm skoven. Kaninerne gav os jo en hel del at bestille, og vi kunne aldrig få tidsler nok i sækken, og for at der kunne være så mange som muligt, stampede vi dem ved at træde op i sækken, og så strakte foderet så meget længere. Det gik ikke, at de selv kunne gå ude i løbegårde og æde, for så gravede de sig under hegnet og forsvandt.

Fuglereder skulle vi også se til, og især dem ovre på »Svinebakken«, som nu kaldes »Ravnehøj«, og her var der ensomt og godt for skovduer og ugler. Det eneste hus lå helt oppe på bakken med en vid udsigt over mod Dyrehaven, Hjortekær og Lundtofte. Huset hed »Svineslottet«, og det var en overgang bolig for Herbert Christensen, som var søn af Alfred Christensen på »Nærumgård«, hvortil jorden og skoven hørte. Vi fulgte skovduerne i grantræerne og fandt deres spinkle reder ved at se, om der var hvid og ny gødning ned ad træstammerne eller ved et banke på træerne, når vi ikke kunne se, om der var en due på reden og halen stak

ud, mens den lyttede. Jo, den var god nok, og så klatrede vi op til reden, mens de tørre grene knækkede, når vi tog fat i dem og prøvede, om de kunne holde. De to hvide æg i reden skulle ikke blive kolde, og vi forsvandt hurtigt ned igen så rugningen kunne fortsætte, når vi var gået, men i den følgende tid blev reden overvåget af os, indtil ungerne kom. De voksede og blev store, kunne vi se, når vi kiggede op til dem, og de gloede på os med deres store øjne, mens de fik flere og flere fjer. En dag ville de være flyvefærdige, og så gjaldt det om at tage dem, inden de fløj helt væk, men derhjemme fodrede vi videre på dem, til de var slagtefærdige, hvis ikke en enkelt slap ud af buret. Sådan hjalp det også til i husholdningen, når Mor gjorde vej med dem. – Det var anderledes med uglerne, som vi jo ikke spiste; en dag fandt jeg en uglerede oppe i et lærketræ, og da der var pæne, store unger, tog jeg et par stykker under blusen med hjem. Ungerne havde kønne gule øjne, og så var det altså hornugler, for hos natuglerne er øjnene sorte. Da jeg kom hjem med min fangst, viste jeg ungerne til Drewsen på »Høyersdal«, men han blev godt gal i hovedet og beordrede mig til at bringe dem tilbage til reden på »Svinebakken«, og det lykkedes for mig efter en kamp med en af de gamle ugler på vejen op i træet. Uglerne tudede om natten, og det var uhyggeligt, syntes man, men om dagen sad de inde tæt ved stammen på et grantræ og sov efter nattens jagt eller oppe i et skorstenshul. Under træet kunne jeg så finde »uglegylpet«, som de havde brækket op, og når jeg pillede i det, kunne jeg jo se, hvad de havde ædt, og det var ikke alene mus, men også knogler fra en hare, og det forbavsede mig. Det var ikke så underligt, at solsorten om dagen fløj skræppende forbi det skorstenshul, hvor uglen sad og blundede, for der var også fuglefjer i gylpet. Det kunne se pudsigt ud, når to ugler havde sat sig ved siden af hinanden i skorstenshullet oppe på »Krathuset«, og det varmede sikkert at sidde her med hinanden »i vingen«.

Musvågereden, der var helt oppe i det høje grantræ på »Solbakken« i Ørholm, nåede jeg op til, men da jeg kom ned med ungerne, syntes jeg alligevel, at det var synd for dem, når de ikke fik lov til at være, hvor de hørte hjemme, og selv om de var rovfugle, så gjorde de gavn på deres måde – og pyntede i landskabet.

Vi havde jo høns omkring os derhjemme, og Mor tog imod dem, når de kom ud af huset om morgenen ved at føle dem bagi, om de var med æg, som de kunne lægge et eller andet sted udenfor. Hønsene kunne også blive syge, og det var vel især tuberkulose, de havde, når de begyndte at halte, og så måtte sådan en høne ikke smitte de raske høns. Den måtte af med hovedet på huggeblokken og blev derefter gravet ned, men ellers var det sådan, at når en høne var slagtet og gerne i fældetiden, da den tabte fjerene og ikke lagde æg, så kunne Mor altid på leveren se, om hønen var rask, inden den kom i suppegryden. Æglægningen var størst, når skoven sprang ud, og den blev mindre, efterhånden som vi nærmede os efterår og vinter. Det var ikke så godt, hvis en høne blev slagtet, og der var flere æg i den, og det søgte Mor altså at undgå ved at undersøge dem først. Om foråret var der nogle af hønsene, der ville ruge, og de blev, som vi sagde »liggegale« eller »skrukhøns«, og så måtte vi jo se at få samlet nogle æg sammen, som den kunne ruge på og helst afsides på et mørkt sted, når æggene forhåbentlig var befrugtede af den flotte hane, og han skulle kunne klare 10 høns. De »liggegale« høns, der ikke var brug for til rugning, blev spærret inde, så de kunne blive vænnet af med at skrukke. Det kunne dog også ske, at der var nogle, som ville låne en »skrukhøne«, når de ikke selv havde nogen, og en dag kom en af drengene fra »Smutgærde« Flemming eller Svend, som var sønner af Paul Bergsøe, der også ville prøve at ruge kyllinger ud med en af vore »liggehøns«. Det kunne hænde, at en rugegal høne ville begynde for sig selv, som dens natur nu var med at samle de æg, som vi plejede at tage fra den. Da der var gået 21 dage, som rugetiden var, kom den gående ind på »Høyersdal« med alle sine kyllinger for at være med ved ædetruget. Den havde sikkert ligget i en hule oppe i sandbakken eller mellem alle skræpperne, og det var mærkeligt, at ræven ikke havde stødt på den, når han ellers var i nærheden. Der forsvandt jo en høne nu og da, og når jeg lå ved rævehulerne ovre i skoven fandt jeg kun de fjer, som var blevet tilbage. En morgenstund, da Far kom ud, stod ræven inde i kyllingegården, der lå i forbindelse med brændehuset, og forsøgte at komme ind i kyllingehuset gennem trådnettet, men det lykkedes ræven at stikke af, inden Far havde fået ram på ham.

Det var sådan med de kyllinger, at vi hvert år skulle have et nyt tillæg af unge høns, da de gamle – og hvor gamle var de? – til sidst ikke lagde flere æg, og man kunne næsten sige, at de var forkalkede, når man så den kalk, som de havde fået på benene. Hønekyllingerne kiggede man mest efter; de fik ikke så stor kam som de, der var hanekyllinger, og det var dem, der blev slagtede, når de var store nok. Det skete gerne til pinse, som var den eneste tid på året, hvor vi fik kyllingesteg, men den smukkeste hanekylling fik lov til at leve, når den gamle hane ikke kunne mere. Kyllingerne blev i de første dage fodret med finere æde som æggemad, indtil kyllingemoderen, omsorgsfuld som hun altid var, havde lært sine små at æde mere groft foder. Havre var den kornsort, som gav flest æg, den var bedre end byg og majs, men desuden fik hønsene jo affald fra køkkenet – og om vinteren, når det var koldt, en spand med dampende varmt klid.

Jeg forestillede mig næsten, at rugehønen havde feber, når den om morgenen kom stavrende ud fra alle sine æg og skulle have lidt at æde og drikke, inden den forpjusket trippede ind og lagde sig på sine æg igen, inden de blev kolde.

Måren og ræven var hønsenes fjender, og ræven måske mere åbenlyst, og han var som en hund, når han sidst på vinteren var i »rendetiden« og jagede gennem skoven med en skarp gøen. Måren gik mere stille med døren, og der skulle ikke megen plads til, når den ville ind i hønsehuset for at suge blodet af hønsene.

Ænderne var det andet hold fjerkræ, og de var nogle værre ædedolke, som kunne æde masser af gammelt brød, mens de drak vand til, og så pøsede det ud af gumpen på dem i næste øjeblik, så andegården altid var så skrækkelig smattet. De blev godt beskidte efterhånden, og når de senere fik kerne til opfedning kunne de blive så tunge i det, at de næsten var ved at synke under en skylle- og svømmetur i mølledammen.

Gæssene var det tredie hold af dem med fjer på, og de var mere nøjsomme, da de gik og græssede det meste af sommeren og først hen på efteråret fik de et tilskud af kerne, så der kunne blive mere vægt i dem til mortens- og juleaften. Før vi selv holdt gæs, hændte det, at vi købte en billig russisk gås til jul, og den var sikkert kommet fra Galizien, som

dengang var russisk Polen. Det kunne ske, at sådan en gås blev noget slimet under vingerne, når vinteren ikke var så streng; den kunne bedre holde sig i frosten.

Når fjerkræet var slagtet, skoldede Mor det, for så var det lettere at plukke, og de bløde ande- og gåsedun var dejligt varme, når de kom i dynerne. De sidste dunstappe blev svedet af over en spritflamme, så kroppene blev fine og glatte. Til sidst sikrede Mor sig en god fjervinge, som hun brugte, når hun skulle rense kakkelovnen.

Grisen blev passet godt, som det vigtige medlem af familien, den var. Den fik byggrøft blandet med brændenælder, som vi havde mange af, og som blev rusket af sommetider med de bare hænder og hakket sammen med kornskråen, og da den kom til os som pattegris, fik den sikkert også lidt mælk. Det bedste var, hvis den kunne lide maden og voksede uden at få stivsyge, for så var det sket med den. Selvfølgelig havde den krølle på halen, når den var rask, og den blev så tyk, at den kunne sætte sig ned, og det var Mor glad for, når hun sagde, at jo tykkere spæk, jo bedre, men det er man jo ikke så meget for mere. Hønsene skulle helst ikke være sammen med grisen, da de kunne smitte hinanden med tuberkulose, og det passede vi på, så vores gris fik den størrelse, den skulle have.

Året gik sin gang med december og jul, der nærmede sig, og så måtte vi have fat i vores slagter, der hed Valdemar Carlsen og boede i »Teglværkshuset«, mens han til daglig var papirarbejder på fabrikken i Ørholm. Det skulle jo være koldt i vejret, når der skulle slagtes og grisen havde nået sin vægt, og så tog slagteren fat med kniven, der var meget skarp. Den stakkels gris blev hevet ud af sit hus, selv om den strittede imod, og alle fire ben blev bundet, så den ikke kunne sprælle. Den kunne også begynde at skrige, men meget værre blev det, når kniven blev stukket i halsen på den, og blodet begyndte at løbe ud i en spand, som blev holdt parat, og som en af hjælperne ustandselig rørte rundt i, da blodet ikke måtte stivne. Grisen måtte endelig ikke »bagstikkes«, hvilket vil sige, at kniven havde ramt dens hjerte, hvorefter den døde med det samme og ikke gav noget blod fra sig. Ja, det var grusomt, at den kære gris skulle forbløde langsomt, så vi kunne få nogle blodpølser, og

nu stod der et stort kar parat med varmt vand, som den blev skoldet i, så alle svinebørsterne kunne skrabes af lige ned til tæerne. Mor vidste selvfølgelig besked med, hvad der skulle foretages ved slagtningen, og når grisen var død, kold og stiv. Blodpølserne skulle først laves, og til dem skulle tarmene bruges, når de var blevet tømt for den afføring, der var i dem – og skyllet meget omhyggeligt bagefter. Sikken en afskyelig lugt, der kom, inden tarmene var klar til påfyldning af blodet, hvori der var kommet byggryn og måske nogle rosiner. Nu blev det hældt i tarmene ved hjælp af et kohorn. Om aftenen var pølserne klar, efter at de var blevet kogt og afsvalet, så de kunne spises fra fadet med sirup eller sukker til, som man syntes om, men hver for sig. Der kunne jo også laves medisterpølse, men det husker jeg ikke, at Mor lavede af tarmene. Grisen hang nu, strittende med alle fire ben, på en stige, der var stillet op, og den var delt i midten, tømt for sit indhold undtagen fedtflommerne, som skulle afkøles og stivne. Der var meget mere at gøre med en sådan gris, som skulle sikre os en hel del af maden i lang tid, når den til sidst var skåret ud i de forskellige stykker, som blev saltet og lagt i sulekarret oppe på loftet. Saltlagen, der skulle bevare sulet, var stærk, og måske var der lidt salpeter i. Det kunne hænde, at lagen trak ud af karret, og det viste sig som pletter på det kalkede loft nede i køkkenet, og de forsvandt aldrig. Sulet skulle altid vandes ud i forvejen, da det ellers blev alt for salt at spise – og kunne give en rasende tørst.

Som sagt, der var mange brugelige ting i en gris, der kunne være fedtegrever og lever, og de gav jo fine finker, når den var lavet til og kom lige fra panden – og blev spist med rugbrød til. Grisehovedet blev der lavet en god sylte af, som blev lagt i pres under en stor sten udenfor, indtil den havde fået sin facon, og der var både kød og spæk i den. Jeg tænkte på, om også de lange ører blev brugt. Grisetæerne, som Far kaldte »brugt fodtøj«, var heller ikke så ringe i grønkålssuppen, men Far holdt nu mest af dem, når de var syltet. Skinkerne blev bragt til røgeriet ude ved »Stampeskovhus« i Hjortekær, og bagefter lugtede de dejligt, når de hang på skorstenen oppe på loftet. Skinkerne var da gode til grønærter, stangbønner – og hvad ved jeg. Kogeflæsket var jo til suppen, men sulevælling brød vi os ikke om, så den kom ikke på bordet.

Stegeflæsket skar Mor i nogle forsvarlige, tykke skiver, der spruttede på panden, og de var jo gode til de forskellige grøntsager, når man ikke bare skulle nøjes med brasede kartofler. Kartoflerne var noget for sig, og dem skulle der høstes mange af, så vi havde til hele årets forbrug samt nogle læggekartofler. De tidligste kartofler, var de »røde amerikanere«, som Mor kaldte dem, og før de blev lagt i jorden, satte vi dem til spiring inde i varmen for at fremme væksten, og de kom hurtigere op, så der som sædvanlig var nye kartofler, når de blomstrede. Mor sparede på dem, når hun krattede ved kartoffelblokkene – og fandt de største frem – og lod de små blive og vokse videre. Det var jo herligt med nye kartofler og spegesild – og en kartoffelmad med fedt og salt. Ved høsten om efteråret blev kartoflerne kulede ned i haven. Det var sorterne »King Edward«, som var »rødnæsede«, »Magnum Bonum« og en, der blev kaldt »Øresundskartofler«, fordi den var fundet herude ved kysten. Først blev der lagt et lag halm over kartoflerne med lidt jord over, så de kunne svede af og ikke få det for varmt, men når frosten kom, skulle vi passe på og dække dem med mere jord og blade fra skoven, så de ikke skulle fryse – blive bløde og søde for til sidst at være rådne om foråret. Kartofler fra kulen smagte bedre end dem, der lå i kælderen.

Hen i august var der høstsild ved stranden, og så drog vi til Taarbæk, hvor vi hentede nogle kasser hos fiskerne, når de kom ind om morgenen med fangsten. Sildene var dejlig fede på denne årstid med fyldning eller rogn, som jo var det samme. Før sildene var rigtig gennemsaltet, smagte de godt som kogesild, og senere, når de var blevet til rigtige spegesild, kunne de lægges i eddike og løg efter at være blevet udvandet i mælk og vand, og det var vel det, som man senere kaldte for marinerede sild. Nogle få mandfolk, som f.eks. onkel Valdemar, kunne spise spegesildene lige fra tønden, når blot de var flåede, og det, syntes jeg, var en stærk kost, hvis jeg havde fået den, og nok havde drukket mig ihjel efter en sådan saltet, uudvandet sild.

Ferske sild, som blev stegt, fik vi da også af dem fra Taarbæk, så længe de ikke var »rødhovede«, som Mor sagde; for så var de ikke friske mere. Sådanne sild købte Mor heller ikke hos fiskemanden, som senere kom

forbi. Det var i tidens løb folk som »Knolden« fra Nærum, »Skrigeren« fra Korsvejshuset oppe bag Ørholm Bondegård og Sofus fra Rundebakke, der råbte med »Sildegodt«. Fiskemadammen Marie fra Sletten var for mig det mest interessante, når hun kom vandrende med sin firkantede fiskekurv på nakken og solgte sine »skrubber« til Mor, som gav hende kaffe ude ved komfuret i køkkenet. Marie drak gerne kaffen af underkoppen for at svale den lidt af – og sikkert med en lille »knald« i. Mor kaldte det for en »knaldtår«, når man tog en bid sukker i munden til kaffen; men ellers var der da bagværk nok.

Fersk kød kom slagteren med, og det var først »Peter Maren« og så slagter Petersen fra Lundtofte.

Fra Lyngby kom købmand Carl Andersens kusk kørende med hest og vogn en gang om ugen med de bestilte kolonialvarer, og han boede jo på Jernbanevej. Jeg husker særligt godt denne købmand, fordi han havde et kræmmerhus bolcher med til børnene, og det kiggede vi jo efter. De kostede jo ellers 2 øre, hvis vi selv skulle købe de blandede fra den store, runde blikdåse, som stod fremme på disken, og hvad med pengene? Det var skrækkeligt, da det senere blev forbudt at give tilgift på denne måde.

Den nærmeste butik, vi havde, var jo ellers vores egen, og det var Ørholm Brugsforening, som blev oprettet i 1904 og lå oppe ved Rundebakke. Her blev Fars gamle arbejdskammerat fra papirsalen i Ørholm, Julius Hansen, senere uddeler. Der førte en bred trætrappe op til butikken, og først kom man gennem en glasveranda, hvor der blev lavet juleudstilling, når det var på den tid. Varerne blev skrevet op i kontrabogen med det røde trækpapir, og når de var talt sammen, betalte man – eller fik i nogle tilfælde kredit. For medlemmerne skulle der være sikkerhed i dividenden; men det var der desværre ikke altid. Far var en overgang med i Brugsens bestyrelse, og så skulle der gøres et stykke arbejde derhjemme med at tælle kontrabøgerne op.

Over for disken på den modsatte væg var der en lang bænk, hvor man sad og ventede med de nye træsko, som hang på væggen, i nakken. Sådan en bænk kunne man jo godt kalde for en »sladrebænk«, idet der blev talt om dem, der ikke var der, og om de sidste nyheder, indtil

Orholm Brugsforening ca. 1925. Ellen Rasmussen

ekspedienten havde spurgt de foregående, om der var mere, og de var forsvundet med spånkurven. Vores søster Ellen blev elev i Brugsen, da hun var blevet konfirmeret, og senere kom hun til »Ergo« på Hovedgaden i Lyngby.

Fra Andelsbageriet i Nærum, der blev oprettet i 1907, kom brødkusk Zachariassen kørende med vort brød ned gennem hulvejen, og da vi nu var så mange, var det jo de største rugbrød på omkring 14 pund, der kom ind til os. Rugbrødet var dejligt, og sikken en duft det havde, når jeg spiste det uden noget som helst; men ellers sagde Mor, at vi kunne få en rundtenom rugbrød med fedt og salt, hvis vi blev sultne uden for spisetiderne, for de skulle overholdes. Hvedebrød bagte Mor selv en del af i ovnen, og det var nogle store skiver, skal jeg love for; men da der også var kommet hjortetakssalt, kardemomme og måske lidt rosiner i, så smagte de med deres brune skorpe ovenud godt. Der skulle noget til, når man voksede, og nogle gange fik man ondt i lemmerne af jeg ved ikke hvad; men så blev der blot sagt, at det var vokseværk. Kager var det småt

med, og derfor huskede man godt citronsnitterne til 4 øre, som Zachariassen havde med i vognen. Først rugbrødet, så lagkagen, sagde en af mine lærere siden, og det skal nok passe, når man ikke så lagkagen. Den var nok af den grund den største lækkerbidsken, da man blev konfirmeret – og om mandagen spiste et stykke lagkage til 25 øre på konditoriet i Lyngby.

Vi kom som sagt først ind i køkkenet, også i »Kuskehuset«, og her i det lille rum stod Mor også i vaskebaljen, når hun skrubbede tøjet på vaskebrædtet. Så skulle der noget mere vand til foruden det sædvanlige drikkevand, og så fik drengene travlt med at hente vand til Mor i de to spande, som altid stod fyldt på bjælken under trappen udenfor. Vandet blev hentet ved kilden i Drewsens gård på »Høyersdal«, hvor vi gik ned ad et par trappetrin og satte spanden under i bassinet, hvorefter vi travede over til Mor med de fyldte spande og hældte dem i hendes kar. Hos Drewsen havde de den fordel, at vandet fra kildebassinet kunne pumpes ind i køkkenet, og det var imponerende; men vi fra Nymølle skulle ikke klage, for vi havde ikke så langt at bære vandet som de folk, der kom fra de tre huse på Ravneholm. Med et åg over skuldrene kom de og hentede vandet fra en kilde, som løb ud neden for »Møllehuset«. Jeg husker godt nok den store gamle træpost på Ravneholm; men der var altså ikke vand nok til alle husene. Vores mor skyllede ikke vasketøj i åen; men det gjorde nogle af madammerne på den anden side af åen, også dem fra Ravneholm og Edmunds mor fra »Længen«. De gik ud på en lille træbro, der gik et lille stykke ud over vandet.

Konerne blev jo kaldt madammer, og vores Mor var madam Schmidt, mens nabokonen var madam Madsen. Den eneste frue, som jeg kendte, var fru Drewsen på »Høyersdal«, og hun sagde herr Drewsen om sin mand.

Fra »Thevandshuset« hentede de også vand ved »Møllehuskilden«, både til the og kaffe – og alt det andet. Harald Berrig og Peter Nielsen, som begge var papirarbejdere, boede her, da vi skrev 1915, og Harald Berrig blev nogle år efter, at papirfabrikationen var holdt op, selvejer af »Møllehuset«, og i mange år var han formand i »Brugsen«. Peter

Møllehuset (Nymøllevej 21) set fra sydvest med Nymøllevej i forgrunden. Fotografi ca. 1925. Anny Berrig

Nielsen, der også blev kaldt »Peter Virum«, og hans kone var noget oppe i årene, og derfor hændte det, at jeg hjalp dem med at lægge kartofler. Det fik jeg en god frokost og en daler for efter endt arbejde, og det var jeg godt tilfreds med. Peter Virum fik senere koldbrand i det ene ben, så det måtte sættes af, og det var synd, for han var en flink mand. Når det var nytårsaften, kunne han og konen finde på at servere æbleskiver for drengene, så de ikke lavede alt for megen ballade. Noget anderledes gik det nemlig henne i »Længen«, hvor Berrig først boede, og hvor vi havde stillet rendestensbrædtet op imod hans dør. Da vi så begyndte at buldre løs, kom han farende ud ad døren for i næste øjeblik at falde over rendestensbrædtet, så vi nåede at slippe væk. Det var en sådan nytårsaften, at vores bror Eigil tændte ild på sig selv, da kineserne fra købmand Crillesen i Hjortekær eksploderede i hans lomme, og så var det bare med at smide sig i sneen for at slukke ilden. Det store hul, der blev i frakken, var det sin sag at klare med Mor og Far derhjemme; men jeg tror nok, at de var glade for, at han slap helskindet fra det, og en lap, mindre eller større, var vi jo vant til at gå med. Vi måtte ikke gå med

tændstikker eller svovlstikker, som min Mor kaldte dem, til daglig; men denne aften var en undtagelse, og for at spare på tændstikkerne, som tit blæste ud, fandt vi på at bruge en »fyrsvamp«, som var en tør svamp, vi brækkede af et træ, eller en muskedonner fra mosen, for de kunne da holde ild hele tiden, også når det blæste. Ja, nytårsaften var en løssluppen fest, når havelågerne blev taget af, vogne kørt ud på gadekærets is, en tønde fra retiraden hejst op i flagstangen og meget andet, som skabte forstyrrelse. Hvem der havde lavet det ene eller det andet, blev sjældent opklaret; men jeg ved bare, at nytårsaften var den eneste aften i hele året, hvor vi måtte være længe oppe, inden vi kom i seng.

Senere kom Christine Maren Petersen til at bo i »Thevandshuset«, og hun havde været på papirsalen i Ørholm. Somme tider kneb det med at holde styr på de tre raske sønner Leonhardt, Dankvardt og Elis, da hun jo var alene med dem. Leonhardt, som var den ældste, var en levende fyr, og han blev den ledende i vort spejderkorps. Jeg husker en vintersøndag, hvor jeg som spejderdreng var med i Ulvedalene, og der var megen sne, som gav anledning til en mægtig vintersport. Bag indhegningen stod folk i massevis, og vi passede på, mens kælkene susede ned, og hvem husker ikke Djævlebakken? Samtidig skulle vi søge at skaffe nye medlemmer til Vinteridrætsforeningen, som Pless Schmidt var formand for, og jeg fik første præmie for at skaffe det største antal medlemmer. Jo, det var store dage i Dyrehaven – lige på det sted, hvor Friluftsteatret spillede om sommeren.

I Trydes grusgrav lærte vi at koge kaffe, og der var endda en rigtig premierløjtnant med fra Frants Bruuns trop i Gentofte. Da Leonhard senere arbejdede på Skodsborg Hattefabrik, kunne jeg da købe en hat hos ham for 5 kroner, når jeg gik over og hentede den hos ham i et af de gamle tre huse ved Ravneholm, hvor han boede. Marens tre drenge er nu døde; men datteren Rosalie lever stadig her i omegnen.

Jeg er ked af, at »Thevandshuset« blev revet ned. Det skete efter sigende, fordi en af lejerne (der var to lejere i det lille hus) var utilfreds og ville have lavet for meget om, og det ville papirfabrikkerne ikke gå med til. Denne lejer hed Hjalmar Hansen, men blev kaldt »Danmarks Hjalmar«, og det var nok for meget at leve op til, når det skabte ulykker.

»Thevandshuset« ca. 1925. Anny Berrig

Det var da så hyggeligt, når vi fulgte Fars kusine Ada fra København til Ørholm Station om aftenen – så talte hun om »Thevandshuset«, hvor lyset skinnede ud af de små vinduer.

Kuskefamilien bestod til sidst af Far, Mor og fem børn, som til daglig opholdt sig i den lille stue, som vendte mod øst og var det mindste rum i huset på omkring 9 kvadratmeter. Her stod der et bord og fem stole samt en chaiselong og en rund sort kakkelovn, og der kunne blive meget varmt, når vi var der allesammen. I loftet over bordet hang der en petroleumslampe, der kunne trækkes ned og op, som det passede; men den ville gerne ose en gang imellem, og så sagde Far, at vi blev sorte i ansigterne. Da vi var små, sad Mor med os på skødet i skumringen foran kakkelovnen, som kastede et lysskær ud i stuen, mens Mor sang for os. Der var en vise om »Søren Skallerup fra Ballerup« og mange flere »skillingsviser«, mener jeg. Da vi blev større, måtte vi selv synge, og vi

lærte de skønsange, som man kunne købe på postkort. Der var flere som »Bobby« og »Tipperary« og lidt om Alberti. Far kunne godt lide, at Eigil og jeg sang »Under den hvide bro« for ham. Den første Verdenskrig rasede stadig, og hen i mod 1918 vakte sangen »Klokke ring fred« en særlig længsel og stemning i de trange år.

Vi kiggede rundt i den lille stue, og på den nordlige væg hang det lille ur »Junghans« og dikkede ved siden af en afbildning af Vermehrens »Reservesoldatens afsked«.

Eigil og jeg var jo de ældste i flokken, og sommetider måtte vi vugge de små, når de havde fået bryst og bakkemad. Det kunne være så kedeligt, hvis de andre drenge legede ude på vejen; men så bandt vi en snor i vuggen, som stod inde i den lille stue, og satte os på dørtrinet ud til gården, mens vi trak i snoren, og så gik det alligevel.

Den store stue mod vest var på omkring 15 kvadratmeter, og den blev kaldt »den nye stue«; men her kom vi ikke om hverdagen, da den kun blev brugt ved særlige lejligheder og til jul, når juletræet stod i stuen foran »hullet«, som var et lukket rum under loftstrappen. Da jeg kom ned fra loftet en julemorgen, satte jeg mig i rokkestolen henne ved kakkelovnen, mens jeg nød duften af gran og brændte stearinlys – ganske alene – og o Gud, hvor var det dejligt. Far havde selv pyntet juletræet dagen i forvejen, for det ville han altid, så han kunne overraske os andre, når døren blev åbnet. Det kunne ikke nytte at kigge gennem nøglehullet under messinghåndtaget, for der var maling i hullet.

I »den nye stue« stod den store buffet i lyst egetræ med det store, udskårne stueur hængende ovenover, og det gik som regel godt; men skulle det knibe, fik det bare lidt petroleum. Urmager Eriksen fra Gothersgade i København behøvede ikke at tage sig af det, så han kunne nøjes med at tage sig af de lommeure, som han havde leveret til de voksne, mens børnene måtte vente med at få ur, til de skulle konfirmeres. Jeg fik da også et godt, brugt lommeur med kæde, da jeg blev konfirmeret. Jeg var dog lige ved at komme lidt før på vej, da jeg for at sælge julekort gik fra dør til dør og minsandten fik solgt dem allesammen, hvorefter forlaget belønnede mig med et »guldur«. Det var flot, men ak og ve, jeg tabte dette »glimrende« ur en dag nede i

engen, og det blev ikke fundet igen – og siden har jeg ikke haft noget guldur.

Det kunne ske, at en gæst overnattede på sofaen i den store stue, og når skodderne var lukket for vinduerne, var der mørkt i stuen; men så kunne gæsten blot tælle timeslagene fra stueuret, når han ville vide, hvad klokken var slået. Hvis uret gik for langsomt, blev der sagt, at det »satte«, og når det gik for stærkt, så »fremmede« det, og det var nok lollandsk dialekt.

Platterne med påskrifterne »Hjemme er bedst«, og »Hvad er et hjem uden en Moder« hang på hver sin side af uret, men ikke en platte, hvor der stod »Hvad er et hjem uden en Fader«, og det mente Far, at der godt kunne have været.

Der var andre platter med tulipaner og æbler på væggene tillige med familiebillederne foruden dem, der var i albummet, som lå i kommodeskuffen. Kong Christian den Niende til hest fulgt af sin lakaj med Fredensborg Slot i baggrunden manglede ikke, og heller ikke de forskellige nipsgenstande som to hvide svaner samt en frø, der røg, når man lagde cigaren i askebægeret nedenunder. I vinduerne ud imod vejen pyntede blomsterne i urtepotteskjulerne, der var påmalet stedmoderblomster, og jeg havde nær glemt platten lige inden for døren med billeder af alle de ministre, der var med, da kvinderne fik ligestilling med mændene den 5. juni 1915.

Fra denne stue kom vi ad en meget smal, indelukket trappe op på loftet og lige ind i et rum, der ikke havde anden beklædning end det bare stråtag, og her sov de børn, der ikke var plads til inde i selve det hvidmalede soveværelse, hvor endog bjælkerne var malet hvide. I begyndelsen var der en kakkelovn i dette soveværelse, men efterhånden blev Far bange for, at den kraftige ild lige under stråtaget skulle sætte ild i huset, og så blev kakkelovnen fjernet. Vi klarede os alligevel, selv når det var frostgrader, ved at lægge varme mursten i sengen. Lillebror Jørgen lå mest ude i rummet lige under stråtaget, også da han havde gulsot og lugtede forfærdeligt – desuden var det rart at have en sådan spilopmager på afstand. I det samme rum havde der tidligere været brændeloft; men når vi blev flere og flere, måtte vi også have mere plads,

og så blev brændet stablet op ude i det brændehus, som nu var til rådighed. Fra dette tidligere brændeloft, som var i den sydlige gavl, gik der en trappe ned i gården; men da den jo var udvendig, var det godt også at have den indvendige trappe ned til stuen – især om vinteren. Mor kunne efterhånden have besvær med at komme op og ned ad denne smalle trappe med de slidte trin, og hun fyldte næsten hele trapperummet, når hun kantede sig frem, og det skete, at hun tog turen på enden ned ad trappen.

Det var ellers en gammel skik med brændeloft i Papirfabrikkens huse. Man kom ind på loftet gennem en lem i gavlen, når stigen var sat til, og vi ser det allerede i 1860'erne på det gamle billede fra Ørholm. Det var jo så nødvendigt at have brænde, og det var et stadigt problem at sørge for at skaffe det og lave det til. Der var meget arbejde med brændet; men så gav det jo også varme på den måde. Efter skovningen gik vi og kiggede på brændestablerne i skoven, og det var især bøgebrænde, vi var ude efter, og i den rigtige tykkelse, da det så havde den bedste varmeevne. Det var vel nærmest fagot eller knippelbrænde, som også kunne bruges til komfuret. Vi noterede numrene op på stablerne, og så ordnede vi købet med skovfoged Ortved fra Søllerød Kirkeskov, som også havde opsigt med Ravneholm Skoven – eller måske kunne »Skovløber Rasmus« ordne det, for han var jo i skoven. Skovrider Irminger i Nyholte havde jo andet at gøre – og holdt de andre i ørerne. Skovrideren satte pris på godt arbejde, og den ene af de dygtige svenske piger, som han havde i huset, blev senere min Svigermor.

Vi måtte jo være om os, og når stormen væltede en »vindfælde« som engang henne ved Skaare Kilde, hvor den lå ude i mosen, så købte Far det dejlige store træ for 3 kroner af Ortved mod, at vi selv sørgede for at få det skåret op og slæbt hjem til Nymølle. Det lykkedes, efter at vi var blevet godt beskidte af at vade frem og tilbage i alt det pladder.

Vinteren kom, og så fik vi travlt med at trække på saven, når vi savede brænde sammen med Far, der ledede foretagendet. Når man trykkede for meget på saven, så den klemte, kunne der vanke en vinge med saven, mens Far skældte ud. Det var godt, at Far lærte os, hvordan det skulle

være: Stykkerne måtte ikke være længere, end at de kunne komme ind i kakkelovnen, og vi ikke skelede for meget til, at jo længere stykkerne var, desto før blev vi færdige. Nej den gik ikke, og når savbukken skrævede på sine ben, mens saven blev følt på tænderne, om den var lagt rigtigt ud, og spændt, og det så gik løs, og det var dejligt måneskin om aftenen, så kunne man bogstaveligt talt tænke på visen »Save, save brænde«.

Til sidst lå alt det savede brænde i en mægtig bunke omkring os, og flækningen, som Far gik i gang med, var hans arbejde alene. Det foregik både med den lille håndøkse og med den store skovøkse, når stykkerne var for tykke. Brændet blev derefter af os allesammen båret hen og stablet i flere rækker langs hegnet ved syrentræerne, og så stod det her og tørrede til hen i april eller mere, til det var rigtigt tørt. På denne tid blev det så båret ind i store kurve og stablet igen række efter række inde fra væggen, hvor der stadig kunne være rester af det gamle brænde.

Hver havde sin facon, og i andre af fabrikkens huse lavede man brændestakke, som var runde og spidsede opefter, hvorefter brændet kunne tørre på denne måde, og det var jeg med til oppe ved »Møllehuset« hos Ingeman og hans familie. Det var en kunst at sætte brændet i stak, og var det ikke gjort ordentligt, kunne stakken vælte, når brændet tørrede og trak sig sammen.

Der var andre måder at skaffe sig brænde på, og vi havde jo lov til at gå i skoven og sanke grene, når de var tørre, eller tage dem, der var til rest efter skovningen, og det var godt risbrænde til komfuret, når der skulle blusses op igen. Der var for det meste ild på komfuret, da der ved siden af vandkedlen, der leverede det kogende vand, også var et rum med vand nede i komfuret, og »Madam Blaa«, som kaffekedlen blev kaldt, skulle jo også varmes nu og da. Ringene på komfuret blev med ildtangen skiftet ud til størrelsen af gryder og pander, som var solidt jerngods. Både komfur og kakkelovn rensede Mor, og så brugte hun den omtalte fjervinge, mens hun med opsmøgede ærmer fjernede den sod, der havde samlet sig, og vi kunne se, at der også kom lidt sort i ansigtet, når hun skulle fjerne en nysgerrig flue, der blandt alle de andre kom ind fra møddingen.

Der var koner og børn, der gik til skovs efter brænde, og tidligt lærte vi at binde rebet, så der kunne blive en god »byrre« brænde med ligevægt i til at have på ryggen. Rebet skulle lægges rigtigt og helst op ad en skråning, for så kunne man bedre rejse sig med sin brændebyrde, der gerne skulle være så stor som muligt. Flere af konerne kom langvejs fra, og der var god gang i træskoene, om også man skulle trave til Lundtofte; men alligevel var det rart med en grøftekant undervejs, så der kunne tages et lille hvil. De fleste af madammerne holdt nok mest af at sætte sig på kanten af hulvejen i Nymølle, inden kong Christian den Tiende kom ned igennem på sin daglige ridetur fra Sorgenfri Slot, for så fik de gerne en daler af den høje mand med de lange ben.

Mor og mine søskende gik også efter brænde; men selv om jeg kunne lægge rebet på den rigtige måde, så var det ikke så godt, da min krop var noget spinkel, og så sagde de, at jeg var skarprygget, hvad man nu ellers kun sagde om en hest. Der var heldigvis andre brændeffekter, der kunne bruges, og som jeg altså gav mig af med at samle, og det kunne være de dejlige, store spåner fra de fældede træer eller også de grankogler, som var faldet ned. For øvrigt kunne det også ske, at de fire hjul fra en gammel barnevogn blev brugt til at hente brænde med, og det var jo en lettere transport.

Det kunne være et slæb, og jeg husker Mor, da hun en vinterdag havde været efter brænde og kom stavrende op ad isen fra den kilde, der løb ud i engen fra vores have. Da måtte Mor for at stå fast smide træskoene og gå på de bare uldsokker hen over isen. Denne kilde er der stadig, og nu kalder jeg den »Margarethe Kilde«, fordi min Mor hed Margrethe. En sten med indskriften »Margarethe« har jeg hentet fra den »rigtige« Margarethe Kilde i Drewsens have og sat over vores egen.

Der skulle også være tid til at gå i skole, og i 1910 blev det et problem for Far, da min ældste bror Eigil skulle begynde sin skolegang. Vi boede jo i Søllerød Sogn nord for Mølleåen, og vi skulle møde i Øverød Skole, som imidlertid lå så langt borte, og vi skulle op igennem hulvejen og den store, mørke skov allerede inden vi kom forbi skovløberhuset i Ravneholm, hvor skoven sluttede ved stengærdet. Derefter var der jo ingen

huse, når vi gik ned ad markvejen med de to hjulspor med græs imellem, inden vi kom ned til Attemosevejen. Far var slet ikke glad for, at vi skulle gå her alene på vej til skolen, og nu lykkedes det for ham, energisk som han var, at få udvirket, at børnene fra »Kudskehuset« i Nymølle måtte gå i Lundtofte Skole, der ikke lå så langt borte fra beboet område. Det havde været noget andet, om den fabriksskole stadig havde været der, som lå i Nymølle i begyndelsen af 1800-tallet, efter sigende på »Høyersdal«; men ak, den var væk, da vi skulle bruge den.

Nu gik vejen mod syd i stedet for mod nord, og når vi kom over Lyngby-Vedbæk Banens spor, drejede vi mod øst forbi Ravneholm og videre ad markvejen til sognefoged Christian Jørns gård, hvorfra vi kunne se Lundtofte Skole, der lå oven for Smedebakken, mens smeden boede midtvejs på bakken.

Den 1. maj 1912 blev jeg selv indmeldt i denne skole, som var bygget i 1904, efter at den gamle skole fra 1872 var blevet nedlagt. De andre »papirbørn« fra den sydlige side af Mølleåen med Nymølle og Ørholm kom også til at gå her; men der var desuden plads til dem fra Lille Ørholm, Trydes Mark, Lundtofte og Hjortekær med mere, og endda var der en skolestue til overs, så vi var nok ikke så mange mennesker dengang til trods for, at folk havde mange børn.

Førstelæreren hed Pedersen Ebbe, og han boede ovre i den gamle skole i den modsatte ende af skolegården. Andenlæreren var Gregersen, som jeg husker, fordi han havde den vane at slå med linealen på armen, og så var det da godt, at han forsvandt senere på året 1912. Lærerinden eller Frøkenen hed Margrethe Henningsen, og hun var meget ivrig efter, at vi skulle lære vores ABC. Vi stavede højt med hende, at A siger A, og B siger B, og det kunne høres ude omkring, når vi hersede med bogen, som udenpå havde en hane. Det skulle gå, som Frøkenen ville, for ellers kneb hun os i armen, så vi kunne vågne op – selv om det ikke var let at sove i det spektakel. Nå, Frøken Henningsen var da også flink, og når de større børn skulle på skovtur med en sodavand, så gav hun os en sukkerstang, fordi vi måtte blive hjemme. Hans Peter Hansen Novrup, der fulgte efter Gregersen, var ved skolen fra 1913 til 1916, og han var jo dygtig, idet han senere blev amtsskoledirektør i Sønderjylland. Skole-

lærer Novrup kunne min bror Eigil godt lide, og da han havde forladt vores skole, tog Eigil sin cykel og kørte ud til Jonstrup Seminarium, hvor han nu var, for at besøge ham.

Drengene mødte op i skolen med korte bukser, der gik til knæet, og en bluse, hvorunder der var et livstykke med knapper til de lange strømpebånd, der holdt uldstrømperne oppe, så langt som bukserne nåede. Træskoene var de spidse franske med læderkappe, og inden vi gik ind i skolestuen, blev de stillet på række ude i gangen ved døren, hvorefter vi tog vore sutsko på og gik ind til undervisningen. Den lille sorte tavle og griflen i penalhuset havde vi altid med, og så kunne vi altid bagefter viske ud, hvad vi havde skrevet – og begynde igen på en blank tavle. Foran skolelågen og i gavlen på den gamle skole spidsede vi vore grifler ved at stryge dem på muren, og til sidst var den helt fyldt med huller. Senere lærte vi at skrive skønskrift i en skrivebog, og det var med blæk og en Christian den Niendes pen i penneskaftet. Den kostede 5 øre; men så blev vi også hjulpet med føring af hånden, hvis det kneb alt for meget, og man skulle blot være artig og høre efter, hvad der blev sagt. De lange borde og bænke havde plads til 5 drenge på den højre side og 5 piger på den venstre med en gang midt imellem, der endte med katederet og den store sorte tavle på bagvæggen. Dagen begyndte med morgensang til violinspil af læreren, og der skulle synges med, hvis man da ikke just var »brummer«, for ellers kunne man risikere et prik i hovedet af violinbuen. Under overhøringen gik skolelærer Ebbe gerne frem og tilbage nede bag bænkene, så han havde oversigt, og om vinteren kunne give den store runde kakkelovn i hjørnet en skuffe kul eller rage op i ilden. Vi blev råbt op efter protokollen og måtte betale mulkt, hvis vi ikke mødte uden lovligt forfald. Der kunne jo være noget arbejde uden for skolen, som der kunne tjenes penge ved, og så måtte man altså stå til regnskab, undtagen når det drejede sig om sygdom.

Vi skulle gå 7 år i denne skole; men da der kun var 5 klasser, måtte vi gå 3 år i den sidste klasse. De »gamle« rykkede efterhånden ned på de bageste bænke, mens de unge kom op på de første bænke, så de rigtigt kunne blive gået efter i sømmene. Min 2 år ældre bror Eigil kom derfor til at gå et år sammen med mig, og så ville han hjælpe mig, da han var så

meget mere dygtig og kendte stoffet, som han havde været igennem så mange gange. Det foregik på den måde, at han forsøgte at hviske op til mig, når det kneb – og uden for Ebbes øre, og sådan havde vel enhver »gammel« dreng sine, han ville hjælpe.

Eigil kunne vel også sidde og kede sig ind imellem og længes ud til sin tamme allike, når den var fulgt med ham til skole og nu sad derude i et træ og ventede på ham.

Vi havde gerne disse fugle derhjemme. De var blevet hentet som unger ude i Dyrehaven, når de ikke rigtig kunne flyve og var blevet våde i regnvejr. De fik efter tur altid navnet »Klavs«, for det sagde de jo selv, syntes vi, når de gav lyd fra sig, og vi havde jo vores sjov med dem – som Leander fra »Længen«, der ligefrem mente, at han kunne lære sin allike at tale. De var frække, og det kunne man se på øjnene, når de kom spankulerende for at hente sølvtøjet og alt, hvad der skinnede. Selv Fars pibe med det blanke beslag ville Klavs have fat i, da han en dag tog piben i munden og fløj op i gråpæretræet med den. De små søskende i barnevognen, når den stod ude, ville allikerne også kigge på, og det var nu ikke så morsomt, hvis de prikkede dem i øjnene. Det kunne ikke nytte noget, at man blev træt af sådan en fyr, med mindre den selv blev træt af os og fulgte fugletrækket om efteråret, når vi ikke havde stækket vingerne nok. Det gjorde vi under tæmningen; men så kunne de jo vokse ud igen efterhånden.

Det lykkedes ikke for Mor at blive af med Klavs den dag, hun bar ham op i skoven og sagde farvel, for da hun kom hjem, var Klavs allerede kommet tilbage og sagde »Klavs«. Så kunne Mor nok bedre lide »strandmarerne«, der kredsede over Nymølledammen, selv om det varslede uvejr; men så vidste hun det om de fugle, vi andre kaldte måger.

Vi må vende tilbage til skolen i Lundtofte, hvor vi blev holdt i ørerne, og spanskrøret var i daglig brug – og der skulle mange til, når jeg så alle dem, som drengene havde kastet op på taget af et udsæt ved døren ind til gangen. Der var dog stadig nogle spanskrør til overs til de »uartige knægte«, der nu og da forsøgte at tage stødet af ved at stoppe aviser i bukserne eller anden udpolstring for at undgå at få »stribet flæsk«, som

der blev sagt. Der skulle jo tilstås, når der var lavet noget, og så gik det efter tur for at finde delinkventen, efter at spanskrøret var blevet præsenteret og bøjet som en ostebue for at se, om det kunne holde. Jeg husker en vinterdag, hvor vi før skoletid ville junke isen på gadekæret, og det gik godt og i bølgedal med isen, som dog alligevel ikke kunne holde, så vi faldt igennem og blev sjaskvåde. Vi kom for sent – klokken havde ringet ind, og nu måtte vi efternølere stå oppe foran den øverste bænk til beskuelse og så se, om vi kunne tørre, mens timen gik sin gang. Spanskrøret var bestandig en trussel, og det gav anledning til en smædesang om skolelærer Ebbe på melodien »Sur, sur, sur, lille bi omkring«, og den kom til at hedde »Tjep, tjep, tjep, Ebbe med sin kæp, og når Ebbe, han får nykker, slår han drengens r.. i stykker, tjep, tjep, tjep osv.« – Det gik ikke i længden at banke lærdom ind i småfolk, og mon ikke det var derfor, at Ebbe måtte tage sin afsked i 1917.

Pudsigt nok – senere traf hans gamle drenge Leander og Theodor deres tidligere lærer i Vestjylland, da de som rejsende elektrikersvende arbejdede på denne egn, og Ebbe huskede godt sine drenge fra omkring 1909 – også Theodors bror Einar, som havde arbejdet i Ebbes have.

Jeg blev aldrig hærdet af disse omgivelser; men der var jo nogen, som blev forhærdede, og dem tog landbetjent Bynke, der boede i Lundtofte, sig af – både når man cyklede på gangstien, og når man huggede andre folks æbler. Det fik min bror Eigil en dag at vide, da han havde været på rov. Pludselig en dag mødte betjent Bynke op nede på Nymølle hos Far og foreholdt ham, at Eigil havde været oppe i æbletræerne hos Olsen på »Lille Ørholm« og var blevet genkendt. Forhøret blev indledt med Eigil som anklaget – det var en skrækkelig historie, som Eigil dog tog ganske roligt, da Bynke først spurgte ham, hvor mange æbler han havde taget, og Eigil svarede, at der var lige så mange, som han kunne have under blusen; og dernæst på spørgsmålet, om han ville forbedre sig, svarede, at det skulle han tænke over. Det var Bynke ikke tilfreds med, da han ville høre, at det skulle Eigil nok. Eigil fik ikke ris på politistationen i Lyngby, som det kunne ske, at nogle fik. Far plejede også at kunne ordne det selv, når vi fik en endefuld om aftenen for det, som vi havde lavet af galt i dagens løb.

Måske var det de forbudte æbler, som jeg tænkte på, da biskop Ostenfeld en dag kom på visitats i Lundtofte Skole, for da han spurgte mig, hvad det drejede sig om her i verden, svarede jeg, at det gjaldt om at være på den rigtige side af plankeværket. Senere ved mit besøg i Roskilde Domkirke kunne jeg ikke lade være med at skæve op til ham på væggen, hvor maleriet af ham hang, og så kendte jeg ham igen som den rare mand, han var dengang.

Min bror Eigil var jo mere robust end jeg, også i slagsmålet blandt drengene, hvor det ikke var sjovt at være lille, så jeg måtte bruge træskoene i forsvaret. Senere hørte jeg, da jeg jo også blev større, at pigerne i skolen var glade for, at jeg tog hensyn til dem.

Tante Lodovikas far, der hed Anders Jørn, og hendes mor Ovedia boede lige ved skolen i »Kibenichs Hus«, og en gang imellem kiggede vi ind til dem. Især husker jeg den stue, hvor der stod en etagere med en mængde interessante små nipsfigurer, og Eigil, når han gik om bag ved Ovedia for at måle, om han var lige så stor som hende, der kun var lille og puklet. Disse to mennesker havde blandt andre en søn, der hed Vilhelm Jørgensen, og han var maskinfører på fabrikken i Ørholm, hvor familien boede i hus nr. 13, som var det sidste før fabrikken. De havde så mange drenge og deriblandt Martin, som var min skolekammerat – og en forvoven fyr, der kunne finde på at balancere på jernbanebroens rækværk ved Ravneholm, og det var omkring 15 alen over Mølleåen.

Det var under den Første Verdenskrig, og der var mange ting, som vi også måtte kæmpe med, blandt andet lopper og lus. I skolen lagde man mærke til, at sådan noget småkravl krøb i hovedet på sidemanden og i næste øjeblik havde man dem selv, og hvorfra kom disse mange hovedlus, hvis man ellers blev skrubbet og skuret? Nogle sagde fra ernæringen, som det var skralt med midt i en krigstid. Surrogaterne kom frem, og det, der ikke var så meget af, måtte der drøjes på ved for eksempel at komme kartofler i margarinen. Sød- og vandgrød fik vi flere gange om dagen – og til sidst også som tilskud i skolen, hvor madam Petersen tog sig af det i »grødstuen« på den gamle skole. En gang imellem kunne man spise sammen med hestene i stalden på »Høyersdal« af de grove ærter, som var en solid kost, men melassen nippede jeg kun til, selv om den var sød at smage på.

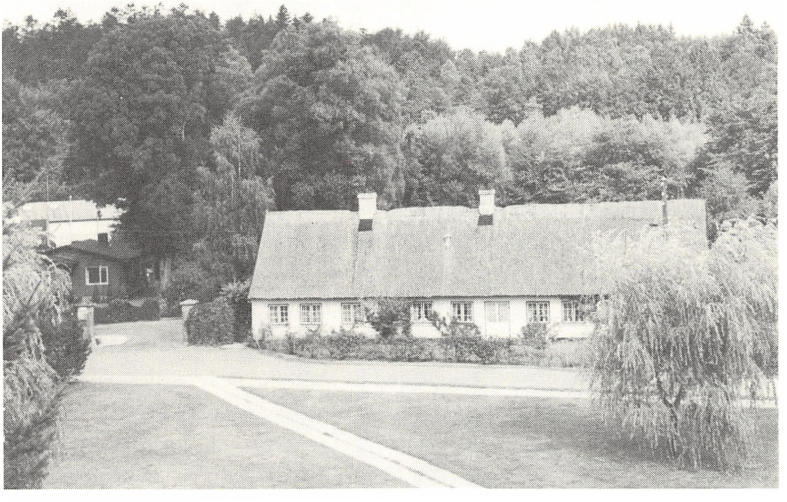

En af de gamle arbejderboliger ved Ørholm Station (Ørholm Stationsvej 7) 1955.
Byhistorisk Samling

Lusene var der altså, selv om drengene var kortklippede og først senere fik »pandehår« med skilning. Det sørgede vores klipper eller frisør for i sin fritid, og han hed Thestrup og var kultriller på Ørholm med temmelig grove hænder. Vi mødte op i det »høje hus« i Lundtofte, hvor han boede, og så sad vi ude i brændehuset og blev klippet, mens håret fløj omkring fulgt af milde pust fra Thestrup, som brugte snus – det var næsten som parfume. Hjemme tog Far sig især af vores søstres lange hår, som var et godt gemmested for lusene, og han kunne bruge skrappe midler som petroleum, og det kunne ikke nytte noget, at Mor var ulykkelig, for hun havde nok at gøre med lopperne i sengene, når de skulle knækkes, og det var da også nogle værre tangmadrasser, vi havde – og ingen støvsuger.

Det kneb også med lyset i lampen under den første krig, da vi manglede petroleum, og selv om Drewsen på »Høyersdal« sagde, at vi

kunne sidde ovre hos dem, så blev vi alligevel i »Kuskehuset« og holdt en extra skumringstime. Imidlertid skete det, at der kom en ny form for belysning med noget, der hed karbid, og det gav et mere klart lys, end når vi sad ved en søvnig petroleumslampe, som vi ellers brugte. Det var bare kedeligt, at en sådan karbidlampe kunne eksplodere, hvis den blev forstoppet, og det var Far slet ikke glad for, når den viste tegn til det, og så kunne den ende ude i gården, når han hev den ud ad døren. Senere blev karbid brugt mere og mere, og i cykellygten gav det et skarpt lys langt hen ad vejen, men drengene kunne heller ikke lade være med at bruge det til at lave knald med. Vi brugte tryklågsdåser, som der kom en stump karbid i, efter at der var lavet et hul i den anden ende af dåsen, som vi holdt fast på ved en stump snor omkring den. Der blev nu spyttet på karbiddet, som herved begyndte at udvikle gas, og da vi i næste øjeblik satte en brændende tændstik til hullet, sprang låget af med et knald. Sådan var det, og knald på skulle der være – også når der kom svovl ned i en stor nøgle, som ved et bånd var forbundet med et søm i den anden ende. Sømmet blev sat ned i nøglen, og ved et slag mod en mur skete der en eksplosion – farligt eller ej, men sådan blev en drengs liv levet under risiko – også for de endefulde eller øretæver, som fulgte med.

På »Høyersdal« stod hestene »Peder«, der var trind og trivelig, nærmest en »Frederiksborger« samt »Frits«, der som en »Væddeløber« aldrig kunne få sul på kroppen og med tyndt liv. Frits var urolig, og der blev sagt, at han var en gammel cirkushest, der kunne gøre kunster, og så kiggede jeg jo på hans bevægelser med benene i stalden, når han gjorde tegn til et og andet. Far var heller ikke rolig, når han havde Frits med for vognen og skulle køre til København, og det var især sporvognen, han skulle passe på, men den ene skagle var da spændt fra. Det hændte, at jeg var med på vognen til Hovedstaden, når Far skulle ind til direktørerne for papirfabrikkerne med brænde, og så hørte jeg, at de hed Gorm Petersen og Zahle. Mens jeg var nede ved vognen rendte Far op på femte sal med en sæk på nakken, og det gjorde han jo mange gange; men stærk var Far dengang og mager som en jagthund. Brændet kom nede fra »Bøllemosen« ved Skodsborg, og der har nok været en aftale, der gjaldt

siden Drewsens tid på Strandmøllen om, at der skulle leveres et vist kvantum brænde om året, og jeg mener, at det var 25 rummeter. Turen til byen tog hele dagen, og vi måtte bede undervejs for eksempel i »Tre Flasker Kroen«, efter at vi havde betalt bompenge undervejs. Sommetider, sagde Far, kunne der stå en handelsmand, der hed »Klavsehans« med sin sæk ved »Vintappergården« syd for Lyngby, og han fik lov at køre med. Det skulle nok passe, at »Klavsehans« stod og ventede, når Far igen var på vej hjem fra København. Hvad »Klavsehans« havde i sin sæk, ved jeg ikke, men der var vel både klude og krebs sammen med andre ting, som han havde kapret; der blev jo »krebset« i omegnens søer. Jeg fangede selv krebs i Søllerød Sø, og der var nogle store krabater af hunner med æg under, som blev taget, selv om de kunne klemme mig godt i de bare fingre, som jeg tog dem med. Jeg vadede ud i søen henne i hjørnet og begyndte så at føle mig frem på bunden, hvor jeg vidste, at krebsene holdt til under de hule sten eller i de blikdåser, som var lagt ud, og det fik jeg altså at mærke efterhånden, som de var der, og så var det mest smertefrit at få tag om rygskjoldet, inden de løb baglæns og mudrede vandet op, så jeg ikke kunne se, hvor de var. Da jeg kom hjem med fangsten, tog Mor sig af dem, og staklerne kom i kogende vand og kogt, til de blev helt røde og klar til madkurven, som vi havde med på turen til Dyrehavsbakken, når vi vandrede af sted allesammen – og med barnevognen.

På Dyrehavsbakken kunne vi træffe Niels Karise, som egentlig hed Niels Peter Nielsen og havde været købmand i Karise. Han boede i Hjortekær, men ejede også de tre nye huse i Ravneholm, og de blev kaldt det gule, det hvide og det røde hus, og de havde skifertag, hvorimod de tre gamle huse, der lå der, havde stråtag, og pudsig nok sagde vi altid »de tre huse«, når vi talte om stedet, selv om der nu var seks huse tilsammen.

Niels Karise havde en restauration på »Bakken«, og når vi besøgte ham her, fik vi eftermiddagskaffe, mens Gine og Kristian spillede på harmonika for at underholde gæsterne.

»Dorthea Tækkemands« drenge Niels Peter og Richard havde Niels Karise taget sig af, da deres far døde, og oplært dem til tækkemænd. Den

yngste dreng Richard sejlede en overgang på de store have, og juleaften 1915 blev hans skib torpederet i Nordsøen. Da han senere gik i land, blev han tækkemand ligesom som sin bror Niels Peter, og de var meget dygtige begge to – også når de tækkede Dyrehavens vildthuse. De var begge nogle raske drenge, som ikke gav op for bollemælk og ikke heller, når de var i skole. Deres yngste broder Poul blev senere kaptajn på et skib, som han forliste med, og så var han også væk. Da der kom telefoncentral i Lundtofte fik deres mor den at passe, og til sidst gik den over til Niels Peter, som også klarede det stykke arbejde, når vi skulle have et nummer. Richard færdedes mest ude i det fri, også når han skar mølledam og strøm for den plantevækst, som ville snævre vandets løb ind.

Der var en lang travetur fra Dyrehavsbakken gennem Ulvedalene og ad stien over Sletten forbi »Mines Vandhul«, hvor drengene badede, til den røde låge ved skytten, som var skovfoged Eriksen i Hjortekær. Han solgte dyrelever i jagttiden, og den havde så stærk en smag. Derefter kom vi ned i »Dybendal«, og kunne nu slukke tørsten i det store vandtrug, som blev fyldt af kilden, der kom oppe fra »Granhøj«. Da vi kom til »Lundtoftegård« drejede vi til højre ad vejen forbi gartner Henriksen og nåede til sidst markvejen oppe ved Christen Jørns gård, og så gik det ned ad bakke til Nymølle. Det hændte, at nogle af arbejderne fra Ørholm tog ud på Dyrehavsbakken for at trække gynger, og så skal jeg love for, at der blev gang i båden, og den nåede helt op til trætoppene, mens pigerne hvinede.

Det kneb efterhånden for Bedstemor, når vi skulle op ad bakkerne, men humøret beholdt hun og havde svar på rede hånd som den dag, da en mand spurgte hende, hvad klokken var, og så svarede Bedstemor, at den var lidt længere end særken.

Det var skik og brug, at man skulle fotograferes engang imellem, når familien var samlet – og således også i 1916 på en sommerdag, hvor vi var samlet – også med Bedstemor, som jeg sidder ved siden af. Selv »Bob« vores lille hund var med, men vor yngste Rigmor var løbet sin vej – og sporløst forsvundet, da hun var bange for fotograf Türck, som skulle

Familien Schmidt, fotograferet 1916 foran sydgavlen af »Kuskehuset«. Yderst til højre Florentine Schmidt, Kai Schmidts farmor. Ved siden af hende Kai Schmidt og bag ham hans far Vilhelm Schmidt. Yderst til venstre Margrethe Schmidt med sønnen Jørgen. Bag dem Eigil, i midten (med sort kjole) Ellen, hvis lillesøster Rigmor af angst for fotografen (Türck) var flygtet ind i huset. Forrest hunden Bob. Kai Schmidt

tage os af. Han var nu heller ikke særlig køn. Hun troede vist, at hun skulle skydes rigtigt, når fotografen trak det sorte klæde op over »kukkassen« og sagde, at nu skulle vi se »kanariefuglen« og smile over hele ansigtet. Alle var i stadstøjet, og knap- og snørestøvlerne var kommet på, og jeg kan ikke finde nogen, som har sko på fødderne, og det var altså ikke almindeligt fodtøj dengang. Jeg husker selv, da jeg begyndte at gå med sko i syttenårsalderen, og de var ikke fri for at slubre, men knirke gjorde de ikke, for de var betalt. Eigil og jeg var i det obligate matrostøj med sløjfe foran, for vi var jo store, men de små måtte nøjes med halvstrømperne, og det gjaldt både drenge og piger, mens kvinderne var i knapt fodfri, lange, mørke kjoler med guldbrochen fæstnet i

kraven på kjolelivet. Mændene, der stod bagved, strakte hals i det stive kravetøj med humbug'en, og de havde også stive, sorte hatte på, der lignede dem, der senere blev kaldt bowlerhatte.

Det var dejligt med nyt tøj, og det syntes Eigil også, da vi fik taget mål til et fint sæt fløjlstøj hos skrædderen i Nærum omkring 1912. »Først storebror – og så lillebror«, sagde skrædderen, og tøjet blev lavet med knæbukser og jakke med blanke knapper, og det passede så godt, at vi blev fotograferet sammen i vores allesammens glæde. Da jeg skulle konfirmeres, fik jeg for første gang lange bukser.

Manchetskjorter kendte man ikke til, men der blev brugt et kravebryst, som blev hængt uden på den almindelige skjorte, og så var der manchetterne, der blev stoppet op i jakkeærmerne.

Det kneb med disse tingester, når man var blevet konfirmeret og skulle have dem på for første gang, for de ville hele tiden glide ud over hænderne, men de andre var jo blevet mere vant til dem. Konfirmationstøjet var iøvrigt blevet købt hos Jens Kjeldsen i København, for det var det bedste, og så kunne den næste arve det, når det ellers var til at vokse i – og ikke var blevet så meget brugt. Ravrøret kunne det da altid passe til, når cigaren for første gang skulle tændes – og man kunne tåle den, men det kunne jeg ikke, og jeg blev så dårlig. Hvis man blev gnaven over noget, sagdes der, at man var blevet »stødt« på manchetterne.

Kravetøjet var altså et problem på den ene og den anden måde – også når man skulle have det på og finde kraveknappen, og så skulle det jo helst være rent, selv om jeg helst ville være fri for det og beholde mit gamle tøj på. Den vane havde jeg haft fra lille af, at jeg ikke holdt så meget af at skifte tøj.

Det andet var, at kravetøjet skulle vaskes, for det kunne man ikke selv, og så måtte Elly Jepsen og hendes mor have fat i det, da de havde »Fransk Vask og Strygning«. Faderen hed Lars Jeps, og han gik på linien ved Lyngby-Vedbækbanen, mens de boede i det stråtækte på hjørnet ned til Trydes Mark. Sønnen Vilhelm boede også hjemme, og til sidst havde han arbejdet i over 50 år på Brede Klædefabrik, så han fik fortjenstmedaillen for det.

Der var også et vaskeri, der hed »Reform«, og det lå nede bag kirken i

Lyngby og fik gerne Drewsens kravetøj, som Far tog med, når han kørte derop. –

Far havde som kusk sin meste gang på »Høyersdal«. – Det kunne da også hænde, at der var noget seletøj, som sadelmager Rosted skulle tage sig af. Der var meget at bestille hos Drewsen, og det var ikke blot om hverdagen, men også om søndagen, da Frits og Peder skulle have noget at æde hver dag, og så skulle de røres, når de havde stået for længe i stalden. Om søndagen hændte det, at Drewsen ville en tur på Strandvejen, og så kunne de besøge de ældre frøkner Drewsen, eller en anden søndag fik vi selv lov til at hoppe op i charabancen med vore gæster til en tur langs Øresund. Så kunne det ske, at vi måtte holde og vente oppe under det store egetræ i svinget ved »Smutgærde« indtil en regnbyge var drevet over. Derefter gik turen igennem »Svalegabet«, og med den dejlige vogn med gummihjulene op til Nærum – og ned igennem byen med de kendte huse. Ved Nærumporten med sit skovløbersted kørte vi ind i skoven, til vi nåede Strandvejen, og så kunne vi selv bestemme, om vi ville nord eller syd på ad den altid forunderligt skønne vej. Det endte gerne med, at vi kørte syd på, så vi også kunne komme i Dyrehaven og runde ved »Posemandens Hus«, og det blev jo en lang rundtur, der kunne give lidt skum på hestene.

Jeg glemte at fortælle, da vi kørte gennem »Svalegabet«, at senere gravede Fars gode bekendt Niels Vognmand sand i den store slugt her, og det blev sendt til Sverige og brugt til glasproduktion.

Far havde altid den ramme lugt af heste i sit tøj, og jeg mindes den stadig, så dejlig som den er, når jeg i dag kommer hos Laurits Schou på »Høyersdal«. Far var jo til daglig i staldtøjet, men I skulle bare se, når Far skulle køre til »stads« og sad på bukken i liberi med galloner på kasketten, kravetøj og blanke knapper i den lange frakke, mens de gule bukser stak i de lange støvler, og så havde han handsker på. Den fineste pisk, der ikke blev brugt så meget, skulle alligevel sidde i hylstret ved vognsiden; for den kunne give et flot knald, så hestene vidste besked og kunne sætte i gang. Solen glimtede i vognens eger og i det velpudsede seletøj med beslag, mens hestene blanke som ål med sværtede hove

travede ud ad vejen. Jo, der var meget at gøre med heste og vogne, som både skulle vaskes og poleres med det gule vaskeskind og smøres. I stalden var der et medicinskab med medikamenter, hvis hestene skulle komme til at fejle noget, og var det slemt måtte dyrlæge Jacobsen fra Lyngby komme til Nymølle for at se, hvad der kunne være i vejen. Det skete, at Frits engang måtte have et sygeophold på Landbohøjskolen helt i København, men han kom da heldigvis rask hjem igen til den kendte stald. Desuden var der lige inden for stalddøren til højre et selekammer med sværter til forskellige ting – også med fedt i, og så kunne den fede grævling, der en dag gik i fælden nede i haven, godt levere sit fedt på pladsen. Der var ikke noget at sige til, at grævlingen var arrig, når der blev stukket en stok ind til den; men vi mente, at den ville bide os i benene, til det knasede, hvis den kom ud, og så kom den af med livet. Foruden fedtet til selekammeret måtte den give sin pels, som blev anbragt i bunden af den lille enspænderkane, og jeg husker en juledag, hvor Far hentede vore kusiner Marie og Petrea i denne kane, hvor kusken stod bagpå med støvlerne i sivskoene, mens hesten havde slør på, og klokkerne ringede med en klang af sølv, som der vel også var i dem.

I den store vognport ved siden af stalden stod stadsvognene, som var en charabanc og en kalechevogn samt enspænderkanen ved indgangen til et kammer, der havde vindue ud mod skoven. Det var så uhyggeligt, når Far fortalte, at det var i dette kammer, at hans forgænger, papirkusk Lars Petersen var blevet myrdet i juni 1837 af Ole Kollerød. Senere fortalte tømrer Heinrich Nielsen mig en dag, da han kom ned til Nymølle, at Ole Kollerød havde siddet oppe på bakken, inden forbrydelsen fandt sted. Dette stemmer meget godt med, hvad »Illustreret Tidende« skrev i 1867, at Ole Kollerød havde siddet oppe på bakken sammen med sine kammerater og ventet på, at Lars Petersen skulle slukke lyset og gå til ro. Bakken fik efter denne begivenhed navnet »Røverhøjen«, og beretningen har altså gået i folkemunde lige siden – også til Heinrich Nielsen, som først døde, da han var oppe i halvfemserne. Da Ole Kollerød blev fængslet, sad han en tid i det militære fængsel, som kaldtes Stokhuset, og her gik Far mærkelig nok vagt, da han var soldat i

København i 1899. Den nuværende sognepræst i Lundtofte, Erik Søl-ling, havde en tipoldefar, som var præst i Jørlunde i 1818, og han tog sig meget godt af Ole Kollerød; men desværre hjalp det ham ikke senere hen i livet.

Jeg må tilbage til vogntøjet efter denne sørgelige begivenhed, der optog sindene så meget, også da den fandt sted, at den stadig spøger på egnen.

Til de fine vogne blev der brugt en vognlygte med en på hver side af kuskesædet, og der var store hvide stearinlys i, men til arbejdsvognene blev der brugt en petroleumslygte magen til dem, vi kaldte flagermus-lygter, og den hang og dinglede under bagsmækken. I vognporten ud til vejen stod arbejdsvognene og blandt dem en lettere fjedervogn, der blev brugt ved ærinder til Lyngby. En såkaldt stiv vogn mindes jeg ikke her på stedet. Far brugte udtrykkene »fjermer« og »nærmer« om hestene, når de skulle spændes for vognen. Fra arbejdsvognporten førte der til ven-stre en dør ind til rullestuen, og det var jo en hel fornøjelse at trække denne rulle med håndsving i modsætning til den forfærdelig tunge træk-rulle oppe på møllens loft.

I selekammeret kunne Far finde en gammel line, når han skulle beslå vore nye træsko med læder, før de blev brugt. Træskoene holdt længere, når de havde fået disse læderklamper på; men alligevel sled man til sidst bundene op på de skarpe veje med grus og sten. Såfremt det gamle overlæder stadig kunne holde, gik vi op med dem til træskomand Chri-stiansen i »Bakkely« på »Rundebakke«, og han satte så nye bunde i dem, så de kunne holde til endnu en gang – og overlæderet også var slidt op. Om vinteren lærte vi i stalden at binde en halmvisk til at lægge i træskoene, og det varmede.

Fra om foråret til om efteråret gik vi med bare ben, og efterhånden kom der jo en hård hud under fødderne; men visse steder måtte vi alligevel trippe lidt på grusvejene, og når stubmarken skulle passeres, var det alligevel bedre at have træskoene på. Benene blev beskidte i dagens løb, og om aftenen måtte vi ikke gå i seng, før de var blevet vaskede, og det foregik sommetider henne i sluserenden, hvor de små fisk pilede af sted.

Vandet var varmt på en sommeraften, og når »Mosekonen« bryggede, blev det godt vejr den næste dag. Vi skulle jo helst ikke få »gravrust« på benene, og det betød, at det gamle skidt stadig sad på benene, når det ikke blev vasket af, men det skulle Far nok sørge for ikke skete for os.

Jeg havde noget besvær af og til med mine franske træsko, da jeg ikke kunne lade være med at slå skank, og det vil sige, at jeg slog knysterne til blods med træskoene. Det gjorde væmmelig ondt, når uldstrømperne hang i disse skankesår, og jeg skulle have strømperne trukket af. Der kom jo nok bind omkring, men det kneb stadig med at få sårene lægt, og en skønne dag fik jeg nogle knuder oppe i skridtet, og doktor Krarup fra Nærum måtte se på dem. Jeg blev lagt til sengs, og jeg skulle blive liggende til doktoren kom for at se på mig igen, og han antydede, at var knuderne ikke væk, når han kom igen, var det nok bedst, at han skred til operation. Doktor Krarup var altid skrap, og vi skulle fanden gale mig gøre, som han sagde, for ellers kunne det være det samme; men at jeg skulle opereres, var forfærdeligt at tænke på. Den dag doktoren skulle komme (han kom gerne et par gange om ugen for at se til sine patienter) havde jeg slet ikke ro på mig, da tiden meldte sig, og jeg løb af og til ud til køkkendøren for at se op ad vejen, om Krarup kom gående ned mod Nymølle. Da han endelig drejede om oppe ved »Længen« kunne jeg høre knivene rasle i hans taske, og så for jeg ind i sengen og ventede under dynen, til Krarup kom ind og skulle se på mig – og hvilken lykke det blev til, da knuderne var forsvundet. Doktor Krarup kunne nemlig godt operere, og det måtte vores lille bror Jørgen erfare. Han havde fået en stor byld, som Krarup tog sig af, da vi kom op til ham i Nærum; mens vores Mor holdt Jørgen i benene, så han ikke sprællede for meget, tog Krarup kniven og skar. Det gik godt, og vi vandrede hjem igen til Nymølle med lillebror.

I Nærum havde doktor Krarup, som boede skråt over for smeden på vejen gennem byen, både klinik, heste og køretøj samt kusk; men han gik lige så tit til fods, når han skulle ud til sine patienter, eller måske tog han toget til Ørholm Station. Det kunne også hænde, at Far måtte hente Krarup i Nærum med sit køretøj, når det kneb, men når vi ellers skulle besøge ham i Nærum, vandrede vi hen forbi kilderne »Skaare« og »Sct.

Ansgar« og mellem bakkerne til »Krathuset« helt op til »Egevang«, hvor vi drejede til højre langs markerne til vi nåede Nærum By.

Doktor Krarup var som sagt skrap i udtrykket, men dygtig og omhyggelig var han; og når vi ikke kom til ham, kom han til os, så man nutildags ikke kan lade være at sammenligne – og mene, at sådan skulle en rigtig læge være. Far måtte en dag stå for skud, da vores ældste bror Eigil var kommet til skade med sin hånd, og da Far og han talte med Krarup, viste han dem en knogle, som, han sagde, var fra en gammel kone, og det kunne Far ikke stå for – og var ved at besvime ved synet. Doktor Krarup ville jo blot vise ham, hvor det var galt med Eigils hånd. Da Far fik blodforgiftning, fordi en af hans heste havde revet benet til sig, – og givet ham en flænge i benet, da han broddede hestene, fordi det var glat, og brodden var rusten, svigtede Krarup ham heller ikke. Han beordrede, at Fars sår skulle vaskes med grøn sæbe og en stiv børste, og det var drøjt for Far; men det hjalp, så han bagefter kunne tage fat igen. Doktor Krarup glemte os heller ikke under den forfærdelige spanske syge, der var en epidemi, som rev mange folk væk også på vore kanter – blandt dem fabrikant Daverkosen fra Brede Klædefabrik, som blev den første, der kom til at hvile på Lundtofte nye kirkegård. Det var jo i 1918, at denne sygdom bredte sig, og det var i efteråret, efter at den første store krig var sluttet i november, at vi blev syge en efter en – også vores Mor. Det blev galt med Mors ene lunge, og det var anden juledag, men alligevel kom doktor Krarup travende i sne fra Nærum og tog sig af hende, og så endte det Gud ske lov med, at Mor fik lov til at leve, og det skal Krarup have tak for.

Mor var også skrap til at hjælpe os, når der blev noget i vejen, og havde vi fået en skramme på en finger, så greb Mor hånden og holdt den ind over vasken, mens hun gav såret en sjat brændevin. Det skulle nok hjælpe, sagde hun, for det rensede, men det sved nu også godt, selv om det lægte. I værste fald kom der en linnedklud omkring, også når man med de bare ben havde trådt i nogle glasskår, og fået skåret tæerne. Det kunne dog alligevel ske, at der kom skidt i såret eller en splint i fingeren, og så blev den jo bullen. Der blev brugt tygget rugbrød, når noget skulle trække til – for eksempel en byld, som mange blev plaget af.

Vi havde også dengang forskellige sygdomme i barnealderen, og jeg selv husker især min 3 dages halsbetændelse, hvor det gjorde ondt, når jeg skulle synke. Det lindede med havresuppe – og måske kamillete, der var en alment brugt plante, og så voksede den jo vildt. Kongen af Danmarks brystdråber med glycerin hørte man tit om, og så måtte man til apoteker Strøyberg på Lyngby Hovedgade og op ad trappen til det forbavsende lille rum på apoteket, og som man klarede sig med i mangfoldige år. Far talte om provisor Hertz, som var den øverste efter apotekeren selv, og når blot Hertz var der, så blev man ekspederet rigtigt.

De små kunne få slim på lungerne, og så måtte de dampes fra vandkedlen under et forhængt stykke stof; men når det blev til mæslinger, fulgte der høj feber med, og gardinerne blev trukket ned, da man fik ondt i øjnene. De røde hunde var jo ingen ting at regne med; men dét var så sandelig difteritis, som man kunne være meget bange for, når Far fortalte, at hans søster på 9 år døde af denne sygdom. I Fars skudsmålsbog ligger der den dag i dag en lille flettet hårkrans fra denne søster, og den bog gemmer jeg på. Skarlagensfeber var også en slem sygdom, og man måtte på sygehuset og ligge i længere tid, og voksne kunne den også ramme, som da Far blev soldat og blev indlagt, fordi man troede, at han havde skarlagensfeber. Børnelammelse var forfærdelig, og det forekom mig, at den gerne begyndte i august og på samme tid, som når sommeræblerne kom. Det blev senere konstateret, at vores søster Rigmor havde en skavank i ryggen, som skyldtes en børnelammelse, hun mærkeligt nok kom over; men sognefoged Christen Jørns datter Dora måtte lide under denne lammelse hele sit liv. Den uhyggelige brystsyge eller »tuberkler«, som folk gerne sagde, blev mange offer for, og det endte i de allerfleste tilfælde med blodstyrtning og derefter død. Sådan gik det med vores morbror Jørgen fra Falster, der døde på Faksinge Sanatorium i oktober 1915; og vores tante Johanne, hans kone, der nu er 97 år, har været enke siden. Jeg husker, at vores Mor stod og vaskede, da hun fik at vide, at hendes bror var død, og så græd hun. Vores yngste bror, Jørgen, der kom til verden i november samme år, fik så Morbrors navn; men Mor måtte blive hjemme ved begravelsen. De mange sanatorier havde

dengang nok at gøre – også Søllerød Brystsygesanatorium, der hed »Solbad«, og hvor blandt andre en af fabrikant Daverkosens sønner fra Brede Klædefabrik lå. Vi blev ramt af andre skavanker derhjemme, såsom tandpine, fordi der efterhånden kom nogle huller i tænderne, som ikke blev plejet særlig godt med tandbørste eller blev plomberet, når hullerne kom. Så pludselig gjorde det ondt, og man begyndte at springe omkring for at dulme smerten, og kunne man få en slurk brændevin inde ved tanden eller en skrå i øret, dulmede det lidt, men langtfra nok; og en tandbyld kunne komme af betændelse og trække vandet ud af øjnene. Der var til sidst ingen vej udenom tandlægen, og så fór man af sted til Jernbanevej i Lyngby, hvor tandlæge Andersen boede på første sal. Jeg var bange for at komme ind til ham, for der lugtede af æter, og så syntes jeg heller ikke, at han så særlig godt ud. Engang skete det mærkværdige, at tandpinen holdt op, da jeg stod uden for døren, og det var nok af bare skræk. Det var da også forfærdeligt, at tænderne kunne blive så ødelagt, at de blev trukket ud, uden at der kunne fyldes noget i hullerne. Det var sin sag at få trukket en tand ud – og det skulle jo helst være med bedøvelse, for uden den var det ikke særlig morsomt, som lillebror Jørgen sagde. Doktor Krarup i Nærum trak to tænder ud på ham uden bedøvelse, for det kunne Krarup også, og så ville Jørgen spare de to kroner, som bedøvelsen kostede. Det var nu godt, at man ikke fik sine visdomstænder, før man var sytten år, for så havde man da dem i reserve.

Forøvrigt kunne man også nu og da få ørepine, og så blev der igen talt om at få en skrå i øret, og da Far jo brugte skråtobak, var der altid noget i huset.

Orm var en anden ting, som børn kunne få, og det gjorde sørme ondt, når disse fyre begyndte at gnave i maven på mig, og jeg til sidst ikke vidste andet råd, end at kaste mig over sædet på en stol og trykke godt indefter for at få dem til at holde op. Jeg skulle vel også denne gang have haft ormefrø eller oversukrede pastiller, før smerten kom eller også med det samme en gang amerikansk olie, der kunne sætte gang i det, selv om den ikke smagte godt. Der blev lagt mærke til, om ormene kom ud af den rigtige ende, når man havde fået has på dem – og det var nu godt, at det ikke var bændelorm, som hunden kunne få. Den almindelige mavepine

kunne ikke undgåes, når man havde fået for meget af alskens umoden frugt, men også når der var for mange dejlige modne kirsebær fra træet i den gamle maskinmesterbolig, så maven svulmede op, og jeg bogstavelig talt troede, at jeg skulle dø.

Hovedindgangen hos Drewsen på »Høyersdal« gik rundt foran huset, således at man kørte ind den ene vej og kom ud ad den anden, og der stod to store valnøddetræer begge steder ud til vejen. Det var dejligt, når den tid var, med alle de valnødder, der var faldet ned – og lå der om morgenen, og vore fingre blev godt brune, når vi skulle pille kapslerne af de nødder, der ikke var faldet ud af dem. Forøvrigt var der også et stort valnøddetræ i vor egen forhave lige over for i de første år, jeg kan huske. Foran mellem ind- og udgang på »Høyersdal« var der en høj tjørnehæk – og bag denne et buskads af forskellige sirbuske, der omsluttede en høj flagstang i midten.

Drewsens have var en rigtig stor herskabshave, og for mig så eventyrlig, at jeg kom til at tænke på H. C. Andersen. Fra den brolagte gårdsplads førte lågen ind til haven, og lige foran lå vaskehuset til venstre, og retiraderne og hønsehuset til højre. Under det store ahorntræ var der om foråret et væld af eranthis, og så kom vi ind i haven, hvor gangene slyngede sig imellem den store græsplæne med alle frugttræerne, og der var både citronæbler og pergamutpærer samt et dejligt sommerpæretræ ovre ved mistbænkene mod skoven. Omkring hvert træ på plænen blev der gravet en rund rabat, og træerne blev kalket for at beskytte dem mod skadedyr. Der var jo også en gartner, der hed Niels Hansen, og han var fra Nærum, hvor han havde et hus på Alfred Christensensvej; men Far gav ham et nap med, når han havde tid for sine heste. Grøntsagerne blev dyrket i mistbænkene, så man havde dem tidligere end på friland, og om natten blev der lagt halmmåtter over glassene, og der var hanke i begge ender, så de kunne løftes af eller sættes på klem, hvis det blev for varmt. Der var jo også et stykke jord til urter nede bag alle bærbuskene med hindbær, ribs, solbær og stikkelsbær, og når disse bær blev modne, skal jeg love for, at der blev plukket fra morgen til aften. Vi fik en spånkurv bundet om livet, og bærrene blev

fyldt op i store høkurve. Jeg kunne vel plukke omkring 60 pund i dagens løb, og efter at de var blevet vejet med bismeren, der angav vægten i pund, ventede vi på, at bærmand Jørgen Jensen fra Gammel Holte skulle komme og hente dem om aftenen, så han næste morgen kunne tage dem med og sælge dem på Grønttorvet i København. Den gamle bismer hænger nu i min gang her i »Kuskehuset«, og den var nu også god, når den blev brugt til at veje en af de små søskende, der lige var kommet til verden. Mor talte sommetider om lispund, når der skulle vejes, og det var jo 16 almindelige pund. Der hørte desuden 3 stykker jord med til Drewsens område, og det var et uden for vores have, et henne bag Nymølledammen og til sidst et oppe ved »Møllehuset«. Her blev der dyrket kartofler, som blev taget op efter plov, så vi måtte ligge og skrabe efter de kartofler, der ikke var synlige over jorden. Henne i sandbakken på Nymølle var der en dejlig stor kælder, som lå helt inde i bakken og kunne dækkes til med sand, så den altid var frostfri, og til enhver tid havde Drewsens husholdning sin forsyning herfra. Vi havde jo som sagt vores kartoffelkule i haven.

Men vi må tilbage til Drewsens have. Hvor selve haven holdt op, kom vi ved »Margrethe Kilde« ind i en park med mange træer og skovbund grænsende op til mosen og det ældgamle stengærde, der dannede skellet mellem papirfabrikkernes og statens område. Stien, der kom fra haven fortsatte helt ud til stengærdet, hvor en træbro førte ud i skoven, og så kunne Drewsen gå ad stien i skoven til papirfabrikken i Ørholm om morgenen for at se, om maskinassistenterne Grundtmann eller Jensen samt maskinmester Wiinholt havde fået sat maskineriet i gang. Grundtmann boede først i gartnerboligen til hovedbygningen i Ørholm, der var nr. 12, men senere kom han til at bo i nr. 17, der var den nye maskinmesterbolig og opført lige før krigen 1914. Jensen boede på »Rundebakke«, mens Wiinholt boede i den gamle maskinmesterbolig oppe bag »Længen«. Værkfører Mandrup Andersen boede i nr. 16, »Møllehuset«.

Jeg må vende hjem igen til Nymølle efter dette sidespring for at gøre opmærksom på, at Drewsen passede på sine folk også Far, når han skulle rive stien lige oppe fra »Høyersdal« og ned til stengærdet i skoven – hver lørdag, så man kunne se, hvornår det var søndag.

Den gamle Maskinmesterbolig ved Nymølle (Nymøllevej 149) 1981. Byhistorisk Samling

Hos os i »Kuskehuset« skulle der også rives havegang, og det måtte en af drengene gøre, hvis der ellers var skarpt grus nok at rive i, for ellers måtte vi hente det på trillebøren oppe i grusgraven på den anden side af Lyngby-Vedbækbanen. Det var nu ellers en herlig grusgrav med de mange vilde blomster og græs, hvor »brumbasserne« (humlebier) og græshopperne lavede musik i luften. Bierne brummede, når de kom i en tændstikæske, og vi lagde øret til, mens vi troede at græshopperne kunne bide vorterne af. Guldsmede svirrede rundt mellem digesvalerne, der boede i skrænten huller. Fra denne grusgrav, som vel egentlig stammede fra den gang banen blev anlagt i 1900, blev der stadig gravet grus, og det kunne være farligt, når et lag grus eller sand styrtede ned og kunne begrave den person, der stod nedenunder. Jeg husker engang, at Hans Madsens søn, Albert, ikke var kommet hjem efter lang tids forløb, og da han også havde været i grusgraven, hvor der lige var styrtet et lag sand ned, troede man, at han lå begravet under sandmasserne, og der blev

gravet hurtigt – og under stor uro, indtil Albert pludselig dukkede op – hvor det lettede.

Ved siden af grusgraven gik Kulsviervejen op gennem en sandet hulvej, og en søndag eftermiddag var sandet efter et heftigt tordenvejr løbet ned og havde dækket jernbanesporene. Da »Grisen« kom på sin vej mod Vedbæk, mente lokomotivføreren, at hjulene nok kunne skære igennem, men det kunne de bare ikke – og lokomotivet løb af sporet. Så blev der liv i kludene – sandet skulle skovles væk, og der gik en rum tid, før lokomotivet igen var løftet på skinnerne og toget kunne fortsætte mod kysten. Det var ellers et dejligt stærkt lokomotiv, hvor der på en plade stod: »Tegel bei Berlin«, så man kunne se, hvor det var kommet fra.

Vi vendte hjem til »Kuskehuset« igen, hvor haven lå lige op imod skoven, så det gamle gråpæretræ hældede godt mod syd, men pærer var der altid på, og når de blot havde ligget nogle dage, smagte de godt. Var der for mange, tørrede Mor dem i ovnen, for pærevælling var dejlig, og vi fik den altid bagefter til middagen. Der var flere slags blommer, og nok var der nogle, som var blå, men dog ikke svesker, som familien på Lolland havde. Så var der alle de små blågule krægeblommer, som Mor brugte at komme i sødsuppen i stedet for rosiner. De omkringboende folk holdt også meget af disse små blommer, og når blommetiden kom, satte Far et skilt op ude ved vejen, at nu solgte han blommer igen – for vel omkring 10 øre pundet efter god vægt. Der var et træ med gule, spanske kirsebær, der var lige så søde som de spanske ribs af samme kulør. Jo, der var noget at smage på både for folk og fugle; men urterne og især kartoflerne var en hel del af vor selvforsyning, og kunne vi ikke avle kartofler nok hjemme, så skete det, at Far lejede et stykke jord oppe ved smedens Signe i Lundtofte, så der kunne høstes endnu flere kartofler, som bestandig var det daglige og vigtige næringsmiddel. Vi manglede aldrig arbejde med at skaffe føden, og haven blev dengang gravet 2 gange om året – både forår og efterår. Når vi kom til april, skulle den være færdig til maj, og når vi kom til november med sit løvfald, skulle den vintergraves, inden frosten kom.

De vilde planter kunne jo også bruges, og når jeg vender tilbage til tiden under Første Verdenskrig, var det ikke alene grisen, som fik brændenælderne; men der taltes også om »brændenældetøj«, som var hårdt og stift i appreturen, og om presset, der manglede i bukserne. Jeg kom en dag, da jeg gik ovre i Drewsens have og så brændenælderne nede ved elletræerne i tanker om, at professor Hannover havde tænkt på at bruge dem til papir, og det var da vist en god idé i vort papirsamfund.

Ja, vi havde jo megen omgang med Drewsens på »Høyersdal«, og hver aften klokken 8 måtte Far for sidste gang over i stalden for at fodre af med lidt kerne i krybben og hø i hækken – samt en sjat vand, da hakkelsen er tør kost. Der skulle jo også rystes op i halmen – og måske lidt nyt, så Frits og Peder kunne lægge sig ned og hvile uden at ligge på det bare stengulv. Vores hund »Bob« og jeg fulgte gerne med Far over i stalden, og når Far lindede på døren, fór »Bob« ind og fik fat i flere af rotterne, som havde været henne og drikke af en spand vand, der var overstrøet med klid, så rotterne måske kunne tage fejl og drukne.

Hønsene og ænderne ved siden af var forlængst gået til ro, og nu sad hønsene på det store hjal, mens ænderne holdt til i en krog, og der var åbenbart så mange af dem, at Drewsens kun spiste andebrysterne, når de blev slagtet, mens vi fik resten, og vi havde da også en stor husholdning.

Det blev jo mørkt om aftenen, og så gik Far ud og lukkede skodderne for vinduerne, og når han kom ind ønskede han os god nat med ordene: »Sov vel«.

På »Høyersdal« blev der også lukket skodder dengang.

Så skulle vi ellers sove uforstyrret den hele nat i »Kuskehuset«, men ak, det kunne ske, at der midt om natten blev banket på døren oven for den store udvendige trappe, og hvad var det? Jo, det var fordi, der igen var kommet en arbejder til skade nede på fabrikken i Ørholm, og så skulle Far sporenstrengs køre ham til sygehuset i Lyngby. Far hørte, hvad det var, da han ved bulderet på døren var blevet vækket, og omgående kom han i tøjet og sprang over i stalden for at spænde for vognen og i fuldt firspring køre ned på fabrikken for at hente den tilskadekomne. Det var uhyggeligt, og ikke altid gik det godt for den

stakkels arbejder. Jeg tænker på ham, der faldt i stengangen og fik bækkenpartiet knust; han døde. Lars Peter Rasmussen mistede sin ene hånd i papirmaskinen, da han ville skubbe papiret ind til valsen med den lille kølle, der blev brugt, og gjorde han det? Så fik han en krog i stedet for den hånd og kunne siden lave havearbejde, men han reddede da livet.

Nede bag i vor have var der et hegn, som skilte os fra engen, der hørte til »Nærumgaard«, og hvor kreaturerne græssede, når de ikke brød ind i haven. Hegnet fortsatte afbrudt af et led på skovvejen – og endte oppe ved stengærdet. Neden for stengærdet hørte skoven til Alfred Christensen på »Nærumgaard«, så det var jo et stort tilliggende fra Nymølle til Nærum omkring 400 tønder land. Langs skovvejen og ned imod engen, var der igen et trådhegn, og endnu i dag er der mærker i træerne af dette hegn, som vi kan se, når vi vandrer hen til »Skaare«- og »Sankt Ansgar« kilderne. »Skaare Kilde« omtales allerede i 1685 som »Skurrekilden«, og den løber stadig; men om »Sankt Ansgar Kilde« ved jeg endnu ikke, hvor længe den har løbet. Sensationen kom, da der den 1. september 1913 blev lavet en sodavandsfabrik, der hed »Sankt Ansgar«, som brugte vandet fra begge disse kilder. Det var den eneste fabrik herhjemme, som brugte »skruepropper«, og det var jo noget helt nyt, når vi var vant til korkpropperne, der var surret fast med ståltråd, og som til sidst, efter at tråden var løsnet, og der var lirket ved proppen, sprang af, som kunne det være champagne. Det værste var, at madammerne syntes, at disse flasker med deres skruepropper var gode til deres saft, og så blev der jo svind i beholdningen. Det var Alfred Christensen, der stod bag ved, og en af hans sønner, som hed Herbert, styrede fabrikken med en besætning på en voksen mand og en 16-års dreng, bekendtgjorde Nærum Kostskoleblad. Om sommeren kunne der fremstilles 1500 flasker pr. dag. Reklamen sagde, at man leverede prima apollinaris, sodavand, citron- og hindbærlimonade fremstillet dagligt af krystalklart, frisk rindende kildevand, og det skulle nok passe, når vi besøgte fabrikken og gav 5 øre pr. flaske for den dejlige drik, drukket på stedet og ledsaget af knald af flasker, der sprang, når de ikke kunne tåle kulsyretrykket. Da

der også skulle bruges is til sodavanden, blev der lavet nogle lave, støbte bassiner med riller i kanten, og så måtte den naturlige frost sørge for resten, og man kunne også gemme isen til om sommeren. Sådan en iskælder havde man nede ved »Aalebæksrenden« i Ørholm, hvor isen fra gadekæret blev skåret og derefter dækket med muldjord fra skoven inde i slugten. Isen holdt sig lige til det blev sommer, og det var jo meget nemt. Herbert Christensen havde sine genvordigheder på sodavandsfabrikken; en dag forsvandt kusken på sin tur, og han blev først fundet flere år efter hængende som en benrad – højt oppe i et træ.

Sodavandsfabrikken lukkede efter få års forløb, og kilderne fik igen deres frie løb, så vandet endte ude i Mølleåen.

På »Sankt Ansgar Kilde« er der stadig en øsken fra kæden, men bægeret, der hang, er væk. Villadsen fra det nærliggende »Krathus« sagde, at Skodsborg Badesanatorium tidligere hentede vand fra »Sankt Ansgar Kilden«.

Herbert, som vi kaldte ham derhjemme, gik i gang med noget andet, og han havde jo også været på Strandmøllen, som hans far, Alfred Christensen ejede, og nu skulle engen fra kilderne til Nymølle udtørres, da der var for meget svovl i græsset, og det var ikke godt for kreaturerne. Så begyndte man at grave en grøft i kanten af engen mod skoven, og den nåede helt hen bag vor have og ud til kanten af Mølleåen, da det pludselig viste sig, at åen lå højere end den grøft, der var blevet gravet, og så måtte projektet opgives, men endnu kan man se resterne af denne grøft i skovkanten.

Herbert var en flink mand – lige ud af landevejen, og da vi nåede juleaften i 1918, kom han en dag og spurgte, om vi ville have noget brænde, og det kunne man da altid bruge, når det var så billigt. Jo, for så kunne Far og Hans Madsen fra »Hollænderen« bare skove i den part, der lå mellem stengærdet og vejen, og det gjorde de så mellem jul og nytår, da det var streng vinter, og jeg kunne bruge skøjterne på Nymølledammen. Far passede også leddet ind til skoven for Herbert, da han havde grise gående frit omkring en overgang, og de kunne vel nok pløje jorden op, når de skulle leve af bog og olden som nogle andre vildsvin. Herbert kendte os godt – også når han kom og lånte en cykel, når han skulle til Lyngby.

Herbert Christensen døde i 1967 og blev begravet hos sin far i Alfred Christensens familiegravsted lige uden for kirkedøren på Søllerød Kirkegård, men hans datter Derfla lever endnu. Det er så pudsigt, for Derfla betyder Alfred, når man læser navnet bagfra.

Hvor var der dejligt nede på engen, hvor kærulden stod med sine hvide blomster – og alle de andre blomster rundt omkring, som for eksempel den gule engblomme, der til vores fryd kunne dukke frem, skønt den var mere sjælden end engkabbelejen, der voksede i vandkanten. Stargræsserne var stive og kunne skære i fingrene, når vi gik for tæt på, men græstuerne var spændende, når de lå som øer, og vi sprang fra den ene til den anden, efter at vi havde gynget på hængesækkene, for hvad var det for noget, og hvor dybt var der underneden? Ih, hvor vi tumlede os her – og i duften af blomster, sumpe og buske langs de rislende små bække, der løb fra kilderne mellem elletræer og humle ud til Mølleåen. Vandet her – og især Mølleåen kom i en stærk strøm fra både sluse og turbine, og det skummede hvidt og klart, når vi kom fra skolen og sprang ud på en svømmetur, der kunne være streng, hvis vi gik imod strømmen, men vi klarede os lige så godt som en hund, for vi brugte også hundesvømning. I selve Mølledammen badede vi aldrig, for hvor var bunden i mudderet, der boblede – og blussede, når vi satte en tændstik til; det må have været mosegas. I Mølleåen kunne vi derimod skimte sandbunden.

Barndommens eng holdt stand i første omgang, da den ikke blev udtørret, men senere blev den oversvømmet af det mudder, som kom fra Nymølledammen, da der blev sat en muddermaskine i gang for at tømme den for noget af mudderet. Det var et kedeligt og trist syn bagefter, og mens årene gik voksede der et vildnis op af alskens plantevækst, hvor birketræerne jo er meget kønne, og som det vigtigste danner et skjul for mosens og skovens vildt.

Nu er der rørmosen tilbage ned imod jernbanebroen over åen, og dengang lå »Grisens« trinbræt nord for broen i et dejligt ensomt landskab, og der var jo Ravneholm Holdeplads med en enkelt bænk til at sætte sig på, så togfører Christensen kunne se, at der var nogen, som ville med toget.

Herude kunne vi ende en sommeraftenstund med familien efter en tur gennem skoven og se, at høet var sat i stak – og med nattergalens sang i øret – jo, det var den rigtige fornøjelse at være her efter dagens arbejde.

Det kunne da også ske, at drengene kom her om dagen, og når toget kom langsomt kørende mod Lyngby, hagede vi os fast i den sidste vogn – og kørte med til vi måtte slippe toget, fordi togføreren trådte os over fingrene. Bag bænken på holdepladsen var der en slugt med grus og sand, og når man nu gik på jagt efter firben, der sommetider tabte halen af forskrækkelse, så var der også snoge, mens hugormene helst skulle passe sig selv – og mens jeg undersøgte slugten nærmere, kom der nogle hvide æg tilsyne. Solen kunne jo bage her, og krybdyr brugte altså pladsen til at lade deres æg ruge ud her i varmen, og det var nogle anderledes elastiske, læderagtige æg, som ikke gik så let i stykker som de hønseæg, jeg var vant til. Jeg fik ikke sagt til hønsene derhjemme, at sådanne nogle æg skulle de også lægge, for de var ikke så skøre som deres. På den anden side af »Grisen«s spor kunne jeg finde nogle mere eller mindre tildækkede skinner, og det må nok være her, at Alfred Christensen fik sine godsvogne med lokumsmøg fra København rangeret ind – og som så blev kørt ud på hans store marker.

Ja, de store marker, som jeg så ud over oppe bag »Præstedammen« bølgede som et hav, når rugen var ved at gå i aks, og den dræede som i et støvsus. Langt borte skimtede jeg »Nærumgaard« eller som der dengang blev sagt »Fruerlund« (men det lød så fremmed), og »Svinebakken« med sin skov kendte jeg så godt.

Så kom jeg da en meget tidlig sommermorgen her over til rugmarken neden for »Svinebakken«, hvor en lang marksti førte over imod »Wesselsminde« for at plukke »kornblåer« eller kornblomster, som var deres rigtige navn; men de var nu så kønne blå. For mig var disse blomster, og sommetider med en rødviolet klinte imellem, de bedste, når jeg skulle flette mine kranse til de glade mennesker på søndagens skovture. Der var flest »kornblåer« i rugen, og kunne jeg ikke nå dem fra kanten, ja, så må du tilgive mig, kære Alfred Christensen, trådte jeg forsigtigt ind i selve marken, hvor jeg forsøgte at gå imellem stråene og få fat på alle de

blomster, som jeg skulle bruge den dag, og så må du også huske på, at kornblomster var jo ukrudt i kornet, som jeg altså lugede væk for dig.

Derhjemme gik jeg straks i gang med at binde alle de kranse, der var blomster til, og de blev bundet tæt, så de kunne holde – og passe til mændenes stive hatte, selv om en kvinde også kunne have en krans om halsen, men det var nu sjældent, da de nærmest var »skræddersyet« til »mænnerne«, der var på skovtur. Det var en skik, som holdt sig også efter min tid, idet jeg har set et billede, hvor Kaj Munk havde en sådan krans på sin hat, da han var ved Frederiksdal Kro.

De færdige kranse hængte jeg på min venstre arm, og så gik det i trav gennem skoven – op over bakken – forbi Ørholm Bondegaard og videre ad stien langs stengærdet i Geels Skov til jeg nåede »Ole Vallerød«s skovløberhus, der hed »Søllerød« og som lå lige op til brystsygesanatoriet »Solbad«. Skovløberens egentlige navn var Ole Olsen, men han var kommet fra Vallerød, og han havde som de fleste skovløbere dengang lov til at være traktør for at hjælpe på den løn, der ikke var så stor. Der kom altid mange gæster hos »Ole Vallerød«, og på en dejlig sommersøndag kom de vandrende fra Holte Station op igennem skoven, alle i flok – mænd, madammer og børn. Madkurven var med, når man havde sådan en; men ellers blev der brugt en skotøjsæske til de mange rare madvarer – og brændevinsflasken. Atter andre gæster kom kørende i charabancer, og det var forbavsende at se alle de hestekøretøjer, som staldmesteren Markus tog sig af, og det havde han nok forstand på, da han havde været husar – og forøvrigt var en af Ole Vallerøds 5 sønner, ligesom der var 5 døtre, så der var arbejdskraft nok. Modsat staldpladsen, hvor der var bomme og krybber til hestene, som jo også havde deres muleposer, lejrede gæsterne sig ved de lange borde og bænke i skovløberhusets have, og så blev der pakket ud og disket op, mens stemningen blev mere og mere højrøstet, for man var jo kommet på skovtur og borte fra den støvede by, der hed København. – Jeg blandede mig nu i selskabet med mine kranse på armen, og der kom gang i salget til en rimelig pris af 10 øre pr. krans. Der blev ikke altid udsolgt her; men så gik jeg op til Søllerød Kro, hvor H. P. Hansen var kroejer og Sauerberg forpagter i 1915, og hvor der var både kegle- og skydebane inde i haven.

Der var jo servering af tjenerne i de hvide jakker både bagved og foran ved gadekæret i de særskilte lysthuse. Også her på kroen var der stald og staldmester; men jeg var nu mest interesseret i de vogne, der var ved at køre videre på deres tur, som nok endte på Dyrehavsbakken, og så steg jeg op i charabanc'en til »mænnerne« for at sælge dem pynten til hatten, og så gjorde det ikke noget, at de holdt sjov, bare de fik en krans hver. Så kørte vognene; men en dreng, der ikke havde flere kranse, kunne finde på at slå nogle vejrmøller efter vognen, og så faldt der igen nogle skillinger til ham.

Jeg kom hjem til Nymølle igen op ad dagen, og der blev gjort op; men »Ole Vallerød« kommer jeg tilbage til, for denne skovløber med de 10 børn havde jo i 1870'erne og 80'erne sit arbejde i Ravneholmene og boede i skovløberhuset ved Nymølle, hvor hans datter Lovise blev født i 1880 – og Elisabeth i 1885 i det hus, som jeg formoder forsvandt omkring 1890, da der blev bygget et nyt skovløberhus oven for hulvejen. Det spekulerede jeg noget over gennem tiden, for jeg kunne jo se pladsen, hvor det gamle hus havde ligget, og så var der de høje træer, som stod plantet i en firkant, der hvor stien gik til Ørholm, og der kan nok ikke være tvivl om, at det var det forladte lysthus, der nu ikke blev passet, og så blev der efterhånden højt til loftet. Senere bekræftede de kort, jeg fik fra Skovstyrelsen, at der i 1890 lå et hus her, som blev kaldt »Ravneholmshuset«; men i 1900 var det væk. Det hus, der lå neden for stengærdet ved »Marens hulvej« lige før Skaare Kilde, har altså ikke noget med Ole Vallerød at gøre.

Ole Olsen fra Vallerød kom til skovvæsenet i 1866, og da han i 1916 havde 50års jubilæum, fik han overrakt en vældig flot, gedigen sølvpokal, som hans barnebarn Lillian i Øverød en dag viste mig.

En anden af Ole Vallerøds døtre, der hed Anna, og som var ældre end Lovise og Elisabeth, blev gift med murer Niels Jeppesen fra Søllerød, som var ansat på Nymølle og Ørholm Papirfabrikker ved sit fag. Jeg husker mest »murer Jeppe«, som han blev kaldt, når han lavede noget her i Nymølle, og som skik og brug var skulle have sin 1½ pægl brændevin fra Brugsen, og så måtte jeg af sted. Han var en dygtig og flink mand, som også så godt ud, hvad man kan forvisse sig om, når man

ser på billedet, hvor han er fotograferet sammen med sin svigerfar Ole Vallerød og noget af den øvrige familie uden for skovløberhuset. Der var humør i »murer Jeppe« også den dag, da han var kommet til skade på fabrikken, og vores Far måtte køre ham til sygehuset i Lyngby. Da vognen holdt uden for sygehuset, blev de begge enige om, at en lille opstrammer kunne være godt, og da de havde fået den, tog Far »murer Jeppe« på nakken og bar ham ind til overlæge Schreiber, der klarede sagen. Anthon Jeppesen, der blev født i 1900, er en af murer Jeppesens sønner, som bor i og ejer sin fars gamle hus. Huset er opkaldt efter ham, idet det hedder »Nothna«, og det betyder Anthon, når det bliver stavet bagfra.

Folk havde deres vaner også dengang, og når man nu taler om brændevin, så er det vel ligesom de mennesker i syden, der til stadighed drikker deres druevin, fordi den er billig, mens »snapsen« i Norden er blevet en luksus, fordi den er dyr.

På papirfabrikkerne blev brændevinen taget med på arbejde, og det samme var tilfældet for de daglejere, jeg som dreng var håndlanger for, men papirarbejderne skulle passe på, at de ikke blev drukne, for det tålte Drewsen ikke, da det gik ud over arbejdet, og så kunne det jo være farligt. Der var jo også noget nedsættende i at være fuld, og når en mand kom dinglende hen ad vejen, drillede vi ham, og han blev kaldt en fuld stodder. Hjemme hørte det med til husets fornødenheder, og kom der en gæst, fik han gerne som velkomst serveret en snaps og et glas skibsøl stående ved køkkenbordet. Der blev købt 2 potter brændevin hver fredag, som så helst skulle strække ugen ud; men ellers var det 1½ pægl flasken, der blev brugt i det daglige på arbejdspladserne. Om aftenen var det mest »kaffesorte«, der blev drukket; men da Sct. Croix jo dengang hørte med til Danmark, kunne der også blive tale om en teknægt fra flasken, som Mor også kunne tage en sjat af til den hvide sagosuppe. Fra en brugsforenings kontrabog for 1911 noteres der 68 øre for 2 potter brændevin og ½ pund kaffe 58 øre samt »Løvetand« (kaffetilsætning) 9 øre og et pund lyst kandis 26 øre, og det var sikkert ægte sagogryn, som kostede 44 øre for 2 pund, for dem, vi får i nutiden, er jo ikke ægte

sagogryn. Pilsnere noteres med 2 stk. for 22 øre; men jeg mindes ikke, at der var så megen gang i dem dengang, som nu, hvor de drikkes tidlig og silde til forhøjet pris. Ja, vores Mor ville nok have sagt, at det var aparte, at der skulle være den forskel i priserne fra før til nu, og når det drejede sig om kaffekopper så sagde hun, at de var jammerlig små, når hun ikke fandt, at de var store nok. I marts 1917 kom der imidlertid en ny lov med en afgift på brændevin, så den først i 1918 kom op på omkring 10 kroner for en pot, og så var den herlighed forbi; men lønningerne var jo også begyndt at gå i vejret.

Både hvidtøl og skibsøl fik vi bragt til huset i ølankre, der kom med hestekøretøjer fra »De forenede Bryggerier« i København eller fra Gl. Holte Bryggeri, som ikke var så værdsat hos os. Nogle tappede direkte fra ankeret, mens vi børn i »Kuskehuset« blev sat til at skylle flasker og derefter tappe øllet på de rene flasker, som vi så kunne tage os af i husholdningen. Drengene syntes, det var sjovt at gynge på de tomme ølankre, der hang i kæder bag på ølvognen, og det var dejligt op imod jul, at kuskene havde julestadspapir med, som vi kunne klippe og klistre kurve og kræmmerhuse af til juletræet, så der kunne fyldes pebernødder i dem. Risengryn til julegrøden for en pris af 20 øre pr. pund kunne der vel også blive tale om og til det søde øl. Til Far hentede jeg Obels Melange tobak hos købmanden på »Trydes Mark«, og til 17 øre, når jeg ellers kunne passe på pengene og ikke tabe dem på marken – og alligevel finde dem igen, fordi det var måneskin den aften, jeg tabte pengene. Piberne i forskellig størrelse hang på pibebrættet inde til venstre i »den lille stue«, og så kunne der jo vælges mellem de korte og de lange, men efterhånden gik Far over til at ryge shagpibe, når han færdedes ude.

En overgang hentede vi vores mælk oppe i Ravneholm Skovløberhus, og det var »Skovløberrasmus«' kone Johanne, som tog sig af udleveringen, idet hun lod mælken løbe gennem et stykke hvidt linned, inden den kom ned i vores blå mælkespand og låget blev lagt på. Derefter gik det hjemad igen og ned gennem hulvejen til Nymølle, hvor Mor gerne kogte mælken, inden den blev brugt, og fløden var skummet. Det kunne være uhyggeligt, når det var mørkt om morgenen og mælken skulle hentes, for der var så meget – der kunne være »røvere«, når skyggerne dannede

skikkelser i de gamle stubbe, men hvad så? Bare fremad og måske skulle man synge og støje for at jage det væk, man ikke vidste, hvad var. Til andre tider når det var helt mørkt, kunne man blot kigge op i luften, hvor træerne ikke stødte helt sammen, og så fulgte man lysningen, hvis man da ikke stødte på en modgående, fordi vi ikke kunne se hinanden. Det var også de bøger, jeg var begyndt at læse, som satte min fantasi igang – og gjorde mig urolig, og jeg husker en morgenstund, hvor det var mørkt, at jeg mødte en mand med et stort skæg, som jeg dog lykkeligvis kom forbi, uden at han gjorde mig noget. Den påfølgende nat dukkede denne forfærdelige mand op i mine drømme, og jeg så hans ansigt nede bag stengærdet, og det var selvfølgelig den skæggede forbryder fra »Kaptajn Grants Børn«, der stod og stirrede ud for sig, da han blev efterladt på den øde ø. Det viste sig senere, at manden, som jeg mødte, var en mand, der blev kaldt »Tjørneskæg«, fordi han havde et meget stort skæg, og han var på vej til sit arbejde fra sin bolig i »Bræddebondens Hus« neden for Attemosevejen.

Det var det med den læselyst, som blev større og større, og der dukkede forskelligt stof frem som for eksempel de billige, simple hefter som »Lord Percy« fra den excentriske klub, »Nat Pinkerton«, »Texas Jack« o.s.v. foruden indianerbøgerne, med de ædle rødhuder, hvis færden vi søgte at efterleve i vor egen skov, når min ældste bror Eigil som smedelærling lavede en tomahawk, men ellers var Eigil selv meget interesseret i Ingemanns romaner. Det ser ud til, at Eigil har fået disse romaner fra »Høyersdal«, idet der står Erik Drewsen i dem – og jul 1907. Der havde man altså også den skik med bøger til jul, og som vores egen Far fik, når han gav Eigil og mig bøger som gaver ved denne højtid. Ja, der blev mange bøger efterhånden – både dem, vi fik – og dem vi senere fik råd til at købe, så det skal jeg vist ikke remse op her. Nu står de gulnede, slidte bøger og venter i bogskabet på de børn, som vil være lige så interesseret i at læse, som vi var.

Jeg springer i stedet for op i skoven for at hilse på »Skovløberkarl«, som jo var en søn af skovløberfolkene i Ravneholmskovene. Karl gik og vogtede de køer, hans forældre havde, og som græssede løse i skoven.

Der hørte ganske vist også en mark til skovløberhuset, og den var større end den, der nu hører til stedet, men altså alligevel ikke med græsning nok til køerne. Senere kunne man kalde Karl for »Marokkokarl«, for da han engang søgte arbejde i Frankrig, kom han ved en fejltagelse til at melde sig til den franske fremmedlegion og blev sendt til Marokko. Da han efter 5 års forløb kom helskindet hjem igen, var der noget at fortælle om kampen mod Riff Kabylerne og om marcher i ørkenen, hvor tørsten pinte soldaterne, og det var nu ikke så rart at stå på vagt om natten, hvis halsen blev skåret over af en indfødt, der kom bagfra. Karl talte også om prins Aage, der jo som nævnt kom til Marokko som kaptajn.

Livet gik stadig sin gang i hjemmet på Nymølle og sammen med Drewsens på »Høyersdal« ikke altid uden skærmydsler, når driftbestyrer Drewsen og Far kunne nappes over ting, som de havde forskellig mening om. De havde temperament begge to, og fru Drewsen måtte nogle gange bede Far om at give efter over for hendes mand, og når Far tænkte sig om, måtte han jo trække det korteste strå, da det kunne koste ham hans arbejde. Drewsen havde det ikke altid så godt med sit ansvar for fabrikken og det stop, der kunne komme i papirfabrikationen, som engang i 1917 – og jeg tror, at det gik ham på nerverne. Det viste sig måske også, når vores tidligere omtalte foxterrier »Bob« ikke kunne lade være med at gø ad Drewsen, når han vendte hjem fra fabrikken på Ørholm, og så tog Far en dyst med Drewsen om det. Til min store sorg tog Far nu livet af »Bob« ved at drukne ham i åen. Det havde jeg svært ved at glemme, selv om Far kørte en tur med mig, for at vi begge kunne sprede vore sørgelige tanker. Bob var forresten kommet som hvalp fra »Krathuset« (Egekrogen), og den lille hund løb mest på tre ben, fordi manden, hvor han kom fra, havde svinget ham i det ene ben. En hund er nu bedre end end en kat, og selv om vi havde begge slags, så levede de godt sammen, når hunden passede på og var vagtsom, mens katten skulle tage sig af musene, der gerne om høsten ville ind i huset. Hvis katten lå for meget på komfuret, var det en dårlig kat, sagde Mor, og når den sprang op på køkkenbordet i et ubevogtet øjeblik, så skældte Mor den ud for at være tyvagtig, og det skal nok passe, for den var ikke til at stole på.

Kai Schmidt med hunden Bob 1917.
Kai Schmidt

Drewsens havde en hund, der hed »Fuchs«, og den var rød som en ræv og sikkert en irsk terrier, god og trofast mod sin familie. Jeg husker, at da familien engang var et stykke tid på Bornholm, måtte vi passe »Fuchs«; men han længtes så meget efter sine egne, at han ikke rigtig ville tage føde til sig. Til minde om denne rejse hænger der stadig i »Kuskehuset«s gang 2 keramikplatter med partier fra Bornholm, som Drewsen havde med hjem til os.

Fru Drewsen og Far havde jo en del at gøre med hinanden i dagligdagen, også når Far havde ærinder for hende i Lyngby. Så brugte han fjedervognen, når han skulle have varer med hjem. Det kunne ske, at Far ikke havde fået penge med til alle indkøbene, men så kunne han bare gå ind til købmand Carl Andersen på Jernbanevej og låne nogle. Fru Drewsen gav sommetider Far guldpenge med, når han skulle købe ind, og før han kørte, stak han ind i »Kuskehuset« og vekslede dem med sine egne seddelpenge. Guldpengene, som han jo også kunne få i banken, blev meget brugt som gaver til konfirmationen, enten det nu var 5-, 10- eller 20 kroner, det drejede sig om, og så havde Far dem jo ved hånden. Det viste sig imidlertid senere, at der lå en spekulation i disse

Ørholm Bondegård (»Ørholm Ryttergård«) 1954. Byhistorisk Samling

guldpenge, for da vi ikke mere kunne få guld for vore sedler, havde Far samlet en hel bunke, som han kunne sælge til forhøjet pris.

Omkring tiden ved Den første Verdenskrig var jeg kommet til at arbejde på Ørholm Bondegård, der hørte til papirfabrikkerne, og hvor Hans Peter Hansen, der var fynbo, var blevet forpagter i 1911. Jeg kom godt ud af det med denne forpagter eller vognmand Hansen, som han også blev kaldt, fordi han havde en del kørsel på fabrikken i Ørholm med at køre kulslagger fra fyret. I ferierne fra skolen kunne jeg være på gården hele dagen, og så blev det til 2 kroner på egen kost, men i skoletiden kunne det kun blive til en halv dag. Der var altid noget at lave for mig på denne plads, og så gik jeg bare i gang med det forskellige. Først på sommeren blev høet høstet og sat i stak, og når det var tørt, blev det kørt hjem og stukket op på stænget. Det var morsomt at være med, når Ørholm Hovedbygning, hvor grosserer Meyer nu boede, skulle have hø på loftet. En dag var det Far, som skulle have hø, og så kørte vi hjem til Nymølle, hvor jeg satte det på stænget på »Høyersdal«, og gav det et

stænk salt, så det både holdt sig – og smagte godt, når hestene Frits og Peder fik fat i det. Jeg husker et enkelt uheld en dag, hvor vi hentede høet oppe på marken, hvor nu Lundtofte Kirkegård ligger. Da vi kørte op over markskellet, væltede vognen med hele læsset, men da jeg holdt mig inde ved læssetræet, gled jeg lige så stille med ned og kom ikke til skade. Senere på sommeren kom kornhøsten, og rugen var den tungeste at bakse med, også når jeg skulle hjælpe daglejeren Kristian Andersen, som gik under navnet »Kristian Kusk«, da han havde været kusk på »Stampen«, mens hans kone blev kaldt for »Stampe Jane«. De havde deres hjem i Lundtofte, og de var forældre til tidligere omtalte Hjalmar Andersen, som Far arbejdede sammen med på papirsalen i Ørholm. Der skulle jo hugges for i kanten af marken, før selvbinderen med de 3 heste for kunne komme i gang, og »Kristian Kusk« tog så fat med sit mejeredskab, som lagde kornet på skår, hvorefter jeg fulgte med og bandt negene. Det gik, også hvis jeg blev våd på maven, når kornet var fugtigt; men det »fugtige« syntes »Kristian Kusk« godt om, når han tog sig en slurk af flasken med brændevin, som lå henne ved enden af marken. Vi nåede omgangen rundt, hvorefter selvbinderen raslede rundt med kusken, der brugte pisken, hvis det gik for langsomt. Negene spyede maskinen ud efterhånden, hvis de da ikke hang sammen, så man måtte fare til og trække dem fra hinanden; men gik det regelmæssigt, slæbte vi dem sammen og lagde dem, så de var parat til at stilles op i hove på lige linie. Det var normalt stærkt manillagarn, selvbinderen brugte; men krigen rasede jo, og en skønne dag var det slut med dette garn. Det papirgarn, som skulle bruges i stedet for, kunne ikke holde, men sprængtes for mange gange, og så gik vi tilbage til en tidligere tids høstmaskine, der hed en aflægger. Da denne maskine kom til at køre, lagde den sæden ubundet i rækker og i bundter på et negs størrelse, som vi så gik ved siden af hinanden og bandt, idet vi lavede et bånd af selve kornet. Det var jo helt selskabeligt at gå der og følge hinanden op, for ellers kunne man jo ikke snakke sammen; og var det havre, var det ingen sag at tumle med, da den var meget lettere end rugen. Jeg husker en anden daglejer, der hed Hans Rasmussen. Han boede nede ved »Korsvejshuset«, som var papirfabrikkernes sidste hus mod nord, hus nr. 25. Han var med til at

Tærskning ved Ørholm Bondegård omkr. 1915. I midten med bowlerhatte står til venstre forpagter Hans Peter Hansen og til højre restauratør Jørgen Jørgensen. Byhistorisk Samling

binde havre sammen med mig. Det var jo ikke så langt fra den sø, som vi kaldte for »Glückstadts Fiskepark«, men som i 1880'erne blev kaldt for »Kragens Mose«. I 1910 var det jo geheimeetatsråd Isaac Glückstadt, som ejede jorden her med avlsgården »Kampen« og det tilstødende »Carlsminde« i Søllerød, og det var jo den mand, som var med i 1889, da aktieselskabet »De forenede Papirfabrikker« blev dannet.

Kornet på Ørholm Bondegaards marker blev efterhånden så tørt, at det kunne køres ind på de lange, stive vogne, der var forsynet med lad, og så blev det sat op i stakhjelmen, hvor der var sus og gennemtræk. En skønne dag kom tærskeværket kørende fra »Bredelille«, som lå bag ved Brede Ladegård, og så blev der travlt. Lokomobilet, der trak værket, blev stillet op ude ved vejen, og herfra gik en bred rem ind til selve tærskeværket, som stod inde ved kornet, så det let kunne fyldes i, når fyrbøderen fløjtede og satte i gang. Lyden fra lokomobilet, der fik sine kul og sit vand til dampen, står mig i ørerne; men pludselig kunne der

blive stille, fordi remmen var løbet af svinghjulet. Duften af halm stod stadig i luften, og snart var remmen sat på igen, mens det dampede fra skorstenen. Enhver havde sin plads under damptærskningen, og jeg stod inde på stænget og tog halmknipperne fra til Peter Andersen, som satte dem på plads. Denne daglejer kom fra det »Høje Hus« i Lundtofte, og han havde, som sædvanen var, mange børn, hvoraf én hed Albert. Hans svigerfar var den tidligere omtalte tømrer Heinrich Nielsen med historien om Ole Kollerød. Peter Andersens svigerfar hed Meyer, og det var ham, der blev myrdet i 1890 og derpå sendt i en tønde til Amerika – og bagefter tilbage igen.

Den halm, som der ikke var plads til inde, blev sat i stak udenfor, og så gjaldt det om at sætte stakkene lige, efterhånden som de skød i vejret, for ellers blev de jo ikke stående, når blæsten kom, og de var ude af ligevægt. Det strengeste arbejde, kan man nok sige, var at bære det aftærskede korn op ad trappen til loftet over svinestien, hvor det blev spredt ud, for der var en tønde på 200 pund i hver sæk, og det kunne tage på ben og ryg.

Det mest beskidte og støvede arbejde var nok at bære avner ud, og når det var dem fra byggen og rugen, kradsede de, hvis de kom ned på den bare ryg. Den mand, der gerne tog sig af dette arbejde, kaldte vi for »Dansejohan«, fordi han ind imellem arbejdet var villig til at danse for at få en »lille én« eller var det også for en skilling, og det var nu synd, for en dag, da han bad os om at hente en flaske brændevin, hældte vi vand på flasken i stedet for. »Dansejohan« lod sig dog ikke gå på, men fortsatte med at samle avnerne i en mægtig bylt på ryggen og bære den hen i den store bunke ved stengærdet til skoven.

Den største høst på »Ørholmgaard« var nok kartoflerne. Der var jo ikke noget egentligt kreaturhold, selv om vi en overgang fik mælk her af et par køer, som var de eneste kreaturer. Kartoflerne blev taget op hen imod midten af oktober, når vi havde fået kartoffelferie fra skolen, og så måtte både drenge og piger være med tillige med en hel del kvinder. Hele styrken rykkede ud og fordelte sig to og to fra den ene side af marken til den anden, således at hvert tomandshold havde sit stykke at sanke kartoflerne op på, og det havde forpagter Hansen selv målt ud.

Det var jo ikke en plov, der blev brugt her, men en kartoffelmaskine, der havde et bundt grebe på nogle skafter, der skrabede kartoflerne ud fra rækken og spredte dem, så de lå blottede sammen med alle stenene, når hestene trak maskinen eller optageren. Det var her på en sådan kartoffelmark, at Hans Peter Hansen en dag sagde til mig, at nu havde jeg lavet nok og kunne sætte mig ned, og de ord blev jeg så glad for, og ingen har siden sagt sådan til mig.

Alle kartoflerne blev kørt op og styrtet i de lange kuler oppe ved gården, hvorefter de kunne ligge og svede af med et tyndt lag halm som dække, og så ville de ikke koge ud, når det da ellers var en god kvalitet. Senere blev kulerne som sædvanligt dækket mod frosten; men alligevel var der et lag rådne kartofler i toppen, når de blev taget op om foråret og sorteret på harpen.

Da marken var ryddet for sine kartoffelrækker, blev jeg alene tilbage, når de andre var sendt hjem, og så gik jeg, når marken bagefter blev efterårspløjet, i plovfuren og samlede de kartofler, der nu kom til syne, op i en spand, så man forsøgte da at få så meget med som muligt. Dagen var kort, og mørket faldt tidligt på, og når jeg kom hjem på gården, kravlede jeg op på loftet over hestestalden og styrtede hø ned til hestene gennem en lem, mens petroleumslygten, som jeg havde med, lyste for mig – og det var da godt, at jeg ikke brændte gården af, for det syntes mig risikabelt med denne belysning.

Forpagter Hans Peter Hansen var en høj og kraftig mand, og når han skulle ud til de yderste marker, som grænsede op til »Holmegaard«, som proprietær Piper havde, brugte han en svær cykel med fastnav, som kunne holde til hans vægt. Cyklen pumpede jeg, og så steg den rare mand op sammen med sin stok. Undertiden blev jeg sendt alene ud til marken her, hvor nu Geelsskovparken ligger, for at vende det sidste hø, der kaldtes »efterslættet«, og da jeg gerne ville holde kaffen varm på min flaske, stak jeg den ind i møgbunken nede ved vejen. På den modsatte side af vejen lugede jeg roer, og nu ligger »Jarl Kollegiet« her. Det kneb med den store harve, når jeg skulle vende, og jeg var ulykkelig; men om det hjalp, når Hans Peter Hansen sagde, at jeg skulle passe på, at kragerne ikke tog mig, ved jeg ikke.

Forkarlen hed Rasmus, og han stammede fra Sydsjælland og var en mager sejg mand med nogle stærke næver og kunne af og til tage et skænderi med vores husbond, når de ikke var enige om arbejdet. Rasmus boede i karlekammeret, hvor en dør førte lige ud i stalden, og der kunne vist godt være noget koldt om vinteren. Jeg kunne godt lide Rasmus, og en aften cyklede vi sammen ud på et besøg helt ude ved Gladsaxe Kirke. Der var fredeligt på vejen, og man kunne se sig omkring, da der ikke var så megen bebyggelse.

I stalden på »Ørholmgaard« traf jeg de to heste »Dagmar« og »Jacob«. De var ikke helt unge mere, men godt udslidte, og det var værst for »Jacob«, der måtte hejses op, når han faldt. Heste skal røres; men disse to veltjente dyr var vist blevet rørt for meget efterhånden. Ude i gården var der en hesteomgang, der blev brugt, når der skulle skæres hakkelse inde på loen. Den blev blandet op med kerne, som hestene ledte efter, når de stod ved krybben i båsen. Jeg husker ikke, at der blev tærsket med plejl, som når jeg hørte plejlslagene senere en morgenstund, da jeg kom forbi »Lindegaarden« i Lyngby.

Hans Peter Hansen på »Ørholmgaard« var ungkarl, og han havde en husholderske, som hed fru Johansen, og som jeg mener var enke efter avlsbestyrer A. P. Johansen på den tidligere omtalte avlsgård »Kampen« ved det nordlige stengærde til Geelsskov. Det forekom mig, at fru Johansen stadig havde nogen tilknytning til »Kampen«, da hun kom på besøg på stedet. Jeg gik også hende til hånde derhjemme på gården, blandt andet ved at sørge for, at den store tønde i bryggerset skulle være fyldt med vand til husholdningen. »Ørholmgaard« lå jo højt, og der var langt ned til vandet, der hvor vandposten stod, så det var temmelig strengt at pumpe vandet op – i hvert fald for en dreng som mig; men når jeg havde fået fyldt spandene, hægtede jeg dem på åget, som jeg lagde over skuldrene. Når jeg kom ind i bryggerset, hvor gulvet var stenbelagt, talte jeg med fru Johansen, som altså var frue og ikke madam, og hun var vist godt tilfreds med mig; og flink som hun var, fik jeg nogle æbler at gnave på. I det daglige arbejde var jeg nok mest glad for at være sammen med hendes datter, der hed Oskarie, og som jeg vil kalde landvæsenselev med frisk mod på tingene, og det var noget helt nyt for mig at se en

pige på en sådan plads. Oskarie var med til det hele, og jeg husker også, at vi var sammen en dag, da vi var nede i gartnerhaven ved Ørholm Hovedbygning og hun snakkede på sin kvikke måde, så jeg blev ligefrem forelsket i hende, selv om jeg kun var en dreng.

»Ørholmgaard« ligger jo lidt oven for hulvejen, der var så lang og dejlig med sit sving midtpå. Herfra kunne vi se restaurationen »Det danske Schweiz«, hvor »Jørn Jørn« eller, som hans rigtige navn var, Jørgen Jørgensen var restauratør og hans bror Niels bestyrer – vel egentlig af krostuen, som Jørgen først havde haft, men altså senere Niels. Krostuen lå omme i gården op imod den østre side af balsalen. Jørgen Jørgensen var født i Nødebo og gik senere til hånde på kroen her. Sin egentlige uddannelse havde han fået på Eremitageslottet og senere i England. Lige efter slutningen af Første Verdenskrig fik Jørgen »Hotel Lyngby« og Niels »Storekro« sammesteds.

Der var altså ikke så langt ned til »Det danske Schweiz«, og her listede Hans Peter Hansen fra »Ørholmgaard« gerne ned en gang imellem for at se, hvordan det gik her, og snakke lidt med sine venner over en lille sjus. Jeg husker, at maleren professor Wennerwald også holdt til her i omegnen, og jeg mener, at Hans Peter Hansen havde en del af hans billeder på væggen. Bagefter tænkte jeg på, hvem der mon havde fået disse billeder, som jeg selv mange år efter var så heldig at købe et af på en auktion. Dette billede er netop et parti fra stien langs mosen til Ørholm med det gamle »pengetræ«, som vi legede med ved at kaste sten ind foroven i et af træets mange huller, og så kom de ud af et af de nederste huller. Det var morsomt – selv om det kun var sten i stedet for penge – men længere henne og uden for billedets rækkevidde kom selve eventyret i form af det hule træ fra »Fyrtøjet«.

Omkring 1925 forlod min principal og gode ven Hans Peter Hansen »Ørholmgaard«, og da var den årlige leje til papirfabrikkerne 3.250 kr. Da jeg forlod min tjeneste på gården, overtog min skolekammerat Edmund fra »Længen« min stilling. Senere traf jeg forpagter H. P. Hansen en dag omkring 1930 hos »Peter Liep« i Dyrehaven, hvor hans bror var restauratør, og da jeg dengang tjente 190 kr. om måneden,

mente han, at jeg skulle have mere; men da var jeg desværre ikke i hans brød, og gode ord har vist stadig betydet mere for mig end penge.

Jeg vender tilbage til »Det danske Schweiz«, hvor der på sommersøndage kunne komme mange gæster – også til vogns, og køretøjerne tog staldmester Frederik Sørensen sig af. Han var som sagt bedstefar til Frede og boede på »Trydes Mark«. Gæsterne slog sig ned i lysthusene oppe ved selve hotellet, men også længere borte – henne hvor slugten gik op i skoven var der borde og bænke, så alle kunne få plads og begynde at pakke madkurvene ud, mens Fatter passede på akvavitten, der som sagt kunne tages med og nydes på stedet, når der blot var betalt proppenge. Tjenerne kunne da også komme med en pilsner til maden, og madammerne begyndte vel snart at længes efter kaffen, der blev bestilt og serveret med brød og god kage. Ude bag ved stalden mod engen lå keglebanen, og det var nok her, at en omstrejfende dreng holdt mest til, når han var uden for selskabet, for så kunne han blive keglerejser for »mænnerne« og i bedste fald markere »otte om en konge« eller »alle ni«, når kuglen slog til keglerne. Så blev kuglen – af hvad størrelse det nu var – kastet op i trærenden og løb tilbage til sin mand, mens keglerejseren efterhånden fik sine skillinger. Ude på engen kunne gæsterne jo også tumle sig i det friske, grønne græs, og det skete, at når grundlovsdagen kom, blev festen holdt her med sang og taler. Jo, der var folk på færde allevegne – også på søen, idet man kunne leje en robåd foran ved hotellet og sejle en tur på Ørholm Mølledam.

Min største oplevelse på hotellet var, at jeg sammen med mine søskende kom til papirarbejdernes juletræ, der blev holdt her i balsalen, der vendte ind imod fabrikken i Ørholm. Et år var vi dog ved at komme i klemme, da vores søstres kjoler fra Daells Varehus i København endnu ikke var kommet. Det var forfærdeligt, hvis de nu ikke var kommet; men det gjorde de alligevel i allersidste øjeblik.

Inde midt i dansesalen blev der pyntet et juletræ så stort, at det nåede helt op til loftet, og det var så højt oppe, at det tog de arbejdere, der var med i festudvalget, det meste af en dag, inden de var færdige. Det var

imponerende – og et storslået syn, når dørene endelig blev lukket op ind til salen, hvor det dejlige juletræ strålede af lys – og musikken snart efter spillede op til marchen omkring vores fælles allerstørste juletræ. Efter at der var festet et stykke tid, blev der serveret boller til chokolade oppe i restaurationen, som lå oven for den lille trappe med et aflukke for musikanterne, der sad her og kunne se ud over salen, mens de spillede. Bagefter fik vi allesammen en flot papirpose med godter fra Ørholm Brugsforening, og den blev åbnet med megen forventning; og selv om appelsinerne altid var sure dengang, så var der alligevel også figner, konfekt og nødder. Oppe i træet sad der også en vældig stor dukke, og den blev bortloddet, når sedlerne var blevet solgt – og senere på aftenen blev resultatet bekendtgjort; men indtil da var der jo spænding på, for hvem kunne købe sådan en kostbar dukke til sine piger.

Altid når man morer sig bedst, er det forbi, og klokken 9 måtte børnene ikke danse længere den aften, og kunne jeg danse? Jeg havde jo ikke lært det, når min skolekammerat Emmy kom og ville danse med mig. De voksne ville nok også more sig og danse, når de var færdige med at beundre deres børn, der var i deres stadstøj; og de var lykkelige, når børnene var glade.

Så blev der fest igen, når juletræet, der sommetider var sat sammen af to, skulle ud af salen gennem de store døre, der stod på vid gab ud imod haven. Børnene og vel især drengene greb fat i toppen på træet, mens mændene tog i roden, og så gik det frem og tilbage, snart ind og snart ud, når der blev trukket til hver sin side under skrig og skrål. Det var jo kun sjov fra begge sider – og med et mægtigt snuptag fik mændene til sidst overtaget og det prægtige, men nu ribbede juletræ endte ude i den »kolde sne«. Nu så nogle af drengene knap så pæne ud i tøjet, og forældrene var ikke så glade, når deres raske sønner var blevet plettet til på tøjet med stearin; men sådan var det altså, når de var blevet »vilde«. De voksne måtte foreløbig glemme bekymringerne i dansen på gulvet, hvor de ru brædder også havde fået stearin for at glatte på dem.

I løbet af 1917, efter at jeg havde nået den femte og sidste klasse i Lundtofte Skole og lært meget udenad, kom der ligesom en anden form over det. Jeg husker Luthers Katekismus og blandt andet forklaringen til

»Giv os i Dag vort daglige Brød«, og det var ganske godt, at vi fik levereglerne at vide. Det var en kappestrid for mig at komme på de første pladser, og arbejde kan gøre meget og hjælpe på evnerne, når interessen er der. Ude i naturen omkring os var der ting, som kunne bruges ved undervisningen i skolen, og dem samlede jeg på – det være sig af det, der voksede, og dyrene, der havde været. Jeg skeletterede de døde dyr, som jeg fandt, såsom heste- og kohoveder, også den råbuk, som jeg fandt i Drewsens have, den var der jo et smukt gevir på. Sneppen med sit lange næb kunne myrerne tage sig af, når den blev lagt i myretuen, mens skjoldet af en skildpadde var så nemt at gå til. Da jeg fandt en menneskelig hovedskal ude i marken ved siden af vores have, var det nok mest interessant, og den havnede da også i skolen, hvor jeg har lånt den og vist til min doktor, som sagde, at den var trepaneret, og hvorfra kom så den? Og inde i haven fandt jeg nu og da irrede skillingsmønter fra dengang, de var gangbare, og flintesten, som jo også var blevet brugt i fortiden.

Edmund fra »Længen« og jeg fandt på at lave en avis i skolen, nu der var blevet ligesom noget mere frisindet på dette sted. Jeg skrev mest teksten, mens Edmund, der tegnede godt, lavede billederne. Papiret til avisen havde vi jo masser af i nærheden, men det behagede ikke forvalter Poulsen, at vi selv hentede det fra pakhuset med det gamle papir, da det skulle laves til nyt. Så blev der ballade, og han ville absolut have, at vi skulle smide det papir, som vi havde under armen, når vi sprang over bækken, der skilte fabrikken fra engen. Vi parerede for en gangs skyld ikke ordre, og avisen nåede at komme ud i en håndarbejdet udgave.

Det var dog et fremskridt, at skolebørn fik deres egen avis, og når man blot er læselysten, så skulle de da også have nogle bøger at læse i. Det næste var derfor, at Edmund og jeg fandt på at lave et privat børnebibliotek, hvor de andre kunne låne en af vore bøger for en pris af 10 øre pr. stk. Bøgerne kom mest fra »Mit Blads Bogsamling«, udgivet af Chr. Erichsens Forlag, og herfra fik vi jo også »Mit Blad«, (Børnenes Ugeblad), som stadig står indbundet for årgang 1918 i mit bogskab.

Andenlærer Albert Peter Nikolaj Nielsen kom til Lundtofte Skole i 1917, og han kom senere til at bo i Kristian Kusks hus, som han købte, og

det var et dejligt stråtækt hus, der lå ud til Nøjsomhedsvej og havde en stor vandpumpe af træ stående i gården. Lærer Nielsen var ung og spændstig til gymnastik og med et smukt kortklippet overskæg; men samtidig havde han et godt øje til lærerinde Karla Solveig Emilie, der kom til skolen i 1915. Dette blev Edmund og jeg nok først klar over, da vi kom gennem Ravneholmskoven en snevejrsdag kort før jul med rødkål, som vi havde hentet hos gartner Mortensen på Brede. Som sædvanlig skulle dagen udnyttes, og i forbindelse med de pligter, vi havde, og sneen lå så tyk og vattet på bakkerne, at vi måtte i gang med at trille den sammen i større og større kugler, indtil de selv kunne rulle ned af skrænterne. Vi var meget optagne af denne leg – og endnu mere, da vi et stykke borte så et ungt par, der nok helst ville have det for sig selv. Det var altså et kærestepar, som vi kendte, og snart efter blev vores lærerinde og lærer gift med hinanden, og min søster Rigmor og bror Eigil kom senere meget i deres hjem, når de skulle spille dilettantforestilling på hotellet i Ørholm.

Førstelærer Hans Adolf Jørgensen kom til vores skole i 1918, og han udvidede på undervisningen, som nu også kom til at omfatte tysk, og det var sjovt, da vi kunne begynde at synge sange som »Maikäfer fliegt«, og »Morgen kommt der Weihnachtsmann«. Vi forsøgte nu også at tale tysk, som Edmund og jeg gjorde det den dag, vi mødte et selskab, der havde slået sig ned i skoven oven for stengærdet, hvor »Marens Hulvej« mundede ud. Disse skovgæster skulle til at spise, og da vi hørte, at der blev talt tysk, kom vi nærmere til dem og talte om »Kaffee kochen«. Det gik jo meget godt, og vort nye bekendtskab viste sig at være Storhertug Friedrich Franz af Mecklenburg-Schwerin, som var broder til vor Dronning Alexandrine, og vi blev inviteret til Sorgenfri Slot den næste søndag. Dette var nu alligevel noget usædvanligt for Edmund og mig; men vi måtte jo af sted, og den dag travede vi op til slottet i søndagstøjet. Vagten lod os passere, da vi spurgte efter kongen, men da vi kom helt op til hoveddøren, var han desværre ikke hjemme, og skuffet vendte vi næsen hjemad igen, og vi havde ikke mod til at komme igen.

Nymølle og Ørholm med deres marker og skove lå jo ikke så langt fra

Sorgenfri Slot, og vi så tit nogle af de kongelige personer. Jeg har tidligere talt om kong Christian den Tiendes sædvanlige ridt i Ravneholmskoven, hvor han mødte skovkonerne. Kongen var interesseret i, hvad der foregik, og det, han havde lagt mærke til – også gyngen i den gamle bøg ved Sandbakken, hvor mine søstre morede sig. Da jeg var på »Ørholmgaard«, kom kongen en dag og spurgte mig, hvor det var, at løjtnant Friese var styrtet ned med sin flyvemaskine og dræbt, da vi skrev 1918. Denne ulykke havde jeg selv overværet, da jeg en dag stod uden for derhjemme og så, at en flyvemaskine pludselig gik i spin, da den var over den store skorsten på fabrikken i Ravneholm. Jeg ligefrem stod og ventede på braget, da den ville ramme jorden – og det forfærdelige skete, da den i næste øjeblik med et knald borede næsen vel en meter i jorden. Da jeg stod ved maskinen, kom flyverens kammerater jagende i bil fra flyvepladsen i Lundtofte, men der var intet at gøre – og i næste øjeblik, da løjtnant Friese død var trukket ud af maskinen, stod den i brand. Desværre skete sådanne flyveulykker tit; men de berømte navne som Bjarkov og Foltmann klarede sig igennem.

Jeg kom væk fra de kongelige og de store »drenge« som kronprins Frederik og prins Knud, når de kom buldrende i deres lille stive vogn med den ene hest foran den anden ned over »Ørholmgaards« marker; men det kunne min bror Eigil nok fortælle mere om, da han kendte deres lakaj og kom til slottet med hestene, der havde været hos hans mester, smed Malmgren i Lyngby. Kongen selv kom stadigvæk ned over Nymølle – også den dag, da slusevægter Peter Martin stod henne ved ristene foran turbinen og rensede skidt op. Nu var det uheldigvis ved påsketid i 1920, da kongen havde afskediget ministeriet Zahle, og det kunne Peter Martin, der var en ivrig socialdemokrat, ikke glemme, og han var så fornærmet, at han hverken ville snakke med kongen eller modtage en daler. Det var kedeligt, og kongen red videre op ad Kulsviervejen, den gamle hærvej – med sine lange ben ned langs hestens sider. Vejen førte forbi markerne mod Lyngby, der i forårstiden kunne lugte slemt af den latrin og lokumsmøg, der blev spredt ud fra kulerne ved Kulsviervejen. Far sagde, at Kulsviervejen var en vej, der af militære grunde aldrig måtte spærres, og på det gamle kort tegnet af P. Benzon, second-løjtnant

ved 2-det Livregiment i 1823, ser man, at Nymøllepasset er afmærket med rødt, og Kulsviervejen går op igennem terrænet.

Jeg er jo stadig ved broen i Nymølle, hvor jeg for at følge kongen måtte lade slusevægter Peter Martin Jensen passe sit vand, så det kunne løbe gennem ristene med større kraft. Vi kaldte ham altid, som skik var, ved fornavn, og vi måtte holde øje med ham, når han kom vandrende nede fra Ørholm, for var vandstanden i Nymølledammen for høj, så lukkede han op for frivandsslusen. Inde i sluserøret hændte det imidlertid, at vi opholdt os, fordi det var så spændende at kravle ud til lemmen ved dammen, som kunne hejses ned og op efter vandforholdene ved hjælp af en jernnøgle. Lukkede Peter Martin nu op for vandet, ville det komme buldrende ind i røret, hvor vi sad, og så var det sket med os.

Så travede Peter Martin sin tur rundt om møllen, hvor vi også spejdede ham ud, og ned til Ørholm igen, hvor han, der var en munter fyr, boede i fabrikkens hus nr. 13 lige op til fabrikken. Jeg husker en søndag eftermiddag, hvor han i højt humør kom svingende ned ad hulvejen mod hotellet sammen med sin husholderske, og da han mødte vor familie, blev vi inviteret på kaffe i hotellets have. Peter Martin havde gåpåmod, og der fortaltes en historie, at da han en dag var kommet ind i sin stue – og nok noget beruset, var han gået på kakkelovnen, da han troede at se en mand, som ville besøge hans daværende kone, og så skulle den sorte rad få, hvad han havde godt af.

I 1917 boede grosserer Meyer – eller »Granatmeyer«, som vi kaldte ham – på Ørholm Hovedbygning. Han havde et lager af granathylstre på den tidligere papirfabrik i Ravneholm, og hans selskab i København hed »Defenseur«. Foran hovedbygningen i Ørholm stod der på hver side af indgangen en kanon, og de blev begge to sat i funktion, når vi nytårsaften puttede et kanonslag i mundingen på dem, før vi næste øjeblik sprang tilbage over de jernkæder, der var anbragt foran gårdspladsen. Far kendte ellers Meyer meget godt, og han skaffede os ting, der var vanskelige at få.

Grosserer Meyer var jo også med i det arrangement, som jeg en vinter fik med forhenværende dampmøller Olsen på »Lille Ørholm« og driftsbestyrer Drewsen i Nymølle, og som gik ud på, at jeg hver aften hentede

»Berlingske Aftenavis« på Lyngby Posthus. Det var også, fordi vores landpost Larsen kun kom een gang om dagen i vintertiden, og så måtte jeg træde til uanset vejr og vind og den sne, som ville stoppe mig. Der gik tog til Lyngby; men det sparede vi på, da det jo kostede noget, og det var nok sådan, at når vi skulle op til Lyngby, da gik vi den ene vej og brugte toget den anden vej hjem. Det husker jeg jo også den forårsdag i 1919, da Mor og jeg skulle til alters i Lyngby Kirke efter min konfirmation, og nok især fordi min principal fra »Ørholmgaard« H. P. Hansen gav mig en femmer, da han gik på marken ved »Runde Bakke«, og så på forårsarbejdet.

Toget var ellers godt nok, og når blot »Grisen« som det jo var, fik sine kul, dampede den rask ud ad linien, tit fulgt af Harald Berrigs hund fra »Thevandshuset«, som hver gang fik nogle kul i hovedet, så der til sidst blev en hel bunke til dens herre. Om aftenen før toget kørte fra Lyngby Station kom togfører Christensen ind i vognen, og når han stod op på en kasse, kunne han nå at tænde petroleumslampen i loftet. Der blev pebet afgang, og lokomotivfører Lund satte langsomt i gang for snart efter at standse ved »Smedebakken«, der jo var indgangen til Bondebyen. På markerne mellem Ravneholm og Nærum var der mørkt, og det kunne ske, at en hare kom ind på sporet, hvor den stadig løb i lyskeglen, og kom den ikke bort, ja, så blev den stoppet, og »Morten« blev til haresteg.

Der var forskellige kørende handelsmænd med hest og vogn, og en overgang kørte jeg med kaffemand Jacobsen rundt til folk om aftenen, og det var med en åben vogn kun dækket af en presenning. Det kunne være uheldigt, når der ikke var nogen ved vognen, for så kunne en tyv stikke hånden ind og tage nogle varer. Kaffemanden kørte videre med en fortygget cigarstump i munden, og når vognen rullede rask ned igennem »Dybendal« mellem Hjortekær og Lundtofte, nynnede han en melodi.

En anden handelsmand var ostemand Johnsson, som havde en rute ad Caroline Amalievej, og han ville have, at man skulle være høflig over for kunderne, idet han sagde, at når jeg kom ind til dem, skulle jeg hilse og spørge, om de skulle have ost i dag.

Vi var klar over, at der skulle bestilles noget, og så fik man heller ikke tid til at lave spektakler, som udtrykket nu var. Ugelønnen var ikke så stor

for en voksen papirarbejder, vel omkring 18 kroner uden overarbejde, men huslejen på 72 kroner årlig heller ikke så voldsom, og så skulle man skikke sig ordentlig; især når boligen var fabrikkens ejendom, var det ikke rart at blive jaget væk. Mor og jeg fulgtes ad om aftenen til fabrikken i Ørholm, og hun gjorde rent på kontorerne, mens jeg hjalp med at feje og tømme papirkurven på Drewsens kontor – og oh skræk – en dag var der faldet en bog ned i denne papirkurv, og den kom til Drewsens vrede ikke mere til syne, da den var endt i stengangen og malet. På det andet kontor, hvor stolene, der kunne drejes op og ned, stod foran pulten, blev affaldspapiret blot kastet ind i et rum under pulten, og inde på det tredie kontor hos maskinassistenterne og forvalter Poulsen skulle man passe på, når skråtobakken sommetider var røget ved siden af spyttebakken. Papirkurven blev tømt ude ved »Rysteværket«, hvor kvinderne om dagen sad på hver sin side og med en træskraber pillede de ting fra, som kunne være i det gamle papir, og som ikke kunne bruges. Inde i stengangen gik de store stenhjul rundt sammen med nogle knive og findelte materialet, inden det gik videre. Fra kontorerne kom jeg først ud i salen, hvor det færdige papir blev pakket, og derefter gik jeg forbi kalanderen, som glittede papiret imellem en række valser i et højt stativ. Klipperen gav sig af med at klippe papiret fra valsen i den rigtige størrelse, og på min vej med papirkurven ville en og anden af arbejderne gerne lave sjov med mig. Oppe på loftet var en af arbejderne Valdemar Carlsen, der stod ved malehollænderen og lavede farven til, og han var jo noget plettet, men han havde et stort forklæde på. Selve papirmaskinen var vel nok det mest interessante, da den viste det færdige produkt af arbejdet med materialerne, og her kom så til sidst den flydende masse glidende, indtil den på et vist tidspunkt stivnede, og så var den blevet til papir. De brugte filtre, der lignede en slags gule uldtæpper, varmede vi os med i sengen derhjemme. Der blev i tidens løb lavet flere slags papir og blandt andet pergament, som var fedttæt og godt til madpapir, men da der også blev lavet gråt kardus til ensidigt, glat indpakningspapir, blev der sagt, at nu var Ørholm ved at holde op med at lave papir. Kardus blev hovedsagelig fremstillet af gammelt papir, og det kom da også til fabrikken ligesom træmassen, og jeg så de ankomne

jernbanevogne vente på at blive aflæsset. »Pibelershuset« lå lige ved indgangen til fabrikken, og den hvide masse var ligefrem til at skrive med ligesom kridt; men også det stof blev brugt i fabrikationen af det papir, som vi ikke kunne undvære i dagligdagen.

Vandet var ikke den eneste drivkraft til maskineriet på Ørholm Papirfabrik. Turbinen lå henne i et rum, der blev kaldt »Abrahams Kælder«, og som lå lige ved dammen med en dør ud til vejen. Men bag ved den gule, høje skorsten lå fyret, der blev passet at fyrbøderne på skift, og jeg husker Peter Nielsen fra Ravneholm, som var uhyre stabil, så det var både synd og skam, at hans søn Peter var så uvorn, da han lå inde som husar, at han red hjem til sin mor, når eskadronen var på øvelse herude, og det blev han straffet for. Fyrbøder Peter Nielsen, der som sagt blev sagt op i halvfemserne kom senere troligt helt fra Skodsborg for at betale sit kontingent til papirarbejdernes begravelseskasse, som Far var kasserer for. Der kom mange vognladninger kul, som kørte ind på pladsen og blev læsset af. Kultrillerne skulle sørge for, at kullene kom ind til fyret, og så læssede de tipvogne på specielle spor og skubbede dem ind til fyrbøderne. Der var liv over det, og de folk, der læssede kul af, blev sorte som negre. Også senere, når dampkedlerne skulle renses, var det uden for normal arbejdstid, da de jo skulle være kolde.

Dampmaskinen, eller som den også blev nævnt »Kraftmaskinen«, lå lige over for Hovedbygningen, og udefra kunne man se de farvede fliser på gulve og vægge, mens maskineriet arbejdede blankpudset og skinnende, og det var flot og imponerende at betragte, når stempelstangen gik frem og tilbage. Længere henne i bygningen ud imod lindealleen var smedeværkstedet med Knuds far, Viktor Petersen fra »Længen«, og smed Larsen fra Lundtofte, der kunne være ilter, når han skulle sko Fars heste. Sønnen Kaj er nu overbanemester ved den gamle »Gris«.

Der kom noget grønligt, krast affald fra papirfabrikationen, og det blev i tipvogne kørt ud på en plads i mosen mod Nymølle. Drengene gravede i dette affald, da det viste sig, at der nu og da kunne findes en mønt i bunken, og den stammede nok fra en eller anden papirkurv. Dengang var der ikke det, som man senere kaldte »træk og slip«, når man skulle træde af, og arbejderne måtte bruge de retirader, som var

lavet i en træbygning, med opstillede tønder under sædet. Tøndernes indhold blev senere kørt ud på mosen, og så måtte jeg hjælpe Far med det.

I udkanten mod engen ved Ørholm var der jo en bred grøft, hvor vi fangede hundestejler i et net, og de var meget ivrige til at komme frem, når vi trampede i grøftekanten. Vi tog disse småfisk med hjem og kom dem i en flad balje med sand i bunden og plantet til med vandplanter, så det vel nærmest blev det, der blev kaldt et akvarium.

Ude i skoven lavede vi skovhaver og byggede moshuse, mens blomsterne bredte sig dengang som nu i et mageløst tæppe over skovbunden, så jeg kunne kaste mig ned og indsuge den vidunderlige, friske duft. Nogle gange var vi som fuglene, der byggede reder i træerne og »fløj« med armene, mens vi spiste de nyudsprungne bøgeblade eller skovsyre, som vi kaldte for »gøgemøg«. Vi kendte hver vej og hver sti – også den »grønne vej«, som begyndte oven for hulvejen i Nymølle og gik henimod »Ørholmgaard«. Her mente vi, at det var godt, da vi ville lære vores Mor at køre på cykel, for så kunne hun falde blødt, men ak, selv om Far hjalp os, og vi rendte på hver side af cyklen, så var Mor efterhånden blevet både for stiv og tung i det. Næh, men Far kunne cykle, og det havde han allerede lært, da han var på Lolland, og det var pudsigt at se, for han trådte først op på en tap, der sad til venstre på baghjulet, for i næste øjeblik at kaste sig ned mod styret, mens pedalerne rendte rundt, indtil han fangede dem med fødderne. Det var det, som blev kaldt en cykel med fastnav, for dengang var torpedobremsen ikke opfundet. Cykelkæden skulle man passe på, for den var ikke i nogen kædekasse, og hvis ikke man havde cykelspænder på, kunne det ende med, at bukserne kom i klemme i den med olie godt smurte kæde, og så var man eet med cyklen, indtil man havde fået lagt sig ned og drejet buksebenet ud igen.

Det kunne Far altsammen klare – og så kunne han bagefter slå kraftspring på grønsværen mellem vores hus og møllen; men han var da også en spændstig karl op i årene, den gamle korporal.

Efterhånden som vi blev vænnet fra at gå, skulle drengene også have en cykel eller en »skærveknuser«, som den også blev kaldt, fordi den skulle holde til skærverne på den grusede vej, som ikke var asfalteret.

Så skulle jeg altså lære at køre på cykel og blev hjulpet af en anden dreng, der kunne køre. Det var nok nemmest at starte ovenfor den lille bakke ved »Længen«, når man var kommet op på sadlen og havde fået et skub, og så løb cyklen af sig selv ned imod Nymølle. Der var ikke andet at gøre end at holde fast i styret og se at få fat i pedalerne, men jeg kunne ikke lade være med at kigge ned efter dem, og i næste øjeblik havnede jeg inde i pløjemarken. Det kunne da også lade sig gøre at lære sig selv at cykle, hvis man stak det ene ben ind under stangen og trådte på den højre pedal for på den måde at komme i gang. Al begyndelse er svær, og jeg fik virkelig lært at cykle. Det var lige efter Den første Verdenskrig, og en ny cykel fra Tyskland var ikke lige så stærk, så hvis den kørte noget hårdt mod stakittet, krøllede den sammen i stellet. Med forgaflen skulle man passe på, at den ikke knækkede på en gammel cykel, og det kom min bror Eigil ud for, og dette skete for ham, da han var på vej ned ad Smedebakken i Lyngby.

Da jeg kom på skolen i Lyngby efter min konfirmation, fik jeg en brugt cykel til 75 kroner, og det var da mange penge dengang. Nu skulle jeg så passe på ikke at slide for meget på bukseenden, og derfor syede Mor et stykke skind udenpå, så bukserne kunne holde så meget længere. Sommetider kørte jeg med gamacher på, og de var kommet fra fru Drewsen på »Høyersdal«, idet hendes bror var tysk officer, og så havde han pillet dem af en franskmand, der var faldet på vestfronten. Det var både en makaber og utrolig historie. Nå, men cyklen var til at køre på, og når man ikke punkterede på den skarpe vej, gik det godt, og der blev ikke brug for lappegrejerne i tasken bag sadlen. Skoletasken kunne spændes på stangen, og så gik den op ad Kulsviervejen, hvor der ikke altid var til at køre midt på vejen, og om foråret var der dannet et stort vandhul nede i en slugt; men skidt med det, og lærkerne sang.

I 1918 døde proprietær H. P. Hansen fra »Holtegaard«, og så flyttede hans hustru ned til det hus, der lå på skrænten lige overfor »Attemosegaarden«. Da jeg var blevet konfirmeret i foråret 1919 af pastor Sværdborg i Lyngby Kirke, var det meningen, at jeg skulle i tjeneste hos fru Bodil Christensen – og være hendes kusk på et lille køretøj. Det skulle

imidlertid ikke være sådan, for da det rygtedes på skolen i Lundtofte, ville førstelærer Jørgensen have, at jeg i stedet for skulle tage præliminæreksamen på skolen i Lyngby, og jeg blev ikke kusk ligesom min Far.

I Lundtofte Skole gik jeg også til præst, da pastor Sværdborg havde fået overladt en skolestue til konfirmationsforberedelse, men da vi nærmede os selve konfirmationen skulle vi mødes med holdet fra Lyngby nogle gange i Missionshuset på Sorgenfrivej. På vejen ned over Brede standsede vi op udenfor Brede Fabriksskole og vinkede ind til de andre børn på skolebænken, indtil vi måtte se at komme væk. Jeg husker, at pastor Sværdborg talte om den kirke, som han gerne ville have i Lundtofte, og den skulle ligge oppe på bakken ved Danmarksvej. Det skyldtes da også hans ihærdighed, at denne kirke blev bygget i 1919, og gudskelov for Sværdborg, som aflagde husbesøg – også hos Drewsen på Nymølle – for at tale sin sag. Pastor Sværdborg var en smuk og sirlig mand, især når han kom i jaket med stribede benklæder – og med det fikse, lille overskæg. Hans tale ved en begravelse var også for en såkaldt ringe mand, og senere så vi Dannebrogskorset hænge til venstre på hans bryst.

Det gik jo tidligere omtalt ikke altid så godt for fabrikationen af papir og for driftbestyrer Jonas Drewsen personlig, og han ramtes af sygdom så slemt, at han måtte ind på Lyngby Sygehus. Hjemme fra Nymølle sørgede vi for, at han fik aviserne at læse i, og som tak forærede Drewsen os et kroketspil, som vi fik megen fornøjelse af sammen med de andre unge mennesker. Vi gik og spillede ude på vejen mellem vort og Drewsens hjem så tit en sommeraften, og glade var vi – også Ove Jørgensen fra »Møllehuset«, som, da jeg stod foran ham, af begejstring kom til at slå mig oven i hovedet med sin kølle. – Desværre blev det ikke bedre med Drewsen, og han måtte tage sin afsked allerede ved 60 års alderen, hvorefter han og familien flyttede til Bloustrød, hvor der var købt et hus nede bag gadekæret. Her kendte man provst Trojel, der på et tidligere tidspunkt gennem slægten sikkert havde haft tilknytning til Ørholmegnen, idet en tidligere Trojel i 1782 havde tegnet et kort over Søllerøds marker nord for Nymølle, Ørholm og Ravneholmskoven.

Kuskefamilien Schmidt blev derimod stadig boende i den gamle

Familien Drewsen på »Høyersdal«, fotograferet ca. 1918. Yderst til venstre driftsbestyrer Jonas Drewsen, derefter sønnerne Erik, Jørgen (»Bubbi«) og Kurt. Forrest deres mor, Emelie Drewsen. Kai Schmidt

kuskebolig, da Far vedblivende var i papirfabrikkernes tjeneste; men forbindelsen med familien Drewsen bevarede vi – også efter at Drewsen selv døde i 1929 knapt 69 år gammel. Ved hans begravelse på Lundtofte Kirkegaard mødtes de gamle papirarbejdere igen, og jeg husker, at Hans Madsen fra »Hollænderloftet« på Nymølle var med til at bære Drewsen til graven.

Drewsens yndlingsblomst fra haven på »Høyersdal« i Nymølle blev plantet på hans grav, og det var en »funkia«, og Far påtog sig at passe graven.

Jeg holdt jo så meget også af Drewsens have, der for mig var som et eventyr, og i »Kuskehuset«s have hos mig på Nymølle står der nu en aflægger af »funkia« som et stadigt minde om familien Drewsen og deres dejlige have.

Den statelige fru Emilie Drewsen døde først i 1962, og da var hun lige ved 96 år gammel. Da havde hun forlængst fulgt vores Far, Vilhelm Schmidt, den sidste papirkusk på Nymølle og Ørholm Papirfabrikker, til graven på Søllerød Kirkegaard i 1948. – Forøvrigt havde fru Drewsen og jeg fødselsdag på den samme dato, nemlig den 5. april, og så glemte vi ikke hinanden.

En gammel tid var forbi, og en ny skulle begynde; men den varede ikke så længe. Den 1. marts 1920 rykkede den nye driftsbestyrer Poul Schou ind på »Høyersdal« i Nymølle for at lede papirfabrikationen, idet han næsten begyndte med at gifte sig, og efter brylluppet var der et festligt indtog på »Høyersdal«. Vi fik et godt forhold til familien Schou, der allerede året efter måtte flytte, da papirfabrikkerne på Nymølle og Ørholm nu måtte lukke for aldrig mere at komme i gang.

Det gamle papirsamfund var dermed opløst.

Driftsbestyrer Poul Schou kom senere til Maglemølle Papirfabrik ved Næstved. Nogle år før han skulle forlade Ørholm, var der rekvireret nogle arbejdere fra Maglemølle, som skulle hjælpe med at lave papir på Ørholm. De fik bolig her; men det gik jo alligevel ikke med fortsat at lave papir her. Poul Schou blev for øvrigt senere teknisk direktør i De Forenede Papirfabrikker.

Vores Far – nu forhenværende papirkusk på Nymølle og Ørholm – fik også sine besværligheder, da arbejdet holdt op, og kun den herværende afdeling af papirarbejdernes begravelseskasse holdt sammen på de gamle papirarbejdere, som nu måtte se at få arbejde andetsteds. Far var en tid kasserer for begravelseskassen, så medlemmernes efterladte kunne få udbetalt de 300 kr. ved begravelsen, og så kunne den røde fane med de gyldne bogstaver paradere, hvis man ønskede det. Da Far døde i 1948, måtte jeg med min nære tilknytning til hjemmet i Nymølle holde rede på begravelseskassen og fanen, indtil forretningsfører Elling i København fik det hele overdraget.

I perioden 1921-1933 var der i den sydlige ende af selve møllen på Nymølle indrettet boliger til udlejning, og her kom også vores ældste

broder Eigil til at bo på et værelse sammen med Marens søn Dankvart fra »Thevandshuset«, da det kneb med pladsen derhjemme.

Eigil kom til at arbejde som smed på Ravneholm i den tidligere papirfabrik, da der var indrettet garveri her af Cornelius Heils fra Worms i Tyskland, og så måtte han klare sig med tyske brokker. Far fik også arbejde her en overgang, og det var da meget godt – og meget pudsigt, da hans far havde været garver. Portner Dons Blædel, som boede på Ravneholm, passede godt og omhyggeligt på fabrikken.

Da papirfabrikkerne i Nymølle og Ørholm med tilliggende ejendomme i 1933 blev solgt til ingeniør Schat Behrend og arkitekt Wittmaack, og de gamle papirarbejdere stadigvæk blev boende, blev Far vicevært for de nye ejere, og så hjalp jeg ham med regnskabet.

Senere fik flere af arbejderne lejlighed til at købe de tidligere arbejderboliger på rimelige vilkår, og således skete det også her i Nymølle, da Far for en sum af 4000 kroner overtog »Kuskehuset«, hvor jeg nu sidder og nødigt vil skilles fra det gamle hjem.

Så lykkedes det mig gudskelov at skrive noget om min barndom i forbindelse med papirmøllerne på Nymølle og Ørholm indtil 1921, da fabrikationen holdt op. Efterhånden som årene gik, droges mine tanker tilbage til denne tid, og jeg ønskede, den kunne leve videre i en beretning derom. Det blev Ady Rechnitzer, som traf mig i 1973, der fik mig i gang med at skrive, og senere svigtede Annalise Børresen mig ikke, ved stadig at hjælpe mig til at få noget i trykken.

Da jeg ville gøre min beretning så rigtig som muligt, gav H. C. Thomasen fra papirfabrikkernes hovedkontor i København mig en afskrift af de gamle papirer, der endnu var tilbage. Kommunerne i Lyngby og Søllerød, under hvis område papirfabrikkerne jo lå, lod mig få aftryk af de gamle vejvisere. Folkeregistre fandtes ikke dengang, men Ove Guldborg på rådhuset i Holte lod mig kigge i de gamle folketællingslister. Mine kære forældre og søskende samt de andre »papirbørn« fra fabrikkerne, som jeg har talt med, mindes jeg ved samme lejlighed i taknemmelighed.

Kai Schmidt ved bagsiden af »Kuskehuset« 1981. Byhistorisk Samling

Min beretning er jo ikke fuldkommen, men minderne tog sommetider magten fra mig og bevægede mit sind, så jeg ikke kunne samle tankerne. Jeg havde det som Mølleåens strøm, når den kastes rundt af vandhjulets hvirvel. Knyttet var jeg altid til hjemmet i Mølleådalen, og Gud give, at vore fælles oplevelser dengang kan glæde dem, der nu er tilbage – og være et tidsbillede for de andre.

Bort svandt de lange, mange arbejdsdage,
mens møllen rumler, og vandet svinder.
Men minder lever, jeg må ikke klage,
her, gudskelov, jeg stadig freden finder.

Nu ligger møllen tom og stille,
og vandet løber frit igennem ud mod Øresund.
Det er en skam for den, der gerne ville
fortjene brødet til sin egen – og familiens mund.

Kai Papirdreng,
Nymølle, februar 1980

Lars Erik Storm
LYNGBY FLØDE IS

Da vi isede på Vintappersøen

I perioden frem gennem trediverne, da en ugeløn for en chauffør kunne være 50 kr., da en måneds husleje for en pæn 3 værelsers kunne være 28 kr., da man kunne købe ind til kl. 20 lørdag aften, da en børnebillet til de 3 første rækker i Kino hos Seemann kostede 35 øre, og da man kunne risikere at få en på kassen for at bede om en 10-øre til en is – i den tid rørte der sig et rask liv på den i 1929 grundlagte isfabrik Lyngby Fløde Is (nedlagt 1978). Den blev i 1934 overtaget af fabrikant Frithjof Storm, søn af den kendte mejeripioner Lars P. Storm, Tillitse Andelsmejeri (1889-1911) og senere Stege Mejeri (1911-1937). Frithjof Storm skabte respekt om sit navn ved sin soliditet, utrolige flid og gode forhold til sine folk. De klarede mange ting sammen, bl.a. da man midt i trediverne i den for en isfabrik stille tid om vinteren isede på Vintappersøen. Selve dette at ise var allerede på den tid gammeldags, og derfor ikke mindre interessant for andre at opleve. Der kom da også engang et filmhold (vistnok fra »Dansk Filmcentral«) og foretog optagelser til en film-ugerevy, som vistes i DSB Kino på Hovedbanegården. Alle deltagere i dette isarbejde var naturligvis inde for at se sig selv i den pågældende uge.

Storm akkorderede med Vintappergårdens forpagter Chr. Hansen om at leje søen og låne hans mandskab gennem en tid af vinteren, som heller ikke var særlig travl for et landbrug. Sammen med sine egne folk fik han her et hold, som arbejdede godt sammen. Et malerisk skue kunne det være at se de 10-12 mand komme om morgenen med deres redskaber (økser, save, bådshager, stænger og reb) ad den lille hulvej

Lars Erik Storm, f. 1925, fabrikant.

ned mod den tilfrosne sø. En kold fornøjelse var det, i den rødgyldne soldis i stærk frost på denne tid af dagen. Men når arbejdet kom i gang, forsvandt besværet med at holde varmen.

Til opbevaring af isen havde man gravet store aflange kuler langs søens bred; de var beklædt med halm både i bunden og langs siderne og var noget dybere end mandshøjde. De lå, hvor der senere blev bygget villaer mod Gentofte-siden. Fra søens is ved bredden førte træslidsker op til kulens kant, hvor mandskab kunne modtage isflagerne og anbringe dem i lag. Mellem fire nyhuggede huller i isen savede man en blok ud, vippede den med bådshagerne, trak den op på den faste is og skubbede den hen over den tilfrosne sø med bådshagens spids plantet i isflagen. Ofte måtte to mand løbe med én isflage. Der skulle være fart på for at få den op ad træslidsken til modtagelse ved kulen, og en gang imellem kunne en optur da også kikse; man måtte derfor om igen med tilløb. Forbindingskassen var let tilgængelig og til tider i brug til en blodig finger eller et skrammet knæ. Dog, alt foregik under højt humør med sang og fløjten. Man mærkede glæden over en ekstra skilling i en vanskelig tid, og det var jo heller ikke drivhusplanter eller hængehoveder, man havde at gøre med.

Hver eftermiddag, mens jobbet stod på, cyklede vi drenge ved kaffetid ud til Vintappersøen fra Boulevarden i Lyngby, hvor fabrikken lå i trediverne. Vi medbragte kurve pakkede med termoflasker med varm kaffe og madder med marmelade og ost og et par store poser wienerbrød. Når vi kom kørende oppe på vejen og så ned over søen, var vi vidner til det spændende skue af alle de mørke arbejdende skikkelser som kontrastfigurer til den store hvide isflade. Nogle huggede i isen med økser, så det gav syngende genlyd gennem isens spændinger helt ud til bredderne, nogle var beskæftiget ved andre gøremål – alle var i aktivitet og livlig bevægelse. Oppe i kulen så vi de fjerne bøjede skikkelser bevæge sig rundt: Dér stod vores far, Storm, som var modtager ved en af slidskerne, dér stod Frederiksen, en af chaufførerne, og dér Jeppe – dér kom Helge Jensen løbende, han arbejdede næsten 14 år ved isfabrikken, dér stod en af chaufførmedhjælperne, Svend, klar til at modtage en flage, og dér kom et par af gårdens karle i strakt karriere med bådsha-

Isningen på Vintappersøen i 1930'erne. Tegning af Bente Marhauer 1980.

Lars Erik Storm

gerne i en flage foran sig. Vi blev opdaget oppe på vejen, og hørte nogen råbe: »Nu kommer kaffen!«

Lydene fra isen forstummede for en tid. Man samledes ved bredden neden for en af de tre lange kuler og satte sig på halmballer og brædde-stumper. Her blev kaffen og brødet indtaget under livlig snakken og munterhed.

Under en kaffepause kom der en dag en yngre mand iført frakke og bowlerhat og rygende på en cerut hen til far og spurgte, om der var job til ham, men desværre, det var der ikke. Senere, da arbejdet var genoptaget, havde ingen bemærket, at den fremmede i sin hjælpsomhed var gået i gang for sig selv. Han savede en flage af, og man bemærkede ham først, da han råbte om hjælp. Han havde stået på den flagedel, han savede løs, og drev nu ud i det mørke, kolde vand i vågen. Her knækkede flagen, og han gik i baljen med et plask. Han hang ved den ene flagehalvdel, mens bowlerhatten flød et stykke ude. Da man med bådshagerne trak ham i sikkerhed, var der stadig ild i cerutten. Efter at spændingen og den alvorlige aktivitet med at redde ham i land var overstået, og han var ved at forsvinde i horisonten i rekordagtigt hurtigløb på vej hjem, genlød stedet af et næsten énstemmigt latterbrøl, ikke mindst over den tændte cerut. Man må gå ud fra, at hans familie efter den tur har givet ham tørt på!

Det havde nu også været en farlig situation, idet søen var meget dyb. Nogle af folkene prøvede en dag at sænke en tung hammer bundet i en 25 meter lang tøjsnor ned i søen fra isens kant. Da snoren ikke rakte længere, var den stadig stram, hvilket vil sige, at der var mere end 25 meter til bunden på dette sted omtrent midt i Vintappersøen. Efter overleveringer skal søen først være dannet i 1890'erne, og her lå først noget, man kaldte Svinemosen. Ligeledes efter overleveringer er her gravet tørv og senere ler til et teglværk. Man stødte under arbejdet på bunden af den store udgravning på en vandåre, der fyldte op så hurtigt, at kun heste og mandskab nåede at komme op – alt, hvad der var af skure, vogne og redskaber blev på bunden af den nye sø.

Når det begyndte at blive mørkt, så arbejdet måtte ophøre for den dag, afmærkede man vågen med stager, reb og halmtotter.

Efter opfyldning af kulerne blev isen dækket med et tykt lag halm. Derefter blev der kastet jord henover, og isflagerne var nu pakket til og kunne holde sig til langt hen på sommeren. Den sidste is blev udtaget i begyndelsen af juli måned og var endda kun svundet 15-20%. Årsagen til, at vi isede, var det store forbrug af råis eller krystalis til nedkøling af forhandlernes frysekabinetter. Disse indeholdt zinkkassetter, i hvilke man hældte en blanding af knust is og salt, som i forening kunne frembringe en temperatur på ÷13 grader i frysekabinettet til opbevaring af ispinde og vaffelis.

Frithjof Storm

Efter den fingerkolde indledning med beretningen fra Vintappersøen vil jeg inden min videre beretning om isfabrikken opsummere lidt om fars mejerimæssige forudsætninger for at virke i disse baner. Inspireret af sin dygtige og foretagsomme far, omtalte mejerimand L. P. Storm (der stammede fra Sydvestfyn med slægtstråde til Holsten) blev far, der var født den 13. december 1894, efter realeksamen mejerielev på Møens Mejeri. Det var efter, at familien var flyttet fra Tillitse Andelsmejeri på Lolland til Stege Mejeri, der som nævnt købtes 1911. Der forestod en grundig uddannelse inden for faget. Den afsluttedes med et kursusophold på mælkeriskolen under Dalum Landbrugsskole, hvorfra far dimitteredes 1915 med et flot eksamensbevis repræsenterende $126^{2}/_{3}$ points af 128 mulige. Det var underskrevet af 13 censorer, de 6 lærere og forstanderen, Th. Madsen Mygdal. Herefter fulgte, foruden militærtjeneste i 22 måneder i sikringsstyrken under 1. Verdenskrig, lærerige år på mælkeriet Glamsbjerg hos mejeriejer J. Chr. Gormsen, på Pasteur i Nykøbing F. hos mejeriejer J. Hansen og på Ørbæk Andelsmejeri hos mejeribestyrer Chr. Petersen. I maj 1920 fik far stillingen som underdirektør i andelsselskabet »De Danske Mejeriforeningers Mælkeeksport«s tørmælksfabrik i Lendemarke på Møn for en årsgage på 6000 kr., som senere steg til 9000 kr.; det må siges at være godt i den tid. I marts 1923 blev far gift med sin Lilian, som havde været elev i Nakskov Døtreskole, lært husholdning på hotel »Harmonien« og arbejdet som kontorist hos sagfører Rützow i Nakskov. Mor stammede på sin fars side fra Høeg-

Isfabrikant Frithjof Storm i 75 års alderen (1970). Lars Erik Storm

slægten på Lolland (1600-tallet). De Danske Mejeriforeninger indstillede driften af virksomheden i Lendemarke i 1925, hvorefter far købte en ejendom i Vordingborg. Her indrettede han en margarinefabrik, som han drev til 1934, da interessen blev lagt på is. Dette skulle vise sig at blive i Kongens Lyngby.

Lyngby Fløde Is

Isfabrikation var ved at tage fart i denne periode. Konditorer havde gennem mange år fremstillet selskabsis; men her som for så mange andre håndværks vedkommende skete der en industrialisering. Så vidt vides var en af fars kolleger inden for flødeis-branchen, Laurits Jensen, med sine ideer fra Amerika allerede ude i fabrikation i 1914, hvor han under lidt primitive forhold startede »Amerikansk Iskremfryseri«, det senere Hellerup Fløde Is, landets ældste isfabrik (senere opslugt af multinationale interesser, som så megen anden dansk virksomhed).

En mand ved navn Henry Hansen grundlagde i 1929 »Lyngby Mælkeforsyning og Iskremfabrik«, og det var denne virksomhed, far var blevet interesseret i. Mine forældre havde diskuteret sagen meget grundigt

igennem og sammen truffet beslutning om at gå ind i dette foretagende i Kongens Lyngby. Man havde nøje gennemgået regnskaber og opstillinger, som efter datidens forhold på en mindre virksomhed så ganske pæne ud. Fabrikant Henry Hansens revisor E. Philip opstillede på given foranledning en oversigt over regnskaberne for 1931 og 1932:

Indtægter:	1931	1932
Salget af is	50643,11	53091,08
Salget af mælk og smør	41365,95	62275,25
Samlet	92009,06	115366,33

Driftsudgifter:	1931	1932
Lønninger	15381,22	20642,12
Lokaleleje	1900,00	3057,50
Autodrift	7589,42	10876,37
Øvrige omkostninger	4770,07	16674,10
Afskrivning	7111,00	12745,00
Samlet	36752,34	63995,09

Omkostningerne på mælk og smør var betydeligt højere end på isen, og derfor solgtes mejeriet fra og isfabrikken fortsatte alene med Hansen og Storm som ejere. En interessentskabskontrakt var oprettet 17. november 1933. Samarbejdet begyndte; men allerede i november 1935 overtog far hele foretagendet, som lå på Boulevarden 5. Fabrikslokalerne var indrettet i kælderetagen, og vi havde lejligheden ovenover, hvor den døgnkørende maskinstøj indgik i vor daglige tilværelse, som de monotone lyde på et skib gør det for søfolk. Bag ejendommen Boulevarden 3-5 var der en aflang gårdsplads med en række garager og et kedelrum samt et rum, der var indrettet med isværk, isknuser og et par store frysekasser til ekstraoplagring af flødeis op mod de store forårshøjtider påske og pinse samt specielt varme perioder i sommertiden. I selve fabrikslokalet og et par tilstødende rum fandtes ifølge et dokument fra 1936 følgende maskiner:

Sabroe kølemaskine, årgang 1929, P.11-12, modstrømsoverrislings-kondensator
Køleanlæg, kondensator med spiral og røreværk
Amerikansk fryser, »Emeru Thompson«, 40 liter pr. operation, årgang 1931, for saltvand og remdrift
Homogenisator, årgang 1929, størrelse 300 liter i timen
Chokolademaskine, årgang 1929
Bægermaskine, til påfyldning af isbægre, årgang 1930
Skæremaskine, til skæring af iskremstænger, årgang 1930, med køleapparat
Ispindefryser, med 3 forme à 100 rør, indrettet for saltvands-cirkulation, årgang 1929
10 HK elektromotor, vekselstrømsmotor 950 omdr.
Dampkedel, lavtrykskedel for 10 punds tryk med ca. 3 m^2 hedeflade, fornøden armatur og røgrør, fabrikat »Røssel«
Pasteuriseringsapparat, sødmælkspasteur med 8 kvadratfod varmeflade, årgang 1929
Mælkekar, sødmælkskar for 250 liter af prima stålblik, årgang 1929
Hærderum, med kølespiraler
Mælkekøler, indrettet for afkøling med brønd- og saltvand, årgang 1929
96 stk. iskremkabinetter, til opbevaring af iskrem, isolerede med 10 cm kork, årgang 1930, leveret af karrosseri- og karetmager O. Carlsen, Humlebæk
500 stk. iskremspande: 300 stk. à 5 liter,
100 stk. à 3 liter,
80 stk. à 10 liter,
20 stk. à 2 liter, alle af blik
1½ tons Chevrolet lastvogn, 1929-30, med frysekasse
1½ tons Chevrolet lastvogn, 1929-30, med frysekasse
½ tons Chevrolet lastvogn, 1930, med lad
5 tons Fordson lastvogn, 1933, med frysekasse
Isknuser med elektromotor (vekselstrøm)

Hovedparten af maskinerne var leveret af maskinfabrikken »Phønix«.

Isvogn (Chevrolet 1929) på vej til restaurant Lottenborg i 1940'erne. Fra venstre inspektør Fahrenholz og Lars Erik Storm. Lars Erik Storm

Denne maskin- og vognpark brugtes som redskaber for flittige menneskehænder, og af denne kombination opstod i resultaternes omsættelighed de levevilkår, der kunne opnås i 30erne, hvor depressionen ellers var slået kraftigt igennem med stor arbejdsløshed, værre end vi har oplevet senere. Dog, også dengang råbte børnene på is, som da kostede 10 eller 15 øre, ja man kunne endda få en klat is i en muslingeskal for 5 øre – mod vore dages betydeligt højere priser på is. Selv om der var længere mellem succesrige udfald på børnenes spørgsmål om is dengang end nu, var livet en rask affære for isfabrikken og dens folk, i hvert fald i sæsonen – d.v.s. sommertiden, hvor det daglige skarpe trav til tider kunne være for lidt til, at man kunne nå, hvad man skulle under spidsbelastninger. I den tid arbejdede man hårdt, og man gik meget langt med selv uløselige opgaver, inden man gav op. Man var vel mere afhængig af sig selv end i dag, hvor avanceret teknik og automatik gør mennesket påtvunget passiv og til tider måske overflødig – mere overflødig end selv en arbejdsløshedssituation betinger.

Lars Erik Storm

Isfremstillingen

En sommerdag på isfabrikken begyndte med, at vi mellem klokken 6 og 7 om morgenen bestilte mælk og piskefløde hos Andelsmejeriet Toft i Hesselrød ved Fredensborg. Klokken ca. 6.30 mødte vore folk, vognene startedes op og et par medhjælpere gik i gang med at »trække stænger« – udtrykket kræver en nærmere forklaring. Som ovenfor omtalt var der i et af lokalerne i garagesiden over gården et isværk, hvortil der hørte et bassin, hvis overflade var i gulvhøjde og overdækket med store træplader, der var let flyttelige. Fra side til side var der over bassinet monteret vinkeljernsdragere parvis, mellem hvilke der kunne nedsænkes og hænge på disse ca. 1 meter lange, slanke beholdere hver med et rumindhold på ca. 12½ liter (vand). I bassinet var der frysevæske: Vand blandet med klorcalcium (man undgik her brugen af salt, da dette for hurtigt ville tære bassinet op; det gjorde klorcalcium ikke). Bassinet var tilkoblet frysemaskine og cirkulation, således at de nedsænkede beholderes vand frøs til is, som et døgn efter kunne trækkes op. For at få en stang is fri sænkede man beholderen ned i et lille ekstrabassin med vand, hvorved isen løsnedes og kunne slås ud som en stang. Når isstængerne var »trukket«, blev de knust i en maskine, i hvilken en kraftig valse med store stålpigge klarede denne proces under ret stort spektakel. En stor bunke knust is hobedes op på cementgulvet, hvorfra den kunne læsses på bilerne. En salgsvogn var kørt hen foran portåbningen, og nu begyndte med håndkraft pålæsningen gennem en lem i bilens tag ned i et specielt isoleret rum, hvor den knuste is kunne holde sig hele dagen. I et rum lige bag førerhuset opbevaredes frysesalt (saltstykker på størrelse med små nødder). Lemme i begge sider af isvognen gav adgang til at tømme is og salt ud ved pakning af kassetter til frysekabinetterne ude hos kunderne. Den is, der blev taget på Vintappersøen, var et supplement hertil. Et rum i isvognen var isoleret til opbevaring af ispinde og vaffelis i spande. På taget af vognen kunne et isoleret låg løftes, og herunder var der plads til, på et zinkdække at lægge en blanding af knust is og salt, som gav kulde nedenunder i rummet til flødeisen. Det saltholdige vand fra denne proces lededes ned på jorden gennem et par gummislanger, som var fastgjort bag på vognen. Når en isvogn var pakket med knust is og salt til

Pakning fra en isvogn med is og salt sidst i 40'erne. Lars Erik Storm

kundernes frysekabinetter samt is og salt til at holde varerne nedfrosset, blev den kørt til pålæsning af flødeis. Chaufførerne var nogenlunde klar over dagens forbrug alt efter vejret, og der blev læsset. Til vaffelisen brugtes håndbagte vafler, som i metalkasser læssedes på vognenes tag og blev bundet fast til et lille rækværk, der gik taget rundt. De leveredes fra en lille vaffelfabrik i Drogdensgade på Amager. Fabrikanten, C. Dræger, bragte dem egenhændigt til vort lager i Kongens Lyngby, i de første år minsandten på cykel! Dræger havde på ryggen et med remme fastspændt stativ med en bæreflade, hvorpå der kunne placeres og fastbindes 16 kasser vafler. I et par år skete leverancen på denne måde. Senere, da produktionen steg, anskaffede fabrikant Dræger en ½ tons Ford T-model ladvogn med vindskærm uden overdækket førerhus, årgang 1925.

Det var de vogne, der havde en art automatisk pedal-gear og håndgas-regulator ved rattet. Selv om Drægers lille travle firma havde det klingende, eventyrlige navn »Aladdin«, var det dog ikke lampens ånd, der gav ham det daglige brød, men et indædt slid.

Efter færdiglæsningen af isvognene afgik de på hver sin rute. Foruden at levere til bagerier, ismejerier, brødudsalg, chokoladeforretninger, restauranter og isbarer havde firmaet opstillet små træhuse, såkaldte iskiosker, langs landevejene. Det hændte af og til, at vi fik opringninger fra folk, som spurgte, om vi ville opstille en sådan kiosk i deres have ud mod vejen, og hvis vi skønnede, at stedet var egnet for tilstrækkelig handel, og at vi ikke selv havde kunder for tæt på, blev det gjort. Sådanne mennesker havde derved påtaget sig en lille ekstraopgave, mere eller mindre indbringende; men man kunne dog godt regne med et velkomment ekstra bidrag til en ofte betrængt husholdning i de dage, hvor der herskede stor arbejdsløshed og meget ofte fattigdom eller i hvert fald små kår. Oftest fik vi kontakt med solide folk, på hvem hænderne sad rigtigt, og som nu på pæn og proper måde passede disse små iskiosker, som dengang var karakteristiske med isskilt og små dannebrogsflag, og som ligesom smilede til udasede cyklister.

Efter isvognenes afgang om morgenen ankom ved halv ni-tiden den store danskbyggede »Triangel«-lastvogn fra Andelsmejeriet Toft tungt læsset med mælkejunger sat oven på hinanden i to lag både til os og til mejerier i København. Vi fik vore 50-liter junger med den mælk og piskefløde, som var råvarer til vor isfremstilling. Som kuriosum må vi nævne, at i en bestemt uge i 30'erne, da noteringen for smør var lavest (nemlig én krone pr. kilo til forbrugerne), kostede piskefløde frit leveret til os fra mejeriet 65 øre pr. liter.

Nu meldte der sig ny travlhed. Efter afregning med chaufføren fik far og en mejerist (Amtoft hed denne) hældt råvarerne til blanding med alle ingredienserne for opvarmning og pasteurisering. Det var ikke nok at opvarme til 60 grader (stassanisering); vi skulle op på 80 grader i en vis tid (pasteurisering), så alle stavformede bakterier blev dræbt, og vi fik en ren blanding. Kom blandingen over 80 grader, blev den branket og ødelagt. Blandingen blev herefter gennem rør ført til homogenisatoren, i

hvilken fedtperlerne under 200 atmosfærers tryk knustes, og blandingen blev homogen. Det betyder, at alle ingredienserne holdt sig jævnt fordelt i modsætning til almindelig komælk, hvor man i datidens langhalsede klare flasker kunne se fløden øverst som en gullig mængde over den hvide mælk. Isblandingen blev fra homogenisatoren gennem rør ført over til og ned over et køleapparat med rørsystem gennemstrømmet foroven af koldt vand, derefter i rørene forneden af saltvand under 0 grader. I afkølet tilstand løb blandingen efter turen over rørene ned i junger, som efter opfyldning sattes i kølerum til modning. Blandingen udtoges næste dag til produktion af is. Efter påfyldning af blandingen i fryseren arbejdede denne i 20 minutter med at piske under tilførsel af kulde, og 40 liter is var færdig til aftapning med en konsistens som soft-ice. Den hældtes i spande à 2, 3, 5, 10 og 20 liter, der sattes til hærdning i frostrum.

I løbet af dagen produceredes der også ispinde. Den softice-lignende is hældtes over nogle fortinnede kobberforme med runde eller firkantede rør, og med en stor træspatel pressede man isen ned i disse rør. Formen anbragtes i ispindefryseren med cirkulerende frysevæske. Oven på formen anbragtes en skabelon med huller, som passede over rørene med is. Man stak med håndkraft træpinde i hullerne, og de frøs fast i isen, som efterhånden hærdedes. Nu kunne skabelonen flyttes til næste form, og det samme gentog sig. Når ispindene var færdigfrosset, anbragte man en anden skabelon, der passede til træpindene og kunne klemmes sammen om disse. Efter en dyppetur i et kar med varmt vand løsnedes ispindene fra formen og kunne trækkes samlet op og anbringes foran pakkedamerne, fru Mary Hansen og fru Hilma Hansen (svensk født), begge gennem mange år dygtige medarbejdere i firmaet. De havde bl.a. stor færdighed i indpakning i det karakteristiske »sølvpapir«, vi brugte dengang. Mejeristen talte op og anbragte damernes ispindeæsker i hærderum. Ved fabrikation af dessertis benyttede vi de typiske aluminiumsforme à 1, 1½ og 2 liter eller firkantede papforme, nogenlunde som dem man bruger i dag. Disse kaldtes børneis og anvendtes hovedsagelig ved børnefødselsdage.

Dessertis blev enten bestilt direkte fra fabrikken eller gennem et

Pakkedamerne Mary Hansen (t.v.) og Hilma Hansen under arbejdet på isfabrikken omkr. 1940. Lars Erik Storm

udsalg, og det kunne være meget spredt – men det var jo betingelserne. Det kunne være en bestilling fra frk. Wilsens brødudsalg i Lundtofte, det kunne være fra Ørholm brødudsalg, fra fru Quade i kiosken på Kajerød bakke, Svend Andersens brødudsalg i Ballerup, frk. Westermann i kiosken i Hammersholt, konditor Olsen på Amagerbrogade 219, konditor Wiegandt på Østerbrogade, fru Olsen i kiosken i Mikkelborg, bageriet i Kirke Værløse, frk. Herman i kiosken i Usserød eller en masse andre. Varen blev leveret af fabrikken på forbrugerens adresse, og forhandleren erholdt en vis avance. En pakke med børneis eller en aluminiumsform med nougat-, vanille- eller jordbæris blev sat ned i en blikdåse med låg, der igen blev anbragt i en træspand med hank, fremstillet af en bødker. Der hældtes en blanding af knust is og salt i træspanden omkring blikspanden med sit indhold af flødeis, og denne holdt sig frossen under transporten og opbevaringen indtil brugen. Det var lidt omstændeligt, idet træspand, blikspand og isform skulle hentes retur af firmaet et par dage senere.

Godt nok havde man under isfremstillingen vigtige maskiner til hjælp;

Lyngby Fløde Is' varemærke, designet 1935.
Lars Erik Storm

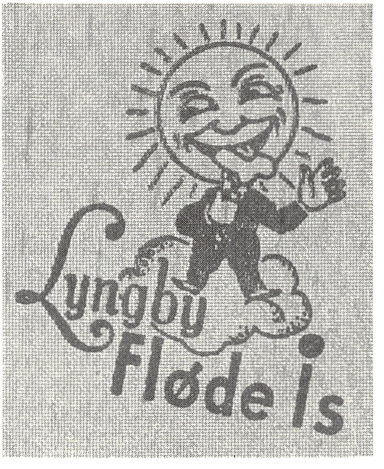

men en stor del af arbejdet krævede dog stadig håndkraft. Man var vel nok et stykke inde i en udvikling fra håndværk over i småindustri, der senere videreudviklede sig til mekaniseret industri – og derfra går det vel mod fuld automation. Men rent menneskeligt følte man sig endnu i den tid arbejdsmæssigt ikke helt tilsidesat af maskinerne; man var selv med i processen fra råvare til færdigprodukt, og det lå der noget tilfredsstillende i.

Omkring ved middagstid kom vognene tilbage fra formiddagsturene for at gøre læs klar til eftermiddagens ture. Var det meget varmt, var der stort salg, og suppleringsvognen måtte ofte på ture enten til en af salgsvognene med ekstravarer eller til en kunde med stort salg. Om formiddagen var den på indkøbstur; det kunne være hos maleren i Stockholmsgade efter skilte, det kunne være på Mejeriernes Fællesindkøb i Store Kongensgade, det kunne være i Nordhavn efter frysesalt hos A. W. Colding og Co., det kunne være hos Ove Juel Christensen efter sukker o.s.v.

Salgsvognenes aktionsradius med Kongens Lyngby som centrum strakte sig ud til København, Amager i syd, ud til Smørum, Måløv, Ballerup, Kirke Værløse i vest, Hammersholt, Hillerød, Fredensborg,

Kokkedal, Mikkelborg i nord. Tidspunkterne for vognenes hjemkomst var meget forskellige, efter vejrgudernes forgodtbefindende kunne det være tidligt eller meget sent ud på aftenen. Når der blev gjort regnskab over dagens salg, blev der talt mange småpenge op, fordi mange forhandlere i landdistrikterne havde langt til en bank. Chaufførerne måtte ofte tage betaling i æsker eller poser med småpenge, og det var et stort arbejde. Et par gange om ugen sad vore forældre og talte småpenge; de blev puttet i små papirsposer, som vi fik fra Lyngby Bank i Brohuspassagen (i dag Privatbanken), der var vor bankforbindelse. Efterhånden stod lange rækker af sådanne poser opmarcheret på et bord, indeholdende bestemte beløb i 1-ører, 2-ører, 5-ører, 10-ører, 25-ører, ½-kroner (i daglig tale kaldt 50-ører), 1-kroner og 2-kroner. Efter at indbetalingsformularen var udfyldt, var det ofte min broders og min opgave at transportere pengene til banken. Det foregik ved trækken med cykler ad Jernbanevej med lædertasker på bagagebærerne. I banken vimsede personalet travlt omkring – direktør Pontoppidan, Lauritsen, Bynke, Lind og Quistorff er nogle af dem, vi husker fra vore drengeår. I de 44 år, far virkede her i byen, nåede han at have forbindelse med 4 direktører i denne bank, nemlig Pontoppidan, Lauritsen, Duus og Husted. Når banken havde fået sådanne småpenge fra os og andre firmaer, vekslede den for andre, som havde behov for byttepenge og altså ofte med vort firmamærke på. Jeg husker, at jernbanestationen i Lyngby engang havde fået bl.a. nogle poser med 1-ører fra os. Uheldet ville, at der i en af poserne manglede en 1-øre, og hvad gjorde man, når man skulle have orden i sit regnskab? Man måtte rekvirere denne 1-øre fra det formastelige foretagende, der var den skyldige. Den blev pligtskyldigst sendt af sted med suppleringsvognen.

Medens vi er ved talen om penge, kan vi nævne nogle priser på vaffelis, ispinde og vafler iflg. en faktura af 3. juli 1938:

		Udsalg
15 liter vaffelis à 1,15 kr.	17,25 kr.	
48 stk. isstænger à 0,11 kr.	5,28 –	0,15 kr.
70 stk. flødeispinde/runde à 0,07 kr.	4,90 –	0,10 –

Kammerater på besøg fik naturligvis ispinde. I forreste række fra venstre Ole Krogh-Steffensen, Kirsten Storm og Inge Nüchel, i øverste række Jørgen Storm, Bent Møballe, Gunnar Larsen og Lars Erik Storm. Gården bag fabrikken på Boulevarden, sommeren 1942.

Lars Erik Storm

30 stk. chokoladeispinde à 0,11 kr.	3,30 –	0,15 –
20 stk. eskimostænger à 0,17 kr.	3,40 –	0,25 –
16 stk. bægre à 0,17 kr.	2,72 –	0,25 –
I alt	36,85 kr.	
3 kasser vafler à 2,- kr.	6,00 –	
Sum	42,85 kr.	

I vaffelkasserne var der enten 60 stk. store vafler eller 150 stk. små vafler, og da 2 kr. var vor salgspris til vore forhandlere, var det jo stykpriser i små ørebeløb til vaffelfabrikken.

På en faktura fra den 20. juni 1936 til en hr. Petersen, Søborg Hovedgade, er der solgt dessertis til 24 personer (man regnede 1 liter til 6 personer efter en middag):

2 liter nougat à 2,10 kr.	4,20 kr.
2 – vanille –	4,20 –
I alt	8,40 kr.

Varerne bragt af chauffør i bil, i prisen includeret afhentning af tom emballage et par dage senere.

Vi producerede selv et par biprodukter til brug ved isfremstillingen. I flere år kogte vi selv syltetøj til iblanding af jordbærisen, og vi har i alle årene selv lavet nougat, som knustes og hældtes i isen under aftapningen. I jordbærsæsonen var vi ofte på Grønttorvet (den nuværende Israels Plads) for at hente syltejordbær i store rammer. Der var gang i kogeriet, og det resulterede i mange blikspande à 10 liter med dette lækre produkt.

Nougat lavede vi af sukker, der opvarmedes til smeltning. Det blev til en tyktflydende brun masse, der dengang blev iblandet hakkede hasselnødder. Substansen hældtes under stor forsigtighed i varm flydende tilstand i flade zinkbakker. Her størknede den, hvorefter nougat'en blev knust og opbevaret i spande med låg, så fugtigheden så vidt muligt holdtes ude. Disse småbitte brune »bolcher« var en lækker tilsætning til isen.

I begyndelsen af fyrrerne indførtes den såkaldte mælkeordning, efter

hvilken en mængde mejerier blev nedlagt mod erstatning fra det offentlige. Man rationaliserede således, at de tilbageværende større mejerier, bl.a. Lyngby Mejeri, fik tildelt et fast leveranceområde, der således ikke forstyrredes af konkurrenter. Men vi på isfabrikken fik jo vor leverance fra Andelsmejeriet Toft ved Fredensborg og ønskede naturligvis at fortsætte hermed. Ikke mindst var vi nervøse for prisudviklingen i det storkøbenhavnske monopolområde, for hvilket den nye mælkeordning gjaldt. I et brev af 18 november 1941 fra Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg anmoder man efter vort andragende om tilladelse til fortsat indførsel af mælk og fløde fra Toft, om at få oplysninger om vort forbrug hidtil. Brevet er underskrevet af borgmester Julius Hansen. Vi fik tilladelsen og kunne nu til egen fabrikationsbrug importere mejeriprodukter til det storkøbenhavnske monopolområde.

Udbringningen

Som drenge fik vi tit lov til at køre med ud med dessertis, og det var spændende; der skete altid en masse i trafikken. Folk råbte meget efter hinanden, selv ved små trafikale forseelser, og ikke mindst »svajerne«, datidens cykelbude, prægede bybilledet stærkt. Deres mundtøj sendte ofte kaskader af skældsord foran sig for at bane vej; men det var som om forbindelsen fra mund til hjerte kunne afbrydes, for i nødstilfælde gav de altid hurtigt og effektivt råd og hjælp, hvis et eller andet kneb.

Det var også spændende, hvilke folk vi kom til under vareudbringningen. Bager Kai, ejer af brødudsalget i Brede, var en af vore gode forhandlere gennem mange år. Han solgte brød fra Andelsbageriet i Nærum både fra sin butik og fra »hest og vogn«, altid med den sædvanlige »Hera«-cerut i munden. For os solgte han ikke blot vaffelis og ispinde, men også dessertis, og dette sidste ikke mindst til arbejderne og funktionærerne ved Brede Fabrikker. Folkene boede i de af den store Brede-virksomhed opførte tjenesteboliger, karakteristiske rækkehuse med bynavne som London, Paris, Prag osv. Man skulle vænne sig til de fortløbende husnumre og til, at lejlighederne på første sal også havde numre. Vi var tit i Brede med dessertis for bager Kai, og det var brave folk, der boede her. Det var navnlig meget hyggeligt at være med en

juleaftensdag, når vi bragte juleisen. Meget ofte blev vi budt indenfor, for chaufførens vedkommende til en »lille en«, og vi drenge til en sodavand. Brederne var rundhåndede med drikkepenge, og der var altid omkring dem en stemning af velbefindende. Vi kunne dårligt være i det lille køkken. Der var en duft af jul, børn i deres stiveste puds, en mormor eller tante med glade øjne, husmoderen stod i dampen fra rødkålen og kartoflerne, anden sendte en lille stråle vellugtende damp ud ved lågen i ovnen. Selv om pladsen var kneben, var der hjerterum. Vi måtte videre; men ofte startede vor egen juleaften lidt sent.

Et helt andet tilfælde var vi engang ude for i København. Chaufføren Helge Jensen (boede Frem 50) bar en pakket træspand med is til 6 personer op ad hovedtrappen i en ejendom på Østerbro. Jeg var med for turens skyld og var vel 12-13 år. Vi nåede op på 3.sal, Helge ringede på. En ældre dame lukkede op, hendes mand stod lige bagved, og med tydeligt påtaget »fornemt knæk« i stemmen sagde hun halvt vendt mod sin mand: »Åh Carl, vil du ikke nok sige til budet, at han skal gå til køkkendøren med varerne«. »Carl« adlød straks damens stramme Maria Garland-udtryk og sagde »Ja, De må henvende Dem ved køkkendøren«. Ja ja da, vi gik ned fra 3.sal, måtte kante os gennem en port med en trækvogn og nogle henslængte cykler og kom om til en nusset køkkentrappe. Vi skulle gennem en smal dør med en gammel rusten fjeder, der peb en klagesang, når man åbnede døren. Den lukkede sig bag os med en sær lyd af raslende håndtag og klirrende rude. En stejl, smal trætrappe førte os opad til smalle afsatser ud for hver køkkendør, hvor vi i øvrigt bevægede os meget varsomt for ikke at træde i eller vælte tomme mælkeflasker og spande eller papæsker, ofte med ildelugtende indhold. Men vi nåede da trediesalen. Her virkede klokken ikke, så Helge måtte banke. »Ja ja, nu kommer vi« hørte vi manden sige. Fruen lukkede op, Helge afleverede isen og skulle nu indkassere den nette sum af 2 kr. og 10 øre. »Carl«, sagde damen, »du har vel ikke 10 øre?« Carl (forsigtigt): »Jamen, fik du ikke ...?« »Carl!! Har du den 10-øre?« »Øh, jeg tror, jeg har en 25-øre herinde«. Og nu fruen: »Åh, ismand, har de 15 øre, min mand kommer straks med en 25-øre«. Carl kom med pengene, Helge takkede og meddelte venligt, at vi havde afhentningstur om tirsdagen for

tom emballage. Svar (med Maria Garland-mine): »Jah, men vi er ikke hjemme på tirsdag, De må komme på onsdag og ikke før 12«. »Sågerne, farvel og tak«. – Det var ikke blide ord, trappegangens vægge måtte bide i sig på vor vej ned mellem mælkeflasker og skrald. Her blev der lige som så mange andre gange en ekstra tur, og da benzinen kostede næsten 30 øre literen, skulle vi jo spare. Vi fandt dog et sted på Lyngbyvejen ved Vangede, hvor vi kunne få nafta-benzin til 24 øre literen; der handlede vi meget før 2. Verdenskrig.

Vi havde i tiden før krigen og nogen tid efter denne en del kunder på Dyrehavsbakken, bl.a. før i tiden »Johns bar« (senere overgået til Hellerup Is), »Sørens bar«, »Figaro bar« samt et par restauranter. Her fik far kontakt med en konditor Robert Krogh-Steffensen, det må have været i 1934. Konditoren ønskede fars støtte til åbning af en forretning i København mod bl.a. at ville forhandle vore varer. Det kunne godt arrangeres, afhængigt af en sådan forretnings beliggenhed. Blandt forskellige forslag accepteredes et om åbning af en forretning på Nørre Voldgade i nærheden af stationen. S-togene havde netop afløst damptogene på Nordbanen til Holte, og her på Nørreport kom og gik en masse mennesker. Konditor Robert Krogh-Steffensen åbnede »Æbleskivebaren« på Nørrevold. Vi blev leverandører af is, og her begyndte et mangeårigt vellykket samarbejde. Krogh-Steffensen bagte æbleskiver på store pander i forretningsvinduet lige ud til gaden, han stod der med sit dekorative hvide tøj med høj konditorhue og tiltrak stor opmærksomhed til forretningen, som blev en blomstrende virksomhed, ikke mindst på grund af beliggenheden. En af vore salgsvogne i København kom her hver anden dag og læssede mange varer af.

I årene før krigen havde vi en gang årligt leverance af ispinde til skovløberstedet »Røde Bro« i Dyrehaven, hvortil en masse børn med lærere fra en skole i København havde meldt deres ankomst for at tilbringe en god dag i leg og munterhed i de dejlige omgivelser. Skovløberen og hans kone havde en sådan dag ekstra mandskab til hjælp, og var vejret godt, kunne der blive meget travlt med salg af sodavand, is og andre ting. Da vi ikke måtte køre i bil i Dyrehaven, kørte vognene til Springforbi Station. Herfra blev isbokse og is på specielle vogne trukket

og skubbet forbi bommene ved jernbaneoverskæringen i Springforbi og ud over den bagved liggende slette i Dyrehaven. Det var allerede ved 6-tiden om morgenen. Var vejret godt, var det et smukt syn en sådan morgen at opleve naturskønheden i dette sommerlandskab: Den store slette med de gamle tjørne og omkranset af træerne, flokke af fredeligt græssende hjorte, der i øvrigt også åd af træernes blade, således at de i hovedhøjde skabte en vandret afgrænset linie under træernes løvkuppel. De fjerne trægrupper stod i en næsten gennemsigtig dis, som gav præg af noget mystisk og eventyragtigt. Det var meget smukt, og på trods af travlheden måtte selv hærdede folk dvæle lidt ved denne skønhed. Mangen en kunstner har foreviget motiver fra Dyrehaven, enkelte specielt godt. Af og til så vi en sådan kunstner stå i sine udtrådte sko og ærmeflossede jakke under en bredskygget, slidt hat, under hvilken lyste et par klare øjne, der ofte så mere end sin samtid – denne samtid, der for så vidt angik kunst, meget ofte var utilladeligt langt bagud.

Efter en solbeskinnet dag kunne man om aftenen afregne efter udsolgt, og så var alle glade; men havde det sat ind med regn og rusk, kunne man returnere størsteparten af lageret, noget endda som ødelagt, og ulejligheden havde været spildt og måske forretningen tabbringende. Men så havde børnene jo lidt skillinger med hjem til de lokale handlende, og når pengene nu engang var udleveret af forældrene, havde de jo fået små ben at gå på.

I 1935-36 fik vore chauffører og mejerister ca. 50 kr. om ugen og chaufførmedhjælpere ca. 35 kr. I vintertiden var de arbejdsløse, men vendte tilbage i det tidlige forår. En af vore folk, der var gift, boede i en pæn og nydeligt møbleret 3 værelsers lejlighed og måtte herfor pr. måned betale knapt 30 kr. i husleje, altså under en ugeløn. Ellers var det ret normalt med en ugeløn i månedsleje. Der stod noget på bankbogen, og familien betalte for vinteren 4 eller 5 måneders husleje forud. Man forsynede sig med kartofler og saltede sild i små tønder for denne tid af året. Sådanne økonomiske dispositioner havde man tillært sig i depressionsperioden tilbage fra omkring 1928-29. Vore enlige unge medhjælpere boede hjemme hos deres forældre, hvor de måtte spæde til af deres løn til den hjemlige husholdning. Unge under uddannelse boede også

hjemme, hvilket kunne være en belastning for en families økonomi; men for mange forældres vedkommende påtog man sig halvdårligt betalt ekstraarbejde for at bringe de unge igennem en uddannelse, der kunne betinge en bedre levestandard, end de selv havde måttet trækkes med. Det kunne naturligvis afhænge af, om manden gik på »Røven«; det var det uhumske øgenavn for krostuen ved den gamle fæstningskanal, tilhørende hotel »Rustenborg«, som selv var skudt frem med facade til hjørnet af Bagsværdvej og Jernbanevej. Ofte har man set en tjavset, forslidt kone hente sin drukne mand her sent på fredagen – lønningsdagen. En sådan kvinde fristede en tilværelse i dobbelt slid.

Ikke alle unge kom i mellemskolen, for manges vedkommende blev de taget ud af skolen efter 7. klasse for at tjene penge selv. Nogle fik en læreplads, andre arbejdede sig op; men mange kom ikke langt, og i denne depressionsperiode er en masse gået tabt i uddannelsesmæssig henseende.

I tiden op under 2. Verdenskrig blev flere af vore kunder i Københavnsområdet »elektrificeret«, da en rationalisering trængte sig på. Firmaet indkøbte til forhandlerne her, blandt hvilke der var store aftagere, elektriske frysebokse, hvortil der hørte små kompressorer, som gennem et rørsystem var forbundet med fryseboksen fra en kælder eller et baglokale. Der brugtes herefter kortere tid på ekspeditionen. Flere af disse forretninger var deciderede isbarer med et mindre sortiment af støttevarer. Sådanne foretagender blomstrede ikke mindst under krigen, hvor mange former for konfekture var udgået på grund af råvaremangel. Vi havde alene på en god handelsgade som Amagerbrogade en stribe af sådanne barer. Vi besøgte dem hver anden dag, men ofte måtte suppleringsvognen af sted hertil med ekstravarer. I Studiestræde leverede vi til en kælderisbar, som havde specielt stor omsætning. Egentlig var vi kun suppleringsleverandør, idet ejeren, Sørensen, selv lavede is og desforuden fra os købte 23-27 spande à 20 liter vaffelis pr. dag i sommertiden.

Den nye fabrik

I begyndelsen af 40'erne blev pladsforholdene på Boulevarden 5 efterhånden for trange, og en udvidelse kom på tale. Efter at have set på

forskellige ejendomme blev man enige om at erhverve matr.nr. 31 bp af Kongens Lyngby by og Christians sogn, d.v.s. Christian X' Allé 3. Ejendommen havde et stykke tid været til salg; men ingen havde vist fornøden interesse – ikke før far havde købt den, og så var det jo for sent. Før i tiden havde ejendommen heddet Ulrikkenborgvej 116, og den ejedes af 3 søstre, som havde indrettet blomsterforretning på grunden. Disse frøkner – Ane Marie, Karen Margrethe og Ellen Johanne Hansen – følte, at de var blevet for gamle til at drive forretning, og ønskede at lægge op. De var døtre af en gartner Hansen, som før og omkring århundredeskiftet havde haft 7 tønder land gartneri i området ved Christian X's Allés ende mod Hovedgaden, Egebovej, Agerbovej, Durosvej og hen forbi Hollandsvej. Herfra kørte han dengang med hest og vogn sine afgrøder til Grønttorvet i København. Det var denne gartner Hansen, der en tidlig morgen i 90'erne havde været på Grønttorvet og ved hjemkomsten gennem Vintappersvinget havde set, at Vintappersøen var dannet. Døtrene lod beretningen gå videre til os.

Vi sad nogle aftener og lavede skitser til en ny fabriksbygnings placering på grunden bag villaen og blomsterbutikken, således at der blev plads til at manøvrere med biler. Min fars onkel P. J. Storm, der sammen med sønnen Svend Storm var indehavere af det i 1900 grundlagte tømrerfirma »P. J. Storm« (som i øvrigt i sin tid havde tømrerarbejdet ved opførelsen af Københavns Hovedbanegård, Det kinesiske Tårn i Tivoli, Stærekassen ved Det kongelige Teater og Radiohuset i Rosenørns Allé m.m.) lod sin arkitekt Edwin Neis tegne og forestå arbejdet. Byggeriet var projekteret til at skulle koste 35.731 kr. for denne fabriksbygning på 243 m². Arbejdet blev udført af forskellige Lyngby-håndværkere og et par udenbys specialfirmaer. Der var desværre en fejlberegning i maskinernes ydeevne, og til stor ærgrelse måtte man, inden det hele var kommet i gang, udskifte et par ammoniak-frysemaskiner med nye og større (de leverede kulde til 2 frysere, en ispindefryser, 2 hærderum og et kølerum). Det hele stod færdigt i det tidlige forår 1944, klar til den kommende sommersæson, som en vinkelformet bygning med tilvirkningslokale, kølerum, fryserum, kontor, kedelrum, toilet, målerrum, lagerlokale og garager.

Under krigen

En af ingredienserne ved fremstilling af flødeis er sukker. Allerede ved krigsudbruddet 3. september 1939, da Hitlers tropper gik ind i Polen, var man klar over, at visse ting ville blive mangelvare, hvorfor flere forbrugsgoder blev rationeret. At sukker meget hurtigt regnedes hertil, ses af en skrivelse af 18. oktober 1939 fra »Det erhvervsøkonomiske Råd« om tildeling af sukkerrationeringskort på basis af opgørelse over vort forbrug i 1938. Der blev efter denne opgørelse tildelt os 880 kilo sukker i perioden 9. oktober-31. december 1939 i nummererede kort. For året 1940 var tildelingen af sukkerrationeringskort knap 3 tons, hvilket var stærkt i underkanten, og opskrifterne til is måtte laves om. Men salget gik udmærket alligevel, fordi det i samme grad gik ud over chokolade-, bolche- og anden sukkerkrævende produktion – vi var alle i samme båd. Men senere hen under krigen blev det mere og mere uudholdeligt med denne rationering.

Vi bragte i erfaring, at det var tilladt selv at tegne roearealer hos landmændene til oparbejdelse af sukker på sukkerfabrikkerne. Både under og længe efter krigen havde vi sukkerrationering og fik i disse år ud over de ca. 3 tons på sukkerkort også ca. 6-8 tons, som vi selv fik oparbejdet. Under krigen fik vi sukkerroer fra »Østergård« i Hundige, som ejedes af gårdejerparret Ellen og Aage Verner Andersen, i tiden lige efter krigen fra landejendomme i Sydsjælland. Ifølge papirer fra 1947 har der det år været roekontrakter med flere landmænd, bl.a.:

Dags Dato modtaget af Knud Sisbo (mægler) for Regning Lyngby Fløde Is, à Conto Roekontrakt 1000,- Kr. skriver Et Tusinde –

Beløbet modtaget d. 6/6-47,
Aarløsegaard, P. Friederichsen,
(forpagter).

Roerne renset og luget 1'ste Gang,
Aarløsegaard 6/6-1947
Knud Sisby
Mægler, Kommissionsforretning
Karise St.

Ligeledes nævnes kontrakter med:
Parcellist Otto Rasmussen, Ørsted Hestehave,
parcellist Viggo Olsen, Præstevang, Magleby,
parcellist Herman Olsen, Raamose.
Sukkerroerne fra disse ejendomme blev i jernbanevogne sendt til »Højbygård Sukkerfabrik«, Holeby, Lolland:
2 vogne fra Tureby Station,
2 vogne fra Klippinge Station,
2 vogne fra Havdrup Station.
Samlet vægt rene roer: 63 tons 890 kilo. Denne mængde blev oparbejdet til 8 tons 350 kilo sukker (lys farin i papirsække à 50 kilo), som var et godt tilskud til de 3 tons, vi fik på rationeringskort.

Vi fik med vognmænd sukkeret hjem til oplagring i de før omtalte 50 kilo papirsække. Så sent som i 1949 ses at være oparbejdet 6 tons 441 kilo sukker på »Stege Sukkerfabrik«; roerne hertil var leveret af gårdejer Chr. Jeppesen på »Bakkeskov« i Karise.

Denne tilladelse til selv at sørge for sukkerfremstilling var et stort plus i den af krigen fremkaldte mangelsituation, og på den måde kunne arbejdet fortsætte og beskæftigelsen opretholdes af de 14-15 mand, vi var i denne mindre virksomhed, i hvert fald om sommeren. Fars »højre hånd«, Helge Jensen, som arbejdede i firmaet året rundt, blev dog arbejdsløs under en af isvintrene, hvor der forståeligt nok ikke var meget at lave. Han henvendte sig i fagforeningen for at få anvist arbejde. Han kunne godt tænke sig et arbejde for vinteren ikke for langt borte og henvendte sig, fordi han ikke selv kunne skaffe sig noget, ellers måtte han jo have understøttelse. I fagforeningen fik Helge at vide, at der var masser af arbejde at få, og når der var det, kunne han ikke få understøttelse. Man havde arbejde til ham i Berlin, og da han skulle skaffe sig og sin familie det daglige brød, måtte han gå ind på tidens betingelser og tage af sted. Vi husker, at der på et postkort fra ham stod, at han var vel ankommet og nu var »den store rørlægger«, skønt han aldrig før havde haft med dette arbejde at gøre. Da det slet ikke passede ham at blive sendt af sted, har hans personlige indsats i dette forhold sikkert ikke haft præg af nidkærhed eller effektivitet.

Transportforholdene under krigen var til tider meget vanskelige. Der var benzinrationering, som stækkede vore vinger i vor fart rundt på landkortet. Det øgede vor opfindsomhed i søgen efter alternative muligheder. Den største af isvognene, en 5 tons Fordson, fik påmonteret gasgenerator i højre side ved forskærmen. Systemet var, at bilen blev drevet frem af trægas i stedet for benzindampe. Chaufføren mødte lidt tidligere og fyrede op med letantændelige trækul, en blæser sørgede for luft gennem ovnen, og efterhånden kunne der gennem lågåbningen øverst på generatoren hældes bøgebrændestykker af størrelsen ca. 6 gange 6 gange 6 centimeter, som ved forbrændingen delvis omsattes i trægas, vognens fremdrivningsmiddel. Sække med generatorbrænde købtes på tankstationerne. Starten om morgenen kunne være vanskelig, navnlig i køligt og fugtigt vejr; men man lærte forskellige fiduser, hvoraf den vigtigste var et fuldt opladet batteri, da motoren ofte måtte foretage mange omdrejninger før start. I denne periode havde vi tit batterier til opladning. Det foregik i vandmøllen i Fuglevad, hvor man med en vanddrevet dynamo udførte dette arbejde. Der var ikke den samme kraft i trægassen som i mangelvaren benzin; men den, der ager med stude, kommer også med. Vognen kørte langsommere, men man kom dog frem, selv om dagene blev lidt længere. Vareudbringning over kortere distancer som til Hjortekær, Lundtofte, Virum, Holte, Frederiksdal, Bagsværd, Hareskoven og steder i lignende afstand betjentes af cykelkøretøjer. Vi havde anskaffet nogle »Moller-autocykler« (sofacykler) med lavt sæde med ryglæn og med rat i stedet for styr. Det mærkelige køretøj havde 2 gear, og pedalerne var placeret sådan, at man trådte fremad og ikke som på en almindelig cykel nedad. Påkoblet var en let isoleret påhængsvogn til en last på ca. 125 kilo. I bakket terræn var turen med denne en veritabel svedekur. En gang skulle der ret hurtigt ekstra is til bageriet i Kirke Værløse; en flok spejdere havde købt al forretningens is, så der skulle ske noget i en fart. En medhjælper, Anker Johansen fra Odinsvej, og jeg blev sendt på cykel til Stengårdens Station. Med os fik vi en sending is pakket på en ny måde: I en stor papæske pakket med tøris (presset kulsyresne – smeltede ikke, fordampede derimod). Da toget til Slangerup kom, fik vi varerne med som banepakke, og mindre

end en time senere kunne bagermester Pedersens bud hente pakken på Lille Værløse Station – en lidt omstændelig forsendelse, men brugbar.

En dag kom en chauffør, Møldrup, og hans medhjælper, Hans Jensen fra Birkerød, en halv time efter udkørsel om morgenen *gående* hjem til fabrikken, hvor de mødtes med undren. Den store Fordson var på én gang punkteret på et forhjul og to bagdæk. Gode råd var dyre – sandheden heri blev bevist. Eneste leveringsdygtige foretagende var den sorte børs, som absolut ikke var nogen Robin Hood-virksomhed. Et sted kunne vi skaffe to dæk forholdsvis rimeligt (storsindet udtrykt); men for det tredies vedkommende måtte vi bide i det sure æble og gå til en hård hund af en sortbørshandler. Vi måtte om i Bondebyen for at hente et dæk, for hvilket vi skulle af med den formidable sum af 800 kr. Det viste sig at være et såkaldt »Buna«-dæk fra den tyske hær, så det måtte gemmes inderst i tvillingmonteringen. Tegnebogens ufrivillige slankekur gav dog bilen sin førlighed igen.

Chauffør Børge Hansen (skovløbersøn fra Nærum) var en dag på tur ad nogle snoede småveje mod Smørumovre i halvtonsvognen. Det var så tidligt på krigen, at vi stadig havde benzintildeling til den, og noget før den blev klodset op. Anker Johansen var med; han yndede at sidde på ladet, hvor der på denne tur stod en fryseboks og mellem denne og førerhuset et reservehjul klemt fast. Børge var en temperamentsfuld chauffør og forcerede nogle kurver i stærk fart. Fryseboksen rykkede sig en smule, og reservehjulet slyngedes pludselig ud over sidefjælen og ned på jorden. Her trillede det i stærk fart mod et lille bondehus, nedlagde et skrøbeligt hegn og tog retning mod indgangsdøren, som det splintrede, trillede gennem en gang og smadrede en bagdør, hvorefter det lagde sig til hvile i haven. Da vognen kom til Smørumovre, spurgte Børge Anker: »Hvor fanden er reservehjulet?« Anker havde tændt sig en cerut og svarede på sin tænksomme måde: »Joh, ser du – – i et sving ...« osv. – Børge blev noget hed om ørerne; han kunne jo ikke vide, om der var forvoldt skade på personer. På hjemvejen skulle de igen forbi det lille bondehus. Børge var ikke glad ved situationen, han havde ikke megen lyst til at gå ind for at spørge efter hjulet, men måtte dog standse på grund af en nysgerrig menneskeflok på vejen foran huset. Børge havde

sved på panden, Anker sad i afslappet attitude med sin cerut i munden. Den lille grønne isvogn fra Lyngby blev genkendt, for selv om landskabet på udvejen syntes tomt for mennesker, var der alligevel en rude, bag hvilken et vågent øje havde opfanget dagens sensation. Børge måtte høre for miseren, og det ubehageligt og højlydt. Til alt held (»heldet er en god egenskab«) var der ingen personskade forvoldt, men forståeligt nok måtte firmaet erstatte de to døre, og blandt folkene på isfabrikken lød det i krogene: »Ov, hvor var den Gamle tosset«.

En søndag i vinteren 1942 var chauffør Hans Jensen i den store generatorvogn med far som passager på vej ad Rudersdalbakken mod Holte. De havde været på Nobis Mølle i Birkerød med en hel del tørispakkede papæsker med dessertis, som skulle fordeles til bageriets kuske til disses ruter i omegnen. Man havde netop indført hovedvejsreglen med trekantskilt på spidsen. I krydset Stationsvej-Kongevejen kører en taxa mod de nye regler ud på Kongevejen fra Stationsvej, skønt vor store 5-tons lastvogn var på vej ind i krydset. »Jeg ta'r ham!« råber Hans forskrækket; han havde ikke en chance. I et forsøg på at undgå den pludseligt opståede tværgående forhindring, drejende og bremsende, rammer han alligevel taxa'en med et brag, og den tunge isvogn tipper op på de to højre hjul, vælter om på siden og glider på generatoren en halv omgang til venstre og ender på siden med køleren mod kørselsretningen. Fars hånd gik gennem den knuste rude og skrabede mod vejen på turen rundt. Hans hagede sig fast i rattet for ikke at klemme far, der lå nederst; men folk sprang hurtigt op på vognen og trak ham op gennem døren – derefter far, der var den eneste, der var kommet noget til. Han fik lidt forbindssager på apoteket lige i nærheden og blev senere forbundet bedre hos sin egen læge. Taxaen havde kun fået mindre skader. Et reservehjul, der havde ligget på isvognens tag, var faldet af og trillet over mod Søllerød Rådhus, hvor det nær havde skræmt livet af et par ældre damer, der med hævede paraplyer flygtede til hver sin side. Hjulet, der havde tabt fart, kom luntende og lagde sig beroligende mellem dem. Der var bøder til begge parter i sagen.

Godt tøj var mangelvare – men naturligvis kunne velhavende kunder eller venner til forretningsfolkene købe det, vi kaldte »bukkevarer«

Den væltede isvogn i krydset i Holte, vinteren 1942. Med foden på forhjulet chaufføren, Hans Jensen. Lars Erik Storm

(gode ting fra bedre tider på nederste hylde under disken). På isfabrikken var arbejdstøjet efterhånden temmelig slidt; men det betalte sig i begyndelsen at reparere på det gamle, i stedet for at købe nye og ringere varer (f.eks. Celluld). Kitler, mejerijakker og arbejdsbenklæder trængte til kyndig behandling. På et tidspunkt fik min mor kontakt med en lille rynket og gråhåret dame i fyrrerne, som tog ud og syede for folk i deres hjem. Hun talte dansk på en lidt sær måde, og hun viste sig at være russisk immigrant, havde droppet sit besværligt udtalelige navn og præsenterede sig som mademoiselle Barbara. Omkring hende var en aura af infantil begejstring, der arbejdede sig igennem en tæmmende, så at sige uudviskelig kultur – under livlig fortællen gestikulerede hun nobelt og understregende. Som ung pige havde hun under revolutionen i Rusland mistet hele sin familie. Nogle af hendes fars tjenestefolk (blandt hvilke familien havde været populær) havde sørget for hendes flugt. Med en lille sæk med nogle brød med indbagte smykker kom hun på vej mod

vest gennem Polen skjult i halm i en stinkende kreaturvogn og havnede til sidst i Danmark. Hun havde her fået omsat smykkerne i penge, som hun havde anbragt i Landmandsbanken. Dog, skæbnen var hende ikke særlig heldig, banken krakkede omkring 1920, og hun mistede alt. Stående på kajen i Hellerup Havn blev hun råbt an af en mand, der mente at kunne gennemskue hendes desperate tanker. Han talte den lille hulkende dame til rette og gjorde hende det klart, at hun burde lære at sy, så hun kunne klare dagen og vejen. Og nu, mange år efter, syede hun for os på isfabrikken i Lyngby. Både arbejdstøj og privat tøj ordnede hun med temperamentsfuld snilde; hun lappede nydeligt, hun vendte tøj, hun syede nyt af kasseret og så fremdeles. Mademoiselle, som vi kaldte hende, boede under arbejdet i perioder hos os. Min mor havde ikke selv tid til at sy, da hun arbejdede med i firmaet med hjælp til regnskabsføring, telefonpasning osv. ud over de huslige pligter.

En dag ringede telefonen fra den tysk besatte Værløselejr, og der meldtes: »Er det Lyngby 129?« – »Ja, det er det« – »Der er samtale fra Værløse, et øjeblik«. – Så klikkede forbindelsen ind, og en mandsstemme spurgte på et mærkeligt blandet tysk-dansk, om vi ikke kunne levere is til »Lager Varlose«; men det kunne vi desværre ikke og fremførte bl.a. følgende grunde: Sukkerrationering, el-rationering (kulmangel), derfor kun dækning af gamle kunders varebehov osv. Stemmen i røret forstyrredes et øjeblik af telefonistindens »3 minutter, ønsker De at fortsætte?« og sagde så »Jaj forsto – jaj forsto so gut, danke, farrvel«. Med denne forståelse kan stemmen have været en østrigers og ikke en preussers. De havde velsagtens set vore salgsvogne køre gennem lejren på turen fra Kirke Værløse til Ballerup, hvor vejen gik gennem tysk militært område, og hvor vi skulle have »Passierschein« i vagthytten ved det skarpt bevogtede indkørselsled. Under turen gennem lejrens område blev vi ofte stoppet for at vise denne »Passierschein« ligesom ved udgangen, hvor de vidste, at vi kom. De havde beskrivelse af vognen og gik omkring den for en nærmere undersøgelse, inden vi slap ud. Selv om vi kørte igennem hver anden dag, slappede de aldrig af med deres undersøgelser af vognen. Hen sidst på krigen var det forbudt at køre mere end 30 kilometer i radius fra ens hjemsted. Der dispenseredes dog

for visse køretøjer, f.eks. salgsvogne med kundebesøg længere borte. En speciel polititilladelse blev påklæbet vognens forrude.

En gang om året arrangeredes en firmafest med middag. Den holdtes som regel en sommeraften på »Lorry«, hvor der var virkelig godt at spise, alsidig underholdning, fællessang og dans. Man kørte dertil i hestetrukne kapervogne. Der manglede aldrig noget ved disse arrangementer, og her som i den daglige arbejdsgang følte man, at man tilhørte en sammentømret enhed i gensidig respekt chef og stab imellem – og i øvrigt også folkene imellem. Der var uundgåeligt en vis jargon, men et godt arbejdsmiljø, som fungerede uden anmassende opfordringer og paragraffer. Man glædede arrangøren og den glade giver ved at møde særdeles velklædt, og her glippede man lidt med øjnene, når folk en sådan aften mødte festligt ukendelige fra hverdagen. Når de lidt mere satte var taget hjem efter en sådan munter aften, fortsatte de yngre andre steder i byen og for egen regning »det søde liv« og kunne måske være lidt klatøjede næste morgen; men ingen undlod dog at møde til tiden af den grund.

Vore forældre var ofte inviteret til selskabelighed hos kunder. Det kunne være konfirmationer, sølvbryllupper og anden form for selskabelighed. Herefter blev det en regel, at disse kunder med fruer blev inviteret til vor julefrokost, da vi var flyttet til Christian X's Allé. Blandt disse kan vi nævne konditor Robert Krogh-Steffensen, Nørrevold, konditor Einar Wiegandt, Østerbrogade, konditor Karl Larsen, Torvegade, konditor Høegen, Gentoftegade og andre. De søstre Hansen, vi havde købt ejendommen af, var med, og min broder Jørgens og min gamle viceskoleinspektør Alfred Pedersen fra Engelsborgskolen var gennem flere år med. Mor var dygtig til madlavning, og i det meste af december var der forberedelser i gang til en sådan julefrokost. Vi havde en fedegris gående på Vintappergården, og den blev slagtet noget før jul. Der blev lavet blodpølse, der blev lavet rigtig grå sylte af grisehovedet, mor lavede også medisterpølse, og jeg kan endnu se hende stå i køkkenet og med håndkraft dreje medisterfarsen ind i grisetarmene. Der blev skåret ud og frosset ned. Og selve frokosten, en rigtig dansk hjemmelavet julefrokost med alt, hvad der kunne kildre gæsternes ganer, det var en kulinarisk

nydelse, der ikke forringedes ved tilsætning af resultaterne af brygger Jacobsens intensive laboratoriearbejde og de »små klare« fra Ålborg. Viceinspektøren, Alfred Pedersen, var en munter og vittig mand, som gik godt i spand med de gamle konditorer, af hvilke nogle havde været på valsen i Europa. Det havde f.eks. gamle konditor Wiegandt, som af og til underholdt med de gamle naversange og fortællinger fra valsen, og det var ikke kedeligt. Wiegandt var traditionen tro en tur i køkkenet for at fortælle mor, at de alle havde glædet sig hele året til den frokost, så nu ville han have sin nysgerrighed styret og kigge lidt i gryderne. Der holdtes taler, i hvilke familien Storms legendariske gæstfrihed blev lovsunget. Vi unge syntes også, at det var meget morsomt og hyggeligt; men vi vidste, at bagefter ville vore hænder blive runkne efter bjerge af opvask.

I sommeren 1944 gik isfabrikken i stå nogle dage; det gjorde jo alle virksomheder i protest mod besættelsesmagten. Det var folkestrejken. Der gik rygter om, at man ville afspærre København og standse forsyninger til byen for at blødgøre befolkningen, hvorefter en flygtningestrøm begav sig på vej derfra. Der blev lukket for gas-, vand- og elektricitetsforsyningen, og alt gik i stå. Der kunne ikke telefoneres, og der var uro mange steder. Ambulancer fra Falck og Zonen med hjelmklædte reddere kørte stille omkring med udrykningsflaget oppe (uden hornet i gang) for at kunne opsamle tilfældigt sårede i gaderne. Vi skyndte os at aftappe vand i små spande og herfra op i 50 liter junger i kælderen, fordi trykket sidst faldt her. Vi fik samlet 4 gange 50 liter i junger, som blev båret ind i fabrikslokalet. Trætte folk, heraf mange ældre, kom gående fra København, støvede på fodtøj og langt op ad benene med de nedrullede strømper, med åbentstående bluser og skjorter, oprullede benklæder, ansigterne røde og oppustede, med svedtjavset hår. En del kom ind og fik lov til at drikke af papbægre til is, og forsvandt igen efter at have takket af. Alle ukendte folk, men dog som en samhørende familie i dette sjældne fællesopbud sammen mod en fælles fare. Folk vandrede videre, nogle mod mål i Nordsjælland hos familie, andre uden mål, bare af sted i angst med faren i hælene. Alle vore folk var mødt og opholdt sig under hele folkestrejken på isfabrik-

ken, hvor de gik til hånde med alt. Den store isvogn med generator (med afmonteret iskasse, så den fungerede som ladvogn) blev af far og med Helge Jensen ved rattet og med Leo Pedersen (Tykke Leo, fra Bondebyen) og undertegnede som hjælpere sendt til Hans Knudsens Plads for at hente københavnere ud af byen. Andre firmaer og deres chauffører havde fundet på det samme. Det var utroligt, hvor mange der i en sådan situation kunne være på en lastvogn. Folk stod tæt på ladet, yderst sad man med benene dinglende ud over kanten (der var ingen sidefjæle). På taget over førerhuset sad 3 mand (yngre), på ladet mange ældre af begge køn (vi var taget med for at hjælpe dem op og ned). På trinbrætterne stod man, på venstre forskærm lå en mand (på højre side sad jo generatoren). Da vi på den ene af 6 ture (inden der blev spærret) kom til Kildegårds Plads, blev vi stoppet af ivrige oprakte hænder; en mand stod ved vejkanten med en dame i hvidt gevandt. Det viste sig at være hospitalstøj, manden havde en bylt med hendes almindelige tøj i hånden. Vi standsede, og efter en kort samtale med Helge blev de 3 passagerer ved siden af ham i førerhuset lempet ud, og dem blev der minsandten plads til på ladet (ubegribeligt), og den blege, sygeligt udseende dame med det fraværende, slørede blik og hendes mand fik plads i førerhuset og blev kørt til deres bopæl et sted i Lyngbys omegn. Damen var kort efter en blindtarmsoperation blevet forvist fra hospitalet i Gentofte, fordi der skulle ryddes afdelinger til besættelsesmagten.

Vi havde i disse dage et stort lager af is, som nu ikke længere kunne holde sig, i hvert fald kun begrænset, fordi elforsyningen var afbrudt. Vi begyndte at sælge ud af det for en symbolsk betaling; for 1 krone fik folk fyldt op i, hvad de medbragte af emballage som vaskefade, papæsker, krukker, gryder og andet, i det hele taget en broget forestilling. Vi øsede bare op, vi skulle jo af med det. Folk tog det ikke hjem, fordi de skulle nyde tilværelsen med dessert, nej isen blev taget med hjem, fordi den var et mælkeprodukt med et højt næringsindhold. Indtil spærretidens indtræden om aftenen var der kø i 3 geledder den udslagne dag, og udasede havde vi udsolgt det store lager på to og en halv dag. Da vi nu ikke havde mere lager, kom der på et tidspunkt en lille »delegation« af husmødre fra kvarteret omkring Christian X's Allé, Egebovej, Agerbovej og Duros-

vej for at spørge far, om han eventuelt kunne skaffe noget mælk eller fløde til deres børn. Han spurgte, om nogen af os frivilligt turde køre til Andelsmejeriet Toft ved Fredensborg for at forsøge at få noget piskefløde. Vi var 4 mand, der tog af sted, Helge som chauffør. Vi stod på ladet lige bag et kølerum umiddelbart bag førerhuset. På taget af kølerummet, der var omgærdet af et lille rækværk, blev der anbragt 6 mælkejunger, der hver rummede 50 liter, og så gik turen ud i det uvisse. Kunne vi få fløden? Kunne vi overhovedet komme igennem? Allerede på turen nordpå gennem Lyngby Hovedgade blev der råbt »skruebrækkere« efter os (folk kendte ikke, eller kunne vel ikke tænke sig vort formål; de har troet, at vi forsøgte at arbejde til egen fordel, hvilket var den første og letteste tanke). Vi havde firmamærke på vognen og havde netop anbragt mælkejungerne på taget for at vise vor humanitære hensigt. Vi råbte hidsigt tilbage: »Fløden vil I sgu gerne skumme«. Vi kom gnidningsløst igennem Holte og videre ad Kongevejen mod Hørsholm. Her var det nær gået galt. Et stykke uden for byen mod Usserød begyndte folk forude at etablere en vejspærring. Helge gav al den gas, vognen kunne tage, og med gasgeneratoren i sit bedste lune og på de mælkehungrende Lyngby-børns parti, brasede vi gennem den halvfærdige og endnu skrøbelige barrikade, et væltet havebord af træ blev splittet og kylet til side af den meget kraftige u-jerns kofanger, og vejen lå os nu åben. Vi nåede mejeriet og fik, hvad vi ville have. Herude på landet var man mere på afstand af det hele, og vi måtte besvare mange spørgsmål. Vi turde ikke køre tilbage gennem Hørsholm og søgte derfor om ad Strandvejen. For fuld fart og højt syngende »God save the King« masede vi frem ad den biltomme vej. Her og der stod klynger af mennesker, venligt vinkende til os. Vi nåede tilbage med varerne, som den dag efter klokken 14 kunne afhentes i portioner à en halv liter piskefløde pr. familie og til samme pris, som vi selv havde givet. Kvinderne kom med deres børn på armen for ligesom at godtgøre deres trang. De tog fløden med hjem og blandede vand i den for at strække den til den simplest mulige madlavning.

En formiddag i den sidste tid af folkestrejken stod en del af isfolkene og andre på hjørnet af Christian X's Allé og Vintappersvinget. Pludselig

kom nogle drenge løbende fra svinget og råbte »Tyskerne kommer«. Da vi kun måtte stå 5 personer i en klynge, og vi var mindst 30, stak vi af så hurtigt vi kunne. Da der alligevel ingen tyskere kom, vendte vi efterhånden tilbage og snakkede videre. Lidt efter kom drengene igen løbende og råbte, at nu kom tyskerne. »Den er god med jer«, sagde folk; men så kom de. En af de karakteristiske grå militærbiler sås komme; på ladet stod en flok soldater, og støttede til et presenningstativ begyndte de at skyde med automatvåben. Vor flok spredtes nu meget hurtigt over Christian X's Allé i løb ned ad denne, medens kuglerne sprøjtede gruset op fra fortovet ved Lyngbyport. Vi gemte os bag en stensætning i haven, og da det hele efter få sekunder var overstået, kom en mængde mennesker ud fra haverne i denne ende af alleen, hvor de havde søgt tilflugt. Under forbifarten ad Hovedgaden mod Lyngby havde tyskerne beskudt en flok mennesker ud for en opgang i Hovedgaden 104. Her sad, til ejendommen blev revet ned, ved en af opgangene i hovedhøjde en mursten, som var flækket af et projektil ved denne lejlighed. Under denne forskrækkelse blev dog ingen ramt.

Ved en anden lejlighed havde vi en morgen tidligt hørt tumult og skydning meget tæt på kvarteret ved hjørnet af Christian X's Allé og Hovedgaden. Klokken var vel mellem 4 og 5. Da vi ved 7-tiden hentede morgenbrød hos Saust, ejeren af det daværende ismejeri i Lyngbyport ud mod Hovedgaden, kunne han fortælle, at der var blevet ringet på tidligt om morgenen hos en modstandsmand i Lyngbyport. Dennes kone havde lukket op, mens han selv i undertøj var løbet ud på altanen, gledet ned ad nedløbsrøret til næste altan og derfra sprunget ned på jorden, løbet over gaden og ind i isfabrikkens have, taget en regnfrakke i et tørreskur (ham vel undt), derfra op på skuret, op på isfabrikkens tag, ned på Mariebjerg Kirkegård, der ligger lige bag fabriksbygningen, og væk var han i den tætte bevoksning. Nazisterne kom for sent til at fange ham. Man kunne høre på deres stemmer udenfor, at der var danskere imellem; der var en del danske håndlangere, der arbejdede for den fremmede magt. Netop ved denne tid havde vaskeriejer Johansens datter fra naboejendommen Christian X's Allé 5 måttet ud at lufte deres hund »Kokki«. Hun blev råbt an af de bevæbnede nazister, blev for-

skrækket og løb op ad trappen og ind i korridoren. Der blev skudt efter hende, uden at hun blev ramt; projektilet flækkede en mursten i hovedhøjde på højre side af døren. Der blev foretaget husundersøgelse i vaskeriet og i Tuborgdepotets privatbolig ved siden af i nummer 7, men ikke hos os i nummer 3 – velsagtens fordi der blev tændt lys i de to andre huse, men ikke i vort. Men heldigvis slap manden bort. Så vidt vides, fik han noget privat tøj et sted ved Gammelmosevej og gik »under jorden«.

Den 21. marts 1945 ved middagstid holdt isvognen ved »Æbleskivebaren« på Nørrevold, da der pludselig skete uventede ting. Chauffør Helge Jensen var færdig med ekspeditionen og havde netop afregnet med konditor Krogh-Steffensen, da en meget stærk motorlarm forkyndte, at flyvemaskiner kom lavt ind over byen. Helge styrtede ud af butikken for at kigge og gjorde store øjne, da flere engelske mosquito-bombemaskiner efter hinanden kom flyvende gennem Nørre Voldgade i højde med tagrenderne. Få sekunder senere rystedes husene af bragene fra bomber kastet mod Shellhuset. Helge styrede sin nysgerrighed og trak sig tilbage til forretningen igen, da han var bange for, hvor de næste bomber ville falde. På vej mod kælderen blev han råbt an af ejeren, som oprevet råbte: »Jensen, Jensen, sæt skodderne for, skynd Dem mand!« Helge forsøgte sammen med andre at sætte skodder for, men de blev efterladt stående op ad væg og ruder, alt blev forvirring, folk kom løbende ind fra gaden for at søge dækning i butikken. Der blev først blæst luftalarm, da angrebet var i gang; maskinerne var fløjet så lavt, at tyskerne ikke havde kunnet opfange dem på deres instrumenter. Ved anden angrebsbølge var mange gået, løbet, snublet ned i kælderen, og man talte nervøst om tingene: »Gad vide, om det er starten på invasionen?« – »bare min gamle mor er gået i beskyttelsesrum« – »hvor mon min mand er lige nu? « – »jeg håber, lærerne har fået børnene i kælderen« – nogle tog det roligt, andre var meget oprevne; nogle måtte holdes tilbage, da de ville ud og hjem for at se, om noget alvorligt var sket i deres familie, andres udtalelser prægedes af dårligt skjult nervøsitet i deres galgenhumor. Efter en præcisionsbombning rasede en voldsom brand i Shellhuset, men også i retning mod Frederiksberg, hvor en fejlagtig bombning af Den franske Skole og hele kvarteret omkring Maglekildevej udløste

altfortærende brande i kvarteret. I området ved det brændende Shellhus lød et voldsomt skyderi med automatvåben, selv efter at luftalarmen var blæst af. Helge, der ofte havde næse for rigtig handling i akutte situationer, fik ad omveje bakset vognen tilbage til Lyngby efter den afbrudte tur.

Hen imod krigens slutning var atmosfæren svanger af en sær spænding mellem det forgangne og det kommende. »Killroy was here«, og man lyttede til folks små samtalereplikker: »Vi venter invasion på Vestkysten« – »den tyske officer skød ungareren Josef oppe på broen over banen for øjnene af de børn, der kom med mad til ham« – »russerne står ved Lübeck, men Montgomery har fart på« – »de danske betjente står vagt ved Sorgenfri« – »jo, også Lyngby Mejeri udleverede mælk under folkestrejken, Lauritzen var sgu frisk nok« – »når de tre tyske brednakker patruljerede på Christian X's Allé« – »østrigeren sagde: Når de går i land på kysten, smider jeg uniformsjakken og sætter mig på grøftekanten« – »det var ikke morsomt at være nabo til den lille tyske garnison på benzintanken ved siden af« – »vi fik ufrihedens brød at smage« – »hun tog den lille med ud til mandens grav; den lille sagde: Sikke nogle fine blomster, mor« – »under ungarernes opstand på Rosenborg var garderbarberens butiksrude blevet gennemhullet af kugler« – »vi har en gæld til dem, der døde« – »frihed er ikke noget, man blot kan stemme sig til« – »der kommer nok en masse nyt« – »og fantastiske nye bilmodeller« – »forhåbentlig får vi snart nogle bedre cigaretter« – »de få gjorde det rigtige, de mange lod bare være« – »tænk at kunne købe de strømper, man gerne vil« – »at rejse til udlandet, hvis man gerne vil« – »alle mennesker satte lys i vinduerne« – »vildtfremmede faldt hinanden om halsen af glæde« – »der lå blomster på Østerbrogade over for Jacobskirken, der var skudt en mand« – »jeg fik cigaretter af englænderne, det var noget andet end »Indian« og »Powhattan« til 2 kroner pr. stk. på den sorte børs i Suhmsgade« – »de siger, vi snart får benzin« – »der skal indkøbstilladelse til en ny bil« – »nu kan vi snart slippe for at gå med celluld, de siger, vi snart får engelsk klæde igen« – »sukkerrationeringen bliver ikke ophævet foreløbig« – »der kommer snart sydfrugter« – sådan hørte man menigmand snakke, den begyndende fremtidsoptimisme

fortrængte kun langsomt det alvorlige tilbageblik. Verden skulle nu stykkes sammen igen og livet leves videre i savnet af de mange, der var ofret under krigsgudens vrede.

Efterkrigstiden

I en periode i efterkrigstiden havde vi leverance af ispinde til Cirkus Brødrene Schmidt på et hvilket som helst sted, de opholdt sig på Sjælland og Møn. Vi besøgte dem hver anden dag. Det var undertegnede og en dygtig medhjælper (Peder Pedersen fra Måløv), der havde dette job efter normal arbejdstid. Vi skulle blot nå cirkus inden klokken 20 ved forestillingens begyndelse, og der var ikke over 2 timers kørsel til de forskellige bestemmelsessteder. Det var interessant at opleve en cirkus »from inside«. Når vi havde udført vort forsyningsarbejde, og fru Schmidt havde afregnet med os, blev vi budt på enten kaffe eller middag, alt efter tidspunktet. Det foregik i direktørens meget komfortable beboelsesvogn sammen med medlemmer af Schmidt-familien. Det var meget hyggeligt; men ustandseligt bankede det på døren, og hele tiden skulle der på stedet tages stilling til små og store problemer. Der var en summen af replikker, der kom foder til rovdyr, el-værket kom for at tilslutte strøm fra en mast på vejen. De mange folk råbte i takt, når de skulle hejse teltet om de 4 midtermaster. Der blev trukket i tykke reb, der blev opsat støttemaster ude ved teltets sider. Her og der stod en eller flere artister og trænede, en domptør så til sine dyr i burvognen, og fra en beboelsesvogn i den halvmåneformede »vognborg« hørte man højlydt øvelse på trompet. Byens børn vimsede omkring mellem alle disse aktive folk og var vidne til ting, de ellers ikke oplevede, og glædede sig til aftenens forestilling – nogle som betalende, andre som »underkrybere«. Hen imod forestillingens begyndelse så man her og der artister omklædt i deres dragter som tarzan-kostume eller kjole og hvidt (tryllekunstner), klovnetøj og kæmpestøvler, balletdragt (linedanserinde) og selve chefen »Guggele« i blå kjole og hvidt, når han ikke var i klovnedragt. Til sidst løb hele denne hvirvlen omkring sammen i en organiseret og velsmurt start på og afvikling af dette »store og sensationelle gallaprogram, mine damer og herrer« ... til orkestrets intonering i kvik og livlig cirkusmusik

fra tribunen med det frynsede purpurfarvede klæde. Mange af de karle, som i dagtimerne havde deltaget i arbejdet med opstillingen, snavsede og svedige, deltog om aftenen i billettørarbejde, viste folk på plads og ryddede ud og ind mellem numrene, velbarberede og vandkæmmede og klædt i nydelige grøngule uniformer. En række flotte araberheste løb knejsende gennem manegens savsmuld til temperamentsfulde piskesmæld – og det hele var i gang. I pausen solgtes en masse ispinde, og de gange, vi overværede forestillingen, bemærkede vi den specielt store interesse for is fra en fjerntliggende, fremmed by.

I den tid, da der endnu var mange isfabrikker i Danmark, var der i deres indbyrdes forhold præg af et vist samarbejde og en sund konkurrence, som i sidste ende kom forbrugerne til gode. Der var naturligvis firmaer, som ustandseligt søgte at kapre kunder fra andre ved tilbud om forskellige fordele; ja, til tider kunne ret lav handelsmoral hos enkelte foretagender være fremherskende. Dog, alt i alt havde man det, ikke mindst i fabrikantforeningen, ret hyggeligt med hinanden. Man kunne af og til oven i købet hjælpe hinanden. Jeg mindes gennem årene, at man indbyrdes i vanskelige situationer (maskiner i uorden eller lignende) var villige til at støtte hinanden med vareleverancer eller materiel. Fabrikant Andersen, Polar Fløde Is på Amerikavej, fabrikant John Larsen, Premier Is i Glostrup, direktør Blegvad, Kaddara Is, fabrikant Laurits Jensen, Hellerup Fløde Is og fabrikant Hansen, Frederiksborg Is er nogle af dem, der har bistået os i akutte situationer, lige som vi i visse tilfælde har kvitteret med bistand i modsat retning – nok var vi konkurrenter, men alligevel.

Ved leverance af dessertis i sidste periode af krigen og i tiden derefter ændredes pakningsmåden. Man benyttede specielle forstærkede bølgepapkartoner, der indvendigt blev foret med pergamentpapir. Til nedkølingen brugtes tøris, som var »sne« af luftarten kultveilte (kulsyre) presset til blokke under stort tryk. Berøringstemperaturen var ca. ÷80 grader. Isen blev forsigtigt lagt i kartonen, pergament lagt over, tøris knust i mindre stykker lagt over og ved siderne, og silkepapir rullet i »pøller« virkede som ekstra isolation under færdigpakningen, som afsluttedes med klæbestrimler. Isen bragtes direkte til forbrugeren med

angivelse af opbevaringsmåde og udpakningstidspunkt før servering. Tørisen fik vi fra Nordisk Kulsyrefabrik på Gammel Køgevej ved Toftegårds Plads. Det var bryggerierne, der stod bag denne virksomhed. Vi må betragte det som et højt serviceniveau, som i dag er borte og afløst af en situation, hvor en travl udearbejdende husmoder eller husfader selv må hente isen, eventuelt i en kædebutik. Dog, en helt ny distributionsform er isleverance fra omkringkørende salgsvogne, der lige som mælkemanden i gamle dage melder sin ankomst på gader og veje ved klemten med en klokke.

I sidste halvdel af trediverne og begyndelsen af fyrrerne havde en rationalisering fundet sted, idet vi havde udskiftet gammeldags is-og-salt-frysebokse med elektriske frysebokse, som lettede arbejdet på flere områder – både hvad angik distribution, og hvad angik stationeringen af boksene, der nu blev permanent. Før krigen havde vi hvert efterår hjemtaget de gammeldags iskabinetter for reparation og opmaling, og brugt megen tid på dette arbejde samt frem- og tilbagetransport. Helt af mode gik de gammeldags bokse dog ikke før senere, idet vi i tiden efter krigen optog nogle nye forhandlere, søndagsåbne butikker i forbindelse med haveforeninger, i hvilke der endnu ikke var indlagt strøm. Først op i halvtredserne var alle disse elektrificeret, eller haveforeningerne nedlagt på grund af nybyggeri.

En slags omkringkørende salg fandt i begrænset omfang sted i disse år. Vi havde forbindelse med nogle raske unge mennesker, som om aftenen og i week-end'en i sommertiden solgte ispinde fra »Long John«-cykler med påmonteret isboks pakket med tøris. Til dette salg havde de hos Politiet fået en slags næringsbrev, de såkaldte vandrebreve. De kunne have en pæn omsætning, og fortjenesten kunne være et tilskud til en indtægt som lærling eller anden lavtløn.

Brændselssituationen bedredes langsomt. I krigsårene var det svært at skaffe tilstrækkelige mængder kul til dampkedlen, og vi måtte døje en del med forskellige brændselsformer. Tørv var ikke så gode til denne brug, briketter var bedre; men alt i alt var rationeringen en hemsko. En tid fik vi leverancer fra Knud Graulunds købmandsgård. Senere fik vi forsyninger fra Lyngby Kul og Koks (Under Uret) med kontor på

Studentermedhjælper Richard Borg med en af salgsvognene etsteds i Nordsjælland i slutningen af 1940'erne. Lars Erik Storm

Lyngby Torv. Priserne var stigende, og f.eks. var koks, som i 1930 kostede 1,80 kr. pr. hektoliter, steget til noget nær det tredobbelte. Allerede i fyrrerne mærkede man tendenser til inflation; kombinationen priser og lønninger steg langsomt men sikkert. I 1946 kostede det f.eks. 10,00 kr. i timen at lære at køre bil; men prisen steg inden årets udgang til 12,00 kr. pr. time. Allerede i 1948, da priser og lønninger ikke ville standse deres opadskridende tendens, indførtes fra statsmagtens side forbrugsbegrænsende foranstaltninger, hvilket vil sige, at en stor del af lønstigningen opslugtes af statskassen. Der indførtes endog en speciel afgift på iskrem, den såkaldte konsumisafgift. Om disse former for medicin har hjulpet på »patienten« Danmark, må eftertiden dømme om.

En dag blev en ny mand, Westermann, ansat. Han kom fra Hillerødegnen. Far og den nye drøftede løn. Jeg husker, at normal ugeløn her i fyrrerne var omkring 140 til 150 kr. Westermann ville jo gerne have 150

kr. om ugen, og det blev de da også enige om. Det undrede Westermann meget, at far samtidig med at tale med ham, uhindret og fejlfrit kunne foretage sammentællinger i sit regnskab. De vandt i al stilfærdighed hinandens gensidige respekt. Westermann mødte kl. 7.30 om morgenen og skulle tage hjem kl. 17. Men efterhånden undrede det far, at han blev længere på sit arbejde, end han skulle. Klokken kunne blive både 18, 19, 20 og sågar enkelte gange 22. Det passede som regel med fars arbejdsophør den pågældende dag. På fars spørgsmål desangående svarede Westermann: »Joh, Storm, jeg bliver også ved, til vi er færdige«. Fra næste uge kunne han fremover hæve 175 kr. ugentlig. Som Westermann blev ansat som mejeriarbejder, blev føromtalte Peder Pedersen fra Måløv også ansat i fyrrer-perioden, men som chaufførmedhjælper for Helge Jensen. Han lejede et værelse ude i byen. Peder var tidligt blevet smidt ud hjemmefra (i 14 års alderen) af sin far, der var en arrig og urimelig type, mens hans mor var venlig, flittig og dygtig. Peders skolegang havde været noget forsømt; men på trods heraf var han simpelthen et geni til at regne, intet mindre end et naturtalent. Når Helge skrev en pertentlig regning til en kunde, kunne Peder over hans skulder fortælle ham resultatet, længe inden Helge var begyndt at gange ud. Det var fantastisk.

Efter folkestrejken under krigen var det blevet vane, at kvarterets beboere kom helt op på fabrikken for at købe iskager fra et lille rum oppe i gården. Her kunne Peder Pedersen stå mange aftener efter arbejdstids ophør og sælge isvafler, som dengang kostede 25, 50 og 75 øre. Han fik så procenter af salget lige så vel som en chauffør Gnutzmann, som var suppleringschauffør i denne periode. Peder blev engang af en kammerat spurgt: »Hvorfor morakker du sådan – interesserer du dig så meget for dit arbejde?« Peders svar: »Jo, jeg lever af det!« Det kunne hænde, at min mor solgte iskager her om aftenen, og mange, der var børn dengang, vil sikkert kunne huske det liv, der var i de dage. Når Gnutzmann (københavner med K) skulle i byen med dessertis, fór han ofte ind i køkkenet i »privaten« og råbte til min mor: »Fru Storm, skal De have noget hos slagteren eller grønthandleren?« – »Jo tak, Gnutzmann, sæt Dem lige og få en kop kaffe, så skriver jeg en seddel til Dem«.

Han yndede at komme hos vor slagter, Arnold Petersen, Kødbørsen på Jernbanevej, »Nolle«, som dennes kone kunne kalde ham selv i butikken. Arnold Petersen var en dygtig indkøber i Kødbyen, og han sagde ofte til Gnutzmann, at »fru Storm nok skulle blive tilfreds med dette kød, det ville smelte på tungen.«

Distributionen af is, som oftest foregik relativt gnidningsløst, kunne dog ved visse arrangementer foregå under vanskelige vilkår. I sidste halvdel af fyrrerne var der arrangeret en storslået ildfest på Lyngby Sø. Den var så stærkt opreklameret, at den næsten sprængte alle rammer. Vi havde isleverancen til Folkeparken ved dette kæmpearrangement med lysende søslange i søen, et overdådigt fyrværkeri, kanoer og andre både oplyst på festlig vis og masser af andre lyse ideer. Vejrguderne tilsmilede det hele fra deres venligste side. Der var opstillet frysebokse på strategisk vigtige steder, og alle var de fyldt til bristepunktet med ispinde og isbåde (sidstnævnte var en lang tarteletagtig vaffel med flødeis og syltetøj og overtrukket med chokolade). Den første sending blev ret hurtigt udsolgt, og nu begyndte vanskelighederne med nyforsyningen. Vi havde anbragt en stor salgsvogn på Stuckenbergsvej ved indgangen til Folkeparken. Chauffører og medhjælpere slæbte æskerne med isen i kasser og sække, som de måtte bære over hovedet for at komme frem gennem den tættere og tættere menneskeskare, som strømmede til området ad alle veje og stier. Vejen fra S-toget var som en malstrøm af mennesker, som ville nyde det smukke skue. Af dem, der nåede ned til søen, blev mange trådt over tæerne, og nogle måtte en ufrivillig tur i vandet, så der var stemning ved den blanke sø i den lune aften. Der solgtes mængder af is; men til sidst var den bølgende menneskemængde så tæt, at det var umuligt at trænge igennem til de udsalgssteder, som fandtes rundt om i arealet. Sidst på aftenen måtte man opgive yderlige forsyninger. Der var nu kun meget få æsker med ispinde tilbage i vognen, da den begav sig på en meget langsomt fremadskridende hjemtur gennem en formelig mur af mennesker. Chaufføren og medhjælperne blev overdænget af en strøm af tilråb af både munter og bidsk art. Mange mennesker var irriterede over, ikke engang at kunne komme frem til overværelse af arrangementet. Og andre irriteredes over udsigten til ikke at kunne nå

tilbage til det sidste S-tog på vej til byen efter denne tur ud til det »fri«. De sad simpelt hen fast i denne menneskestrøm, der skred frem i et tempo som næsten størknet lava ned ad et bjerg. De sidste afregninger af is blev foretaget om natten ved 2.30-tiden, med almindelig arbejdsdag næste morgen.

I øvrigt påtog vi os leverancer ved lignende arrangementer, hvilket jo var et ekstra arbejdsområde ud over vor almindelige kundekreds. Ved byfester og sportsfester hjemme i Lyngby og i byer i omegnen opstillede vi vort udstyr. Der var »Prop«-festerne i Hotel Lyngbys have i 30'erne, hvor bankkasserer Bynke havde travlt med tilrettelæggelsen; disse propforeningsfester var arrangeret med hjælp til konfirmander for øje. Der var fester med indsamlingsarrangementer i andet velgørende øjemed, som Børnehjælpsdagen, der var arrangementerne for Sømandsmissionen på Lottenborg under protektion af vor populære Lyngby-borger, Hendes Kongelige Højhed Arveprinsesse Caroline-Mathilde. Alle disse steder udlånte vi frysebokse, og arrangørerne erholdt forhandleravancen. I visse tilfælde opstillede vi let opsættelige kiosker med en bund, 4 sider og et tag i én eller to flager og sammenholdt med stærke kroge.

Igennem de sidste 10-15 år af isfabrikkens historie til op i 70'erne var der rationaliseret ret kraftigt, og distributionen foregik på en helt anden måde end før. Forhandlerne undersøgte selv, hvor meget is de havde behov for, og bestilte en bestemt mængde varer til levering dagen efter. Ny tur blev lagt hver dag, og hver forhandler fik sit bestilte kvantum pakket i specielle kasser nedkølet med tøris. Vi pakkede varerne i boksene for dem; tempoet var større, spildet mindre. Vi havde til sidst, foruden dele af vor gamle kundekreds gennem flere år, leverance til 54 forretninger tilhørende en koncern med hovedsæde i København. Man anmodede os på et tidspunkt om at levere på landsbasis; men i bevidstheden om, at stor udenlandsk kapital kom ind på det danske marked i disse år og havde let ved at udkonkurrere små danske virksomheder, trak vi os, idet det ville koste store og måske usikre investeringer at påtage os en sådan forpligtelse. Egentlig var far optimist af natur og heri bakket op af min mors lyse sind. I deres 55-årige ægteskab stod hun ham bi i alle situationer i deres tilværelse, som begyndte, da man agede med

stude og kørte med hest og vogn, og sluttede, efter at mennesket var landet på Månen i rumskib. Efter at have gennemlevet denne lange udviklingsperiode fra 1890'erne under fire konger og én dronning, forudså far allerede før 1970'erne på trods af sit optimistiske livssyn, hvilken »isglat« vej, erhvervslivet rullede ind på, og hvor svært det ville være for mange virksomheder at undgå de dybe grøfter til begge sider, bekæmpet af mørk økonomisk himmel foroven og manglende fodfæste i det økonomiske føre under sig. Hans antagelser holdt stik. I sin ukuelighed foretog han selv gennem de senere år en glidende afvikling af virksomheden og levede sine sidste år i ringe krav til tilværelsen, men i økonomisk fred og ro, belønnet for et langt og virksomt liv arbejdsmæssigt gjort op i 260.000 arbejdstimer.

Noget, der altid glædede mine forældre umådeligt meget, var besøg af ældre, tidligere ansatte, som en gang imellem dumpede ind. Sammen fik man sig en hyggesnak om forgangne dage, og tit har snakken gået om isningen på Vintappersøen, ikke mindst historien om »Georg Gearløs« (alias Georg Olsen) og hans vandgang, da isflagen knækkede under ham; men også alle de andre historier, der ved sådanne lejligheder blev opfrisket. Georg Olsen arbejdede mange år senere en tid hos vognmand Richard Andersen og Sønner, som i dag ejer vor gamle ejendom på Christian X's Allé, og som i øvrigt har foretaget en smuk ombygning på stedet.

Det kan være et varmt job at arbejde med is – for »Gamle Storm« var det altid med opsmøgede ærmer og tempo, og det var det til kort før den gamle kæmpe segnede i sommeren 1978 efter at have tilbagelagt sit livs mange arbejdstimer fra 15 års alderen i 1909.

Lars Erik Storm, med støtte i oplysninger fra min bror Jørgen Storm.

Johannes Boager
»FLÆKKEN« 1963-1980

Beretning om forhistoriske undersøgelser og udgravninger foretaget af den lokale amatørarkæologklub »Flækken« i Lyngby-Taarbæk kommune 1963-1980:

Det er naturligt, at man også i »Historisk-topografisk Selskab« gerne vil kende resultaterne af de opgaver, som »Flækken« lokalt har været med til at løse for Nationalmuseets 1. afdl. og for Fortidsmindeforvaltningen siden klubbens start den 31. maj 1963.

»Flækken«s vedtægter blev enstemmigt vedtaget af dengang 25 medlemmer ved vor første generalforsamling den 13. juni 1964, og indledningsvis nævnes bl.a.:

»1. Klubbens formål er at samle en gruppe amatørarkæologer for i fællesskab at være med til at udforske Danmarks oldtid ...« »2. Medlemmerne må være Nationalmuseet behjælpelig med eftersporing af og indberetning om ny fundsteder og kortlægning af disse ...«

Det var høje mål, vi satte os allerede fra begyndelsen, men ved meget slid og indhøstede erfaringer samt gennem deltagelse i forskellige kurser har klubbens efterhånden mange flere medlemmer gennem årene nået, synes vi, at leve op til disse mål. Vi har også lige fra klubbens første tid på mange måder været heldige, blandt andet fordi vi har fundet frem til mange interessante opgaver at løse, og fordi vi altid har haft det bedste samarbejde med fagarkæologerne både på Nationalmuseet og i Fortidsmindeforvaltningen.

Illustrationerne til denne artikel er, hvor ikke andet er nævnt, optaget af »Flækken«.

Og hvem er så vi, der betegner os med navnet: »Flækken«. Jo, vi er en gruppe på nu 65 medlemmer, som ud fra mangesidige uddannelser både akademiske og praktiske fra egne medlemmer kan trække på faglig indsigt på områder, der giver os gode muligheder for at gøre et godt stykke arbejde, også når vi beskæftiger os med arkæologi.

Vi i »Flækken« har særligt fået til opgave at efterspore og afdække, kortlægge og beskrive de forlængst udjævnede gravhøje, de forsvundne oldtidsminder i vor kommune. Ved udgangen af 1980 var vi nået til at have påvist, undersøgt og beskrevet 9 forlængst forsvundne gravhøje i Lyngby-Taarbæk kommune: Deraf 2 på Frilandsmuseets arealer ved den gamle landbrugsskole, 2 på Hvidegårds marker ovenfor Tordals Mose og 5 på Dyrehavegårds marker nord for Trongårdsskolen.

Frederik VII's gravhøje på Frilandsmuseet

»Flækken«s første opgave blev eftersporing af to forsvundne gravhøje, som skulle have ligget på højdedraget vest for Fuglevad Vandmølle. Kommunens daværende stadsingeniør J. C. Rastrup spurgte flere gange om, hvor det kunne tænkes, at de to høje havde ligget, som ifølge Frederik VII's udgravningsberetning fra 1829, var af de første han som prins på Sorgenfri havde udgravet og beskrevet. Det var antagelig med de to høje, Frederik VII begyndte sit omfattende arbejde som gravende arkæolog. Og Rastrup tænkte sikkert, at det kunne være en passende opgave for en nystiftet amatørgruppe at gå i gang med.

Vi i klubben greb straks dette som en opgave, og i arkivet på Lyngby Rådhus fandt vi frem til et kort over Sorgenfriområdet fra 1771. På dette kort var indtegnet to gravhøje på højdedraget vest for Fuglevad Vandmølle. Ved en målemæssig overføring af de to højes placering fra det gamle kort til et nutidigt kort, burde eventuelle rester af de to høje findes henholdsvis øst og vest for den gamle landbrugsskoles bygninger ved Højskolevej.

Ved et par besøg på Frilandsmuseet, hvorunder den gamle landbrugsskoles bygninger hører, mødte jeg nuværende professor Bjarne Stoklund. Han viste straks stor interesse for »Flækken«s gravhøjsefterspo-ring. Jeg fik lov at gå rundt på områderne ved landbrugsskolen, og i

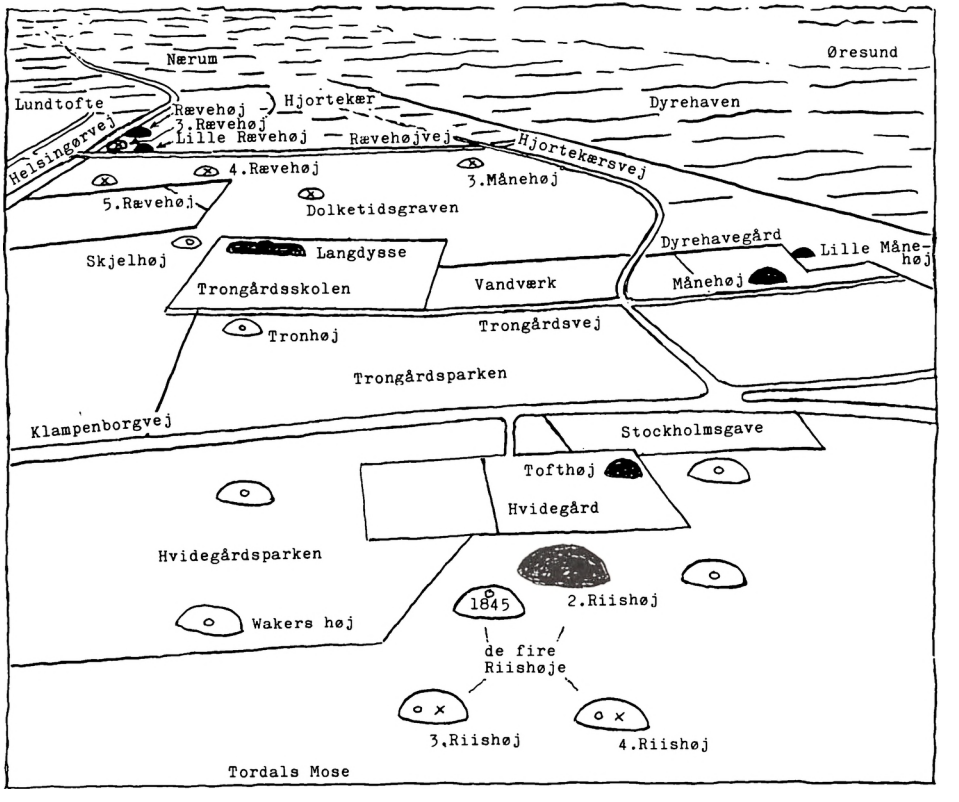

Skitse udført efter luftfotografi taget fra syd over Hvidegårds og Dyrehavegårds marker. Med mørk udfyldning ses de eksisterende gravhøje, og som ikke udfyldte de forsvundne gravhøje. Af disse er de oprindeligt kendte mærket med lille cirkel, og de med lille kryds mærket er opdaget eller nyopdaget og undersøgt af arkæologklubben »Flækken«. Den Riishøj, som er mærket med 1845, er den hvori det berømte »Hvidegårdsfund« blev gjort i 1845.

haven øst for bygningerne mente jeg ret tydeligt at kunne se en meget udjævnet højrest. Vest for skolens bygninger var også en mindre forhøjning i terrænet, og begge de påviste lokaliteter passede ret nøje med kortet fra 1771.

Efter denne opdagelse tilbød Bjarne Stoklund at spørge Nationalmuseets 1. afdl., om denne gruppe ivrige amatørarkæologer kunne få lov at lave et par prøvegrøfter i de to formodede højrester, og i løbet af nogle få uger kom tilladelsen.

Spændingen var stor, nu skulle »Flækken« bestå sin første graveprøve, og værktøjet kom frem. Arealet øst for landbrugsskolen blev opmålt og nivellering udført, så vi havde grundlag for at udføre korrekt tegning. Den prøvegrøft, som vi havde tilladelse til at udføre, blev afmærket øst-vest over det højeste sted på den formodede højrest, så vi i de lodrette grøftsider, det som kaldes profiler, skulle have mulighed for at se forskellige lagdelinger. Grebe og skovle kom frem, og nu skulle det snart vise sig, om vi var på rette spor.

Den 80 cm brede og efterhånden på lokalitetens højeste sted godt en meter dybe grøft afslørede tydeligt, at der var tale om bundrest af en ægte gravhøj, så stemningen var høj blandt gravemandskabet.

Vor prøvegrøft var så heldigt placeret, at den skar ind i et hjørne af den stenbrolægning, som Frederik VII omtaler i sin meget detaljerede udgravningsrapport med ordene: »... fandtes Pladsen udlagt med Stene som en Brolægning ...«

Ved en udvidelse af prøvegrøften mod syd afdækkede vi mere af urørt rest af denne brolægning, der oprindeligt har ligget som et større stentæppe under den bulkiste, hvis frønnede rester Frederik VII omtaler, og på hvilket sted han også finder gravgaverne, både en bronzedolk og en bronzeøkse. (En mandsgrav fra ca. 1.500 f.Kr.) (Bulkiste = kiste af en udhulet egestamme.) Denne rest af urørt stenbrolægning var et betydeligt fund i bevisførelsen.

Efter denne interessante opdagelse gik der ved Bjarne Stoklunds venlige mellemkomst straks bud til Nationalmuseets 1. afdl. og det resulterede i, at overinspektør Knud Thorvildsen kom på besigtigelse. Han godkendte straks, at der var tale om bundrester af en ægte gravhøj,

En rest af den stenbrolægning, som Frederik VII fandt i bunden på den gravhøj, han udgravede den 23. august 1829 på højdedraget vest for Fuglevad Vandmølle.

og stadig med urørt rest af gravbundens stenbrolægning bevaret. Der herskede fra hans side heller ikke tvivl om, at det var den høj, som Frederik VII som prins udgravede i 1829 (den 23. august).

Efter denne heldige prøvegravning gik vi i gang med den anden formodede højrest vest for skolens bygninger, og i løbet af et par gravedage var der også bevis på ægte gravhøjbund og med nogen bundstenpakning bevaret, hvilket også blev bekræftet ved Knud Thorvildsens næste besøg.

Vi fik besked om at indmåle de urørte gravrester i begge høje i forhold til de nærmeste bygninger, og derefter tildække det hele med jord samt fylde grøfterne til, så alt kunne henligge, som før vi begyndte.

Nu var højbeviserne i hus, og det var interessant at lytte til samtalen mellem Thorvildsen og Stoklund, hvor begge syntes det kunne være en god idé, når landbrugsskolens bygninger engang skulle fjernes, så at

genopføre de to gravhøje over de stadigt bevarede ægte bundrester. Og vi kan glæde os til engang at komme til højindvielse på det udvidede Frilandsmuseum!

Denne »Flækken«s første prøvegravning foregik på matr. nr. 4 o af Virum by og Lyngby sogn og afsluttedes med en rapport af 20. august 1964 tilsendt Nationalmuseets 1. afdl. og vedlagt tegninger og fotos (j.nr. 675/64). Der kom en lille eftergravning i denne sag, idet vi atter i rådhusets arkiv fandt et gammelt kort over Sorgenfriområdet, men det var dateret 1764 og viste tre gravhøje, hvoraf vi havde påvist de to. Vi fik lov at efterspore den tredie på den flade mark nord for de to, men dette forsøg mislykkedes. Muligvis vil man en dag ved en eller anden form for anlægsarbejde støde på en bundrest af denne tredie høj.

(Vedr. Frederik VII's udgravninger i august 1829 af to gravhøje vest for Fuglevad Vandmølle henvises til rigsantikvar P.V. Globs artikel: »Oldtidsminder i Kongens Lyngby og Dyrehaven« siderne 105-111 i Lyngby-Bogen 1946-53, genoptrykt i hans »Fortidens spor. Dyrehaven og Jægersborg Hegn« (1973).)

3. Rævehøj

Efter de to vellykkede prøvegravninger på Frilandsmuseet havde vi i »Flækken« mod på mere. Vi havde udset os tre lokaliteter, der kunne minde om overpløjede højrester. Alle tre lå i dyrket mark, den ene mellem de to »Rævehøje« på Dyrehavegårds mark øst for Helsingørvej, og de to andre på Hvidegårds mark på højdedraget nord for Tordals Mose.

Det var i april 1965, vi i »Flækken« på egne vegne ansøgte Nationalmuseets 1. afdl. om tilladelse til at udføre prøvegravninger omtalte tre steder. 19. maj 1965 kom tilladelsen, og vi var mere end glade, og værktøjet var stadig blankt. Nu skulle vi rigtig prøve kræfter med det forhistoriske i vor kommune.

Vi vedtog først at angribe den formodede højrest mellem de to »Rævehøje« ved Helsingørvej. Arealet tilhører Lyngby-Taarbæk kommune, hvor ejendomskontoret straks gav sin tilladelse til gravning. Forpagter Emil Preisz, Dyrehavegård, sagde også ja, men skulle dog høste først.

Straks efter høst 1965 gik vi i gang med opmåling og nivellering, og vi udstak en 80 cm bred prøvegrøft nord-syd over den formodede højrest. De øverste 25 cm muldlag af grøften blev først fjernet, og lige under dette pløjelag viste sig ved afdækning et meget mørkt jordlag med tæt stenpakning af grå flint. Vi udvidede grøften mod vest til et helt lille udgravningsfelt på ca. 2×5 m og afdækkede mere af omtalte stenpakning af grå flint samt foretog et par prøvenedgravninger, der tydeligt viste, at vi stod ved en højrest. Vi meddelte omgående disse opdagelser til Nationalmuseets 1. afdl., og det blev museumsinspektør Henrik Thrane, som kom på besigtigelse, og han var heller ikke i tvivl om, at vi stod ved en overpløjet gravhøj.

Stenpakningen af grå flint var antagelig en bundpakning under den forlængst bortpløjede centralgrav. Et par meter sydøst for denne rest af centralgrav var rester af et i omfang lille bål, ca. 80 cm i diameter. På det sodfarvede bålsted var en del meget ildskørnede sten af bjergart, og mellem dem lå et endestykke af rørknogle fra et menneske. Knoglestykket var stærkt ildpåvirket og derfor velbevaret. Ved udgravning af bålstedet viste det sig, at dette våge- og offerbål (?) havde haft en ret lang brugstid, da den underliggende ca. 50 cm højfyld var stærkt sodsværtet langt ned.

På selve stenpakningen fandt vi tre mindre knoglefragmenter, som også bar præg af ildpåvirkning, men om disse tre stykker stammede fra den oprindeligt gravlagte, kunne vi selvsagt ikke føre bevis for.

Vi gravede også en prøvegrøft ud fra højrestens midte og mod øst, og her mente vi at kunne påvise bundrester af et par sekundærgrave anlagt i den oprindelige højs øst- og sydøstside. Selve gravhøjen har været godt 20 m i diameter og antagelig 2-3 m høj.

Tre små blankpolerede kugleflint, 2-3 cm tykke, fremkom som en slags amuletter under sekundærgravene, og der fandt vi også et lille 2 cm langt fint tilskåret trekantstykke af en meget tyk muslingeskal. Eventuelt også en amulet?

Under centralgravens flintpakning fremkom en mennesketand, der på Tandlægehøjskolen blev bestemt til at være en blivende men ikke helt

udbrudt kindtand af et 7-års barn. Måske en rest fra en barneofring inden gravens opbygning?

Under hele det centrale gravområde helt nede på den oprindelige jordoverflade fremkom nogle rester af et bål, hvor mange grenstykker som trækulstriber tydeligt tegnede sig i det gule lersand. Muligvis et renselses- og indvielsesbål inden man med flere lag græstørv var begyndt at opbygge gravanlæggets bund. To krydsede ardspor (ard = oldtidstræplov) afdækkede vi også i højbundens centrale område. Måske en kultisk indvielsespløjning?

Vi lavede et større udgravningsfelt i højrestens nordside, fordi der fremkom en omfattende ophobning af større sten af bjergart, 20-40 cm, ja enkelte endnu større. Ved nordøsthjørnet af denne stenhob udgravede vi et par håndfulde små keramikskår, der i sin grove lodrette stregornamentik og øvrige udførelse beviste, at der var tale om tidlig tragtbægerkultur, altså fra et lerkar brugt af de første bønder, der har virket på Dyrehavegårds marker ca. 4.000 f.Kr.

Denne stenophobning og lerkarskårene stammede sikkert fra rest af et dyssegravanlæg, henover hvilket der ca. 3.000 år senere var anlagt et bronzealdergravanlæg.

I et lodret snit i højrestens nordside afsløredes hvordan højen havde været opbygget lagdelt ved anvendelse af 8-10 cm tykke græstørv og nogenlunde tilsvarende tykkelse af undergrundens gule lersand. Hele gravanlægget var i øvrigt meget forstyrret af nyere tids kraftige stensprængninger. Man har været ude efter de store 90-100 cm sten, der antagelig har været en kreds af indre randsten om bronzealderbegravelsen, eventuelt stammende fra den ødelagte dyssegrav. Kun tre af disse store sten var bevaret.

I højrestens sydside under selve højmulden var et meget blåsort kulturlag med spredte spor af delvis opløste stykker af keramik, som det var umuligt at tidsbestemme. I selve området var også spor efter nogle få lodretstående og tætstående ca. 10 cm tykke træstolper, men alt var så utydeligt, at det ikke kunne nærmere analyseres.

Efter aftale med Henrik Thrane stoppede hele denne noget langvarige prøvegravning. Vi udfærdigede tegning og rapport med tilhørende fotos,

I billedets baggrund ses som forhøjninger i terrænet til venstre 4. Riishøjs og til højre 3. Riishøjs rester. Den højrest, som er markeret med en stiplet bue, er den høj, hvor man i 1845 gjorde det berømte »Hvidegårdsfund«.

og alt blev sammen med de få fund indsendt til Nationalmuseets 1. afdl. den 6. sept. 1966 (j.nr. 598/65). Det undersøgte område var beliggende på matr.nr. 12 a af Lundtofte by og sogn, og højresten blev af os navngivet: »3. Rævehøj«.

Riishøjene ved Hvidegård

Nu kom turen til de to formodede højrester på Hvidegårds mark ovenfor Tordals Mose. På et gammelt kort dateret 1778 er syd for Hvidegård vist fire gravhøje i en gruppe benævnt: »Riishøjene«, hvoraf nu kun en er tilbage. Af undersøgelsesmæssige grunde var vi nødt til at give disse fire numre: »1. Riishøj« blev udgravet i 1845 og indeholdt det kendte »Hvidegårdsfund«, (nærmere omtalt i Lyngby-Bogen III, 1953, siderne 124-136 af rigsantikvar P. V. Glob), »2. Riishøj« ligger stadig velbevaret

med gamle ege og bøge på sin top. »3. Riishøj« vender vi tilbage til efter en kort beskrivelse af »Flækken«s undersøgelse af »4. Riishøj«.

I den såkaldte »4. Riishøj« udførte vi en nord-sydgående prøvegrøft 80 cm bred og helt ned i undergrunden. Vi kunne fastslå, at endnu på det højeste sted var ca. 70 cm af højfylden og nogen spredt stenpakning bevaret. Andre havde gravet før os, og vi påviste en ca. 1 m bred og dyb grøft havde været udført lidt på skrå af vor prøvegrøft. En ældre herre kom til stede og fortalte os, at den brede grøft, vi kunne se rester af, var en skyttegrav anlagt i 1914, og at han personligt havde gået på vagt her under 1. verdenskrig.

Senere afdækkede vi også et nedgravet bundt pigtråd i bunden af omtalte skyttegrav. (I denne forbindelse kan oplyses, at der flere steder under opførelsen af parcelhuse i den nærliggende »Hvidegårdsparken« blev opgravet flere bundter pigtråd stammende fra sikringsstyrkens forsvarsanlæg ved Hvidegård i 1914). Vor prøvegrøft og rest af skyttegrav blev tildækket, og et noget skuffet gravehold gik hver til sit.

Tre fra graveholdet havde dog mod på at fortsætte i den formodede rest af »3. Riishøj«. Det var en meget tåget oktoberdag. Marken var netop blev dybtpløjet, og nogle hånd- og hovedstore sten af bjergart var oppløjet i den formodede højrest.

Vi foretog en afrensning ved at fjerne det øverste ca. 25 cm tykke muldlag i et felt øst-vest 2×3 m. Der fremkom en tættere stenpakning, og da vi havde fjernet noget af dette, afdækkede vi i et meget mørktfarvet lille område nogle fragmenter af brændte menneskeknogler. Vi foretog en opsamling og løftede et par sten mere tilside, og der lå bronzen og lyste irgrøn. Hvad nu, tænker man, første gang man står overfor et bronzefund? Vi var dog straks klar over, at her havde vi ingen erfaring i den rette optagelse m.m. Derfor blev det hele forsigtigt dækket til med et stykke plast og noget jord, og heldigvis på grund af tågen og det sure vejr, havde vi ikke haft nysgerrige tilskuere. Derfor tog vi straks hjem og fik ringet vor store nyhed ind til Nationalmuseet, hvor museumsinspektør Elise Thorvildsen ønskede os tillykke med bronzefundet og meddelte, at hun i løbet af et par dage ville sende fagfolk ud til os for at tage bronzen op.

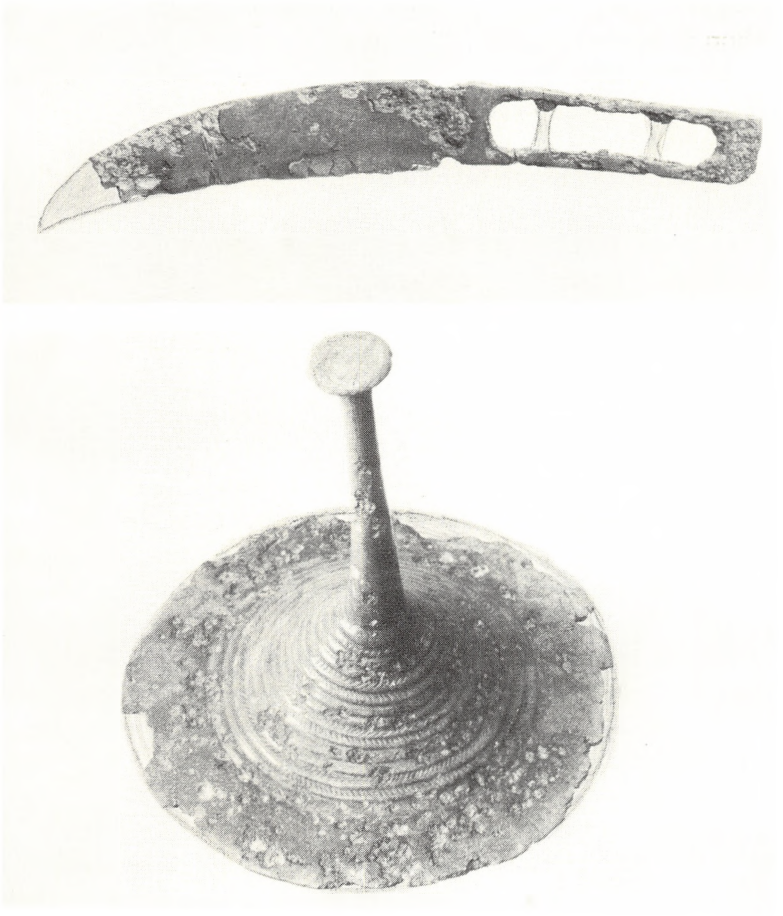

Kniv og bælteplade af bronze, hhv. 11 cm lang og 6 cm i diameter. Fund fra 3. Riishøj.
Nationalmuseet

Fra Nationalmuseets 1. afdl. kom den råkolde og blæsende 10. okt. 1966 museumsinspektør Aino Mortensen og hendes assistent. Vi fik at vide, at det ikke var så lige en sag at optage bronze, så vi var lutter øjne.

Bronzen viste sig at være en lille kniv ca. 11 cm lang og en tutulus, d.v.s. en lille bælteplade, ca. 6 cm i diameter. Begge dele blev medtaget til omgående konservering, da opløsning af bronzen var noget fremskreden, således manglede spidsen af kniven helt.

Aino Mortensen kunne fortælle os, at vi stod overfor en kvindegrav fra begyndelsen af yngre bronzealder ca. 1.000 f.Kr. og at her var tale om en bulkistegrav, men hvor man på grund af den begyndende skik med ligbrænding var gået over til mindre kister, og i dette tilfælde sikkert en, som kun havde været ca. 1,20 m lang.

Vi skulle selv afslutte bundundersøgelsen af graven, og der afdækkede vi en meget smuk udført stenbrolægning, og i den underliggende højmuld kom endnu en overraskelse, nemlig to henlæggelser af brændte menneskeknogler, antagelig af to børn medgivet den afdøde overklasse-bronzealderkvinde som tjenende ånder i den kommende tilværelse.

Resten af højen, der nok oprindeligt har været ca. 15 m i diameter og muligvis et par meter høj, skulle vi ikke undersøge, da der jo kun var tale om en prøvegravning. Vi udførte nivellement af området og indtegnede graven, hvor den lille bulkiste havde været øst-vestvendt, og med selve gravfundet og bronzerne indlagt i østenden.

De tre hold fragmenter af brændte knogle samt tegninger, rapport og fotos blev indsendt til Nationalmuseets 1. afdl. (j.nr. 598/65), og vi havde bevist, at de to sidste »Riishøje« også var ægte nok. De var begge beliggende på matr.nr. 14 a af Lyngby by og sogn.

Udgravninger på IBM's arealer i Lundtofte

Hermed tænkte vi, at vort arbejde med at efterspore forsvundne gravhøje nok var slut. Vi kunne ikke hitte flere mistænkelige forhøjninger rundt om i kommunen.

Vi nåede frem til 1970 før der atter sker noget udgravningsmæssigt. IBM var ved at flytte om på store jordmængder i Lundtofte. Der skulle bygges hovedkontor og datacentral. Et af vore klubmedlemmer holdt vågent øje med området og opdagede, at man ved noget rørlægningsarbejde i en grøft havde gennemskåret en såkaldt stegegrube, som godt kunne være nogle tusinde år gammel. Altså hurtig udrykning, hvor vi fik

stegegruben opmålt og tømt. Gruben havde været rund, ca. 1 m i diameter og knapt så dyb. Mange hånd- og hovedstore sten af bjergart fik vi gravet frem, stenene var ildskørnede og havde sikkert været brugt flere gange. Det mest ejendommelige var, at bunden af gruben stadig drev af gammelt stegefedt!

Vi blev også opmærksomme på, at en bulldozer havde skrabet de øverste 20-25 cm muld af på et mindre højdedrag, og derved delvis havde afdækket en stenpakning, hvor stenene syntes at ligge i kulturjord, og derved afsløredes, at der var tale om noget menneskeskabt, som burde undersøges nærmere. Det var måske rest af stenpakningen i en højbund, som her viste sig i et ellers stenfrit område.

Det var en fredag aften, vi gjorde denne opdagelse, og vi vidste, at den kommende mandag ville alle spor være borte, når de grovædende bulldozere atter tog fat. De var allerede kun nogle få meter fra stenpakningens vestlige side. Hvad gjorde vi nu, hvor alt mandskab var borte fra byggepladsen?

Vi skrev en besked om vor opdagelse og stak den ind under døren til byggearkitektens tegnestueskurvogn, og så markerede vi på arealet, det område vi mente os forpligtiget til at undersøge. Og lørdag morgen gik vi så i gang med fuldtalligt gravemandskab og uden nogen tilladelse.

Her slap vi for at fjerne pløjelaget, så vi kunne straks gå i gang med at afrense en to meter bred stribe af stenpakningen midt over området, og det så straks ret lovende ud.

Tilfældigt kom den vagthavende arkitekt på lørdagstur til byggepladsen, og vi forelagde ham problemet med at få nogle dage til en nødvendig undersøgelse. Det blev indrømmet os, men kun én uge kunne afses. Og så blev der puklet.

Mandag gav vi besked til Nationalmuseets 1. afdl. om vort forehavende, og man sendte omgående museumsassistent Sven Thorsen til hjælp. Og med brølende bulldozere og gravemaskiner omkring os nåede vi i ugens løb at få afrenset godt 100 m^2 af stenpakningen, som uden sikre beviser må antages at have været bund af en gravhøj, måske en af de fem meget stenfyldte, som gårdejer Hartvig Duncan i Lundtofte fjernede omkring 1840. (Se nærmere om dette i den lille bog som Duncan

udgav om sine iagttagelser, i Lyngby-Bogen III, 1953, siderne 114-123 ved rigsantikvar P. V. Glob).

Sven Thorsen gjorde os opmærksomme på flere mørke pletter, der rundt om tegnede sig meget tydeligt i det gule lersand, når bulldozerne havde fjernet ca. en halv meter overjord. Disse mørke pletter afslørede sig som nedgravede gruber med bl.a. nogle få keramikskår, der kunne datere områdets forhistoriske periode til bronzealder. På Risø arbejdede forsøgsleder Vagn Mejdahl med datering af keramik efter termoluminescens-metoden, og skår fra området blev af ham dateret til ca. 1.600 f.Kr.

Vi indtegnede resultatet af disse hurtige undersøgelser på en af IBM's byggeplaner over området, og denne uge gik alt for hurtigt. Mandskabet ved bulldozerne fortalte os i pausen, at de havde set mange flere mørke gruber på området end de fem, vi nåede at få udgravet. Ærgerligt nok, for hvor der er den slags gruber, har der været meget mere menneskelig aktivitet, sikkert også husrester.

Der gik nogle få dage, så lød alarmklokken igen. Nu havde man oppe fra IBM's byggeri på bakken gravet en kæmpegrøft ned mod Mølleåen for nedlægning af rør til overfladevands-afledning, og der havde man ramt kanten af en større stegegrube, der tydeligt stod som en dybsort stribe i grøftesidens gule lersand.

Vi rykkede atter hurtigt ud, og i nogenlunde læ for efterårsstormen nåede vi at få afdækket og udgravet et større »Komfuranlæg« indeholdende i alt fem runde stegegruber, hver ca. en meter i diameter og ca. 75 cm dybe. Alle gruberne var pakkede med hånd- og hovedstore sten af bjergart, og alle meget sodsværtede og godt med fedtet lag i bunden. Og dermed sluttede vore undersøgelser på IBM's områder, som foregik på matr.nr. 10 a, 8 a og 8 v af Lundtofte by og sogn. Rapport med tegninger og fotos blev indsendt sammen med de sparsomme flint- og keramikskårfund til Nationalmuseets 1. afdl. (j.nr. 651/70).

Lyngby Glasværk

I årene 1971-72 var vi i perioder beskæftiget med udgravning af tomten fra Lyngby Glasværk på Baune Allé i Lyngby, men det er en anden og

Dolketidsgraven – en plankekiste – på Dyrehavegårds mark havde en bund af røde kløvede sandstensfliser. På den flise, som er markeret med et kryds, lå den 17,2 cm lange flintedolk.

meget interessant historie, som vi håber at kunne bringe i en kommende Lyngby-Bog.

Dolketidsgraven på Dyrehavegårds mark

Tre af »Flækken«s medlemmer gik en januardag i 1973 på rekognoscering ud over Dyrehavegårds regnvåde marker nord for Trongårdsskolen. Vi standsede ved en lokalitet, hvor usædvanligt meget knust flint lå spredt og lyste op renvasket af vinterregnen. Det var tydeligt, at der havde foregået noget, som kunne tyde på anlæg af en grav, hvor knust flint ofte forekommer.

Med en medbragt spade gravede vi et lille prøvehul gennem pløjelaget, og stødte på en tæt pakning af flint. Her var noget som burde undersøges.

Der gik omgående bud til forpagter Mogens Preisz på Dyrehavegård,

som straks gav tilladelse til gravning. Vi fik tilkaldt mere gravemandskab og anlagde straks et såkaldt udgravningsfelt øst-vestvendt på 4×8 m samt fjernede hele det 25 cm tykke pløjelag.

Her afdækkede vi i et tydeligt afgrænset område, ligesom en ca. 60 cm bred nedgravning indeholdende meget knust flint. Denne nedgravning slog en bue fra syd ind i vort udgravningsfelt, hvilket gav os forskellige overvejelser. Men det første var selvfølgelig at ringe til Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning, og atter fik vi besøg af Sven Thorsen. Han undrede sig også over vor flintpakning, men gav gode råd om den fortsatte undersøgelse.

Vi afsatte en 60 cm bred balk, en helt fra overfladen urørt jordstribe, hvor man har mulighed for i det lodrette snit at se forskellige lagdelinger. Vi anlagde syd for denne balk endnu et udgravningsfelt af samme størrelse som det først omtalte. Og her afsløredes, at nævnte nedgravning med meget flintindhold også slog en bue ind i dette felt, og set lidt fra oven tegnede en oval sig meget tydeligt lidt på skrå sydvest-nordøst ind under omtalte balk. Det lovede godt.

Af ren og skær nysgerrighed udførte vi en lille prøvegrøft ned gennem flintpakningen fra nord i det første udgravningsfelt, og fortsatte forsigtigt med graveske ind i det løse jordlag som var indenfor nævnte oval. Her kom den store overraskelse, der lå en flintedolk, og der havde den ligget urørt i over 4.000 år. Vi afrensede dolken forsigtigt uden at tage den op straks. Nu var vi udgravningsmæssigt blevet så kloge, at det vigtigste er at forsøge at iagttage omstændighederne ved i dette tilfælde, denne flintdolks nedlæggelse, – var her synlige spor af en skede omkring dolken, hvilken side vendte opad, lå den på noget særligt? Jo, det sidste gjorde den, den lå med sin smukkeste side opad på en meget smukt udkløvet rød sandstensflise.

Efter omhyggelig indmåling både områdemæssigt og i dybden, og efter grundig fotografering blev den endelig taget op, og det var med en ejendommelig følelse, at man var den næste, der stod med den i hånden, efter at en anden hånd havde lagt den på plads ved venstre side af en gravlagt ca. 2.200 f.Kr.

Vi turde ikke lade dolken blive liggende, men nedlagde i stedet en

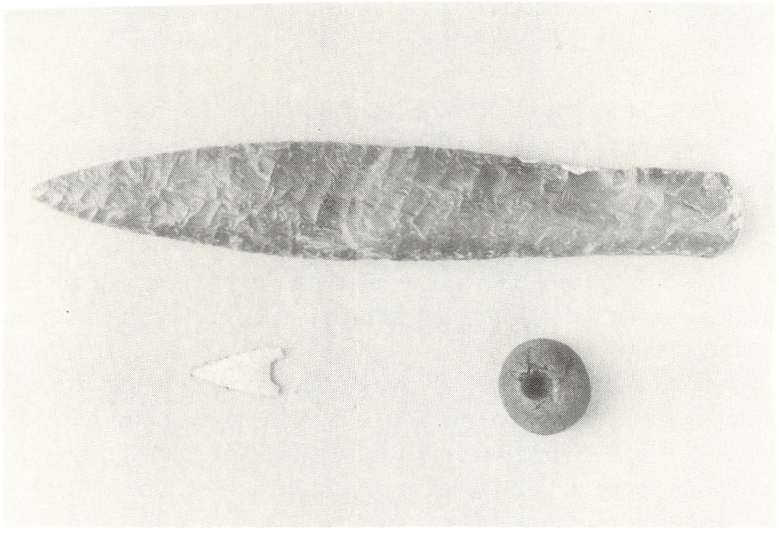

Den 17,2 cm lange flintedolk samt flintepilespids og ravperle fra dolketidsgraven på Dyrehavegårds mark nord for Trongårdsskolen.

attrap, og tildækkede stedet med papir og sand, så vi senere kunne lægge dolken tilbage for helhedsfotografering af det interessante gravanlæg, vi nu ventede at udgrave.

Sven Thorsen fra Fortidsmindeforvaltningen kom atter tilbage og kunne nu efter dette dolkefund mere præcis forklare, hvordan udgravningen burde fortsætte, for nu skulle der »efter bogen« også fremkomme en pilespids og en ravperle samt helst også spor af den gravlagte.

Udgravningen fortsatte på lørdage og søndage kun afbrudt af nogle snebyger. Og nu var der virkelig tale om en rigtig udgravning. Før havde der kun været tale om prøvegravninger, men nu gjaldt det alle undersøgelser og iagttagelser, så vi var særdeles omhyggelige. Vi gravede, tegnede, målte og fotograferede.

Hen på foråret var vi nået så langt, at vi efter aftale med Sven Thorsen nu kunne bede ham komme og hjælpe os videre med at finde frem til den

gravlagte, som skulle være begravet ubrændt, og derfor muligvis særligt vanskelig at påvise. Pilespidsen og ravperlen havde vi heller ikke fundet frem til endnu.

Under det fortsatte udgravningsarbejde ledet af Sven Thorsen afdækkedes flere og flere røde sandstensfliser, og på en af disse nær dolkens findested fandt han frem til den lille 2 cm lange hvide flintepilespids. For oversigtens skyld var dolken lagt tilbage i sit oprindelige leje, den var af mørk flint og 17,2 cm lang.

Sven Thorsen fandt også frem til at påvise lidt knoglestruktur af den gravlagte, mest tydeligt kom det frem i højre skinneben, men det var næsten kun støv.

Vi måtte selv gøre udgravningen færdig, og derunder prøve om vi kunne påvise mere af den gravlagte, som måtte ligge på skrå ind under den afsatte balk. Af den gravlagte fandt vi kun lidt tandemalje, samt den savnede ravperle, der havde ligget på hans bryst, 13×22 mm er den og med konisk hul indboret fra begge sider.

Udgravningen afsluttedes med en fuldstændig afrensning af de godt 80 stk. større og mindre røde sandstensfliser, som havde været udlagt til en meget smuk kistebund, og på den måde hele gravanlægget efterhånden var sunket sammen, kunne vi i balkens profiler se, at der må have været tale om en kiste opbygget af kløvede planker. Den har været knapt tre meter lang og en lille meter bred. Den gravlagte mand har været ca. 1,70 m lang.

En meget fyldig rapport med mange tegninger og fotos samt de tre gravfund blev afleveret til Fortidsmindeforvaltningen (j.nr. F.3789/73), og hele vor omfattende udgravning foregik på matr.nr. 15 a af Lyngby by og sogn. Og fra Fortidsmindeforvaltningen modtog »Flækken« nogen tid efter en meget venlig takkeskrivelse for vel udført arbejde, underskrevet af overinspektør Knud Thorvildsen.

Så blev udgravningsområdet dækket til med jord, og vi fik værktøjet i hus, mens vi glædede os over det gode resultat.

Det ældste Frederiksdal

Efter denne dolketids-udgravning fulgte en længere »Pause«, hvor vi

næsten hele 1974/75 sled med udgravningen af det meget fundrige kongelige sommersted: »Det ældste Frederiksdal«, som allerede er beskrevet i Lyngby-Bogen 1976, siderne 34-69.

4. Rævehøj

Vi var nået frem til høst 1976, hvor forpagter Mogens Preisz syntes, at det kunne være interessant at få undersøgt, hvad der gemte sig i jorden et sted syd for Rævehøjvej. I et ellers ret stenfrit område røg ploven altid meget irriterende i nogle sten ca. 25 cm under jordoverfladen. Vi rykkede ud lige efter høst til den anviste lokalitet og kunne med bedste vilje i alt fald ikke få øje på nogen forhøjning i terrænet.

Vi gravede en prøvegrøft nord-syd over området, og stod lidt efter både med et par stykker keramikskår og nogle ganske få fragmenter af brændte menneskeknogler; her var altså noget, der pegede i retning af et oldtidsgravanlæg.

Vi havde fra Fortidsmindeforvaltningen den 27. marts 1974 fået en skrivelse, der gav »Flækken« lov til, uden ansøgning hver gang, at foretage overfladeundersøgelser på hele Dyrehavegårds frie arealer, så vi gik trøstigt i gang med at afsætte et større udgravningsfelt 6×8 m, og tog fat på at fjerne hele pløjelaget af dette større areal. Derved fandt vi frem til øverste kant af det par sten, som så ofte havde drillet forpagteren og hans plov, og der kom den første overraskelse, for noget beskyttet af disse sten stod resten af en gravurne, som ploven havde taget det øverste af, så keramikskår og brændte knoglefragmenter lå noget spredte.

Nu fik vi travlt med forsigtig afrensning af lokaliteten og opsamling af det spredte. Aftenen og regnen nærmede sig stærkt. Man glemmer ikke så let den situation, hvor man lå og var ved at have urnen tømt og en fin lille bronzenål afdækket, og så begyndte regnen at strømme ned! Der lå man under en regnfrakke, som hjælpsomt gravemandskab holdt udspændt over urne og mand, mens der skulle fotograferes, og urneresten med nål optages forsigtigt.

Nu kunne vi mere planmæssigt gå i gang med en udgravning, som blev nærmere aftalt med Fortidsmindeforvaltningen. Hele dette første udgravningsfelt blev omhyggeligt afrenset, og her viste sig en tæt stenpak-

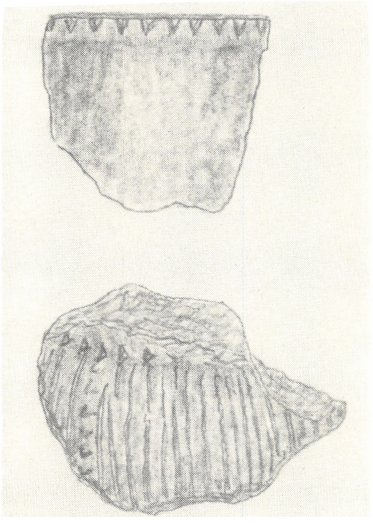

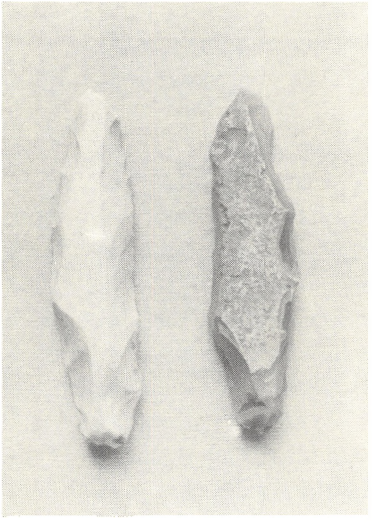

To skår af tragtbæger-keramik fra tidlig bonde-stenalder ca. 4000 f. Kr. Skårene er sammen med flere andre fundet på den boplads, der ved et tilfælde var dækket af 4. Rævehøj fra yngre bronzealder ca. 900 f. Kr.
To bronzealder-ildsten af flint, 8,5 cm lange, fra 4. Rævehøj. Ildgnister fremkommer ved bl.a. at slå flint mod svovlkis.

ning bestående af mindre marksten og meget knust grå flint. Vi inddelte som sædvanligt feltet i et kvadratmetersystem, der kunne lette både tegningsarbejdet og fotograferingen, særligt for at kunne bevise den nøjagtige placering af eventuelt flere fund. Og der kom flere fund. I den tætte stenpakning lå uden nogen forbindelse med synlig rest af grav en bronzenål mere, 3,7 cm lang. Den bronzenål, som lå i urnens bund, var 4,8 cm lang.

Under det langvarige udgravningsarbejde påviste vi i den sydlige kant af højresten spor af en brændtbens-grav, antagelig en barnegrav, hvor de næsten opløste knoglefragmenter syntes at have været indpakket i et eller andet. Jorden var i det lille 20-25 cm område stærkt mørkfarvet, og den lille grav var placeret mod sydsiden af en større rød granitsten.

I en lignende gravlægning også i et mørkfarvet 20-30 cm område nedgravet i højbundens sydside, fremkom nogle få fragmenter af en voksen persons brændte knogler, og her var medgivet som gravgave en halv kornsegl af bronze, 7 cm lang. De nævnte bronzer daterer den forsvundne gravhøj, eller i alt fald dennes eventuelle senere begravelser til at være fra ca. 900 f.Kr.

Vi navngav denne højrest: »4. Rævehøj«, da den naturligt indgår i gruppen af »Rævehøje« nær ved Rævehøjvej.

Det nordvestlige hjørne af vort udgravningsfelt viste sig ved nivellering at være ca. 25 cm over det omgivende terræn, og da tilmed den underliggende stenpakning her var tykkest, 30 cm, og tættest, måtte vi deraf slutte, at dette nordvesthjørne nok var den oprindelige højs centrale område. At her så også i denne tætte stenpakning efterhånden blev udgravet 4 rørformede ravperler, 3-4 cm lange, kunne også tyde på, at noget var bevidst nedlagt, muligvis under en centralgrav, som forlængst var bortpløjet?

Det blev nødvendigt at udvide udgravningsområdet betydeligt, da vi nu stod med ansvaret for at skulle udføre en meget omhyggelig undersøgelse. Vort første udgravningsfelt blev kun en fjerdedel af udgravningsområdet. Der blev altså anlagt tre felter 6×8 m mere og afsat en korsformet balk øst-vest og syd-nord over hele den forsvundne højs bundrest. Nævnte stenpakning bredte sig også ud i de tre nytilkomne udgravningsfelter, og alt dette forlængede vort arbejde her med et helt år mere!

Men det var ikke forgæves, for vi gjorde meget interessante opdagelser. Vi udgravede i stenpakningens bund en del skår af tidlig tragtbægerkeramik, og der fremkom også flere hundrede stykker flintafslag fra redskabsfremstilling, altsammen særligt ind under den sydvestligste del af højresten. Her udgravede vi også en grube under stenpakningen, ovalformet 2×4 m og her fremkom også lidt keramikskår og flintafslag samt nogle få ildpåvirkede sten af bjergart og noget trækul fra et bål.

Vi påviste og udgravede også tre såkaldte stolpehuller stammende fra oprindeligt nedgravede træstolper ca. 20×20 cm og til en dybde af ca. 70 cm. Disse stolpehuller, der tegnede sig fyldt op med mørk jord ned i den lyse undergrunds gule lersand, var alle tydeligt afbrudte og tildækket af

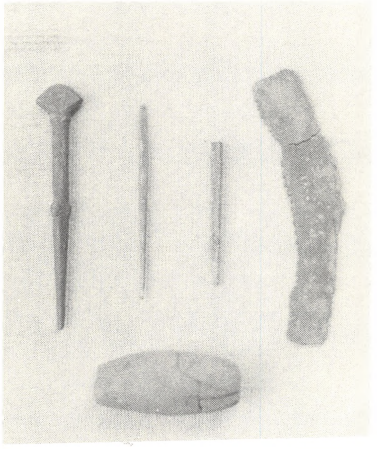

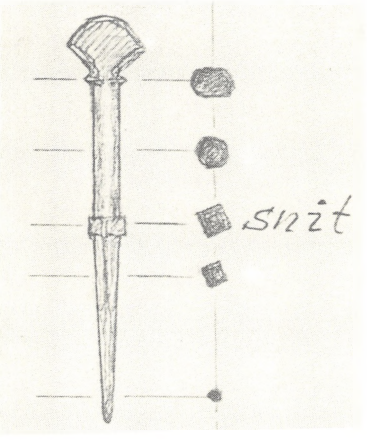

De fire bronzefund og en af de fire ravperler fra 4. Rævehøj på Dyrehavegårds mark syd for Rævehøjvej. Bronzenålen til venstre er 6 cm lang.
Skitse af den 6 cm lange og sjældne bronzenål fra 4. Rævehøj.

den stenpakning, som så tæt og bevidst var anlagt i den overliggende gravhøjs første fase.

Skårene af tidlig tragtbægerkeramik (4.000 f.Kr.), den store mængde af flintspåner fra redskabsfremstilling og så de tre stolpehuller fører os tilbage til de første bønder i vor kommune. Disse fund var tilfældigt blevet bevaret, fordi man ca. 3.000 år senere havde anlagt en gravhøj på samme lokalitet. Jo, det var ulejligheden værd at finde ud af, hvad der kunne gemme sig under en gravhøjrest, der kun var 25 cm høj!

En af udgravningens sidste dage i 1979 fremkom som løsfund endnu en bronzenål øverst i stenpakningen i højrestens sydside. Denne bronzenål er 6 cm lang og meget smukt udformet. De fire bronzer og de fire ravperler er alle så velbevarede, at de foreløbigt er udstillet i »Flækken«s arkæologiudstilling på »Frieboeshvile« i Lyngby. Senere skal disse fund sammen med udgravningsrapport, tegninger og fotos afleveres til Fortidsmindeforvaltningen (j.nr. F.3789/73), hvorfra vi regner med senere

Bundstenspakningen afrenses i det sydøstlige udgravningsfelt i 4. Rævehøj. I dette felt fremkom højrestens tre brændtbensgrave, tre af bronzefundene og en af ravperlerne.

at kunne låne vore egne fund tilbage. Udgravningen foregik på matr.nr. 12 p af Lyngby by og Lundtofte sogn.

3. Månehøj

Da vi i 1977 var midt i vort arbejde med føromtalte højrest, pløjede forpagter Mogens Preisz atter ind i en stenpakket lokalitet i østenden af samme mark nær Hjortekærsvej. Vi lovede straks at se på det, og det blev en længere synsforretning! Den varede nogle måneder, hvor vi på sine steder afdækkede en ret kraftig stenpakning lagt i kulturjord, og tydeligt begrænset til en højbund på ca. 18 m i diameter. Højudjævningen kunne vi også påvise, særligt mod nord i den omgivende marks tykkere muldlag.

Der fremkom ingen fund og derfor ingen beviser på højens alder, men vi antager, at det må være et sted midt i bronzealderen. Vi kaldte den:

»3. Månehøj«, fordi der ret syd for den ligger to »Månehøje«. På grund af de mange kubikmeter sten, nogle ret store, der var i højbunden, kom vi til at tænke på om ikke denne »3. Månehøj« har hørt til de meget stenfyldte, sådan som de beskrives af Hartvig Duncan, Lundtoftegård, da han omkring 1840 fjernede flere gravhøje for at klare stenleverancer til de lokale veje! Denne udgravning foregik på matr.nr. 15 dp af Lyngby by og Lundtofte sogn (Fortidsmindeforvaltningen j.nr. F.3789/73).

5. Rævehøj

Forpagter Preisz, Dyrehavegård, havde i nogle år talt om en lille forhøjning i marken, der særligt i fugtigt vejr synede mørkere end den omgivende jord. Det måtte vi undersøge nærmere, og da vi i efteråret 1979 var graveledige, flyttede vi med skurvogn og værktøj de godt hundrede meter mod sydvest bort fra »4. Rævehøj« og måske til en »5. Rævehøj«?

Vi anlagde en prøvegrøft nord-syd og afdækkede i en lokalitet lige under pløjelaget nogle 20-30 cm store sten, der lå samlet og havde mørktfarvet og meget hård jord ned imellem. Vi udvidede undersøgelsesområdet, og der dukkede endnu flere sten frem og stadigt med den meget mørke og cementhårde jord imellem.

Antikvar Svend Erik Albrethsen fra Fortidsmindeforvaltningen kom på besigtigelse, og vi aftalte den fortsatte udgravning, der tydede stærkt i retning af en bulkistegrav fra ældre bronzealder. Men efteråret var allerede så stærkt fremskredet, at vi nødigt ville komme så langt frem med vor udgravning, så vi ikke kunne forsvare at stoppe, selv om der skulle komme frost og sne. Det ville være meget generende, hvis vi pludselig skulle stå med et stort bronzefund i sådan en udgravningssituation, derfor pakkede vi gravhjørnet til med plast og lagde et godt lag jord over som vinterdække, – og vi neddæmpede også vor egen forventning til det store fund!

Da forår 1980 kom, gik vi straks i gang med at afrense gravhjørnet, sådan som det lå tydeligt nedgravet i undergrundens gule lersand. Vi anlagde et korsformet balkesystem med sit midtpunkt centralt over graven. Derefter afsatte vi fire udgravningsfelter beliggende indenfor de fire korsarme, så alle havde et hjørne ind over noget af graven. Denne

Balke og udgravningsfelter i 5. Rævehøj, inden afdækning af selve bulkistegraven påbegyndes. Graven ligger under det område, hvor balkene krydser hinanden.

udgravningsform skulle give den bedste mulighed for at gøre flest mulige iagttagelser både i plan og profil under en fremadskridende udgravning i alle felter, – det var meget spændende!

Alle sten blev indmålt og aftegnet på deres plads, inden de blev løftet tilside, mens vi fortsatte med forsigtigt at høvle os ned gennem det næsten cementhårde jordlag øverst i den sammensunkne grav. Efterhånden måtte vi fjerne de dele af balken, som dækkede ind over selve graven. Ved et besøg af Svend Erik Albrethsen fik vi ekstra instruktioner om agtpågivenhed, og om straks at sende bud, når bronzesværdet lod ane sin tilstedeværelse.

Men det lod vente på sig, derimod kom, noget mærkeligt placeret, en dobbeltknap af bronze pludseligt frem ude mellem gravens yderste stenpakning. Knappen var selvfølgelig meget velkommen, og den lod ane, at vi havde en mandsgrav foran os, ca. 1.300 f.Kr.

Ekstra forsigtigt gik det nedad med tynde afhøvlingslag, og pludselig

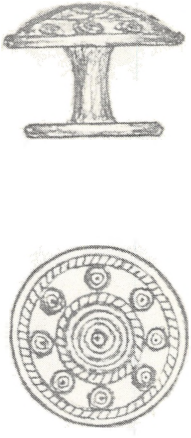

Skitse af dobbeltknap af bronze. Fund fra 5. Rævehøj på Dyrehavegårds mark syd for Rævehøjvej.

kom lidt tandemalje og omridset af den gravlagtes hoved tilsyne, særligt den mørke aftegning af håret stod meget tydeligt.

Nu var jorden ikke så cementhård længere, og der begyndte at aftegne sig brunlige områder og striber på langs i graven. Så kom en af denne sommers kendte stærke regnbyger, og vi måtte søge ly i skurvognen et kvarters tid.

Da vi kom tilbage fik vi vor største overraskelse, for der lå den gravlagte udstrakt foran os. Den stærke regn havde fremkaldt et farveaftryk, der gengav personen næsten komplet fra hoftepartiet til og med fødderne. Hovedets omrids lå også tydeligt, kun bryst- og maveområdet var udvisket i strukturen.

Der blev farvefotograferet mange skud, for det anede os, at så tydeligt ville dette ikke være synligt, når solen atter tørrede graven ud. Vi tegnede og målte. Han var 172 cm fra isse til hæl. Fødderne var svagt ombøjet til højre, og en del af venstre hofteparti kunne også ses. – Men hvor var bronzesværdet, eller i alt fald en dolk?

Et sjældent tydeligt farveaftryk af den gravlagte 172 cm høje mand i bunden af 5. Rævehøjs bulkistebegravelse. Særligt tydeligt ses den mørke aftegning af det øverste af hans hoved samt af benene fra hoftepartiet og nedefter.

Det eneste svar må blive, at der her i det fredelige Lyngby-område dengang for 3.300 år siden havde været gravrøvere på spil. Bronzeknappens placering uden for kisten lod ane noget i den retning. Den havde selvfølgelig oprindeligt sammen med mandens kofte og kappe været med i kisten, men efter at røverne fra oven havde hugget sig gennem kistelåget og med en krogkæp havde udhalet den gravlagtes tøj, som normalt havde tildækket den døde, samt været heldige at fiske det eftertragtede sværd ud, så er bronzeknappen ved et uheld tabt ned mellem stenpakningen, og det har ikke været umagen værd at søge efter den, da man havde fat i det væsentlige. Det er en antagelig forklaring.

Et par tilfælde af sådanne gravrøverier fra bronzealderen er påvist i et par jydske bulkistebegravelser, hvor kisterne er så velbevarede, at det hul, røverne havde hugget i kistelågene, stod ganske tydelige, ja, den famøse krogkæp var også efterladt i kisten. Her i vor »5. Rævehøj« var både kiste og kæp forlængst bortrådnet og alle beviser borte, bortset fra den tabte bronzeknap, som omgående måtte til konservering.

Noget matte efter den store spænding fortsatte vi undersøgelsen af den omgivende højbund, hvor der, bortset fra et ca. to meter bredt stenfrit område omkring graven, fremkom en udbredt stenpakning, et helt stentæppe af småsten udlagt inden højopbygningen. Højen har været 18-20 m i diameter. Et påvist oldtidsvejspor tangerer højens østside. Udenfor stenpakningen mod syd fremkom nogle få keramikskår, antageligt af bronzealderlerkar.

Vi mangler endnu at skulle undersøge ca. halvdelen af højbundens yderste område mod vest og nord, før den endelige rapport kan skrives. Udgravningen er udført på matr.nr. 12 p af Lyngby by og Lundtofte sogn (Fortidsmindeforvaltningen j.nr. F.3789/73).

Hvordan kan vi så vide, at der var tale om en bulkiste, når alt træ forlængst var rådnet bort. Jo, beviset lå i gravens bund, hvor der fra begge sider var anbragt særligt egnede 20-30 cm sten af trekantet facon, der kunne støtte den runde kistes nederste halvdel, mens den stod åben, og begravelsesceremonien foregik: I kistebunden blev udbredt et koskind med den lådne side indad, herpå blev den døde nedlagt udstrakt, og i dette tilfælde med hovedet i nord. Hans kofte og hans kappe, ja,

måske også hans hue, af vævet uldstof blev nedlagt udbredt over ham, og vor lille bronzeknap har nok siddet på plads i en af koftens snipper. Og så kom det store øjeblik, hvor hans gyldne bronzesværd, hans værdighedstegn, blev nedlagt hen over hans bryst, eller ved hans side. Derefter blev koskindets sider foldet ind over ham og den runde kistes anden halvdel som låg lagt på, og en opbygning af store sten omkring og over kisten blev derefter udført, og opbygning af jordhøjen påbegyndt. Sådan kendes det fra en række tilsvarende jydske bronzealderbegravelser, og vi har lov til at drage slutninger der ud fra, da det er det samme folk, vi har med at gøre, – altså også hvad gravrøverne angår!

Det var »Flækken«s første sytten år med forhistoriske undersøgelser i Lyngby-Taarbæk kommune, og med disse undersøgelser har vi været med til at føre bevis for, at der også i vor kommune har ligget flere gravhøje, end man hidtil har været klar over. Af de 9, vi har påvist bundrester af, er de 5 på Dyrehavegårds marker nyopdagede.

Vi i »Flækken« forventer, at der stadig ligger mange lokale opgaver og venter på os, og det glæder os meget, at vore indberetninger til Nationalmuseet og Fortidsmindeforvaltningen bruges og vil blive brugt i den arkæologiske forskning, det er den største tilfredsstillelse, en amatørgruppe kan opnå.

Aage Børresen
BERETNING OM SELSKABETS VIRKSOMHED 1980/81

Igen i den forløbne sæson har Historisk-topografisk Selskab mistet to ældre, veltjente bestyrelsesmedlemmer. Det drejer sig denne gang om fhv. befragter H. V. Holsøe, der gennem hele 24 år (1946-70) var Selskabets sekretær, og fhv. bankdirektør Poul Lauritsen, Selskabets mangeårige kasserer til 1977. Disse to bestyrelsesmedlemmer har hver især udrettet et meget stort arbejde for Selskabet, og vi har grund til at være taknemmelige for deres indsats. Men også i det hele taget har Selskabet i de sidste år oplevet et markant frafald af de tidligere drivende kræfter i bestyrelsen. Hver gang har vi mærket, at nu forsvandt endnu et lille stykke af forbindelsen til det gamle Lyngby. Det er trist, men uundgåeligt.

I forbindelse med generalforsamlingen tirsdag den 20. maj 1980 holdt arkivar, cand.mag. Ebba Waaben et film- og lysbilledforedrag om »Papirfremstillingen langs Mølleåen«. Det interessante foredrag gav et indblik i et stort og spændende forskningsemne, som man burde beskæftige sig mere med netop i dette område, hvor ikke mindre end fire papirfabrikker har været i gang inden for de seneste 100 år. En side af emnet vil blive taget op i Lyngby-Bogen 1981, i artiklen »En papirdrengs erindringer« af Kai Schmidt fra Nymølle.

Sommerudflugten 1980 fandt sted den 10. juni om aftenen. Man kørte i bus fra Stadsbiblioteket til Eremitageslottet i Dyrehaven, hvorfra deltagerne under ledelse af lektor P. Chr. Nielsen vandrede gennem Ulvedalene til Klampenborg Port. Herfra kørte bussen deltagerne tilbage til Stadsbiblioteket, hvor der var fælles kaffebord. Det var en dejlig sommeraften, hvor solen stod lavt og skinnede ind under træerne, og kombinationen af det gode vejr, det usædvanlige tidspunkt og det meget

Lektor P. Chr. Nielsen demonstrerer tykkelsen af et bøgetræs stamme under sommerudflugten den 10. juni 1980. Byhistorisk Samling

fint afpassede foredrag gjorde turen til en stor oplevelse for de deltagende.

Den 14. september 1980 fyldte fhv. overinspektør, dr.phil. Kai Uldall 90 år. Bestyrelsen havde kort forinden besluttet, at man som anerkendelse af Kai Uldalls store og mangeårige indsats for Selskabet ville udnævne ham til dets æresmedlem. Formanden og H. V. Holsøe overbragte fødselaren udnævnelsen på selve dagen.

I efteråret afholdtes som sædvanligt to arrangementer. Fredag den 17. oktober holdt arkæologen Svend Aage Knudsen et lysbilledforedrag om »Lyngby-Taarbæk egnens forhistorie. Eksempler på forhistoriske lokaliteter og arkæologiske undersøgelser i området«. Foredraget holdtes i anledning af den forestående udgivelse af Svend Aage Knudsens forhistorisk-arkæologiske atlas over Lyngby-Taarbæk og Søllerød kommuner. Udarbejdelsen af manuskriptet til dette atlas har stået på i en årrække, idet grundigheden og omfanget af atlasset er blevet øget flere gange undervejs.

Mandag den 10. november holdt overinspektør, dr.phil. Holger Rasmussen et foredrag om »Bernhard Olsen – Folkemuseets og Frilandsmuseets skaber«. Foredraget, der uddybede bestemte dele af Holger Rasmussens bog om Bernhard Olsen, gjorde det tydeligt, at der trænges til en samlet fremstilling af det landbrugsorienterede skole-, forsøgs- og museumsmiljø, som siden 1867 har udfoldet sig i området mellem Virum, Lyngby og Brede, men som nu for en stor del er afviklet og spredt til andre steder i landet. Også her ligger en opgave for Selskabet at løse.

Lyngby-Bogen 1980, der udkom planmæssigt omkring 1. december, blev pænt modtaget, selv om presseomtalen denne gang var meget beskeden. Specielt artiklen om Lyngby Gamle Kirkegård har vakt interesse i bredere kredse og har medført, at tilsvarende registreringer og beskrivelser af kirkegårde er iværksat eller planlagt en del andre steder i landet.

I foråret 1981 har der været afholdt to arrangementer. Museumsinspektør Poul Strømstad holdt onsdag den 25. februar et lysbilledforedrag om »General Frieboe og hans landsted i Lyngby«. Foredraget blev naturligvis holdt på selve Frieboeshvile, og huset var fyldt til bristepunk-

tet med tilhørere, der morede sig kosteligt over de mange anekdoter om generalen og hans meriter.

Fredag den 24. april holdt arkitekt Niels Erik Jensen og stud.mag. Lene Olsen et lysbilledforedrag om den registrering af huse i Bondebyen, de har udført for Fredningsstyrelsen i anledning af den forestående sanering i Bondebyen. Foredraget blev, for at kunne fremkomme på et aktuelt tidspunkt, med kort varsel lagt ind i forårsprogrammet som ekstra arrangement.

Af igangværende projekter uden for Selskabet kan nævnes lokalbibliografien, som bibliotekar Lise Badawi nu er halvvejs færdig med, og 50 års registret til Lyngby-Bogen, hvortil fru Rigmor Pedersens manuskript er ved at blive renskrevet i Byhistorisk Samling. Når disse publikationer om få år er færdige, vil den lokalhistoriske interesse og forskning i Lyngby-Taarbæk Kommune have fået et par værdifulde og længe savnede hjælpemidler i hænde.

NAVNEREGISTER

Registret gør ikke krav på fuldstændighed, idet en del uvæsentlige person- og stednavne er udeladt. Ikke-lokale navne kan ikke forventes at være optaget i registret.

»Abrahams Kælder« 155
Adelvard, Julius 47
Agerbovej 186, 196
Albrethsen, Svend Erik 232, 233
Alexandrine (dronning) 64, 150
Andersen, Albert 143
–, Carl 95, 139
–, Chr. 79
–, H. O. 44
–, Hjalmar 59, 69, 141
–, Inger Marie 27
–, Jane 141
–, Jens 47
–, Kristian 141, 149
–, L. C. 123
–, Mandrup 125
–, Martin 76
–, Peter 143
–, Richard 208
–, Svend 164
»Arnegården« (Søllerød) 67
Asylvej 8, 16
»Attemosegården« (Søllerød) 51, 52, 157
Attemosevejen 67, 106, 137
Avnholt, A. 61

Badawi, Lise 241
Bagsværdvej 185
Bang, Herman 20
Barbara (»Mademoiselle Barbara«, syerske) 192-93
Baune Allé 222
Beck, Søren Cosmus 10
Becksvej 11
Behrend, Schat 161
Bellevue 5, 15
– Kro 48
– Strandhotel 44-45, 48
Bergsøe, Flemming 90
–, Paul 90
–, Svend 90
Berrig, Harald 97, 153
Bidstrup, H. P. 12
»Bilbergsminde« (landsted) 14
Bindesbøll, M. G. 14
Bindesbølls Hus 14
Bisserup, Chr. 59
Bjarkov, Ludvig 151
Blædel, Dons 161
Boager, Johannes 209
»Bogholderhuset« 65, 66, 67
Bondebyen 241
Borg, Richard 204
Boulevarden 164, 169, 179, 185
»Brage« (sangforening) 5-48 passim
Brandes, Edvard 69, 70
Brede 181-82
– Fabriksskole 158
– Klædefabrik 59, 86, 116, 121, 123
– Ladegård 142
»Bredelille« (gård) 142

Bredvad, Sofus 45
Broberg, C. A. 23
Brock, G. 23
Brohuspassagen 178
Buchard (organist) 45
Bynke, J. 109
–, O. 178, 207
Børresen, Annalise 161
–, Aage 238

Carlsen, Valdemar 92, 154
»Carlsminde« (landsted, Søllerød) 142
Caroline Amalie Vej 153
Caroline Mathilde (arveprinsesse) 207
Charlotte Amalie (dronning) 85
Christensen, Ada 100
–, Alfred 46
–, Alfred (grosserer) 70, 88, 129, 131, 132
–, Bodil 157
–, Chr. 131, 153
–, Derfla 131
–, Herbert 88, 129-30, 131
–, Marie 66
–, Peter 66
–, Sofus (»Skrigeren«) 95
–, Sofus (»Sofus fra Runde Bakke«) 95
Christian V 13, 85
– IX 18, 19-20, 26
– X 17, 64, 105, 151
– X's Allé 186, 196, 197-98, 200
Christiansen, J. E. 55, 119
–, Aldous 55
»Christiansro« (landsted) 14
Christoffersen, Jens 87

Cottageparken 16
Cottagerne 5, 14
Crillesen, S. 98

Danchell, H. L. 52
»Dansejohan« 143
»Danske Schweiz«, Det, se Ørholm Hotel
Daverkosen, Edmund 121, 123
Djævlebakken 99
Douchebad Mose 16
Drewsen, Chr. 51, 52-53
–, Emelie 54, 71, 97, 138, 139, 160
–, Erik 73, 78-79, 137
–, Ernestine 53
–, J. C. 76
–, Johan 51
–, Jonas 49-159 passim
–, Jørgen 73, 76-77, 78-79
–, Kurt 73, 77, 78-79
–, Michael 51, 52
Dræger, C. 173-74
Duckert, Ditlev 80
Duncan, Hartvig 221, 232
Durosvej 186-196
Duus, Jørgen 178
»Dybendal« 114
Dyrehavegård 214, 216, 223, 227
Dyrehaven 5, 13, 14, 22, 24, 81, 99, 114, 117, 183, 238-40
Dyrehavsbakken 12, 113, 114, 134, 183-84

Ebbe, H. J. V. Pedersen 106-09
Edelslundvej 17
Egebovej 186, 196
»Egekrogen« (hus) 70

Ehlers, E. 67
Elling, Magnus 160
Engelsborgskolen 194
»Enigheden« (sangforening) 45
Eremitageslottet 146, 238
»Ergo« (forretning) 96
»Eriksborg« (landsted) 14
Eriksen, J.C. 114
Evers, Ludovika 72
–, Valdemar 72, 94

Fahrenholz (inspektør) 171
Fenneberg, Paul 53
»Figaro Bar« (Dyrehavsbakken) 183
»Flækken« (amatør-arkæologklub) 209-37 passim
»Fogedgården« (Søllerød) 51
Foltmann, John 151
Fortunfortet 81
Frederik VII 210, 212, 213, 214
– VIII 29
– (kronprins) 151
Frederiksdal 226-27
– Kro 133
Frederiksen, G. 164
–, Niels 117
–, Aage 69
Frieboe, F.C.C. 240
Frieboeshvile 230, 240
Friedrich Franz (storhertug) 150
Friese, Gustav 151
Frilandsmuseet 210-14
Friluftsteatret 99
Fuglevad 189

Gammel Bellevue 48
– Strand 19, 23, 29
Gamrath, Poul 48
Garde, C. F. 16
Gartnerboligen (Ørholm) 62
Geels Skov 133
Geelsskovparken 144
»Gefion« (dampskib) 15
»Gine og Kristian« (spillemænd) 113
Glückstadt, Isaac 142
Glæsel, Jul. Aug. 52
–, Henriette Louise 52
Gnutzmann (chauffør) 205-06
»Granhøj« (hus) 114
Graulund, Knud 203
Gregersen, A. T. 106
Grundtmann, C. F. 125
Guldborg, Ove 161
»Gylfe« (dampskib) 15

Hage, Alfred 23
Hambro, C. J. 18
Hansen, Ane Marie 186
–, Benni 44, 46
–, Børge 190-91
–, Carl Chr. 186
–, Chr. 163
–, Ellen 26
–, Ellen Johanne 186
–, H. P. (proprietær) 157
–, H. P. (restauratør) 133
–, Hans 84
–, Hans Peter (forpagter) 140-47 passim, 153
–, Henry 168-69

Hansen, Hilma 175, 176
–, Hjalmar (papirarbejder) 99
–, Hjalmar (tømrer) 26
–, Ingeman 104
–, Jens Peter (»Peter Maren«) 95
–, Julius 95
–, Karen Margrethe 186
–, Maren 59
–, Marie 118
–, Mary 175, 176
–, Niels 124
–, Octavius 5-6, 8
–, Oluf (»Knolden«) 95
–, Petrea 118
»Havnefryd« (hus) 41
Heiberg, J. L. 14
–, Johanne Luise 14
Heils, Cornelius 161
Henningsen, Margrethe 106
Henriksen, Viktor 43, 44
–, Viktor (barnebarn af ovenst.) 48
Hertz, I. M. 122
Hjortekær 65, 93, 106, 113
Hollandsvej 186
Holm, Chr. 23
»Holmegård« 144
Holsøe, H. V. 238, 240
Holte Station 133
Hotel Lyngby 207
Husen, Oscar 54
Husted, Jørgen 178
Hvidegård 210, 211, 217, 218
Høyer, Boye Lydersen 51
»Høyersdal« (hus) 50-160 passim

IBM 220-22
Irminger, Chr. 103
Iversen, Chr. 64

Jacobsen (kaffehandler) 153
–, N. P. 118
–, Vilhelm 59, 60
Jakobsen, Arne 47
–, L. 46
Jarl Kollegiet, Viggo 144
Jensen, Albert 44
–, Andrea 19
–, C. 44
–, Frede 84
–, Hans 190, 191, 192
–, Helge 164, 182, 188, 196, 199-200, 205
–, Jens Martin 125
–, Johan 44
–, Jørgen 125
–, Niels 46, 48
–, Niels Erik 241
–, Niels Peter 44, 45
–, Ole 18
–, Peter Martin 151-52
–, Signe 127
Jeppesen (»Jeppe«, chauffør) 164
–, Anthon (papirkusk) 50, 54
–, Anthon 135
–, Britta 50, 54
–, Kristoffer 54, 73
–, Niels 134-35
Jepsen, Elly 116
–, Lars 116
–, Vilhelm 116

Jernbanevej 95, 178, 185, 206
Johansen (fru, husbestyrerinde) 145
–, A. P. 145
–, Anker 189, 190-91
–, Johan 44
–, Johannes S. 43, 44
–, Oskarie 145
»Johns Bar« (Dyrehavsbakken) 183
Johnsson, Bengt 153
Jørgensen, Anders 110
–, Chr. 106, 114
–, Dora 122
–, Hans Adolf 150, 158
–, Jørgen 142, 146
–, Martin 110
–, Niels 146
–, Ove 158
–, Ovedia 110
–, Vilhelm 110

Kai, F. 181
Kalko, F. H. 45
»Kampen« (avlsgård, Søllerød) 142, 145
Kemp, C. H. B. 5, 20, 45
»Kibenichs Hus« 110
»Kildehuset« 65, 66, 57
Kirkebakken 81
Klampenborg Badeanstalt 9, 10, 14-15, 22-41
– Koncertsal 48 (se også Klampenborg Badeanstalt)
– Port 238
– Sporvejsstation 16, 18
Klampenborgbanen 23, 25
»Knolden« (fiskemand): se Oluf Hansen
Knud (prins) 151

Knudsen, Poul 46
Knudsen, Svend Aage 240
Kollerød, Ole 118-19
»Kongekilden« (restaurant) 49
Konow, A. 23
»Korsvejshuset« 95, 141
Krarup, Helge 119, 123
»Krathuset« 70, 138
Kristian (spillemand): se »Gine og Kristian«
Krogh-Steffensen, Ole 178
–, Robert 183
Kulsviervejen 86, 127, 151-52
»Kuskehuset« 49-162 passim
Kystbanen 16

Larsen (postbud) 153
–, Gunnar 179
–, Jens Peter 155
–, Johanne 136
–, Kaj 155
–, Karl 137-38
–, L. P. 153
–, Laurits F. T. 8-13, 41, 47
–, Marie 49, 64
–, Rasmus (møller) 49, 74
–, Rasmus (skovløber) 88, 103, 136
Lauritsen, Poul 178, 238
Lauritzen, Tage 61
–, H. E. 200
Leerbech, J. E. V. 64
Lerche (familie) 11
Lieps Hus, Peter 48, 146
Lille Ørholm 65, 106, 152
Lind, K. 178

»Lindegården« 145
Lorentzen, N. S. 22-26 passim
Lottenborg 171, 207
Lund, Henrik 153
–, Peter 6
Lundtofte 52, 64, 65, 69, 105, 106, 176, 220
– Kirke 158
– Kirkegård 121, 159
– Skole 106-09, 110, 148-50
Lundtoftegård 114
Lundtoftevej 81, 86
Lyngby 65, 97, 117
– Bank 178
– Fløde Is 163-208 passim
– Folkepark 206
– Gamle Kirkegård 240
– Glasværk 223
– Hovedgade 96, 122, 197, 198
– Kino 163
– Kul og Koks 203
– Mejeri 200
– Mælkeforsyning og Iskremfabrik 168
– Mølle 49, 74
– Port 198
– Posthus 153
– Radio 64
– Sogneråd 5, 8, 9, 11-12
– Station 78, 79, 178
– Storcenter 48
– Torv 204
Lyngby-Vedbæk Jernbane 62, 65, 78, 106, 116, 127, 132, 153, 155
Lystofte 65
»Længen« (hus) 61, 77, 78, 84, 120, 155

Madsen (madam) 77, 97
–, Albert 55, 126-27
–, Anna 55
–, Edmund 61, 63, 64, 71, 77, 146, 149, 150
–, Emmy 72
–, Hans 55, 58, 126, 130, 159
–, Leander 72, 73, 108, 109
–, Svend V. 46, 47
Malmgreen, L. 151
»Marens Hulvej« 60-61, 134, 150
»Margarethe Kilde« 105, 125
Marhauer, Bente 165
Marie fra Sletten (fiskekone) 95
Mejdahl, Vagn 222
Meyer, M. 140, 152
»Mines Vandhul« 114
Mortensen, Aino 219-20
–, H. 150
Munk, Kaj 133
Munk Rasmussen, Ole 47
Møballe, Bent 179
Møldrup (chauffør) 190
»Møllehuset« 66, 68, 97, 104, 125, 158
»Møllehuskilden« 97
Møller, Peder 45
Mølleåen 13, 51-52, 61, 65, 69, 75, 83, 97, 108, 110, 130, 131, 147, 152, 238
»Månehøjene« 231-32

Neis, Edwin 187
»Neptunus« (landsted) 11
Nielsen (grosserer) 46
–, Albert P. N. 149-50
–, Carla Solveig 150
–, Chr. 44

Nielsen, Dorthea 113-14
–, Ejnar 60, 109
–, F. L. 67
–, Hans 51
–, Heinrich 118, 143
–, Ingvar 5
–, Johannes 45
–, Karl 47
–, N. A. 43
–, N. J. 47
–, Niels Peter (»Niels Karise«) 113
–, Niels Peter 113-14
–, P. Chr. 238-39
–, Peter 60
–, Peter (papirarbejder) 97-98
–, Peter (fyrbøder) 155
–, Peter (søn af foreg.) 155
–, Poul 114
–, Richard 113-14
–, Søren 44
–, Theodor 59, 82, 109
Nordbanen 5
Nordlyvej 7
Nordre Molevej 7, 17
»Nothna« (hus, Søllerød) 135
Novrup, H. P. Hansen 106
Ny Lyngbygård 48
Ny Taarbæk 17-18, 20
Nüchel, Inge 179
Nymølle 49-162 passim
Nærum 65, 69, 95, 117
– Andelsbageri 96, 181

Olesen, Lene 241
Olsen, Anna 134
–, Bernbard 240
–, Chr. 68, 69
–, Elisabeth 134
–, F. 109, 152
–, Georg 166, 208
–, Henry 47
–, Lovise 134
–, Markus 133
–, Ole (filminstruktør) 70
–, Ole (»Ole Vallerød«, skovløber) 133, 134, 135
Olsson, Gothar 76
Ordrup Hotel 48
– højere Almenskole 78
Ortved (skovfoged) 59, 103
Ostenfeld, H. 110
Overbye, Georg 47
–, Rosa 47
Overbyes Minde, U. P. 45, 46

Pedersen, Alfred 194-95
–, Arnold 206
–, Ebbe 9
–, Leo 196
–, Peder 201, 205
–, Rigmor 241
Pensionat Fønss 48
»Peter Maren«: se Jens Peter Hansen
Petersen, Alfred 47
–, Christine Maren 99
–, Dankvardt 99, 161
–, Elis 99
–, Emmy 148

Petersen, H. P. 95
–, Jens 69
–, Knud 76, 155
–, Lars 118
–, Leonhardt 99
–, Marie 110
–, Peter 47
–, Rasmus 145
–, Rosalie 99
–, Viktor 75, 155
–, Villy 75-76
Philip, E. 169
»Pibelershuset« 155
Piper, G. 144
Pontoppidan, K. V. 178
»Posemandens Hus« 117
Poulsen, Fabricius 61, 62-63, 69, 149, 154
Preisz, Emil 214
–, Mogens 223, 227, 231, 232
Propforeningen 207
»Præstedammen« (Søllerød) 69, 70, 123

Quistorff, Børge 178

»Rakanders« (kludekræmmer) 85
Rasmussen, Gorm 46
–, Hans (daglejer) 141
–, Hans (papirarbejder) 84
–, Helge 74, 84
–, Holger 240
–, Johanne 122
–, Jørgen 122
Rasmussen, Lars Peter 129
Rastrup, J. A. C. 210

Ravn, S. M. 18
Ravneholm 65, 69, 81, 105, 106, 110
– Holdeplads 131
– Husene 64, 97, 99, 113
– Papirfabrik 68, 151, 152, 161
– Skoven 50, 52, 61, 73, 88, 103, 134, 151
– Skovløberhus 136, 137
»Ravnehøj« 88
Rechnitzer, Ady 161
»Reform« (vaskeri) 117
Reiter, Frida 10
»Riishøjene« 217-20
Rode, Edith 17
Rosted, H. C. 117
Ruben, Bernhard 23
Runde Bakke 55, 95, 125
»Rustenborg« (hotel) 185
»Rævehøjene« 214-17, 227-31, 232-37
»Rævehøjgård« 54
»Røde Bro« (Dyrehaven) 183
»Røven« (værtshus) 185
»Røverhøjen« 118

»Sankt Ansgar« (sodavandsfabrik) 129-30
Sankt Ansgar Kilde 129
Sauerberg, Ewald 133
Saust, Svend 198
Schmidt, Eigil 49-161 passim
–, Ellen 71, 81, 96, 115
–, Florentine 49, 72, 114-15
–, Jørgen 71, 72, 76, 102, 115, 120, 122
–, Kai 49-162 passim
–, Margrethe 49-157 passim
–, Pless 99

Schmidt, Rigmor 71, 72, 77, 81, 114-15, 122, 150
–, Vilhelm 49-160 passim
Schou Lauritz 52, 117
–, Poul 160
Schreiber, N. 135
Seemann, Henry 163
Skovshoved Idrætshus 48
»Skrigeren«: se Sofus Christensen
»Skrænten« (landsted) 14
Skaare Kilde 59, 103, 129, 134
Smedebakken (Lundtofte) 106
– (Lyngby) 157
»Smutgærde« (Søllerød) 67, 90, 117
»Solbad« (Søllerød) 123
»Solbakken« 89
Sorgenfri Kirkegård 74
– Slot 150
Springforbi Station 183
Stampen 52
»Stampeskovhus« 93
Staunings Plæne 15, 20
Stengården Station 189
Stokkerup 13
Stoklund, Bjarne 210, 212-13
»Store Grethe« (fiskekone, Skovshoved) 19
Storm, Frithiof 163-208 passim
–, Jørgen 179, 194, 208
–, Kirsten 179
–, Lars Erik 163-208 passim
–, P. J. 186
Strandmøllen 52, 53, 130
Strandvejen 16, 17, 18, 20, 31-40, 117, 197 (se også Taarbæk Strandvej)
Strømstad, Poul 240
Strøyberg, J. C. H. 122

Stuckenbergsvej 206
»Svanegabet« (Søllerød) 117
Svendsen, Carl 72
–, Ida 26
–, Ole 28
»Svinebakken« 88, 132
Svinemosen 166
»Svineslottet« (Søllerød) 88
Sværdborg, N. N. 157-58
Søllerød 59
– Brystsygesanatorium 123
– Kro 68, 133
– Sø 113
Sølling, Erik 119
»Sørens Bar« (Dyrehavsbakken) 183
Sørensen, C. C. 44
–, Emil 45
–, Frederik 147
–, H. P. 43, 45
–, Hans 44
–, Johan 44
–, Peter (restauratør) 45
–, Peter (staldmester) 84
–, Søren 41, 44

»Teglværkshuset« 65, 66, 92
Thestrup, M. 111
»Thevandshuset« 62, 97, 99-100, 153, 161
Thomasen, H. C. 161
Thorsen, Sven 221-22, 224-26
Thorvildsen, Elise 218
–, Knud 212-13, 226
Thrane, Henrik 215, 216
Tietgen, C. F. 16, 20, 23

Topsøe-Jensen, Hans 5
Torbækken 7, 13, 16-17
Trepilevej 18
Trydes Grusgrav 99
– Mark 59, 60, 65, 72, 84, 106, 116, 136, 147
Tscherning, Eleonora 66
Türck, W. 27, 114, 115
Taarbæk 5-48 passim, 94
– (Torbækken) 7, 13, 16-17
– Asyl 8
– Bibliotek 13
– Børnehave 46 (se også Taarbæk Asyl)
– Dampskibsbro 5, 15-16
– Fiskeres Sangforening »Brage« 5-48 passim
– Flagallé 48
– Fort 17, 18
– Grundejer- og Kommunalforening 5, 8, 46
– Havn 18, 19-20, 22, 25, 26, 46
– Hotel 6, 44, 48 (se også Taarbæk Kro)
– Kirke (Kapel) 6, 10, 16, 20, 45
– Kro 5, 6, 13, 14, 17, 24, 48
– Port 47
– Rev 45
– Sangforening 9
– Sekretariatet 48
– Skole 11-13, 48
– Strandmark 24
– Strandvej 7, 14, 17, 28, 48
Taarbækdalsvej 8, 16
»Taarbækhave« (ejendom) 48
Taarbæk-Nyt (blad) 48
Taarbæksdal 4
Taarbæk-Vedbæk Fiskeriforening 45

Uldall, Kai 240
Ulvedalene 99, 114, 238

Vallerød, Ole: se Ole Olsen
»Vatelunden« (Søllerød) 69, 70
Wennerwald, Emil 46
»Wesselsminde« (Søllerød) 132
Westermann (mejeriarbejder) 204-05
Widding, Sev. 45
Wiehe, Johs. 54
Wiinholt, C. A. 125
Villadsen, Carl 70
Wilsen, (frk., brødudsalg) 176
Vintappergården 163, 194
Vintappersvinget 186, 197
Vintappersøen 163-67, 172, 186, 208
Vinteridrætsforeningen 99
Winther, Chr. 22
Wittmaack, Arthur 161
Waaben, Ebba 238

Zachariasen, J. G. 96, 97

»Øresund« (dampskib) 5
– (sangforening) 45, 46
»Ørholm Bondegård« (Ørholmgård) 70, 71, 133, 140-47 passim, 151
– Brugsforening 95-96, 97, 134, 148
– Brødudsalg 176
– Hotel 84, 146, 147-48, 150
»– Hovedgård« 53, 64, 65, 66, 74, 140, 146
– Papirfabrik 49-162 passim
– Station 62, 100

Aage (prins) 80, 138
Ålebæksrenden 71, 130
Åstræde (nuv. Lundtoftevej) 49

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

Bestyrelsen i 1981:

Stadsbibliotekar Aage Børresen, formand
Museumsinspektør mag.art. Inge Mejer Antonsen
Fhv. borgmester Paul Fenneberg
Ingeniør Niels G. S. Friderichsen
Borgmester Ole Harkjær
Direktør Bjarne Jespersen, kasserer
Direktør H. J. Lemche, næstformand og sekretær
Overinspektør dr.phil. Holger Rasmussen
Landsretssagfører Elsebeth Sundbo
Overinspektør dr.phil. Kai Uldall
Arkivar cand.mag. Ebba Waaben

I Redaktionsudvalget desuden:
Arkivar cand.mag. Jeppe Tønsberg

Selskabets adresse:
Stadsbiblioteket i Lyngby
Lyngby Hovedgade 28
2800 Lyngby
Telefon (02) 88 17 00

LYNGBY-BOGEN 1981

UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

ISBN 87-87298-08-2